A. KALME

TOODANGU KVALITEET JA SELLE KONTROLLIMINE

Tagastage raamat õigeaegselt!
Возвратите книгу вовремя!

TOODANGU KVALITEET JA SELLE KONTROLLIMINE

A-50689
NA

A. KALME

TOODANGU KVALITEET JA SELLE KONTROLLIMINE

Õiguslikke küsimusi

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
TALLINN 1970

34N6
K13

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

I peatükk

TOODANGU KVALITEEDI KINDLAKSMÄÄRAMINE JA TAGAMINE

1. Kvaliteedi mõiste

Iga liiki materjalil ning toorainel, masinal, seadmel, aparaadil, mõõteriistal, toidu- ja tööstuskaubal jms. on oma sihtotstarve, s. o. kõik nad peavad rahuldama ühiskonna või selle liikmete tootmistehnilisi, materiaalseid, kultuurilisi ja elukondlikke vajadusi.

Nende vajaduste rahuldamiseks peavad kõik toodangu- ja kaubaliigid evima järgmisi omadusi: nad peavad olema teatud konstruktsiooniga, valmistatud vastavast toorainest ja materjalist, olema vajalike füüsikalis-keemiliste omadustega, nõutava komplektsuse, töökindluse ja vastupidavusega. Et teaduse ja tehnika arengu, ühiskonna materiaalsete elutingimuste paranemise ja kultuuritaseme tõusuga kasvab pidevalt nõudmine kõige mitmekesisema tootmistehnilise otstarbega toodangu ning rahvatarbekaupade järele, siis peavad ka nende omadused olema väga mitmekesised ja eriilmelised. Seega peavad NSV Liidus igal toodangu- või kaubaliigil olema omadused, mis võimaldavad seda kasutada ettenähtud otstarbeks, s. o. igal toodangu- või kaubaliigil peab olema *tarbimiskvaliteet.*

Kuid ühiskonna huvide seisukohalt pole ükskõik, millist toodangut või rahvatarbekaupa kasutatakse tootmise või elanikkonna vajaduste rahuldamiseks. Vastupidi, ühiskond on huvitatud sellest, et kasutataks toodangut ning kaupa, mille tootmiseks ja varumiseks kulutatud ühiskondliku töö hulk on minimaalne, toodang ja kaup aga

täidaksid seejuures maksimaalselt oma otstarbe. Et saavutada selline huvide kooskõla, peab tarbitav toodang ja rahvatarbekaup olema kindlaksmääratud omadustega. Selleks selgitatakse välja nende omaduste iseloom, fikseeritakse need objektiivses vormis ja tunnistatakse kõikide toodangu ning kaupade tootjate ja tarbijate jaoks kohustuslikeks. Seega on toodangul ja kaubal peale tarbimiskvaliteedi veel ka *normeeritud kvaliteet*. Normeeritud kvaliteet on toodangu kvaliteedile esitatavate nõuete kogusumma, mis on kindlaks määratud normatiiv-tehnilise dokumentatsiooni (standardid, tehnilised tingimused), näidiste (etaloonidega) või lepinguga.

Lähtudes toodangu tarbimiskvaliteedist ning normeeritud kvaliteedist võime rääkida ja peame rääkima toodangu kvaliteedist tehnilis-majanduslikus mõttes ning juriidilises mõttes.

Toodangu[1] kvaliteedi all *tehnilis-majanduslikus* mõttes mõistetakse toodangu omadust rahuldada neid konkreetseid tarbija vajadusi, mis määravad toodangu sihtotstarbe.

Toodangu kvaliteedi all *juriidilises* mõttes mõeldakse toodangu omaduste vastavust neile objektiivsetele kriteeriumidele, mis määravad kindlaks toodangu normeeritud kvaliteedi.

Juriidilises kirjanduses ei tehta sageli vahet toodangu kvaliteedi kahe tähendatud aspekti vahel ning toodangu kvaliteedi mõiste defineerimisel piirdutakse ainult kvaliteediga tehnilis-majanduslikus mõttes. Nende definitsioonide ekslikkust ja küündimatust on põhjalikult analüüsinud M. Jemeljanova.[2]

Toodang on tehnilis-majanduslikus mõttes kvaliteetne siis, kui see täidab oma otstarbe, juriidilises mõttes aga siis, kui selle omadused vastavad nendele standarditele, tehnilistele tingimustele, näidistele jms., mille järgi toodang on valmistatud, samuti, kui selle omadused vastavad hankimise aluseks olevas lepingus näidatud kõrgendatud

---

[1] Edaspidi kasutatakse üht terminit «toodang» ning mõeldakse selle all niihästi tootmistehnilise otstarbega toodangut kui ka rahvatarbekaupu. Terminit «rahvatarbekaup» kasutatakse siis, kui mõeldakse ainult rahvatarbekaupa.

[2] М. Б. Емельянова. Вопросы стандартизации и качества продукции. Таллин 1967, стр. 15—34.

nõudmistele.[3] Kui toodangu kvaliteet on normeerimata, ei saa üldse rääkida toodangu kvaliteedist juriidilises mõttes.

Neid kaht toodangu kvaliteedi aspekti tuleb teineteisest alati lahus hoida. Tavaliselt kodanikud seda ei tee, sest neid huvitab peamiselt kauba tarbimiskvaliteet. Näiteks, kui kauba omadused on igati rahuldavad, ei tunne kodanik huvi, kas need omadused vastavad kauba normeeritud kvaliteedile või mitte. Teisiti on olukord aga majanduse ja juriidilisel alal töötajatega, kes peale toodangu kvaliteedi tehnilis-majandusliku aspekti peavad kohustuslikult uurima kvaliteeti ka juriidilisest aspektist, et eraldada mittekohase kvaliteediga toodangut kvaliteetsest ning tagada seega ainult kõrgekvaliteedilise toodangu kasutamist ja rakendada mittekohase kvaliteediga toodangu hankijate suhtes seaduses ettenähtud mõjutusvahendeid. Seejuures peavad nad silmas pidama, et toodang võib samaaegselt olla kvaliteetne tehnilis-majanduslikus mõttes ja mittekvaliteetne juriidilises mõttes ning vastupidi, toodang võib rahuldada tarbija vajadusi, kuid selle omadused ei vasta normeeritud kvaliteedile. Näiteks normeerivad EVTT 1034-63 makaronide murdetugevuse ja purunemise ulatuse. Kui makaronide kvaliteedi kontrollimisel selgub, et nende murdetugevus on ettenähtust väiksem või purunenud makaronide hulk on lubatust suurem, ei ole makaronid seetõttu veel kasutamiskõlbmatud, kuid nad on juriidilises mõttes mittekvaliteetsed. Pärnu Linakombinaat tootis ja hankis riiet, mille kvaliteedilisel vastuvõtmisel selgus, et suure kokkutõmbuvuse tõttu ei ole seda õmblustööstuses võimalik kasutada. Et aga riie oli toodetud tollal kehtivate EVTT 986-62 järgi, mis ei normeerinud riide kokkutõmbuvust, tuli riie juriidilises mõttes kvaliteetseks lugeda ja hankija trahvi maksmisest vabastada.[4]

---

[3] Käesolevas raamatus räägitakse toodangu kvaliteedist kui kvaliteedist juriidilises mõttes ning mittekvaliteetsest toodangust kui toodangust, mille omadused ei vasta selle toodangu normeeritud kvaliteedile.

[4] Võimalus või võimatus kasutada toodangut ei oma tähtsust selle üle otsustamisel, kas toodang on juriidiliselt kvaliteetne või mitte. Näiteks kui õmblusettevõttele hangitud kangastes avastati puudused, mida hinnatakse 31 palliga, loetakse need kangad juriidiliselt mittekvaliteetseks, ehkki selliseid kangaid võib hankida kaubandusettevõtetele (vt. NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures

Mõningatel juhtudel pole toodangu tehnilis-majanduslik kõlbmatus tavalisel kontrollimisel avastatav ning toodang näib kvaliteetsena niihästi tehnilis-majanduslikus kui ka juriidilises mõttes. Need on toodangu nn. varjatud puudused. Vahel ilmneb toodangu tehnilis-majanduslik kõlbmatus alles toodangu kasutamise või ümbertöötamise ajal garantiitähtaja jooksul või pärast seda.

Toodangu kvaliteet võib olla normeeritud ühetaoliselt või erinevate kõrgusastmetena, s. o. oma kvaliteedinäitajate iseloomu järgi võidakse toodang jaotada ka teatud sortidesse, kategooriatesse, gruppidesse jms. Seega võib toodangu kvaliteet olla kõrgem või madalam mitte üksnes tehnilis-majanduslikus, vaid ka juriidilises mõttes. Nii võib toodang, mille tegelik kvaliteet ei vasta esimese sordi nõuetele, kuuluda teise või veelgi madalamasse sorti. Samuti võivad toodangu kvaliteeti normeerivate ja täpsustavate eeskirjade, nõuete, normide, tingimuste jne. rikkumised olla erineva iseloomuga, erineva astmega. Nende rikkumiste iseloomu järgi võime jaotada toodangu järgmiselt:

1) toodang, mille kvaliteet ei vasta standardite, tehniliste tingimuste, näidiste jne. nõuetele;

2) toodang, mis oma kvaliteedi poolest ei vasta kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud sordile (kvaliteedile), kuid vastab standardite, tehniliste tingimuste ja näidiste nõuetele.

Peale nende kahe liigi tekib tihti vajadus rääkida mittekohase kvaliteediga toodangust üldse, s. o. rääkida toodangu mittekohasest kvaliteedist kui soomõistest, mille liigimõisteteks oleksid ülalmainitud kaks rikkumise liiki.

Et teha vahet toodangu kvaliteedile esitatavate nõuete rikkumiste liikide (astmete) vahel, tuleb kasutada ühtset terminoloogiat. Kahjuks puudub aga nii seadusandluses, juriidilises kirjanduses kui ka igapäevases kõnekeeles selline ühtne eestikeelne terminoloogia.[5]

---

asuva Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 10 (Инструктивные указания Государственного арбитража при Совете Министров СССР. (Систематизированный сборник). Изд-во «Юридическая литература», М. 1964, стр. 131. Edaspidi «Инструктивные указания»). Kõik käesolevas raamatus kasutatud näited on võetud Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Arbitraaži praktikast.

[5] Vt. «Nõukogude Õigus» 1968, nr. 2, lk. 101—103.

Kõigepealt vajame terminit, et tähistada toodangut, mille tegelik kvaliteet[6] nii või teisiti ei vasta kas normeeritud kvaliteedile (praaktoodang, saamise kohas kõrvaldatatavate puudustega toodang) või kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud sordile (kvaliteedile). Vene keeles on selliseks terminiks «продукция ненадлежащего качества». Selline venekeelne termin sisaldub «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse aluste»[7] § 47 lg. 5, § 48 lg. 1 ja § 50 lg 3, TsK § 82, lg. 2 p. 3, § 265, § 266 lg. 1 ja § 269 lg. 2, «Rahvatarbekaupade hangete põhimääruse»[8] p. 71, p. 90 lg. 3 jt., «Tootmistehnilise otstarbega toodangu hangete põhimääruse»[9] p. 69, p. 88 lg. 3 jt., «Tootmistehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi»[10] p. 16 lg. 1, p. 17 alapunkt «d», p. 32 jt., «Riiklikes arbitraažides majanduslike vaidluste lahendamise eeskirjade»[11] p. 14 alapunkt «c» lg. 2 ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70[12] p. 2 ja 3. Seda terminit on aga eesti keelde erinevalt tõlgitud, mille tõttu on moonutatud ülaltähendatud aktide üksikute sätete mõte. Näiteks «Aluste» eestikeelse ametliku tõlke § 47 lg. 5 kasutatakse terminit «mittevastava kvaliteediga toodang», § 48 aga terminit «mittekohase kvaliteediga toodang», TsK ametliku väljaande § 82 lg. 2 p. 3 kasutatakse terminit «mittenõuetekohase kvaliteediga toodang», § 265 koguni kaht erinevat terminit «mittenõuetekohase kvaliteediga toodang» ja «mittevastava kvaliteediga toodang» jne. Milline nendest terminitest on aga õige ning avab kõige täpsemalt venekeelse termini «продукция ненадлежащего качества» sisu ja mõtte?

Kui sellistes seadusandlikes aktides nagu «Alused» § 47 lg. 5 ja § 48 ning THP p. 69 ja p. 88 lg. 3, kasutatakse üht

---

[6] Tegeliku kvaliteedi all mõeldakse toodangu omadusi (seisundit) toodangu kvaliteedi kontrollimise ajal.

[7] Edaspidi — «Alused».

[8] Edaspidi — «RHP» (СП СССР, 1969, № 11 ст. 64. (ENSV ÜVT 1969, nr. 34, art. 348. Vt. ka Majandustöötaja juriidiline käsiraamat. «Eesti Raamat», Tallinn 1969, lk. 275 jj.).

[9] Edaspidi — «THP» (sealsamas).

[10] Edaspidi — kvaliteedilise vastuvõtmise juhend (ENSV MKK 1966, nr. 41, art. 283).

[11] ENSV MKK 1963, nr. 46, art. 165.

[12] «Инструктивные указания», стр. 120.

terminit «продукция ненадлежащего качества», siis tuleb asuda seisukohale, et mõeldud on alati üht ja sama abstraktset toodangut, mille kvaliteeti määratlevate eeskirjade rikkumine on mistahes iseloomuga, mistahes astmega. Seega peaksime siis ka venekeelse termini «продукция ненадлежащего качества» käibelolevad eestikeelsed vasted — «mittekohase kvaliteediga toodang», «mittenõuetekohase kvaliteediga toodang» ja «mittevastava kvaliteediga toodang», mida kasutatakse ülaltähendatud normatiivaktide eestikeelsetes väljaannetes ja muudes eestikeelsetes aktides, samatähenduslikeks (sünonüümideks) lugema. Tegelikult pole need terminid samatähenduslikud. Termini «mittenõuetekohase kvaliteediga toodang» puhul tekib paratamatult kujutlus täiesti kõlbmatust toodangust, s. o. toodangust, mille kvaliteet ei vasta üldse standardite ja tehniliste tingimuste nõuetele, samuti näidistele ja lepingus näidatud kõrgematele kvaliteedinäitajatele. Seega termin «mittenõuetekohase kvaliteediga toodang» välistab kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud sordile mittevastava, kuid madalamasse sorti kuuluva toodangu, sest sellise toodangu kvaliteet o n standardite, tehniliste tingimuste jne. n õ u e t e k o h a n e ja eksitud on vaid sordi määramisega.

Kolmest ülaltähendatud eestikeelsest terminist võiksid seega kõne alla tulla terminid «mittekohase kvaliteediga toodang» ja «mittevastava kvaliteediga toodang». Viimase aja juriidilises kirjanduses[13] on kasutatud terminit «mittekohase kvaliteediga toodang». Kuigi ka selle termini vastu võib vaielda[14], kasutatakse terminoloogia ühtsuse eesmärgil ka käesolevas raamatus terminit «mittekohase kvaliteediga toodang».

Seega tuleks praktiliste raskuste vältimiseks ja seadusandluses, kirjanduses ning praktilises kõnekeeles täpsuse tagamiseks kasutada järgmisi termineid:

1) mittekvaliteetne toodang (недоброкачественная продукция) — toodang, mille tegelik kvaliteet ei vasta normeeritud kvaliteedile (toodang, millest räägitakse THP p. 61 ja RHP p. 62);

---

[13] Vt. «Nõukogude Õigus» 1968, nr. 2, lk. 101—103.

[14] ENSV tsiviilkoodeksi kommenteeritud väljaanne. «Eesti Raamat», Tallinn 1969, jm.

2) madalamakvaliteediline[15] toodang (продукция оказавшаяся более низкого сорта (качества), чем указано в документе, удостоверяющем качество продукции) — toodang, mille kvaliteet vastab normeeritud kvaliteedile, kuid ei vasta kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud sordile (toodang, millest räägitakse THP p. 66, RHP p. 67);

3) mittekohase kvaliteediga toodang (продукция ненадлежащего качества) — toodang, mida ei taheta liigitada ei esimesse ega teise liiki, vaid mille kvaliteedi puhul räägitakse selle mittevastavusest (normeeritud kvaliteedile ja sordile) üldse (toodang, millest räägitakse «Aluste» § 47 lg. 5, TsK §-s 265, THP p. 69).

2. Komplektsuse mõiste

Toodangu kasutamise võimalikkus ei sõltu mitte üksnes selle omadustest (kvaliteedist), vaid paljudel juhtudel ka toodangu komplektsusest. Toodangu *komplektsuse* all mõeldakse toodangu koosnevust kõikidest vajalikest üksikosadest, sõlmedest, detailidest, agregaatidest, manustest, tagavaraosadest jms. Nagu kvaliteedi, nii ka komplektsuse puhul võime rääkida komplektsusest tehnilis-majanduslikus ning juriidilises mõttes. Toodang on tehnilis-majanduslikus mõttes komplektne, kui see moodustab sellise üksikühikute kombinatsiooni, mis tagab selle sihtotstarbelise kasutamise. Toodang on juriidilises mõttes komplektne siis, kui see koosneb kõikidest nendest üksikühikutest, manustest, tagavaraosadest jms., mis on ette nähtud normatiiv-tehnilises dokumentatsioonis — standardites, tehnilistes tingimustes ja hinnakirjades. Kui puudub kas või üksainus nõutav koostisosa, on toodang juriidilises mõttes mittekomplektne.

Käesolevas raamatus räägitakse komplektsusest juriidilises mõttes, mittekomplektsuse all mõeldakse aga toodangu komplektsuse mittevastavust normeeritud komplektsusele.

Toodangu komplektsusel on erakordselt suur tähtsus, sest ka kõige kõrgema kvaliteediga toode on kasutamis-

[15] Termin «madalamakvaliteediline» on soovitav seepärast, et terminit «madalamasordiline» kasutatakse juba «Aluste» § 47 lg. 4 sellise toodangu tähistamiseks, mis vastab standarditele või tehnilistele tingimustele, kuid osutub kokkulepitust madalamasordiliseks.

kõlbmatu, kui puudub mõni kasutamiseks vajalik üksikosa, kas või kõige väiksem. Selle poolest on mittekomplektse toodangu hankimine võrdtähenduslik praagi hankimisega, sest kumbagi pole lubatud kasutada.

Hangete põhimääruste kohaselt peavad hankijad hankima toodangu komplektselt kõigi manuste ning tagavaraosadega vastavalt standarditele, tehnilistele tingimustele ja hinnakirjadele.[16] Toodangu komplektsusse puutuvaid, samuti komplektse toodangu hankimist tagavaid norme sisaldavad ka üksikute toodanguliikide hanke eritingimused. Nii kohustavad näiteks «Mööbli hanke eritingimused»[17] hankijaid hankima mööblit koos kõigi manuste ning vajaliku furnituuriga.

3. Standardid

Toodangu kvaliteeti normeeritakse peamiselt normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga, mille tähtsaima osa moodustavad standardid. Riikliku standardiseerimise süsteemi on välja töötanud ning kinnitanud NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komitee NSV Liidu Ministrite Nõukogu 11. jaanuari 1965. a. määruse nr. 16[18] alusel. Riikliku standardiseerimise süsteemi reguleerivad käesoleval ajal NSV Liidu riiklikud standardid 1.0-68—1.5-68, mis kehtivad alates 1. jaanuarist 1970. a. Nimetatud standardite kohaselt on standardiseerimise peamisteks eesmärkideks tehnilise progressi kiirendamine, ühiskondliku tootmise efektiivsuse ja töö tootlikkuse suurendamine, toodangu kvaliteedi parandamine, riigikaitse vajaduste rahuldamine, toodangu ekspordi laiendamine, elanikkonna tervise kaitsmine, rahvamajanduse juhtimise täiustamine jne. Nende eesmärkide seas on tähtis koht toodangu kvaliteedi kindlaksmääramisel ja parandamisel. Selle saavutamisele on suunatud standardiseerimise sellised põhiülesanded nagu valmistoodangu, samuti selle valmistamiseks kasutatava

[16] THP p. 41 lg. 1, RHP p. 39 lg. 1.

[17] Положение о поставках продукции и товаров. Инструкции о порядке приемки по количеству и качеству. Особые условия поставки, Изд-во «Юридическая литература», М. 1965, стр. 180—181. Kui edaspidi räägitakse hanke eritingimustest, mis sisalduvad antud kogumikus, siis kogumikule enam ei viidata.

[18] СП СССР 1965, № 2, ст. 11.

tooraine, materjalide, poolfabrikaatide ja komplekti kuuluvate toodete kvaliteedi normeerimine, toodangu kvaliteedinäitajate ühtse süsteemi ning toodangu katsetamise ja kontrollimise meetodite ning toodangu töökindluse astme kindlaksmääramine, toodangu projekteerimiseks ja tootmiseks normide, nõuete ja meetodite kehtestamine, et tagada toodangu optimaalne kvaliteet ning vältida ebaratsionaalne toodanguliikide paljus.

Standardiseerimine kujutab enesest riigiorganite ja ettevõtete ning organisatsioonide plaanipärast tegevust kohustuslike eeskirjade, normide ja nõuete kehtestamisel ja kohaldamisel. Standard on standardiseerimise konkreetne resultaat. Standard võib esineda täitmiseks kohustuslikke nõudeid (norme) sisaldava dokumendi kujul, põhiühikute või füüsiliste konstantide (näit. amper, absoluutne null) kujul või eseme kujul füüsiliseks võrdlemiseks (näit. meeter). Toodangu kvaliteedi normeerimise ning tagamise seisukohalt on suurim tähtsus standardil kui kohustuslikke eeskuju sisaldaval normatiiv-tehnilisel dokumendil.[19] Sõltuvalt standarditega kehtestatavate nõuete sisust jagunevad standardid paljudesse liikidesse, nagu tehniliste tingimuste standardid, parameetrite (mõõdete), markide, vastuvõtmise eeskirjade, markeerimise, pakkimise, transportimise ja hoidmise eeskirjade, katsetamismeetodite jms. standardid. Loetletud standarditest normeerib tehniliste tingimuste standard toodangu kvaliteeti täielikult, määrates kindlaks tehnilised nõuded toodangu valmistamisel, hankimisel ja kasutamisel, sealhulgas tarbimis-(ekspluateerimis-)karakteristikad, vastuvõtmise eeskirjad, kvaliteedi kontrollimise meetodid, markeeringule, pakkimisele, transportimisele ning hoidmisele esitatavad nõuded, komplektsuse ja hankija garantiid. Seega on standard kompetentsete organite poolt sätestatud korras kinnitatud ning täitmiseks kohustuslik normatiiv-tehnilise iseloomuga eeskiri, mis annab tootjale, hankijale, ostjale jt. kujutluse toodangust ja selle kvaliteedist.

NSV Liidus jagunevad standardid järgmistesse kategooriatesse:

1) NSV Liidu riiklikud standardid (GOST);
2) tööstusharu standardid (OST);

---

[19] Edaspidi mõeldakse standardi all ainult sellist standardit.

3) vabariiklikud standardid (RST);
4) ettevõtte standardid (STP).

Riiklikud standardid kinnitab NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komitee, välja arvatud standardid, mille kinnitavad NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NSV Liidu Riiklik Ehituskomitee. Need standardid kinnitatakse peamiselt massiliselt ja suurte seeriatena valmistatava toodangu ning atesteeritud ja eksporttoodangu kohta. Riiklikud standardid on rakendamiseks kohustuslikud kõigile liidulise, vabariikliku ja kohaliku alluvusega ettevõtetele kõigis NSV Liidu rahvamajandusharudes ning liiduvabariikides. Riiklikud standardid registreeritakse sätestatud korras ning nende tähistus koosneb indeksist (GOST), registreerimisnumbrist ja numbripaarist, mis tähistab kinnitamise või uuesti läbivaatamise aastat (näit. GOST 1.0-68).

Tööstusharu standardid kinnitab antud toodanguliigi tootmist juhtiv ministeerium (ametkond) toodangu, normide, eeskirjade jne. kohta, mis pole riiklikult standardiseeritud, kuid mida on vaja reglementeerida, et tagada vastastikune seos tööstusharu ettevõtete ja organisatsioonide tootmistehnilises tegevuses. Tööstusharu standardid on kohustuslikud antud tööstusharu[20] kõikidele ettevõtetele ja organisatsioonidele, samuti teiste tööstusharude (tellijate) ettevõtetele ja organisatsioonidele, kes kasutavad selle tööstusharu toodangut. Need standardid registreeritakse tsentraliseeritult ning tähistatakse indeksiga (OST), ministeeriumi (ametkonda) tähistava tingarvuga, registreerimisnumbriga ja kinnitamise või uuesti läbivaatamise aastaarvu kahe viimase numbriga (näit. OST 25 789-68), kui juhtiv ministeerium pole teistsugust korda ette näinud.

Vabariiklikud standardid kinnitab liiduvabariigi ministrite nõukogu või viimase ülesandel liiduvabariigi riiklik plaanikomitee. Need standardid kinnitatakse liiduvabariigi liidulis-vabariikliku, vabariikliku ning kohaliku alluvusega ettevõtete toodangu kohta, välja arvatud toodang, mis on riiklikult või harukondlikult standardiseeritud.

[20] Riiklikus standardis 1.0-68 mõeldakse tööstusharu all ettevõtete ja organisatsioonide kogumit, sõltumata nende asukohast ja ametkondlikust alluvusest, kes töötavad välja ning (või) valmistavad teatud toodanguliike, mis kuuluvad juhtiva ministeeriumi poolt valmistatava toodangu nomenklatuuri.

Toodangu nomenklatuur, mille kohta kinnitatakse vabariiklikud standardid, kooskõlastatakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komiteega ja NSV Liidu vastavate ministeeriumidega (ametkondadega). Nii kinnitatakse vabariiklikud standardid vabariigisiseseks tarbimiseks mõeldud tooraine, materjalide, kütuse ja kasulike maavarade kohta, üksikute massiliselt või seeriaviisiliselt valmistatavate, ainult liiduvabariigi vabariiklike ministeeriumide (ametkondade) nomenklatuuri kuuluvate tooteliikide, -tüüpide ja -markide (mudelite) kohta ja vabariikliku või kohaliku alluvusega ettevõtetes valmistatavate rahvatarbekaupade, rahvuslike toodete jne. kohta. Vabariiklikud standardid on kohustuslikud kõigile antud liiduvabariigi vabariikliku ja kohaliku alluvusega ettevõtetele ja organisatsioonidele.

Vabariiklikud standardid töötatakse välja ning kinnitatakse riikliku standardiga 1.3-68 ettenähtud korras. Neid tähistatakse indeksiga (RST), vabariigi nimetuse lühendiga, registreerimisnumbriga ning kinnitamise või uuesti läbivaatamise aastat tähistava numbripaariga (näit. RST VNFSV 150-68).

Ettevõtte standardid kinnitab ettevõtte juhtkond. Need standardid kinnitatakse normide, eeskirjade, meetodite, toodete, koostisosade jms. objektide kohta, mida kasutatakse ainult antud ettevõttes. Ettevõtte standardeid ei kinnitata hankimisele kuuluva toodangu kohta. Ettevõtte standardid on kohustuslikud ainult teatud ettevõttele. Need registreeritakse sätestatud korras ning tähistatakse indeksiga (STP), registreerimisnumbriga ja kinnitamise või uuesti läbivaatamise aastat tähistava numbripaariga (näit. STP 251-68).

Iga kategooria standardit võib kehtestada kas määramatuks ajaks või teatud perioodiks. Standardite nõuete järgimine on rangelt kohustuslik. Standardite nõuetele mittevastava mittekvaliteetse toodangu valmistamise või hankimise eest kannavad majandusorganisatsioonid varalist vastutust ning toodangu kvaliteedi kontrollimiseks standardites ettenähtud korra rikkumise tõttu jääb tõendamata tootja (hankija) süü mittekvaliteetse toodangu hankimises. Standardite nõuetele mittevastava toodangu hankimine võib toimuda vaid erandjuhtudel kompetentsete organite otsuste alusel.

Seega pole standard mitte üksnes tehniliste eeskirjade, nõuete jne. kogum, vaid tal on ka normatiivne iseloom, mille tõttu tal on terve rida spetsiifilisi tunnuseid ja iseärasusi. Riiklik standard on toodangu kvaliteedi kindlaksmääramise ja tagamise omapärane tsiviilõiguslik vahend, kuna tsiviilõigusliku lepingu — hankelepingu — üks olulisi tingimusi — hankimisele kuuluva toodangu kvaliteet — ning terve rida muid lepingu tingimusi (taarastamine, pakkimine jt.) määratakse kindlaks standarditega. Reglementeerides toodangu kvaliteedile esitatavaid nõudeid ei mõjuta standardid tootmist mitte ainult vahetult, vaid nad on ka toodangu kvaliteediga seonduvate kohustuste ja õiguste kindlaksmääramise aluseks hankelepingus, mõjutades ka sel moel tootmist. Standardi kui tehnilis-juriidilise normi tähtsaim omadus on tema kahekordne toime tootmisele.[21]

Riiklikul standardiseerimisel on väga suur tähtsus. Standardiseerimise eesmärkide saavutamine sõltub aga standardite endi kvaliteedist ning mitte üksnes nende standardite kvaliteedist, mis määravad kindlaks valmistoodangu kvaliteedile esitatavad nõuded, vaid kõikide nende standardite kvaliteedist, mis määravad kindlaks toodangu valmistamiseks kasutatavate masinate, seadmete, mõõte- ja katseriistade, tooraine, materjalide, pakkematerjali, taara jms. kvaliteedile esitatavad nõuded. Seepärast pööratakse standardiseerimisele väga suurt tähelepanu eriti uue majandussüsteemi tingimustes, mil plaaniorganite, majandusorganisatsioonide ja ettevõtete üheks põhiülesandeks on toodangu kvaliteedi igakülgne parandamine. Selleks tuleb muude abinõude hulgas suurendada riikliku standardi kui toodangu kvaliteedi parandamise tähtsaima vahendi osatähtsust.[22]

4. Tehnilised tingimused

Peale standardite normeeritakse käesoleval ajal toodangu kvaliteeti ka tehniliste tingimustega, mis kehtivad seni, kuni need asendatakse standarditega. Normeerides

[21] М. Б. Емельянова. Вопросы стандартизации и качества продукции. Таллин 1964, ст. 67.

[22] NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 4. oktoobri 1965. a. määruse nr. 729 p. 3 lg. 3 (СП СССР, 1965, № 19—20, ст. 153).

tootmistehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade kvaliteeti, peavad tehnilised tingimused tagama tootmise ja ehitustegevuse tehnilise taseme tõusu, toodangu kvaliteedi igakülgse paranemise, tooraine, materjalide, energia ja kütuse kokkuhoiu, tööviljakuse tõusu jne.

Tehnilised tingimused jagunevad järgmistesse liikidesse:

1. *Vabariikidevahelised tehnilised tingimused* (VVTT)[23], mille on kinnitanud riiklikud komiteed ja NSV Liidu ministeeriumid ja ametkonnad toodanguliikide kohta, mille nomenklatuur on kooskõlastatud liiduvabariikide ministrite nõukogudega, NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komiteega ja teiste huvitatud organisatsioonidega.

2. *Vabariiklikud tehnilised tingimused* (VTT)[24], mille on kinnitanud liiduvabariikide ministrite nõukogud või viimaste ülesandel liiduvabariikide plaanikomiteed või riiklikud ehituskomiteed liiduvabariigi ministrite nõukogu poolt kindlaksmääratud toodanguliikide kohta.

3. *Tehnilised tingimused* (RTT)[25], mis olid kinnitatud endiste rahvamajanduse nõukogude poolt nende süsteemi kuuluvate ettevõtete toodanguliikide kohta.

4. *Tehnilised tingimused* (TT)[26], mille on kinnitanud ettevõtted toodangu kohta, mida valmistatakse ühele konkreetsele tellijale erinõuete järgi, samuti selle kõrgemalseisva organisatsiooni ülesandel, kellele ettevõte allub.

Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu 16. septembri 1967. a. määruse nr. 856[27] p. 2 realiseerivad kolhoosid, sovhoosid jt. põllumajanduslikud ettevõtted ning kolhoosidevahelised organisatsioonid oma abimajandite ja -käitiste toodangut tarbijate kooperatsiooni ja riikliku kaubanduse organisatsioonide, tööstusettevõtete jt. sõlmitud lepingute alusel. Nende lepingute alusel valmistatava toodangu tehnilised tingimused ja hinnad kehtestatakse lepingupoolte poolt. Kui aga toodang on määratud turul realiseerimiseks, kehtestavad sellele toodangule tehnili-

---

[23] Vene keeles — МРТУ — межреспубликанские технические условия.

[24] Vene keeles — РТУ — республиканские технические условия.

[25] Vene keeles — СТУ — технические условия Совета народного хозяйства экономического административного района.

[26] Vene keeles — ТУ — технические условия.

[27] СП СССР 1967, № 23, ст. 163.

sed tingimused kolhoosid, sovhoosid jt. põllumajanduslikud ettevõtted ning kolhoosidevahelised organisatsioonid.

5. *Tehnilised tingimused* (TT), mille kinnitasid üleliidulised või liiduvabariikide ministeeriumid, samuti ühiskondlikud ja kooperatiivsed organisatsioonid ja TSN täitevkomiteed toodangu kohta, mida valmistavad nendele alluvad ettevõtted.

Tehnilistel tingimustel on samasugune tehnilis-normatiivne iseloom nagu standarditelgi. Kehtivad tehnilised tingimused on kohustuslikud kõikidele liidulise, vabariikliku või kohaliku alluvusega organisatsioonidele sellise tööstustoodangu projekteerimisel, valmistamisel ja hankimisel, mille kohta nad on kinnitatud. Samuti on nad kohustuslikud kõigile tarbijatele toodangu kvaliteedi kontrollimisel.

5. Muud toodangu kvaliteedi kindlaksmääramise ning täpsustamise viisid

Peale standardite ja tehniliste tingimuste võidakse toodangu kvaliteeti kindlaks määrata ning täpsustada ka muu dokumentatsiooniga. Masina- ja aparaaditööstuses määratakse seadmete, masinate, mehhanismide, mõõteriistade jms. toodanguliikide detailide ja sõlmede omadused kindlaks *normaalidega*[28]. Toiduainete tööstuses kasutatakse toodangu kvaliteedi kindlaksmääramiseks *retsepte*, kergetööstuses jm. tööstusharudes aga *tehnilisi kirjeldusi*. Vastavalt «Puu- ja köögivilja hanke eritingimuste»[29] p. 6 lg. 1 peab toodangu kvaliteet standardite ja tehniliste tingimuste puududes vastama *konditsioonidele*, mis kooskõlastatakse lepingu sõlmimisel. «Meditsiinitoodangu hanke eritingimuste» p. 7 järgi peab meditsiinitoodangu kvaliteet vastama «Riiklikule Farmakopöale» — NSV Liidu Tervishoiuministeeriumi poolt kinnitatud eeskirjade kogumikule. Toodang, mida pole lülitatud «Riiklikku Farmakopöasse» ning mille kohta pole kehtestatud standardeid ja tehnilisi tingimusi, ei või olla hankelepingu objektiks.

---

[28] Vene keeles — нормаль.

[29] Сборник инструктивных указаний Государственного арбитража при Совете Министров СССР, выпуск 26. Изд-во «Юридическая литература», М. 1967, стр. 54—60. Edaspidi «Сборник инструктивных указаний».

Kõik ülaltähendatud toodangu kvaliteeti määratlevad normatiiv-tehnilise dokumentatsiooni liigid kirjeldavad toodangut ning fikseerivad selle kvaliteedile esitatavad nõuded, normid jne. Nad ei anna täit kujutlust toodangu objektiivsest vormist, konstruktsioonist, välisilmest jne. Normatiiv-tehnilise dokumentatsiooni sellise küündimatuse tõttu määratakse toodangu kvaliteet vajaduse korral ka *jooniste* ning *näidistega.*

Joonised, skeemid ja muud selgitavad materjalid lisatakse tavaliselt tehnilistele tingimustele.

6. Toodangu kvaliteedi kindlaksmääramine ja täpsustamine hankelepingus

Rahvamajanduse ning elanikkonna vajaduste rahuldamiseks määratud tootmistehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade hankimine võib toimuda üksnes hankelepingute alusel. Toodangut võidakse hankida ilma lepingut sõlmimata vaid NSV Liidu Ministrite Nõukogu või liiduvabariigi ministrite nõukogu poolt kindlaksmääratud juhtudel.

Lepinguliste vahekordade kehtestamisega poolte vahel on võimalik kõrvaldada planeerimises esinevaid vigu, lahendada selliseid küsimusi, mida pole lõplikult lahendatud standardites, tehnilistes tingimustes, hangete põhimäärustes ning hanke põhi- ja eritingimustes.

Hankelepingud sõlmitakse ja täidetakse kooskõlas NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt kinnitatud *hangete põhimäärustega* ja üksikute toodanguliikide hanke põhi- ja eritingimustega. Vastavalt kehtivatele hangete põhimäärustele võivad majandusorganisatsioonid sõlmida lepinguid mitmel viisil: mõlema poole poolt allakirjutatava dokumendi koostamisega, kirjade või telegrammide vahetamisega, ostja poolt esitatud tellimuste täitmiseks võtmise teel, samuti hanke teostamiseks kõiki vajalikke andmeid sisaldava hankekäsundi täitmiseks võtmise teel. Isemajandamise põhimõtete järjekindlaks elluviimiseks ettevõtetevahelistes suhetes on kehtivas seadusandluses ette nähtud, et just mõlema poole poolt allakirjutatud leping peab olema selleks põhiliseks dokumendiks, mis määrab kindlaks poolte õigused ja kohustused kõikide toodanguliikide hankimisel, vaatamata sellele, kas see on

jaotatud tsentraliseeritud või mittetsentraliseeritud korras. Sellega seoses tuleb reeglina loobuda toodangu hankimisest täitmiseks võetud hankekäsundite alusel.[30]

Vaatamata lepingu sõlmimise viisile kehtib üks ühtne nõue, mille järgi leping loetakse sõlmituks, kui poolte vahel on saavutatud kokkulepe kõigis selle *olulistes* punktides. Toodangu hankimiseks sõlmitud lepingus loetakse olulisteks punktid, millega reguleeritakse toodangu nimetust, kogust, *sortimenti, kvaliteeti,* hinda ja hanketähtaegu.[31]

Toodangu kvaliteeti määratlevate punktide tunnistamine olulisteks, mille kohta lepingu kehtetuse ähvardusel peab olema saavutatud pooltevaheline kokkulepe, on põhjendatud ja vajalik, kui võtta arvesse ainult kõrgekvaliteedilise toodangu hankimise tähtsust. Siit ka järeldus, et hankeleping peab olema üheks selliseks efektiivseks vahendiks, mis tagab hangitava toodangu kõrge kvaliteedi.

Nagu me eespool nägime, sisalduvad toodangu kvaliteedi kohta käivad nõuded standardites, tehnilistes tingimustes, joonistes, retseptides jms. Kuid nende nõuete kindlaksmääramisest üksi on vähe selleks, et määratleda hankimisele kuuluva konkreetse toodangu kvaliteeti. Raskused tekivad peamiselt seetõttu, et plaaniline ülesanne, mille alusel ja täitmiseks hankeleping sõlmitakse, ei sisalda sageli küllaldasi andmeid hankimisele kuuluva toodangu omaduste kohta ja standardid ning tehnilised tingimused annavad ostjale sageli võimaluse nõuda nii- või teistsuguse tehnilise karakteristikaga toodangut. Sageli on sama tooteliigi kohta kehtestatud mitmed erinevad tehnilised tingimused. Peale selle on sageli ostjale vaja hankida standardite, tehniliste tingimuste või näidistega ettenähtuga võrreldes kõrgema kvaliteediga toodangut. Kõigist neist raskustest saadakse üle sel teel, et hankimisele kuuluva toodangu kvaliteet määratakse kindlaks ning täpsustatakse hankelepingus.

---

[30] NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 4. oktoobri 1965. a. määruse nr. 729 p. 10 lg. 1 (СП СССР 1965, № 19—20 ст. 153).

See põhimõte kajastub RHP p. 20, milles on ette nähtud, et hankekäsundi täitmiseks võtmise teel saab lepingulistesse suhetesse astuda vaid turuvälise sihitusega kaupade hankimiseks. Seega ei saa turusihitusega kaupade hankimiseks hankekäsundi täitmiseks võtmise teel üldse lepingulistesse suhetesse astuda.

[31] TsK § 165 lg. 1, THP p. 21 lg. 3, RHP p. 15 lg. 3.

Praktiliselt sõltub kvaliteedi kindlaksmääramine ja täpsustamine hankelepingus sellest, millistes dokumentides sisalduvad hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi, komplektsuse jne. kohta käivad nõuded. Kui need nõuded sisalduvad standardis, *tuleb hankelepingus näidata selle konkreetse standardi number ja indeks.*[32] Kui standardile on tehtud täiendus, tuleb lepingus näidata ka selle number ja kuupäev ning täienduse teinud organi nimetus. Kui lepingu kehtivuse perioodil standard asendatakse teisega ja see on lepingu sõlmimisel teada, tuleb lepingus näidata mõlema standardi numbrid ja indeksid.

Nendel juhtudel, kui hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi, komplektsuse jms. kohta käivad nõuded sisalduvad tehnilistes tingimustes, *tuleb lepingus näidata tehniliste tingimuste numbrid ja indeksid.*[33]

Kui lepingu sõlmimise ajal on teada, et lepingu kehtivuse perioodil kehtestatakse uued tehnilised tingimused, tuleb need samuti lepingus ära näidata. See on eriti tähtis siis, kui hangitakse tooteid, mida ostja kasutab oma toodangu komplekteerimiseks, sest saades aegsasti teada koostisosade kvaliteedinäitajate muutumisest, on ostjal võimalik teha ettevalmistusi üleminekuks uute toodete kasutamisele.

Standardite ja tehniliste tingimuste näitamisel lepingutes peavad pooled hoolikalt kontrollima nende kehtivust ja rakendatavust. Lepingus tuleb näidata ainult kehtivate standardite numbrid, samuti need tehnilised tingimused, mille järgi toodangu valmistamine on ette nähtud tootja tootmisplaanis, kui poolte vahel pole teistsugust kokkulepet.

Kui standardeid ei tule lepingule lisada, siis tehniliste tingimuste lisamine lepingule on rangelt kohustuslik. Neid ei lisata lepingule üksnes juhtudel, kui need olid lisatud antud ostjaga varem sõlmitud lepingule. Kehtiv seadusandlus ei näe ette, mitu eksemplari tehnilisi tingimusi tuleb lepingule lisada, mistõttu lisatavate eksemplaride arv sõltub poolte kokkuleppest.[34]

Kui lepingu kehtivuse perioodil muudetakse standardeid, mis normeerivad hangitava toodangu kvaliteeti või

---

[32] THP p. 38 lg. 3, RHP p. 36 lg. 3.
[33] THP p. 38 lg. 3, RHP p. 36 lg. 3.
[34] THP p. 38 lg. 3, RHP p. 15 lg. 1 alapunkt «i».

kehtestatakse nende asemel uued standardid, on hankija kohustatud teatama sellest ostjale hiljemalt *30 päeva* enne muudatuste või uute standardite kehtima hakkamist. Sama tähtaja jooksul tuleb saata ostjale uued või muudetud tehnilised tingimused või näidiste tehnilised kirjeldused.

Kuigi seadus kohustab hankijat teatama ostjale ainult standardite, tehniliste tingimuste ja näidiste tehniliste kirjelduste muudatustest, tuleb asuda seisukohale, et ostjale tuleb teatada ka muu normatiiv-tehnilise dokumentatsiooni (retseptid, normaalid, jne.) muutmisest või nende asendamisest. Vastasel juhul võib tekkida arusaamatusi toodangu kvaliteedi kontrollimisel ja toodangu eest tasumisel.

Peale tehniliste tingimuste ja näidiste tehniliste kirjelduste lisatakse vahel lepingule ka muid toodangu kvaliteeti määratlevaid ja täpsustavaid dokumente ning materjale. Enamikul juhtudel on need loetletud üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes. Nii on näiteks «Mööbli hanke eritingimustes» ette nähtud, et peale vabariiklike tehniliste tingimuste lisatakse lepingule hankimisele kuuluva mööbli tehnilised karakteristikad ning fotod, kui hankija polnud neid varem ostjale üle andnud.

Kui tehnilisi tingimusi ei lisata hankelepingule ning neid pole ka varem ostjale saadetud, loetakse hankeleping kuni tehniliste tingimuste saamiseni mittesõlmituks ning ostjal on õigus nõuda hankijalt trahvi hankelepingu mittesõlmimise eest.[35]

Vaatamata sellele, et standardite ja tehniliste tingimuste numbrite ja indeksite näitamine lepingus on rangelt kohustuslik, näitab arbitraažipraktika, et majandusorganisatsioonid ei täida tihti seda nõuet. Selle asemel piirdutakse hankelepingutes üldsõnaliste sätetega selle kohta, et hangitav toodang peab vastama standardite ja tehniliste tingimuste nõuetele. Hankelepingu osatähtsuse suurendamiseks uue majandussüsteemi tingimustes tuleb see puudus otsustavalt likvideerida, sest kui lepingus jääb fikseerimata, milliste konkreetsete standardite ja tehniliste tingimuste nõuetele peab oma kvaliteedilt vastama hankimisele kuuluv toodang, tekib praktikas palju arusaamatusi ja vaidlusi, sest pooled ei tea, millest juhinduda

[35] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 5 («Инструктивные указания», стр. 129).

toodangu kvaliteedi kontrollimisel ja toodangu kvaliteedile hinnangu andmisel.

Kuivõrd hankelepingu projektide esitamise kohustus lasub hankijal, peab standardite ja tehniliste tingimuste numbrid ja indeksid lepingus näitama hankija. Jäävad need andmed hankija poolt näitamata, võib seda teha ostja lepingule lisatavas lahkarvamuste protokollis, kui need andmed on talle teada.

Mõningate tootmistehniliste otstarbega toodanguliikide puhul algab kvaliteedi määramine juba enne lepinguprojekti väljasaatmist hankija poolt ja seda siis, kui lepingu sõlmimiseks on vaja, et ostja esitaks spetsifikatsiooni tehnilise karakteristikaga või laiendatud sortimendiga (nomenklatuuriga). Sellise spetsifikatsiooni peab ostja saatma hankijale 10 *päeva jooksul* pärast hankekäsundi saamist. Nendel juhtudel on hankija kohustatud saatma ostjale lepinguprojekti 10 päeva jooksul pärast ostjalt spetsifikatsiooni saamist. Kui pole võimalik esitada spetsifikatsiooni kogu lepingu kehtivuse perioodi kohta, esitab ostja selle vaid ühe kvartali, poolaasta või muu perioodi kohta. Järgnevate perioodide kohta spetsifikatsiooni esitamise kord ja tähtajad nähakse ette lepingus.[36]

Spetsifikatsioonid koos tehniliste karakteristikatega tuleb esitada mitmesuguse toodangu puhul (aparaadid, mõõteriistad, elektriseadmed jms.) nendel juhtudel, kui standardite ja tehniliste tingimuste järgi on võimalik valmistada toodangut erinevate tehniliste näitajatega (parameetritega). Sellise septsifikatsiooni esitamine on suure tähtsusega niihästi hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi täpsustamise kui ka hankelepingute õigeaegse sõlmimise seisukohalt.

Viimasel ajal ilmunud juriidilises kirjanduses on autorid asunud erinevatele seisukohtadele hankelepingu kehtivuse küsimuses sel juhul, kui hankelepingus pole näidatud standardit või tehnilisi tingimusi. Ühed autorid[37] on seisukohal, et sel juhul on hankeleping kehtetu, sest üks selle olulisi tingimusi on jäänud kooskõlastamata. Tei-

---

[36] THP p. 22 lg. 2 ja 3.

[37] М. Я. Лапиров-Скобло. Качество продукции в практике Госарбитража. Изд-во «Юридическая литература», М. 1965, стр. 16—19.

sed autorid[38] aga väidavad, et leping on ikkagi kehtiv, kui hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi kohta esitatavad nõuded sisalduvad kas ühesainsas standardis või ühtedes tehnilistes tingimustes. Tegelikult tuleb lepingu kehtivus nendel juhtudel, kui lepingus pole standardit ja tehnilisi tingimusi näidatud, lahendada kõigist konkreetsetest asjaoludest lähtudes. Näiteks kui lepingus on küll näidatud tehnilised tingimused, millele hankimisele kuuluv toodang peab oma kvaliteedi poolest vastama, kuid neid pole lepingule lisatud ega ka varem ostjale saadetud, loetakse leping kehtetuks ning hankija peab maksma lepingu mittesõlmimise eest ettenähtud trahvi. Vastupidisel juhul aga, kui lepingus pole küll näidatud, millistele tehnilistele tingimustele peab vastama hankimisele kuuluva toodangu kvaliteet, tuleb leping ikkagi sõlmituks lugeda, kui võtta arvesse, et hankija on lisanud plaaniaktis näidatud tehnilised tingimused lepingule ning ostja on lepingu alla kirjutanud lahkarvamuste protokolli koostamata. Seega pole hankelepingu kehtivuse lahendamisel alati ainumäärava tähtsusega see, kas lepingus on näidatud standardid ja tehnilised tingimused, vaid asjaolu, kas hankimisele kuuluva toodangu kvaliteeti määratlev normatiiv-tehniline dokumentatsioon objektiivselt eksisteerib ja kehtib.

Kui leping on sõlmitud sellise toodangu hankimiseks, mille kvaliteet pole määratletud sätestatud korras kinnitatud normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga (ka sellisega, mida pooled ise kinnitavad), siis selline leping on kehtetu, sest temas pole kokku lepitud ega saagi kokku leppida sellises olulises punktis nagu toodangu kvaliteet.[39]

Ülalöeldu ei tähenda muidugi seda, et lepinguga toodangu kvaliteeti mittemääratlevate hankijate ning ostjate teguviisi võiks õigustada ning vähendada selles suhtes nõudlikkust. Vastupidi. Standardite ja tehniliste tingimuste lepingus näitamine on hankijate ning ostjate kohustus, mille täitmist tuleb rangelt nõuda. Selleks on kaasajal ka tungiv vajadus, kui võtta arvesse, et senini pole veel likvideeritud toodetavate masinate, seadmete, aparaatide jms. toodete tüüpide, liikide, markide jne. paljus,

---

[38] Е. М. Яковлева. Вопросы качества продукции в договоре поставки. Душанбе 1964, стр. 37—38.

[39] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 6 («Инструктивные указания», стр. 129—130).

ühtede ning samade tooteliikide kvaliteedile esitatavad nõuded võivad sisalduda erinevate organite poolt kinnitatud tehnilistes tingimustes jne.

Kui hangitava toodangu kvaliteeti määratletakse näidistega, näidatakse lepingus nende kinnitamise kuupäev ja kinnitaja nimetus. Näidiseid kirjeldatakse lepingus täpselt ning näidatakse ära nende hoidmise kord. Näidiseid tuleb hoida selliselt, et nende kvaliteet hoidmisel ei muutuks ning et poleks võimalik kahelda nende ehtsuses. Sageli ei täideta praktikas seda nõuet. Nii esitas Plastmasstoodete Tehas «Salvo» ostjatele lepinguprojektid mootorratturi kiivrite hankimiseks, milles polnud ei näidise kirjeldust ega ka selle hoiutingimusi ära näidatud ning ka ostjad ei nõudnud nende andmete lepingus näitamist. Sellised lepingud tuleb tunnistada kehtetuks, sest hankimisele kuuluva toodangu kvaliteet kui lepingu oluline tingimus on jäänud kooskõlastamata.

Näidise tehniline kirjeldus lisatakse lepingule.

Kuivõrd hangitava toodangu kvaliteet peab vastama standarditele ja tehnilistele tingimustele, ei või pooled hankelepingu sõlmimisel võtta sellesse tingimusi, mille järgi hankimisele kuuluva toodangu kvaliteet on madalam ülalloetletud dokumentatsiooniga määratletust.[40] Kaubandusorganisatsioonidel on keelatud tööstusettevõtetelt vastu võtta kaupu, mis oma sortimendi, kvaliteedi ja väliskujunduse poolest ei vasta kaubandusorganisatsioonide poolt tööstusele esitatud tellimustele.[41] Kui poolte vahel tekivad lepingu sõlmimisel lahkarvamused hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi suhtes, tuleb silmas pidada, et ajutisi kõrvalekaldumisi riiklike standardite nõuetest võib lubada NSVL Ministrite Nõukogu juures asuv Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komitee.[42]

Seega ei või pooled võtta hankelepingusse tingimusi, mis alandavad toodangu kvaliteeti. Küll aga võivad nad võtta lepingusse tingimusi, mis on suunatud hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi parandamisele. Kehtiva seadusandluse kohaselt võib hankelepingus ette näha kõr-

---

[40] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 10. detsembri 1960. a. juhendkirja nr. I-I-72 p. 6 («Инструктивные указания», стр. 101).

[41] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 10. detsembri 1960. a. juhendkirja nr. I-I-72 p. 7 lg. 6 (sealsamas lk. 102).

[42] ГОСТ 1.0-68 p. 8. 4 alapunkt «c».

gema kvaliteediga toodangu hankimise, võrreldes standardite, tehniliste tingimuste ja näidiste nõuetega.[43] Sellise õiguse andmine lepingut sõlmivatele majandusorganisatsioonidele oli tingitud praktilisest vajadusest rahuldada nende nõudmisi kõrgema kvaliteediga toodangu järele, sest teaduse ja tehnika kiire arengu tõttu vananevad standardid ja tehnilised tingimused kiiresti ning nende täiendamine või uute kinnitamine on aeganõudev.

Soovides hankida toodangut, mille kvaliteet oleks normeeritust kõrgem, peavad pooled lepingus täpselt ning konkreetselt kindlaks määrama toodangu kvaliteedile esitatavad uued kõrgendatud nõudmised. Et vältida võimalikke vaidlusi lepingu täitmisel, tuleb vajaduse korral kooskõlastada tehnilised kirjeldused, joonised, näidised jms. Toodangu kvaliteeti määratlevate uute kõrgendatud nõuete lepingusse võtmisel ei ole pooled seotud mingite kitsendavate tingimustega, poolte kokkuleppel võib muuta parandamise suunas kõiki toodangu kvaliteedinäitajaid. Ostjad peaksid sagedamini kasutama neile antud õigust lepingutes ette näha kõrgema kvaliteediga toodangu hankimist. Sellele on tähelepanu juhitud ka NSVL Ministrite Nõukogu 22. augusti 1963. a. määruses nr. 902[44], milles rõhutatakse, et hulgi- ja jaekaubanduse ettevõtetel ning organisatsioonidel tuleb kasutada sagedamini neile antud õigust tööstusettevõtetega sõlmitavates lepingutes ette näha uute kaubaliikide ning kõrgema kvaliteediga kaupade hankimist võrreldes standardites, tehnilistes tingimustes ja retseptides ettenähtud kvaliteediga või näidistega.

Ostjat ajendab senisest kõrgema kvaliteediga toodangu hankimiseks kokkulepet sõlmima vajadus sellise toodangu järele. Kui hangitud toodangu kvaliteet ei vasta aga lepingus ettenähtud kõrgendatud nõudmistele, jäävad ostja vajadused rahuldamata. Seetõttu nõuab NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Riiklik Arbitraaž, et hankijate suhtes rakendataks kõrvalekaldumatult varalisi sanktsioone sellise toodangu hankimise eest, mille kvali-

---

[43] «Aluste» § 47 lg. 1, THP p. 38 lg. 7, RHP p. 36, lg. 7.

[44] СП СССР 1963, № 17, ст. 176. Vt. ka Eesti NSV Ministrite Nõukogu 2. oktoobri 1963. a. määrust nr. 449 (ENSV MKK 1963, nr. 36, art. 131).

teet ei vasta standarditele, tehnilistele tingimustele, näidistele ja lepingule.[45]

Peale hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi määratlemise ja täpsustamise tuleb hankelepingus ette näha ka toodangu kvaliteetsuse tõendamise kord. Lepingus peab olema ette nähtud, milliste dokumentidega hankija tõendab hangitava toodangu kvaliteedi ja komplektsuse vastavust standardite, tehniliste tingimuste ja näidiste nõuetele. Samuti peab lepingus olema ette nähtud nende dokumentide ja muu tehnilise dokumentatsiooni ostjale saatmise kord ja tähtajad.

Kvaliteeti tõendavatel dokumentidel on väga erinevad nimetused, nagu kvaliteeditunnistus, tehniline pass, sertifikaat, tehniline sertifikaat, TKO tõend jne. Kvaliteeti tõendavate dokumentide sisu on samuti väga erinev ning oleneb hangitava toodangu liigist ja iseärasustest. Tavaliselt näidatakse nendes dokumentides need standardid, tehnilised tingimused ja näidised, mille järgi toodang on valmistatud, ning toodangu kvaliteeti iseloomustavad andmed. Kuid peale nende võivad kvaliteeti tõendavad dokumendid sisaldada veel muidki andmeid, mis informeerivad saajat toodangu hoiutingimustest, garanteeritud kõlblikkuse tähtajast, toodangu valmistamise ajast jne. Paljudel juhtudel on toodangu kvaliteeti tõendavate dokumentide sisu ette nähtud hanke eritingimustes, standardites ja tehnilistes tingimustes. Näiteks on «Suhkru hanke eritingimustes» ette nähtud, et peensuhkru kvaliteeditõendis tuleb näidata sahharoosi sisaldus, niiskus, värvus, rauaühendite hulk, saatja ning saaja nimetus, nende aadressid jne., rafinaadsuhkru kvaliteeditõendis aga rafinaadi liik, sahharoosi sisaldus, niiskus, tugevus, suhkrupuru sisaldus, saatja ning saaja nimetused, nende aadressid, vaguni number, kaal, kohtade arv jne.

Hankelepingu sõlmimisel peavad pooled valima kvaliteeti tõendava dokumendi ostjale saatmiseks sellise korra, mis tagab selle dokumendi saabumise koos või samaaegselt toodanguga. See on eriti tähtis kiiresti rikneva toodangu hankimisel, mille vastuvõtmiseks on kehtestatud lühendatud tähtajad.

Hankimisele kuuluva toodangu kvaliteeti saab tõendada

[45] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1962. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 2 («Инструктивные указания», стр. 116).

ainult vastava dokumendi väljaandmisega. Tavaliselt teeb seda hankijaettevõtte tehnilise kontrolli osakond pärast seda, kui toodang on kvaliteediliselt vastu võetud.

Toodangu kvaliteeti tõendavate dokumentide väljaandmise kohustus ning nende dokumentide ostjatele saatmise kord võib olla ette nähtud ka üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes, vahel ka standardites ja tehnilistes tingimustes. Nii on «Metsamaterjali ja standardmajade hanke eritingimuste» p. 16 ette nähtud, metsamaterjalide saatmisel on saatja kohustatud koostama igasse vagunisse (laeva, praami) laaditud metsamaterjali kohta faktuurspetsifikatsiooni ning saatma selle saajale hiljemalt toodangu ärasaatmisele järgneva ööpäeva jooksul. Selles faktuurspetsifikatsioonis tuleb näidata sortimentide nimetused, riikliku standardi number või tehniliste tingimuste nimetus ja kinnitamise aeg, puuliik, sordilisus, mõõtmed (pikkus, laius, paksus, diameeter) ning tihumeetrite arv. Spetsifikatsioonile kirjutab alla ettevõtte juhataja või tema volituse alusel mõni teine töötaja.

Toodangu kvaliteeti tõendavaid dokumente võivad välja anda ka mitmesugused harukondlikud kvaliteediinspektsioonid, kuid nende poolt dokumentide väljaandmist pole lepingus vaja ette näha. Peale kvaliteeditõendi antakse mõningate põllumajandussaaduste (näit. kartul) hankimisel välja veel *karantiinisertifikaat* — dokument, milles tõendatakse, et põllumajandussaadused on varutud piirkonnast, kus ei esine ohtlikke taimehaigusi.

Mitmesuguste masinate seadmete, aparaatide jms. kvaliteeti võidakse kontrollida saatja juures ostja esindaja osavõtul. Kontrollimise tulemuste kohta koostatakse akt, millele kirjutab alla ka ostja esindaja. Selline akt on samuti kvaliteeti tõendav dokument.

Hangitud toodangu kvaliteeti tõendavate dokumentide väljaandmisel on suur tähtsus kvaliteedi tagamiseks. Kvaliteeti tõendava dokumendi väljaandmisele eelneb tavalisest hoolikam toodangu kontrollimine, sest see dokument kujutab endast ju hankija käendust toodangu heakvaliteedilisuse eest. Samuti on kvaliteeti tõendaval dokumendil suur tähtsus toodangu vastuvõtmisel ning selle kvaliteedi kontrollimisel, sest ta sisaldab ju kõiki toodangu kvaliteeti iseloomustavaid andmeid. Vaatamata kvaliteeti tõendava dokumendi sellisele suurele tähtsusele ei lepi majandusorganisatsioonid tihti kokku, milliste dokumen-

tidega tõendada hankimisele kuuluva toodangu kvaliteeti. Eriti patustavad selle nõude vastu need hankijad, kes pole toodangu tootjad.

Samuti rikutakse kvaliteeti tõendavate dakumentide ostjatele väljasaatmise korda ja tähtaegu, mis raskendab toodangu kvaliteedi kontrollimist.

7. Toodangu komplektsuse kindlaksmääramine ja täpsustamine hankelepingus

Hankelepingu sõlmimisel peavad pooled kindlaks määrama ka toodangu *komplektsuse*[46]. Selleks peavad nad näitama lepingus need standardid, tehnilised tingimused ja hinnakirjad, mille nõuetele peab vastama hangitav toodang oma komplektsuse poolest. Kui toodangu komplektsus on kindlaks määratud nende standarditega ja tehniliste tingimustega, milles sisalduvad ka toodangu kvaliteeti määratlevad eeskirjad, siis võetakse lepingusse punkt, mille sisuks on nõue, et lepingu alusel hankimisele kuuluv toodang peab oma kvaliteedi ja komplektsuse poolest vastama nendele konkreetsetele standarditele ja tehnilistele tingimustele. Kui toodangu komplektsuse kohta esitatavad nõuded sisalduvad veel muudes dokumentides, tuleb lepingus näidata ka nende täpsed nimetused, need väljaandnud või kinnitanud organisatsioonide nimetused, väljaandmise või kinnitamise ajad jms. iseloomulikud andmed.

Kui hankimisele kuuluva toodangu komplektsus pole standardite, tehniliste tingimuste ja hinnakirjadega ette nähtud, võivad hankija ja ostja ise komplektsuse lepingus kindlaks määrata. Lepingus võidakse ette näha toodangu hankimine täiendavate osadega, sõlmedega jne., mis ei kuulu komplekti või ilma teatud osadeta, sõlmedeta jne., mis kuuluvad komplekti, kuid mida ostja ei vaja[47]. Sellest eeskirjast järeldub, et pooled võivad lepingus täpsustada mistahes toodanguliigi komplektsust, kui nad leiavad, et see pole normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga küllalt täpselt kindlaks määratud.

Toodangu komplektsuse kindlaksmääramisel peavad lepingupooled silmas pidama, et esemeid, detaile, agre-

[46] THP p. 21 lg. 1 alapunkt «b», RHP p. 15 lg. 1 alapunkt «b».
[47] THP p. 41 lg. 1, RHP p. 39 lg. 1.

gaate, masinaid jms. on otstarbekohane ühendada üheks komplektiks ikkagi ainult siis, kui neid kõiki koos (kas kokkumonteeritud või kokkumonteerimata kujul) kasutatakse mingite konkreetsete tööoperatsioonide sooritamiseks või konkreetse vajaduse rahuldamiseks. Seejuures pole oluline, et mõningaid komplekti kuuluvaid ühikuid toodetakse erinevate standardite, tehniliste tingimuste ja jooniste järgi või et igal ühikul on erinev hind. Oluline on see, et lepingus või sellele lisatud spetsifikatsioonis oleks väljendatud sõnaselgelt poolte tahe ühendada teatud üksikud ühikud üheks komplektiks. Vastasel juhul tekib raskusi lepingu täitmisel ning poolte vastutuse küsimuse lahendamisel. Näiteks esitas Murmanski Linna Tööstuskaubastu Murmanski Majapidamistarvete Baasi ja Rakvere Metsakombinaadi vastu hagi trahvi nõudmiseks köögimööbli komplektsust määratlevate lepingutingimuste rikkumise eest. Hagi arutamisel selgus, et köögimööblit hangiti baasi ja metsakombinaadi vahelise lepingu alusel, milles oli ette nähtud mitmesuguse köögimööbli, nagu puhvetkappide, kappide, seina- ja nurgakappide ja laudade hankimine, kusjuures iga eset tuli hankida 100 tükki. Kuid lepingus ning spetsifikatsioonis puudus tingimus selle kohta, et köögimööblit tuleb hankida komplektidena, millesse kuuluks teatud kindel arv lepingus ettenähtud mööbliesemeid. Võttes arvesse sellise tingimuse puudumist ning seda, et iga üksik mööbliese oli iseseisvalt kasutatav, iga mööblieseme kohta oli kinnitatud eraldi hind, ei nõustunud riiklik arbitraaž hageja väitega, nagu tulnuks köögimööblit hankida komplektidena, ja jättis hagi rahuldamata.

Hankelepingutes võib peale komplektsuse näidata ka komplekti puuduvate osade järelesaatmise kord, kui hankijalt saadud toodang osutub mittekomplektseks.[48] Eriti tuleks lepingus ette näha nende koostisosade asendamise kord, mis transportimisel on purunenud transportija süü tõttu. Näiteks vastutab raudtee veose kahjustumise (teatud koostisosade purunemise) korral selle summa ulatuses, mille võrra vähenes toodangu maksumus.[49] Seega ei saa toodangu saaja antud juhul mõne koostisosa purunemise

[48] THP p. 64 lg. 1 alapunkt «a» ja p. 69, RHP p. 66 lg. 1 alapunkt «a» ja p. 71.

[49] «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 151 alapunkt «c».

tõttu mittekomplektseks muutunud toodangu täit maksumust sisse nõuda ei saatjalt ega raudteelt ning kui saaja ei saa purunenud koostisosade asemele uusi, ei saa ta toodangut kasutusele võtta, ning saajale tekitatud kahju jääb hüvitamata.

Vaatamata toodangu komplektsuse kindlaksmääramise viisile on komplektsuse kohta esitatavad nõuded hankijale kohustuslikud. Mittekomplektse toodangu hankimise juhul kannab tootja (hankija) vastutust sõltumata sellest, kas toodangu komplektsus oli määratletud lepinguga või standardite, tehniliste tingimuste ja hinnakirjaga.

Eeskirjast, mille järgi toodang peab koosnema standardites, tehnilistes tingimustes ja hinnakirjades ettenähtud koostisosadest, ei tule teha järeldust, nagu ei võiks toodangu hankimisel mõningaid koostisosi olla rohkem kui dokumentatsioonis ette nähtud. Ülaltähendatud normatiiv-tehnilises dokumentatsioonis on ette nähtud minimaalnõuded toodangu komplektsuse kohta. Nagu eespool nägime, pole keelatud hankida võimaluse korral ostjale toodangut, milles mõningaid koostisosi on rohkem, kui on ette nähtud normatiiv-tehnilises dokumentatsioonis.

Mõningatel juhtudel eraldatakse ostjale toodangut, mille komplekti kuuluvad sellised detailid ja sõlmed, mida ostja ei vaja ning mille puududes toodang on ostja jaoks sisuliselt ikkagi komplektne. Selline olukord tekib siis, kui ostjad kasutavad hangitavaid masinaid, seadmeid ja aparaate oma põhitoodangu komplekteerimiseks ainult osaliselt. Tähendatud juhtudel on väga tähtis, et ostjale hangitaks masinad, seadmed ja aparaadid ainult nendest detailidest ja sõlmedest koosnevana, mida ostja vajab oma põhitoodangu komplekteerimiseks. Vastupidisel juhul hangitakse ostjale mittevajalikke detaile ja sõlmi, mis võivad rikneda ja hävida.

Ka nendel juhtudel tuleb hankimisele kuuluva toodangu komplektsus täpsustada hankelepingus. Hankelepingu sõlmimisel peavad pooled lepingus näitama need tehnilised tingimused, mis reguleerivad ostja põhitoodangu komplekteerimiseks kasutatavate masinate, seadmete ja aparaatide komplektsust. Sellised tehnilised tingimused töötatakse välja ning kinnitatakse NSV Liidu ministeeriumide ja ametkondade ning liiduvabariikide ministrite nõukogude poolt kooskõlastatult ostjatega (tarbijatega).

Nendel juhtudel, kui hangitavaid masinaid, seadmeid ja aparaate pole võimalik valmistada ilma nende detailide ja sõlmedeta, mida ostja ei vaja, peab hankija enne masinate, seadmete ja aparaatide ostjale ärasaatmist mittevajalikud detailid ja sõlmed maha monteerima ning neid ostjale mitte saatma. Kui aga ilma nende detailide ja sõlmedeta pole masinaid, seadmeid ja aparaate võimalik transportida, saadetakse viimased ära tervikuna ning mittevajalikud detailid ja sõlmed monteerib maha juba ostja, kes tagastab need hankijale. Tagastatud detailide ja sõlmede eest tasub hankija kehtivate hulgihindade järgi või nende puududes poolte poolt kooskõlastatud hindade järgi. Kuid lepingus võidakse ka ette näha, et ostja realiseerib talle mittevajalikud detailid ning sõlmed teistele ettevõtetele ja organisatsioonidele.

Hankijad peavad hankima kõnesolevaid masinaid, seadmeid ja aparaate ranges vastavuses ülaltähendatud tehniliste tingimustega ja nõudma nende eest tasumist kehtivate hulgihindade järgi, kusjuures nende maksumust vähendatakse saatmata detailide ja sõlmede maksumuse võrra. Ostjatel on keelatud lülitada väljalastavate masinate ja seadmete maksumusse (hinda) detailide ja sõlmede maksumust. mida ei kasutatud nende masinate ja seadmete komplekteerimiseks.

Hankija peab toodangu hankima igal juhul komplektsena; ka nendel juhtudel, kui ta ise ei tooda kõiki komplekti kuuluvaid koostisosi. See põhimõte sisaldub ka mõnedes hanke eritingimustes. Näiteks on «Koduse majapidamise masinate (külmutuskappide, pesupesemis- ja õmblusmasinate, tolmuimejate, poonimismasinate) hanke eritingimustes» ette nähtud, et tootjaettevõte hangib tema poolt valmistatud koduse majapidamise masinate komplekti kuuluvaid tagavaraosi ostjale sõltumata sellest, kas ta valmistab neid tagavaraosi ise või ostab teistelt ettevõtetelt.

Hangitud toodang on ainult siis komplektne, kui kõik toodangu komplekti kuuluvad koostisosad on välja saadetud (üle antud) üheaegselt või kui nad on ära saadetud erinevatel aegadel, kuid saabuvad saajale kõik üheaegselt. Sellest reeglist on tehtud erand «Tootmistehnilise otstarbega toodangu hangete põhimääruse» p. 41 lg. 3, mille kohaselt lepingus võidakse ette näha, et komplekti üksikuid osi (mootorid, mõõteriistad jne.) võib saata ostjale

(saajale) kooskõlastatud tähtaja jooksul vahetult tehastest — nende toodete tootjatelt. Nendel juhtudel ei lange komplekti üksikute osade ärasaatmise aeg alati kokku. Kuid aeg tähendatud osade ärasaatmise vahel ei tohi olla ülemäära pikk ega takistada toodangu normaalset ja õigeaegset kasutuselevõtmist.

Kui komplekti kuuluvaid osi ei saadeta ära lepingus ettenähtud tähtajaks, loetakse ostjale saabunud põhitoodang mittekomplektseks koos kõigi sellest tulenevate tagajärgedega.

Toodangu komplekti kuuluvate koostisosade erinevatel aegadel ärasaatmine on ette nähtud ka üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes. Näiteks on «Elektrotehnilise toodangu ja aparaatide hanke eritingimustes» ette nähtud, et elektrotermilisi seadmeid võidakse ära saata poolte poolt kokkulepitud eritähtaegadel spetsifikatsioonis näidatud komplektsete sõlmedena, «Metsamaterjali ja standardmajade hanke eritingimustes» on ette nähtud, et standardmaja täieliku komplekti, majade detailide või majade partii ärasaatmine peab olema lõpetatud viieteistkümne päeva jooksul, arvates päevast, mil alustati ärasaatmist.

Kui üksikuid komplekti kuuluvaid osi saadetakse ostjale vahetult tootjatehastest, võib hankija esitada ostjale arve komplekti eest tasumiseks alles pärast kõigi koostisosade ärasaatmist, kui lepingus pole teistsugust tasumise korda ette nähtud.

8. Kvaliteedi määratlemine ja täpsustamine täitmiseks võetavates tellimustes ning hankekäsundites

Nagu eespool nägime, on hankijal ja ostjal hankelepingu sõlmimisel[50] väga laialdased võimalused hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi kindlaksmääramiseks ja täpsustamiseks. Kuid hankelepingu sõlmimine pole ainus lepingulistesse vahekordadesse astumise moodus, mida võivad kasutada hankija ja ostja. Peale hankelepingu sõlmimise võidakse lepingulisi suhteid vormistada ka ostja

[50] Siinkohal mõeldakse hankelepingu sõlmimise all mõlema poole poolt allakirjutatava dokumendi koostamist (THP p. 19 lg. 1 alapunkt «a», RHP p. 13 lg. 1 alapunkt «a»).

tellimuste ja sätestatud korras väljaantud hankekäsundite täitmiseks võtmise teel. Kuid kõigi nende lepinguliste suhete vormistamise erinevate viiside suhtes kehtib üks ühine nõue: hankimisele kuuluva toodangu nimetus, kogus, kvaliteet, sortiment, hind ja hanketähtajad peavad olema kindlaks määratud. Eriti täpselt peavad olema fikseeritud toodangu kvaliteeti määratlevad tingimused ja nõuded. Seepärast peavad hankija ning ostja, sõltuvalt hankimisele kuuluva toodangu kvaliteedi kindlaksmääramise ja täpsustamise vajaduse ulatusest, valima sellise lepinguliste suhete vormistamise viisi, mis seda vajadust kõige täielikumalt rahuldab. Näiteks kui ostja soovib kõrgema kvaliteediga toodangut, kui see on ette nähtud normatiiv-tehnilises dokumentatsioonis või kui ta soovib täpsustada hankimisele kuuluva toodangu komplektsust, sordilisust jne., saab neid soove fikseerida ainult hankelepingus. Kui tuleb aga hankida sellist toodangut, mille puhul pole nõutav spetsifikatsiooni kooskõlastamine sortimendi järgi ega tehnilise karakteristika esitamine, võidakse lepingulisi suhteid vormistada hankekäsundi või ostja tellimuse täitmiseks võtmise teel.

Kehtivas seadusandluses pole ette nähtud ostja tellimuse konkreetset vormi ega sisu. Ostja tellimus peab sisaldama kõiki lepingu kehtivuseks vajalikke olulisi tingimusi. Tellimuses tuleb muuhulgas näidata, millistele standarditele, tehnilistele tingimustele ja näidistele peab vastama tellimuse alusel hankimisele kuuluv toodang. Praktikas loetakse tellimus esitatuks ka siis, kui tellimuses pole näidatud, millistele kohustuslikele eeskirjadele peab vastama hankimisele kuuluva toodangu kvaliteet, kui need kohustuslikud eeskirjad (standardid, tehnilised tingimused jms.) on näidatud selles plaaniaktis, mille alusel ning täitmiseks tellimus esitatakse. Nendel juhtudel, kui plaaniaktis on näidatud hankimisele kuuluvate rahvatarbekaupade laiendatud sortiment, piisab lepinguliste suhete vormistamiseks ostja kirjalikust nõusolekust võtta vastu plaaniaktis näidatud kaubad. Selline ostja kiri loetaksegi tellimuseks.[51]

Lepingulisi suhteid võidakse vormistada hankekäsundite täitmiseks võtmise teel ainult siis, kui hankekäsundid

---

[51] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 6. oktoobri 1959. a. kiri nr. R-57 («Сборник инструктивных указаний», вып. 12, 1960, стр. 24).

sisaldavad kõiki toodangu hankimiseks vajalikke andmeid ega ole vaja mingisuguste täiendavate tingimuste kooskõlastamist. Sellisteks andmeteks on toodangu nimetus, kogus, sortiment, kvaliteet, hanketähtajad, hind jm.[52] Hankekäsundites peab toodangu kvaliteet olema määratletud nende standardite ja tehniliste tingimuste äranäitamisega, mille nõuetele peab vastama selle käsundi alusel hankimisele kuuluv toodang.[53] Seega peavad juba hankekäsundite väljaandjad looma tingimused lepinguliste suhete vormistamiseks hankekäsundite täitmiseks võtmisega. Arbitraažipraktika näitab, et sageli ei näidata hankekäsundites kõiki hankimiseks vajalikke andmeid, nende hulgas ka kvaliteeti määratlevaid andmeid, kuid hankijad ja ostjad oma juriidilise kirjaoskamatuse, tähelepanematuse ja mugavuse tõttu jätavad hankelepingu sõlmimata, eeldades ekslikult, et lepingulised suhted on vormistunud hankekäsundite täitmiseks võtmisega. Nendel juhtudel jäävad olulised tingimused kooskõlastamata ning pooli ei loeta lepinguvahekorras olevaiks. Näiteks on «Tubaka ja mahorka tooraine hanke eri tingimustele» lisatud hankekäsundi näidis, milles pole lahtrit tooraine kvaliteeti määratlevate andmete näitamiseks. Hankekäsundis endas on tehtud märkus, mille p. 3 kõlab järgmiselt: «Tooraine kvaliteet peab vastama antud tooraine suhtes kehtivate standardite ja tehniliste tingimuste nõuetele.» Kui tubaka ja mahorka hankimiseks antakse välja hankekäsund ülaltähendatud näidise järgi, ei saa lepingulisi vahekordi vormistada selle hankekäsundi täitmiseks võtmisega, kuna ta ei sisalda üht olulist tingimust — tooraine kvaliteeti määratlevaid andmeid. Hoopis teisiti on sama küsimus lahendatud «Metalli ja metallitoodangu hanke eritingimustes». Nende järgi tuleb hankekäsundites-tellimustes näidata standardid või tehnilised tingimused, millele peab vastama hankimisele kuuluva toodangu kvaliteet.

Eksporttoodangu kvaliteet peab vastama sellise toodangu jaoks kinnitatud riiklikele standarditele, tehnilistele tingimustele (sealhulgas ka spetsiaalsetele tehnilistele tingimustele) või muudele tehnilistele tingimustele, mis on

[52] THP p. 24 lg. 1, RHP p. 20 lg. 1.

[53] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 18. detsembri 1962. a. määrusega nr. P-3 kinnitatud juhendi p. 2 («Инструктивные указания», стр. 85) ja sama arbitraaži 30. detsembri 1963. a. määrusega nr. P-5 kinnitatud juhendi p. 2 («Инструктивные указания», стр. 96).

ette nähtud tellimustes-hankekäsundites ning tulenevad välisturu nõuetest. Peale selle peab eksporttoodangu kvaliteet vastama ka nendele kõrgendatud nõuetele, mis on kehtestatud sellise toodangu valmistamiseks või katsetamiseks. Kui eksporttoodangut valmistatakse näidiste või analüüside järgi, peab toodangu kvaliteet vastama nendele näidistele ja analüüsidele.

9. Markeerimine

Üks nendest arvukatest abinõudest, mille eesmärgiks on toodangu kvaliteedi ning koguse säilimise tagamine, on *markeerimine*. Markeerimine on toodangule, selle pakendile või taarale ettenähtud viisil kõigi toodangut, saatjat, saajat jne. iseloomustavate kohustuslike andmete, märkide ja tähistuste kandmine toodangu kvaliteedilise ja koguselise säilimise tagamiseks transportimisel, hoidmisel ja kasutamisel. Markeerimine on rangelt kohustuslik ning markeerimata toodangu hankimine on lubatud ainult seaduses ettenähtud juhtudel.

Markeerimisel on väga suur tähtsus ning markeering peab täitma järgmisi ülesandeid:

1) teatama ostjale, kes on toodangu tootja, kellele ta allub ning kus ta asub. Andes tootja kohta loetletud andmed, aitab markeerimine tõsta tootja vastutust eelkõige toodangu kvaliteedi eest. Kuivõrd markeeringust selguvad tootja kohta käivad andmed, aitab markeering reklaamida heakvaliteedilist toodangut, kuid hoiatab ostjat ka madalakvaliteedilise toodangu eest. Seega abistab markeering ostjat toodangu valimisel;

2) andma ostjale üksikasjalikku informatsiooni toodangu enese kohta. Markeering peab sisaldama andmeid toodangu kvaliteedi, koguse, hinna, valmistamise ja säilimise aja jne. kohta;

3) andma juhiseid selle kohta, kuidas toimida toodanguga selle transportimisel ja hoidmisel, et vältida toodangu riknemist ja purunemist;

4) hoiatama mõnede toodanguliikide (mürgid, sööbivad ained jne.) kahjulike mõjude eest.

Kehtiva seadusandluse kohaselt kuulub hangitav toodang markeerimisele vastavalt standarditele või tehnilis-

tele tingimustele.[54] Kui viimased ei sisalda eeskirju toodangu markeerimise kohta, võidakse toodangu markeerimine ette näha lepingus. Pooled võivad lepingus ette näha ka markeeringule esitatavad erinõuded, mida standardid ja tehnilised tingimused ei sisalda.

Kõik ettevõtted on kohustatud varustama väljalastavad tooted *tarbimismarkeeringuga*.[55] Tarbimismarkeering peab sisaldama järgmisi andmeid:

1) organisatsiooni nimetus, kellele allub toodangut tootnud ettevõte;
2) tootjaettevõtte nimetus või kaubamärk;
3) tootjaettevõtte asukoht (linn või tinglik aadress);
4) toodangu tüübi, liigi, margi nimetus ja tähistus;
5) sort (vajaduse korral);
6) toodangule kehtestatud standardi number.[56]

Sõltuvalt toodangu liigist võib markeeringus näidata ka muid andmeid, näiteks partii number, toote peamised parameetrid, standardkaal, valmistamise kuupäev jne.

Markeeringu üheks rekvisiidiks on paljudel juhtudel ka markeeritava toote jaehind. Jaehinna näitamisel on väga suur tähtsus, sest see hõlbustab ostjatel, kontrollorganitel ja üldsuse esindajatel hindade õigsuse kontrollimist ning väldib ostjate petmist ebaausate kaubandustöötajate poolt.

Et tõsta kaubanduskultuuri ning tagada ostjatele võimalus hindu kontrollida, tuleb kehtiva korra kohaselt näidata jaehinnad:

1) kõikidel rahvatarbekaupadel, mis lastakse välja taaras või pakendis (näiteks sool, tee, kohv, kalakonservid, lõhnaõlid, viin, tuletikud jne.);

2) rahvatarbekaupadel, mis lastakse välja ilma taara ja pakendita ning mille nomenklatuuri määravad kindlaks NSV Liidu ja liiduvabariikide ministrite nõukogud (näiteks majapidamis- ja tualettseep, kooli- ja kirjutustarbed, metallnõud, plastmasstooted, mööbel, raadiokaubad jne.);

3) muudel rahvatarbekaupadel, mille nomenklatuuri määrab kindlaks NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures

---

[54] THP p. 43 lg. 1, RHP p. 41 lg. 1.

[55] Termin «tarbimismarkeering» on soovitav seepärast, et eraldada sellega tähistatavat markeeringut muust markeeringust (transpordimarkeering jms.).

[56] Методические указания по стандартизации 1—60. Порядок построения и изложения проектов государственных стандартов. Стандартгиз, М. 1961, стр. 30.

asuv Hindade Komitee ning millel vastavalt tootmise ja realiseerimise tingimustele võidakse näidata jaehindu.

Rahvatarbekaupadel tuleb jaehinnad näidata standardites ja tehnilistes tingimustes ettenähtud viisil ning ainult selleks ettenähtud kohas. Nendel rahvatarbekaupadel, millel on vööndihinnad või mis võivad kuuluda erinevatesse sortidesse, tuleb jaehinnad näidata NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures asuva Hindade Komitee juhendites kindlaksmääratud korras.

Kui teistest liiduvabariikidest või oblastitest sisse veetud rahvatarbekaupadel või nende pakenditel on näidatud jaehind, siis neid jaehindu ei võrdsustata saamise kohas kehtivate jaehindadega.

Rahvatarbekaupadel jaehindade mittenäitamist või ebaõiget näitamist võrdsustatakse kaupade mittemarkeerimisega või mittekohase markeerimisega, mille eest tootjad (hankijad) kannavad varalist vastutust.

Peale markeeringu tuleb jaehind näidata ka tehnilistes passides, kui kultuuri- ja majapidamiskaupade realiseerimisel need kaasa antakse.

Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu 15. mai 1962. a. määrusele nr. 442[57] on riiklikud, kooperatiivsed ja ühiskondlikud ettevõtted ja organisatsioonid kohustatud paigutama nende poolt väljalastavatele toodetele või pakendile *kaubamärgid*, mis on registreeritud NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvas Leiutiste ja Avastuste Komitees. Sellest kohustusest on ettevõtted ja organisatsioonid vabastatud ainult nendel juhtudel, kui standardites ja tehnilistes tingimustes on ette nähtud, et antud toodet ei tule markeerida.

Kaubamärk kujutab endast kas ettevõtte nimetust, ettevõtte initsiaale, graafilist kujutist, erilist numbrite, tähtede või sõnade kombinatsioone jne.

Kaubamärkidena või nende elementidena ei või kasutada riigi vapi, punase risti ja punase poolkuu kujutist, rahvusvaheliste organisatsioonide märke, vale- või eksitusse viivaid andmeid sisaldavaid märke jne.

Kaubamärke registreeritakse ning kasutatakse selleks sätestatud korras. Kaubamärkidel on suur tähtsus, sest nad informeerivad tarbijat toodangu tootjast ning aitavad seega reklaamida kõrgekvaliteedilist toodangut.

---

[57] СП СССР 1962, № 7, ст. 59.

Kaubandusorganisatsioonidel, samuti väliskaubandusorganisatsioonidel on õigus paigutada nende poolt realiseeritavatele kaupadele, mis on valmistatud nende eritellimuse järgi, oma kaubamärki.

Markeering peab vastama järgmistele nõuetele:

1) markeering peab asuma ainult selleks ettenähtud kohas, näiteks toote külgedel, otstel, mõnel konstruktsioonielemendil, taaral, pakendil jne.;

2) markeering peab olema tootele või pakendile kantud nõutaval viisil, näiteks sisse pressitud, peale värvitud, sisse põletatud jne., asuma toote külge riputatud lipikutel, toote külge kinnitatud metallist, plastmassist, paberist või riidest lipikutel või etikettidel;

3) markeering peab sisaldama kõiki kohustuslikke andmeid (kaubamärk, tarbimismarkeering jms. andmed);

4) markeering peab olema loetav ja püsiv.

Kui markeering ei vasta ülaltähendatud nõuetele, loetakse toodang mittekohaselt markeerituks, mille eest tootja (hankija) kannab varalist vastutust.

Toodangu markeeringut ei tohi ära segada *transpordimarkeeringuga,* s.o. saatja ning transpordiorganisatsioonide poolt toodangule või taarale kantavate andmete, tähistuste ja märkidega, mis tagavad toodangu transportimise ettenähtud marsruudil, toodangu säilimise ning väljaandmise õigele saajale.

Transpordimarkeering kooneb omakorda saatja markeeringust ning transpordiorganisatsiooni markeeringust.

Toodangu transportimiseks kasutatavale taarale peab saatja kandma markeeringu vastavalt riikliku standardi 14192-69 nõuetele välja arvatud taara, milles asub ohtlik ning kiiresti riknev veos ning veos, mille puhul tuleb täita erilisi hügieeni- ja karantiininõudeid.

Transpordimarkeering koosneb tekstist ja vajaduse korral hoiatavatest märkidest. Tekst jaguneb põhiliseks ja täiendavaks osaks. Põhilises osas tuleb näidata:

1. saaja — täielik või lühendatud nimetus või nimetust asendav tähistus;
2. sihtpunkti nimetus;
3. ümberlaadimisjaama või -sadama nimetus;
4. taarakoha number ning taarakohtade üldarv. Need andmed tuleb näidata murdarvuna, mille lugeja tähistab taarakoha järjekorranumbrit, nimetaja aga taarakohtade arvu partiis.

Teksti täiendavas osas näidatakse:

1. taarakoha kaal. Tuleb näidata bruto- ja netokaal kilogrammides. Kaalu pole vaja näidata standardkaaluga taarakohtadel, välja arvatud juhud, kui selles kohas asuva toodangu standardiga on kaalu näitamine nõutav;

2. taarakoha mõõtmed. Tuleb näidata gabariitmõõtmed (pikkus, laius ja kõrgus või diameeter ja kõrgus meetrites või maht kuupmeetrites või liitrites). Taaral ei näidata gabariitmõõtmeid, mis on väiksemad kui 1 m;

3. saatja — täielik või lühendatud nimetus või tähistus;

4. lähtekoha nimetus;

5. markeering, mis iseloomustab taarat ennast ning tõendab, et see on standardne. Vaatidele (trumlitele), puit- ja pappkastidele kantakse see markeering murdarvuna, mille lugejas näidatakse standardi number, nimetajas aga hinnakirja indeks ja taara järjekorranumber hinnakirja järgi.

Hoiatavad märgid kantakse taarale juhtudel, kui tahetakse näidata, kuidas tuleb veosega ümber käia. Need märgid juhivad tähelepanu sellele, et taaras asub purunev toodang või toodang, mis kardab kuumust ja niiskust, mida ei või kantida või haarata konksuga jne. Kui hoiatavate märkidega ei saa näidata, kuidas toodanguga tuleb ümber käia, võidakse teha hoiatavad pealkirjad, näit. «Mitte loopida».

Kui veoseid veetakse lahtisel veerevkoosseadul või mereteel, kantakse markeering mahapestamatu värviga otse taarale või metallist lipikutele. Samuti on lubatud kanda markeeringut otse taarale veose pikaajalise hoidmise korral. Kui aga veoseid veetakse kinnistes veovahendites, kantakse markeering kas paberist, papist või vineerist lipikutele, mis kinnitatakse taara külge. Lipikuid on lubatud valmistada ka muust materjalist, kui nende kvaliteet tagab markeeringu säilimise.

Markeering trükitakse lipikutele kas trükikojas või kirjutusmasinal. Samuti võib markeeringut lipikutele kanda templiga või läbivajutamise teel. Lipikule tuleb jätta ruumi transpordiorganisatsiooni markeeringu jaoks.

Paberist ja papist lipikud kleebitakse taarale. Vineerist, metallist ja plastmassist lipikud kinnitatakse taara külge poltidega, naeltega ning puidukruvidega, samuti traadiga, kui muul viisil pole võimalik (näit. pudelites või ballooni-des asuvate veoste puhul).

Markeering kantakse vahetult taarale spetsiaalse markeerimismasinaga või sissepõletamise, pealevajutamise või šablooni järgi värvimise teel. Markeeringu täiendav osa kantakse taarale sissepõletamise, mahapestamatu värviga värvimise või pealetrükkimise teel (trükikojas). Markeeringut ei või taarale käsitsi kirjutada.

Heledatele pindadele kantav markeering peab olema musta värvusega, mustadele ja tumedatele pindadele kantav markeering aga — valge või helekollase värvusega.

Lipikud ja hoiatavad märgid peavad olema standardse suurusega. Markeerimiseks on soovitav kasutada riikliku standardi 14192-69 lisas 3 näidatud kujuga tähti, numbreid ja märke. Teksti read peavad olema standardse kõrgusega.

. Markeering tuleb kanda ainult selleks ettenähtud kohta (taara külgedele, kaanele jne.).

Eksportveoste puhul tuleb transporditaara markeerida vastavalt näidisele, mis on näidatud hankimise aluseks olevas tellimuses-hankekäsundis, näidise puududes aga vastavalt riiklikule standardile 14192-69. Markeering tuleb kanda vahetult taarale, kui väliskaubandusorganisatsiooniga pole kokku lepitud, et markeeringut võib kanda ka lipikutele. Transporditaara tuleb markeerida selles keeles, mis on näidatud tellimuses-hankekäsundis.

Kui toodangut veetakse puiste, kuhjamisi või vedelana, siis seda saatja markeeringuga ei varustata.[58]

Lahtisel veerevkoosseadul veetavad metsamaterjalid ning küttepuud varustatakse *kaitsemarkeeringuga* järgmisel viisil:

1) kui platvormidele või poolvagunitesse laaditud metsamaterjalid ning küttepuud ulatuvad üle veovahendite seinte ning seetõttu tuleb kasutada püsttugesid, joonistatakse markeering platvormi või poolvaguni otstes asuvatele riitadele T-kujulisena, mille horisontaalne osa peab olema vähemalt 5 sm lai ning haarama riida ülemise rea kogu riida laiuses, vertikaalne osa aga (samuti vähemalt 5 sm lai) laskuma riida keskel ülevalt alla vähemalt 50 sm pikkuselt;

2) kui metsamaterjalid või küttepuud laaditakse poolvagunitesse seinte kõrguseni või veel kõrgemale, kasutades

---

[58] Правила приема грузов к перевозке § 18. Правила перевозок грузов, Изд-во, «Транспорт», М. 1967, стр. 7.

seejuures poordikõrgendusi, joonistatakse markeering iga riida pealmisele tasapinnale kahe vähemalt 5 sm laiuse diagonaaljoonena (x-kujuliselt).

Metsamaterjale ning küttepuid, mis on laaditud kinnistesse vagunitesse, samuti lahtisele veerevkoosseadule pakkidena, konteinerites ning ülemise kitseneva osaga (nn. «mütsiga»), kaitsemarkeeringuga ei varustata.[59]

Kui üldkasutatavates kohtades võetakse toodang vedamiseks väikesaadetistena, kannab saatejaam igale taarakohale lisaks saatja markeeringule veel *raudteemarkeeringu*. Kui aga toodang saadetakse ära üldkasutatavatest ning mitteüldkasutatavatest kohtadest väiketonnaažiliste saadetistena, samuti mitteüldkasutatavatest kohtadest väikesaadetistena, peab taarakohad varustama raudteemarkeeringuga toodangu saatja. Raudteemarkeeringus näidatakse murdarvu kujul järgmised arvud:

1) lugejas — järjekorranumber veoste vedamiseks vastuvõtmise raamatu järgi ning sellest kriipsukesega eraldatud kohtade arv;

2) nimetajas — saateraudtee tingnumber ning sellest kriipsukesega eraldatud saatejaama tingnumber.

Raudteemarkeering tuleb üldreeglina paigutada taarakoha samale küljele, kus asub ka saatja markeering. Raudteemarkeering tuleb näidata ka saatekirja vastavas lahtris.[60]

Markeerimiseks kasutatav värv peab olema püsiv (ei tohi olla eemaldatav, niiskuse käes laialivalguv jne.) ning ei tohi rikkuda veost. Toiduaineid sisaldavaid taarakohti ei tohi markeerida petrooleumis, tärpentinis jms. lahustatud värviga.

Vana markeeringu peab eemaldama saatja (maha pesema, üle värvima, maha kraapima jne.).

10. Taarastamine ja pakkimine

Tarbijate varustamiseks kõrgekvaliteedilise toodanguga peavad tootjad (hankijad) võtma tarvitusele abinõud selleks, et toodang ei rikneks ega alaneks selle kvaliteet aja-

[59] Правила приема грузов к перевозке § 19.
[60] Правила приема грузов к перевозке § 20.

vahemikul, mil toodang liigub tootjalt vahetu tarbijani või on hoiul tootja, kaubandus-, varumis-, varustus-turustus jms. organisatsioonide või vahetu tarbija ladudes. Üheks selliseks abinõuks on toodangu *pakkimine* ja *taarastamine*. Seega on pakkimisel ja taarastamisel suur tähtsus toodangu kvaliteedi tagamiseks. Kuid peale selle tagavad pakend ja taara ka toodangu koguselise säilimise, kaitsevad seda kadude ja riisumise eest.

Toodangu pakkimine ja taarastamine on üksikasjalikult reguleeritud hangete põhimäärustega, üksikute toodanguliikide hanke eritingimustega, standarditega, tehniliste tingimustega jms. Kui standardite või tehniliste tingimuste järgi peab hangitav toodang olema pakendis või taaras, peavad need vastama standardite või tehniliste tingimuste nõuetele. Kuid peale toodangu taarastamise kohustuse sisaldavad standardid ja tehnilised tingimused üksikasjalikke nõudeid ka pakendi ja taara kvaliteedi kohta. Taara ja pakend peavad olema täiesti kõlblikud antud toodangu jaoks ning tagama selle koguselise ja kvaliteedilise säilimise transportimisel ja hoidmisel.

Taara kvaliteet peab olema kindlaks määratud hankelepingus. Hankelepingus näidatakse nende standardite ja tehniliste tingimuste numbrid ja indeksid, mille järgi valmistatakse hankimisele kuuluva toodangu taara.

Rahvatarbekaupade hankimiseks sõlmitavates lepingutes võivad pooled ette näha parema pakendi, võrreldes standardites või tehnilistes tingimustes ettenähtuga, ja kaupade parema kujunduse. Sellega seotud täiendavad kulud kannab ostja.

Kui toodangu kohta kinnitatud standardid ja tehnilised tingimused ei sisalda nõudeid pakkimise ja taarastamise kohta, kuid pooled peavad pakkimist ja taarastamist vajalikuks, peavad nad selles osas lepingus kokku leppima, et oleks tagatud toodangu säilimine vedamisel ning hoidmisel.[61] Näiteks soovis Vilniuse Likööri- ja Viinatehas, et Tartu Ehitusmaterjalide Tehas taarastaks hangitavad pudelid džuudist kottidesse. Selle ettepanekuga hankija ei nõustunud, sest kottidesse taarastatud pudelite transportimisel on pudelite purunemise oht palju suurem kui kastides ning tegi ettepaneku taarastada pudelid kastidesse.

Lepingueelse vaidluse lahendamisel riiklikus arbitraa-

[61] THP p. 45 lg. 1, 2 ja 4, RHP p. 45 lg. 1, 2 ja 3.

žis võeti vastu Tartu Ehitusmaterjalide Tehase ettepanek kui otstarbekohasem.

Peale standardite ja tehniliste tingimuste on taara, pakendi ning nende kvaliteedi kohta esitatavad nõuded toodud ka üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes. Nii on «Tee tooraine hanke eritingimustes» ette nähtud, et vaatamata pakitava tee sordile peavad teekastid olema seest tinapaberiga vooderdatud, «ENSV ettevõtete poolt toodetavate kohalike ehitusmaterjalide hanke eritingimuste» kohaselt tuleb tellised hankida konteinerites või alusplaatidel.

Nagu eespool nägime, on taarastamise peamiseks eesmärgiks toodangu kaitsmine transportimise ajal riknemise ja kadude eest. Kui vedamiseks esitatud toodangu taara või pakendi välisel ülevaatusel avastatakse selliseid puudusi, mis võivad tingida toodangu riknemise või kaotsimineku, on toodangu saatja kohustatud raudteejaama nõudmisel need puudused kõrvaldama.[62]

Toodang, mida veetakse mereteel või saadetakse Kaug-Põhja rajoonidesse, kaugetesse ja teistesse ennetähtaegse kohaleveo rajoonidesse, peab asuma taaras, mis vastab mereteel transporditava või tähendatud rajoonidesse saadetava toodangu pakkimise tehnilistele tingimustele. Selline toodang peab olema pakitud nendes tehnilistes tingimustes ettenähtud viisil ka siis, kui selle kohta puudub spetsiaalne nõue hankimise aluseks olevas hankekäsundis (jagamiskavas).[63]

Seega tuleb toodang taarastada tavaliselt sellisesse taarasse, mis on valmistatud kehtivate standardite ja tehniliste tingimuste kui ka hankelepingu nõuete järgi, s. o. standardsesse taarasse. Kuid kehtiva seadusandluse kohaselt on lubatud taarastada toodangut ka mittestandardsesse taarasse. «NSV Liidu raudteede määrustiku» punktis 42 on ette nähtud, et toodang, mille taarale või pakendile pole riiklikke standardeid kehtestatud, tuleb esitada vedamiseks korrasolevas taaras, mis tagab toodangu täieliku säilimise. Samuti võib vedamiseks võtta tarbijate kooperatiivide liitude juures asuvate põllumajandussektsioonide ja kolhooside põllumajandussaadusi, kui need on pakitud mit-

[62] «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 42 lg. 1, Правила приема грузов к перевозке § 3.

[63] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 14. septembri 1963. a. juhendkirja nr. I-I-47 p. 7 («Инструктивные указания», стр. 194).

testandardsesse taarasse, mis tagab nende säilimise vedamisel.

Siinjuures tuleb silmas pidada, et taara võib olla mittestandardne kahesugusel põhjusel. Esiteks võib taara olla mittestandardne seetõttu, et kuigi taara on valmistatud mingi standardi või tehniliste tingimuste järgi, ei ole see ette nähtud antud toodanguliigi pakkimiseks (näiteks standardsetesse võikastidesse võidakse pakkida mitmesuguseid keemiakaupu). Teiseks võib taara olla mittestandardne seetõttu, et ta oma konstruktsiooni, mõõtmete ja materjali poolest ei vasta standarditele, tehnilistele tingimustele ning lepingutele. Kui kehtiv seadusandlus lubab mõningatel juhtudel pakkida toodangut mittestandardsesse taarasse, siis peab ta esmajoones silmas sellist käibel olnud taarat, mis iseenesest on standardne, kuid sellesse pakitud toodanguliigi jaoks mittestandardne. Kehtivatele standarditele, tehnilistele tingimustele või lepingu tingimustele mittevastava taara valmistamine on keelatud, sest sellise taaraga tekib suuri raskusi tagastamisel ning taara eest tasumisel, selline taara on enamasti kõlbmatu korduvaks kasutamiseks.

Kui ühe toodanguliigi pakkimiseks kasutatakse käibel olnud taarat, mis on mõeldud mõne teise toodanguliigi pakkimiseks, siis tuleb sellise taara eest tasuda selle hinnakirja hindade järgi, milles see on oma esialgse otstarbe järgi ette nähtud.[64]

Üks mittestandardse taara liike on importkaupade alt vabanenud taara. Kehtiva seadusandluse kohaselt tuleb seda korduvalt kasutada, kui see tagab toodangu koguselise ja kvaliteedilise säilimise. Importtaarat võib kasutada kompetentsete organite poolt näidatud toodanguliikide pakkimiseks ning selle eest tasutakse sätestatud korras kinnitatud hindade järgi.[65]

Toodangu taarastamise kohustus ning pakendi ja taara liik sõltub toodangu iseloomust ning transpordivahendi liigist. Konteinerites veetakse toodangut taarastamatult, kui standardite, tehniliste tingimuste või veoeeskirjadega pole teisiti ette nähtud.[66] Tähendatud viisil võib NSVL

[64] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 14. septembri 1963. a. juhendkirja nr. I-I-47 p. 8 (sealsamas, lk. 195).

[65] Eesti NSV Ministrite Nõukogu 11. novembri 1964. a. määrus nr. 500 (ENSV MKK 1964, nr. 46 art. 178).

[66] THP p. 45 lg. 5, RHP p. 45 lg. 5.

Teedeministeeriumile kuuluvates universaalsetes konteinerites vedada toidu- ja tööstuskaupu, tootmis-tehnilise otstarbega toodangut, kiiresti riknevaid, ohtlikke jms. veoseid. Vedelkaupu võib konteinerites vedada ainult villituna kuni liitrise mahuga pudelitesse või purkidesse, mis on pakitud kergemat tüüpi taarasse (restkastidesse, pappkastidesse).[67] Vaatamata sellele, et kehtivate eeskirjadega on lubatud toodangut vedada konteinerites ilma taarata, ei vabane hankija vastutusest toodangu riknemise või kvaliteedi alanemise eest vedamisel, kui toodangu riknemises või kvaliteedi alanemises pole süüdi transpordiorganisatsioon või toodangu saaja ise, sest vastavalt hangete põhimäärustele peavad taara ja pakend olema täiesti kõlblikud antud toodangu jaoks ning tagama toodangu koguselise ja kvaliteedilise säilimise transportimisel ja hoidmisel.[68]

Toodangu konteinerites vedamise korda ei saa automaatselt rakendada toodangu vedamisel furgoonautodes. Furgoonautodes veetava toodangu taarastamise ja pakkimise tingimused, samuti võimalus vedada furgoonautos toodangut ilma taarata tulevad ette näha pooltevahelises lepingus.[69]

Toodangu pakkimisel ja taarastamisel rakendatakse veel muid abinõusid, et tagada toodangu kvaliteediline ja koguseline säilimine ning hõlbustada toodangu koguse kontrollimist. Nii sisaldavad standardid ja tehnilised tingimused peale taarale ja pakendile esitatavate nõuete veel üksikasjalikke juhiseid toodangu pakendisse või taarasse asetamise, pakkematerjali liigi, pakendi sulgemise jne. kohta. Neid juhiseid peab tootja (hankija) täpselt täitma, vastasel juhul võidakse toodangu kaotsimineku, riknemise ja purunemise eest panna vastutus tootjale (hankijale).

Nendel juhtudel, kui toodang võib niiskumise tagajärjel rikneda, peab see olema korrosioonikindlalt kaetud või pakitud spetsiaalsesse pakendisse.

Et tagada toodangu koguselist säilitamist ning hõlbustada selle kontrollimist, on tootja (saatja) tavaliselt kohus-

---

[67] Правила перевозок грузов в универсальных контейнерах Министерства путей сообщения §§ 1—3.

[68] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 5. veebruari 1960. a. juhendkirja nr. I-I-15 («Сборник инструктивных указаний», вып. 13, 1960, стр. 4—5).

[69] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 21. juuli 1959. a. kirja nr. R-14 («Сборник инструктивных указаний», вып. 11, 1960, стр. 15—16).

tatud panema igasse taarakohta vastava pakkelehe (faktuuri), milles on loetletud taarakohas asuv toodang. Sellise pakkelehe taarakohta panemise kohustus võidakse ette näha standardites, tehnilistes tingimustes või hanke eritingimustes. Näiteks on «Jalatsite ja sadulsepatoodete hanke eritingimustes» ette nähtud, et tööstusettevõtted ning jalatsitega kauplevad hulgibaasid, kes pakivad jalatseid, on kohustatud iga jalatseid sisaldava taarakoha (kast jms.) kohta välja kirjutama pakkelehe (passi) ning näitama selles kõik nõutavad andmed, nende hulgas tingimata ka taarakoha brutokaalu ja numbri. Pakkelehe üks eksemplar pannakse kasti, teine kleebitakse kastile, kuna kolmas (jalatsite hankimisel hulgikaubanduse baasile — kolmas ja neljas) lisatakse ostjale esitatavale arvele. Kui tootja esmases pakendis olevaid jalatseid saadetakse konteineris, pannakse konteinerisse ja lisatakse ka arvele nn. konteinerispetsifikatsioon, mis peab sisaldama samu andmeid mis pakkelipikki.

11. Muud toodangu kvaliteedi tagamise õiguslikud vahendid

Peale toodangu kvaliteedi ning komplektsuse kindlaksmääramise ja täpsustamise rakendatakse ka muid õiguslikke vahendeid, mis mõjutavad või sunnivad tootjaid (hankijaid) tagama toodangu kõrge kvaliteedi, nõutava komplektsuse, samuti õige markeerimise, pakkimise ja taarastamise. Üheks selliseks vahendiks on toodangu *riiklik atesteerimine*.[70] Riiklikuks atesteerimiseks esitatakse tööstustooted, mille kvaliteet vastab kaasajal NSV Liidus ja välismaal saavutatud kõrgeimale tasemele. Pärast seda, kui tootja, tarbija, teaduslike uurimisinstituutide, NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komitee jt. huvitatud organisatsioonide esindajaist koosnev kompetentne atesteerimiskomisjon on toodet uurinud, katsetanud ning võrrelnud selle kvaliteeti maailma parimate toodete kvaliteediga, atesteerib ta oma otsusega toote. Atesteerimise otsus registreeritakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvas Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komi-

[70] СП СССР 1969, № 14, ст. 78.

tees. Toote atesteerimise kohta antakse välja vastav tunnistus, mis annab tootjale õiguse paigutada atesteeritud tootele *riiklik kvaliteedimärk*. Riiklik kvaliteedimärk on NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komitee poolt kinnitatud kuju ning suurusega. Märk kinnitatakse tootele nii, et ta oleks nähtav toote kasutamisel.

Riikliku kvaliteedimärgiga kaasnevad ka materiaalsed hüved. Näiteks on kvaliteedimärgiga märgistatud toote hind tavaliselt kõrgem ning ettevõttel on õigus osa selle arvel saadavast kasumist kulutada töötajate ergutamiseks jne. Kuid kvaliteedimärgiga kaasnevad ka kohustused. Ettevõte on kohustatud hoidma toodangu kvaliteeti atesteeritud toodangu tasemel ning seda pidevalt täiustama ning parandama. Vastasel juhul võidakse ettevõttelt kvaliteedimärgi kasutamise õigus ära võtta.

Riikliku kvaliteedimärgiga varustatud toodangu hankimiseks sõlmitavas lepingus näidatakse riikliku standardi number, milles on ette nähtud toodangu kvaliteedile esitatud nõuded. Arvetes ja saatedokumentides tehakse märkus, et toodangule on antud riiklik kvaliteedimärk.

Rahvatarbekaupade ja ka paljude tootmistehnilise otstarbega toodanguliikide kvaliteedile hinnangu andmisel ei ole olulised mitte üksi nende tehnilis-majanduslikud näitajad, töökindlus jne., vaid ka nende vorm ning välisilme. Mida õnnestunum on toote vorm, mida moodsam ning kaasaegsem on toote kujundus, seda hõlpsam on toodet realiseerida, seda paremini rahuldab ta tarbija kultuurilisi, esteetilisi jm. vajadusi.

Kõrgel kunstilisel tasemel kujundatud toodete väljalaskmiseks kehtestati NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1965. aasta 9. juuli määrusega nr. 535[71] *tööstuslike näidiste* riiklik registreerimine ja õiguslik kaitse. Tööstusliku näidise all mõeldakse tööstustoote välist kunstilist kujundust, vormi, värvi jm. väliseid tunnuseid. Kuid toote väliskuju võidakse kinnitada tööstuslikuks näidiseks ainult teatud tingimustel. Need tingimused on toote väliskuju kunstiline väärtus, uudsus ning sobivus tööstuslikuks tootmiseks.

Tööstuslikud näidised registreeritakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvas Leiutiste ja Avastuste

[71] СП СССР 1965, № 15, ст. 119.

Komitees ning autoreile antakse välja vastavad tunnistused. Autorite õigusi kaitstakse seadusega ning näidiste tootmisse juurutamise korral makstakse autoritele tasu, mille määr sõltub näidise väärtusest.

Kuigi tööstuslike näidiste registreerimist ja kaitset reguleeriv seadusandlus on lünklik, loob see moraalsed ja materiaalsed stiimulid tööstustoodete kunstiliseks kujundamiseks ja aitab sellega kaasa toodangu kvaliteedi tõstmisele.

Et suurendada tööstusettevõtete töötajate huvi toodangu kvaliteedi parandamise vastu, rakendatakse mitmesuguseid *ergutusvahendeid*. Näiteks tuleb vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 4. oktoobri 1965. a. määruse nr. 729[72] punktidele 25, 26 eraldada ettevõtte materiaalse ergutamise fondi täiendavalt osa kasumist, mis on saadud toodangu kvaliteedi parandamise eest määratava hinnalisandi arvel, samuti osa kasumist, mis saadakse uute kõrgekvaliteediliste ja parandatud kvaliteediga rahvatarbekaupade realiseerimisest jne.

Kuid peale ergutusvahendite rakendatakse ka selliseid õiguslikke vahendeid, mis sunnivad tootjaid (hankijaid) tagama kvaliteetse ja komplektse toodangu hankimise. Tähtsaim nendest on tootjate (hankijate) *varaline vastutus* mittekohase kvaliteediga, mittekomplektse, markeerimata, taarastamata jms. toodangu hankimise eest. Eriti suur tähtsus on varalisel vastutusel pikaajaliseks kasutamiseks või säilitamiseks ettenähtud toodangu kvaliteedile esitatud nõuete rikkumise puhul, sest selline toodang peab olema eriti püsiva kvaliteediga.

Toodangu kvaliteeti normeerivate eeskirjade rikkumise eest on ette nähtud vastutus ka kriminaalõiguse[73] ja tööõiguse[74] normidega. Mittekvaliteetse ja mittekomplektse toodangu väljalaskmise eest võivad rahvakontrollikomiteed määrata süüdiolevatele ametiisikutele rahalisi tasendusmakseid.[75]

---

[72] СП СССР 1965, № 19—20, ст. 153.

[73] ENSV kriminaalkoodeks § 150.

[74] Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeks § 68[1].

[75] «NSV Liidu rahvakontrolliorganite põhimääruse» p. 20 alapunkt «b» (СП СССР 1969 № 1, ст. 2) ja «Rahvakontrollikomiteede poolt rahaliste tasendusmaksude määramise eeskirjade» p. 2 alapunkt «b» (СП СССР 1969, № 19 ст. 109).

Mittekohase kvaliteediga toodangu müümise eest kodanikele vastutab müüja ostu-müügi lepingu järgi.[76]

Tootjad (hankijad) vastutavad mittekvaliteetse, mittekomplektse jms. toodangu hankimise eest trahvide maksmisega ning sellise toodangu hankimisega tekitatud kahjude hüvitamisega. Varalise (tsiviilõigusliku) vastutuse panemiseks tootjale (hankijale) peab saaja (ostja) *kontrollima* hangitud toodangu tegeliku kvaliteedi ja komplektsuse vastavust normeeritud kvaliteedile ja komplektsusele. Seega on toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise õigel korraldamisel suur tähtsus kvaliteeti tagavate õiguslike vahendite — trahvide — rakendamiseks, samuti kahjude hüvitamiseks. Eriti suur tähtsus on pikaajaliseks kasutamiseks või säilitamiseks ettenähtud toodangus ilmnevate varjatud puuduste akteerimiseks ettenähtud tähtaegadel (garantiitähtaegadel), mis võimaldavad panna tootjale (hankijale) mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest varalise vastutuse pikema perioodi jooksul.

---

[76] TsK §§ 242—257.

II peatükk

TOODANGU KVALITEEDILINE VASTUVÕTMINE

I. TOODANGU KVALITEEDILIST VASTUVÕTMIST REGULEERIVAD EESKIRJAD

Toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel määratakse kindlaks toodangu tegelik kvaliteet, komplektsus, markeering, taara ja pakend. Neid võrreldakse normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga, näidistega või lepinguga normeeritud kvaliteedi, komplektsuse, markeeringu, taara ning pakendiga, samuti tootja (saatja) saatedokumentides näidatud kvaliteediga ning koostatakse akt vastuvõtmise käigu ja tulemuste kohta. Toodangu kvaliteediline vastuvõtmine on hankelepingu täitmise vastutusrikkamaid staadiume ning selle käigus peavad olema kaitstud tootja (hankija), eriti aga teiselinnalise tootja (hankija) õigused ning huvid. Seetõttu peavad toodangu vastuvõtmise küsimused olema üksikasjalikult reguleeritud.

Käesoleval ajal reguleerivad toodangu kvaliteedilist vastuvõtmist peamiselt järgmised normatiivaktid:

1) «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused»;
2) Eesti NSV ja teiste liiduvabariikide tsiviilkoodeksid;
3) «Tootmis-tehnilise otstarbega toodangu hangete põhimäärus»;
4) «Rahvatarbekaupade hangete põhimäärus»;
5) üksikute toodanguliikide hanke põhi- ja eritingimused;
6) transpordimäärustikud (-koodeksid);
7) üksikute transpordiliikide veoeeskirjad;

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU
TRU Raamatukogu

8) NSV Liidu ja liiduvabariikide ministrite nõukogude määrused ja korraldused;

9) ministeeriumide ja keskasutuste poolt kinnitatud põhimäärused, juhendid jne.;

10) «Juhend tootmis-tehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade kvaliteedilise vastuvõtmise korra kohta»;

11) NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Arbitraaži juhendid ja juhendkirjad;

12) standardid;

13) tehnilised tingimused.

Osa ülaltähendatud normatiivaktidest (näiteks «Alused», transpordimäärustikud jm.), on rakendamiseks kohustuslikud, vaatamata sellele, kes toodangut saadab või vastu võtab või millist toodangut vastu võetakse, osa nendest (näiteks hanke põhi- ja eritingimused, standardid jms.) on rakendamiseks kohustuslikud ainult konkreetse toodanguliigi vastuvõtmisel. Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendit rakendatakse aga ainult nendel juhtudel, kui standardite, tehniliste tingimuste, hanke põhi- ja eritingimuste või muude pooltele kohustuslike eeskirjadega ei ole ette nähtud teistsugust toodangu vastuvõtmise korda.

Põllumajandussaaduste kontraheerimislepingutest tulenevatele pooltevahelistele suhetele ei laiene hangete põhimääruste, hanke eritingimuste ega tootmis-tehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade koguselise ning kvaliteedilise vastuvõtmise juhendite sätted.[77]

Toodangu vastuvõtmisega seotud küsimusi võidakse reguleerida ka lepingutega.

Ülaltähendatud normatiivakte rakendatakse vaatamata sellele, et pooled ei ole lepingulises vahekorras.

Suhteid, mis tekivad importtoodangu hankimisel siseturul, reguleeritakse hangete põhimäärustega, kui erieeskirjadega pole teisiti ette nähtud. Seega, kui neid suhteid reguleeritakse hangete põhimäärustega, rakendatakse siseturul hangitud importtoodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel kõiki eespool loetletud normatiivakte ning kvaliteediline vastuvõtmine toimub käesolevas peatükis kirjeldatud viisil. Suhteid, mis tekivad importtoodangu ja -kau-

---

[77] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 20. juuni 1966. a. juhendkirja nr. J-I-22 p. 2 («Сборник инструктивных указаний», вып. 26, 1967, стр. 100).

pade tellijate ja üleliiduliste väliskaubanduskoondiste vahel, hangete põhimäärustega ei reguleerita ning ka importtoodangu ja -kaupade kvaliteediline vastuvõtmine toimub nendel juhtudel erieeskirjadega ettenähtud korras.[78]

II. TOODANGU VASTUVÕTMINE RAUDTEELT[79]

1. Üleandmise-vastuvõtmise organiseerimine

Pärast toodangu saabumist sihtjaama antakse see välja saajale, kes on kohustatud kontrollima toodangu koguse ja kvaliteedi säilimist transportimisel. Et toodangu kogus ja kvaliteet võivad muutuda niihästi tootja, vedaja kui ka saaja süü tõttu, tuleb toodangu säilimisele eriti tõsist tähelepanu pöörata. Toodangu üleandmisel-vastuvõtmisel peavad vedaja ning saaja täitma rangelt kõiki toodangu väljaandmist reguleerivaid eeskirju. Eriti täpselt ja kõrvalekaldumatult peab neid täitma toodangu saaja, selleks et teha kindlaks toodangu tegelik kogus, kvaliteedi muutumise ulatus ning põhjused. Kui saaja süü tõttu jäävad välja selgitamata ja fikseerimata asjaolud, mille alusel saab toodangu koguse ja kvaliteedi muutumisest tulenevaid kahjusid sisse nõuda vedajalt, ei saa neid kahjusid tavaliselt sisse nõuda saatjalt (tootjalt, hankijalt).[80]

Sihtjaamas antakse toodang välja raudtee saatekirjas[81] näidatud saajale pärast seda, kui ta on tasunud raudteele kõik ettenähtud summad. Juhul kui raudteel pole võimalik toodangut välja anda saatekirjas näidatud saajale, toimib ta toodanguga saatja näpunäidete kohaselt. Sellised näpunäited peab saatja andma kolme ööpäeva jooksul, arvates raudteelt vastava teate saamisest. Saatja peab teatama raudteele uue saaja täpse nimetuse ja aadressi. Vastasel

---

[78] Vt. «Nõukogude Õigus» 1969, nr. 5, lk. 314.

[79] Parema ülevaate saamiseks käsitletakse selles osas ka koguselist vastuvõtmist kui ühtse vastuvõtmise lahutamatut osa.

[80] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 21 lg. 2 («Инструктивные указания» стр. 124).

[81] Käibel on ka termin «veokiri», kuid et normatiivaktide tõlgetes on kasutatud terminit «saatekiri», kasutatakse terminoloogia ühtsuse huvides seda ka käesolevas raamatus.

juhul pole toodangut ikkagi võimalik välja anda ning kõik transpordivahendi seismise ja toodangu hoidmisega seotud kulud ja trahvid peab kandma saatja.

Mõningatel juhtudel on raudtee kohustatud veose välja andma ka organisatsioonile, kes pole saaja, ning seda eelkõige siis, kui veos võib edasisel transportimisel rikneda või kaduma minna, kui saatedokumentides näidatud saajat ei ole sihtjaama rajoonis ning saatja ei anna näpunäiteid selle kohta, kuidas veosega toimida, kui avastatakse veos, mille kuuluvust ei saa kindlaks teha jne. Toodang antakse üle oblastilise jaotuseta liiduvabariigi ministrite nõukogu, autonoomse vabariigi ministrite nõukogu oblasti TSN täitevkomitee või saaja kõrgemalseisva organisatsiooni poolt näidatud organisatsioonile. Teravili, õli- ja kaunviljakultuuride seemned, jõusööt ja kliid antakse üle NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riikliku Varumiskomitee või tema kohalike organite juhiste kohaselt. Enne üleandmist teeb toodangu maksumuse kindlaks komisjon, kuhu kuuluvad vastava raudtee esindaja (komisjoni esimees) ja toodangut vastuvõtva organisatsiooni, rahandus- ja kaubandusministeeriumi kohalike organite esindajad. Toodangu maksumuse kindlakstegemisel juhindutakse kehtivate hinnakirjade hindadest. Kui toodangule on kehtestatud käibemaks, lisatakse käibemaks toodangu maksumusele. Samuti lisatakse toodangu maksumusele taara hind, kui see ei kuulu toodangu hinnasse. Madalakvaliteediline ning mittekvaliteetne toodang hinnatakse alla. Toodangu maksumuse kindlakstegemise kohta koostatakse vastav akt, toodang ise aga antakse üle vastava üleandmise-vastuvõtmise aktiga, millele kirjutavad alla jaamaülem või realiseerimislao ülem ja toodangut vastuvõtva organisatsiooni esindaja.[82]

Sihtjaama saabunud veostest on raudtee kohustatud teatama saajale juba nende saabumise päeval, kuid mitte hiljem kui järgmise päeva kella 12-ni. Teatises peab sisalduma veose nimetus ja kogus, samuti veerevkoosseadu (konteinerite) liik ja hulk. Teatamise korra ja viisi kehtestab jaamaülem. Tavaliselt antakse teatis raadio, telefoni, telegraafi või ka posti teel. Kuid ka saaja võib teha teatamise viisi kohta ettepanekuid, mida raudtee peab võima-

[82] Правила передачи грузов другим организациям. «Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 115—119.

lust mööda arvestama. Kui teatatakse telefoni teel, on saaja kohustatud määrama teadete vastuvõtmiseks vastavad isikud ning teatama jaamaülemale nende perekonnanimed ja telefoninumbrid.

Kui raudtee ei informeeri saajat õigeaegselt veose saabumisest, ei vastuta viimane vagunite ja konteinerite seismise eest ning ei tasu ka veose hoidmise eest ajavahemikul, mis eelnes teatise andmisele.

Kui saaja aadressil saabunud vagunid tühjendatakse saaja vahenditega, antakse vagunid ette kas vastavas teatises näidatud ajal või kindlaksmääratud ajavahemike järel.[83] Vagunite etteandmisel teatiste alusel peab jaamaülem andma sellise teatise vähemalt 2 tundi enne vaguni etteandmist. Need teatised registreeritakse jaamas vastavas raamatus, milles märgitakse veose nimetus ja kogus, veerevkoosseadu (konteinerite) liik ning hulk. Teatis ise antakse samal viisil, nagu eespool kirjeldatud. Teatud juhtudel võib raudtee anda üheainsa teatise, s. o. teatada üheaegselt nii veose saabumisest kui ka vagunite etteandmisest.

Kui vagunite etteandmise kohta antud teatises näidatud ajast on möödunud rohkem kui kaks tundi ning vaguneid pole tegelikult ette antud, on raudtee kohustatud teatama saajale uue vagunite etteandmise aja. Kui raudtee rikub vagunite etteandmise tähtaega või annab vagunid ette ilma selle kohta teadet saatmata, peab saaja vagunid tühjendamiseks vastu võtma vahetult pärast nende etteandmist. Kuid vagunite seisuaja arvutamisel loetakse vagunid etteantuks:

1) kui vagunid anti ette varem, kui teatises näidatud — momendist, mil vagunid oleks tulnud ette anda;

2) kui vagunid anti ette hiljem, kui teatises näidatud või hoopis ilma etteandmise aega teatamata — momendist, mil möödub kaks tundi vagunite tegelikust etteandmisest.[84]

---

[83] Правила выдачи грузов § 2. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 11.

[84] Правила выдачи грузов § 5. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 12.

2. Veose (toodangu) üleandmine-vastuvõtmine

Saaja on kohustatud vastu võtma ning jaamast ära vedama tema aadressil saabunud toodangu, vaatamata sellele, kas see oli tellitud või mitte. Vastavalt «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 63 lg. 2 võib saaja keelduda veose vastuvõtmisest ainult nendel juhtudel, kui riknemise või kahjustumise tagajärjel on selle kvaliteet niivõrd muutunud, et on välistatud veose täieliku või osalise kasutamise võimalus. Seejuures ei peeta silmas mitte üksnes võimatust kasutada toodangut selle esialgse otstarbe järgi, vaid võimatust kasutada toodangut üldse. Ühesõnaga — saaja võib keelduda ainult sellise toodangu vastuvõtmisest, mille objektiivse kasutamise võimalus on üldse välistatud. Siinkohal peab märkima, et «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 63 lg. 2 on formuleeritud ebatäpselt, sest selle järgi on saajal formaalne õigus keelduda toodangu vastuvõtmisest, mille täieliku kasutamise võimalus on välistatud. Samal ajal, kui toodangu täieliku kasutamise võimalus on välistatud, võib toodangut siiski osaliselt kasutada. Näiteks kui mingit masinat või aparaati ei saa enam remontida, võib seda kasutada tagavaraosade saamiseks, rikutud kangastest või kaablist võib kõlblikud tükid välja lõigata jne. Seepärast tuleb asuda seisukohale, et saaja pole õigustatud keelduma toodangu vastuvõtmisest, kui toodangut või selle osa on objektiivselt võimalik kasutada mingil konkreetsel otstarbel. Kui raudtee ning saaja vahel tekib vaidlus toodangu kasutamise võimalikkuse kohta, tehakse toodangu ekspertiis.

Kui saaja aadressil saabub toodang, mille hankimine polnud plaanis, tellimuses ega lepingus ette nähtud, on saaja kohustatud selle raudteelt vastu võtma vastutavale hoiule ning teatama sellest hankijale, kes omakorda on kohustatud tegema toodangu kohta korralduse.

Töötaja, kes ilmub veost vastu võtma, peab esitama selle ettevõtte, asutuse või organisatsiooni volikirja, kelle aadressil veos saabus. Volikiri peab olema alla kirjutatud juhataja ning pea-(vanem-)raamatupidaja poolt ning kinnitatud pitseriga. Volikirjad võivad olla ühekordsed või pikaajalised. Ühekordne volikiri antakse välja konkreetse saatekirja järgi saabunud veose vastuvõtmiseks ja peale veose väljaandmise vormistamist lisatakse ta teekirjale. Pikaajaline volikiri antakse välja teatud perioo-

diks ning seda hoitakse raudteejaamas. Sel juhul jääb voliniku kätte volikirja ärakiri, millele raudteejaama töötaja annab oma allkirja volikirja vastuvõtmise kohta ja kinnitab selle jaama kalendertempliga. Peale volikirja peab veose vastuvõtja esitama ka isikut tõendava dokumendi, kui jaam seda nõuab. Veose väljaandmisel ei ole raudtee õigustatud nõudma kaubakviitungit.

Veose üleandmine-vastuvõtmine toimub kahel viisil:

1) veose üleandmine-vastuvõtmine dokumentide järgi ja

2) veose üleandmine-vastuvõtmine natuuras.

Veos antakse dokumentide järgi välja alles pärast seda, kui saaja on tasunud raudteele kõik summad, mis raudtee on õigustatud nõudma veose väljaandmisel (tasu veose vedamise eest, tasu veose hoidmise eest jne.). Raudtee võib keelduda veose väljaandmisest kuni kõigi saadaolevate summade tasumiseni, kusjuures saaja on kohustatud tasuma veose hoidmise eest ning vastutama veose mitteõigeaegsest vastuvõtmisest tulenevate tagajärgede eest.

Pärast kõikide maksude tasumist annab saaja veose üleandmise-vastuvõtmise kohta teekirjale oma allkirja. Peale allkirja märgitakse teekirjas veel veose väljaandmise kuupäev, volikirja number ja kuupäev, saaja arvelduskonto number ja panga nimetus. Veose dokumentide järgi väljaandmise kuupäev fikseeritakse raudtee saatekirja pöördel lahtris 9 kalendertempliga. Saatekiri antakse veose saajale, teekirja talong aga lõigatakse ära ning saadetakse saateraudteele tõendina selle kohta, et veos on saabunud sihtpunkti ja saajale välja antud.

Veose üleandmine-vastuvõtmine natuuras toimub üldreeglina pärast dokumentide järgi väljaandmist, kuid ühel ja samal päeval. Praktikas esineb aga juhtumeid, mil veos antakse natuuras välja alles järgmisel päeval või hiljemgi. Sellistel juhtudel võib tekkida kahtlusi veose koguselise ja kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaegadest kinnipidamise suhtes. Selle vältimiseks peavad nii raudtee kui ka saaja rakendama abinõusid, et veoste dokumentide järgi ja natuuras väljaandmine toimuksid võimalikult ühel ja samal päeval.

Teatud juhtudel antakse veos natuuras välja enne dokumentide vormistamist. Nii võidakse vagunid saaja haruteele ette anda ilma eelnevalt dokumente vormistamata,

et kiirendada vagunite tühjendamist. Nendel juhtudel ei või saaja viivitada veodokumentide vormistamisega, sest enne dokumentide vormistamist ei loeta veolepingut täidetuks.

Kuigi veose dokumentide järgi ning natuuras väljaandmine ei lange ajaliselt ühte, loetakse veos siiski väljaantuks sellest momendist, mil saaja andis oma allkirja teekirjale. Kui pärast dokumentide vormistamist ei anna raudtee veost natuuras välja, võib saaja teatud juhul nõuda kommertsakti koostamist.[85]

Sihtjaama saabunud vagunitest laaditakse toodang välja kas raudtee või saaja vahenditega. Kui saaja ise tühjendab vaguni, antakse vagunid ette kas jaama teedele või saaja haruteele. Jaama teel antakse vagun ette vahetult tühjendamise kohas, saaja haruteel aga kokkulepitud kohas, Vagunite etteandmine ja äraviimine vormistatakse vastavate dokumentidega.

3. Veose seisundi, kaalu ja kohtade arvu kontrollimine

Toodangu üleandmisel-vastuvõtmisel on saaja esindaja (teatud juhtudel koos raudtee esindajaga) kohustatud kontrollima selle s e i s u n d i t, k a a l u ja k o h t a d e a r v u.

Raudtee vahenditega mahalaaditud toodangu üldkasutatavates kohtades üleandmisel-vastuvõtmisel kontrollitakse toodangu seisundit, kaalu ja kohtade arvu koos raudtee esindajaga. Samuti kontrollivad saaja ning raudtee esindajad koos vaguneid, tsisterne jms., mis antakse ette saaja vahenditega tühjendamiseks. Vagunite üleandmisel-vastuvõtmisel kontrollitakse kõigepealt nende välist seisundit ning tehakse kindlaks, kas vagunitel pole nähtavaid vigastusi ning sissemurdmise jälgi. Seejärel kontrollitakse plommide olemasolu, kuuluvust ja korrasolekut, neil leiduvaid jäljendeid ning viimaste vastavust veodoku-

---

[85] Selline õigus on saajal siis, kui veose dokumentide järgi väljaandmisest on möödunud 24 tundi, kuid raudtee pole veost haruteele andnud (vt. lk. 89).

mentides (vagunilehes) näidatud andmetele. Kõigi nende asjaolude väljaselgitamisel on väga suur tähtsus, sest nendest sõltub edasise vastuvõtmise kord, vastuvõtmise vormistamise viis ning, mis kõige tähtsam, toodangu puudujäägi või riknemise eest vastutuse panemine saatjale või raudteele.

Kuigi plommide kontrollimisel on väga suur tähtsus, ei kontrolli saajad alati plomme küllalt hoolikalt. Paljud saajad ei kontrolli plommide kuuluvust, mistõttu nad ei saa hiljem nõuda puuduoleva toodangu maksumust. Näiteks saatis Tallinna Liha- ja Konservikombinaat Norofominski Külmhoonele partii lihakonserve, mis laaditi peale raudtee vahenditega ja saadeti ära raudtee plommidega varustatud vagunis. Saaja koostas konservide vastuvõtmisel akti, millest nähtus, nagu oleks saabunud vagunil olnud saatja plommid ning vagunis 2 kasti konserve vähem kui saatekirjas näidatud. Riiklik arbitraaž jättis saaja hagi rahuldamata, sest konservid laadis vagunisse raudtee, vagun plommiti raudtee plommidega, kuid saaja ei nõudnud raudteelt kohtade arvu kontrollimist ega kommertsakti koostamist.

Eriti hoolikalt tuleb kontrollida plommide kuuluvust, korrasolekut ja nendel leiduvate jäljendite selgust siis, kui toodang on ümber adresseeritud või kitsarööpmelistest vagunitest laiarööpmelistesse vagunitesse ümber laaditud. Nendel juhtudel saabub toodang sihtjaama tavaliselt raudtee plommidega transpordivahendis, mistõttu saaja peab kasutama kõiki sellest tulenevaid õigusi. Praktikas esineb juhtumeid, mil saajad ei kontrolli plomme isegi siis, kui toodang on vedamise ajal ühest vagunist teise ümber laaditud. Näiteks saatis Pärnu Kalakonservikombinaat Kurski Külmhoonele kahes kitsarööpmelises vagunis soolakala, mis Ülemiste jaamas laaditi ümber ja saadeti ära raudtee plommidega varustatud vagunis. Vaatamata sellele, et raudtee saatekirjas olid märgitud kõik ümberlaadimise kohta käivad andmed, ei kontrollinud saaja plomme ega nõudnud tünnide kahjustamise ning kala riknemise kohta kommertsakti koostamist.

Peale transpordivahendi ja sellel leiduvate plommide tuleb kontrollida kehtestatud veoeeskirjade täitmist (veose paigutamine, temperatuurirežiim, jääga varustamine jne.), et vältida veose kahjustumist ja riknemist, samuti seda, kas veos on õigeaegselt kohale toimetatud.

Kui toodang saabub lahtisel veerevkoosseadul või plommimata kinnises vagunis ning selline transportimine on veoeeskirjadega ette nähtud, peavad raudtee ning saaja esindajad kontrollima toodangu säilimist ja seisundit.

Kuid teatud juhtudel ei piirdu raudtee esindaja osavõtt ainult transpordivahendi, selle plommide jne. kontrollimisega, vaid raudtee esindaja peab toodangu üleandmisel-vastuvõtmisel osa võtma ka toodangu seisundi, kaalu ja kohtade arvu üksikasjalikust kontrollimisest. Raudtee esindaja osavõtt on vajalik selleks, et objektiivselt ning usaldusväärselt kindlaks teha toodangu võimalik riknemine, kahjustumine või puudujääk ning välja selgitada selle iseloom ja tekkepõhjused.

Raudtee esindaja osavõtt veose kontrollimisest sõltub peamiselt sellest, kelle vahenditega veos peale laaditi ning millises seisundis ta sihtjaama saabus. Vastavalt «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 65 *on raudtee kohustatud kontrollima sihtjaamas veose kaalu, kohtade arvu ning seisundit järgmistel juhtudel:*

1. *Kui veos saabub mittekorras vagunis, samuti sellises vagunis, millel on rikutud plommid või vahejaama plommid.*

Raudtee peab andma saatjale täiesti korras vagunid, mis on kõlblikud antud toodangu vedamiseks. Enne toodangu pealelaadimist kontrollivad saatja või raudtee töötajad veel kord vaguni korrasolekut. Seega võivad vastuvõtjad põhjendatult eeldada, et veos on saatejaamast korras vagunis ära saadetud ning et vaguni seisukord on muutunud vedamise ajal. Võttes arvesse seda eeldust, on mittekorras vagunis saabunud veose kontrollimisel suur tähtsus. Raudtee peab võtma osa veose kontrollimisest, vaatamata vaguni mittekorrasoleku põhjustele või iseloomule, s. o. vaatamata sellele, et vaguni mittekorrasolek on tehnilise iseloomuga. Kui tekib kahtlus, et veos on kaduma läinud veerevkoosseadu mittekorrasoleku tõttu, on raudtee kaaluja kohustatud välja kutsuma vagunite järelevaataja, kes peab tegema kindlaks vaguni tehnilise seisukorra.

Raudtee on kohustatud kontrollima toodangut mitte üksnes siis, kui vagunil on rikutud või vahejaama plomm, vaid ka siis, kui vaguni üleandmisel-vastuvõtmisel selgub, et tal pole üldse plomme, kuid vagunilehel on märkus

plommimise kohta.[86] Samuti tuleb asuda seisukohale, et raudtee on kohustatud kontrollima veost ka nendel juhtudel, mil vagunil on küll rikkumata plommid, kuid plommidel leiduvad märgid (tähistused) ei vasta veodokumentide andmetele.

2. *Kui veos saabub lahtisel veerevkoosseadul või kinnises, kuid plommimata vagunis puudujäägi, riknemise või kahjustumise tunnustega, kui selline vedamine ise on veoeeskirjadega lubatud.*

Lahtisel veerevkoosseadul ja plommimata kinnistes vagunites võib vedada ainult vastavates veoeeskirjades ettenähtud veoseid.[87] Erandjuhtumitel võib raudtee kaubaveoameti ülem lubada vedada lahtisel veerevkoosseadul ka muid veoseid, kui veoste saajad annavad selleks oma nõusoleku. Sellisel juhul peab saatja tegema saatekirjal järgmise sisuga märkuse:

«Nõustun vedamisega lahtisel veerevkoosseadul. Küsimus on saajaga kooskõlastatud.»

Raudtee on kohustatud kontrollima lahtisel veerevkoosseadul või plommimata kinnises vagunis saabunud veost ainult siis, kui selgub, et vedamise ajal on rikutud veose kaitsemarkeeringut, veose kinnitamiseks kasutatud vahendeid, veosel on kaotsimineku või riknemise tunnused jne.

Kui veose kontrollijad avastavad puudujäägi või veose kahjustamise, peavad nad kindlaks tegema, kas pole rikutud veose laadimise ja kinnitamise eeskirju, kas esineb veose mahalaadimise tunnuseid, kas riidad on terved, kas platvormi põrandal on vaba ruumi, kuhu oleks mahtunud puuduolev veos jne. Kivisöe, koksi jms. veoste puhul tuleb kindlaks teha, kas veose pealispinnal pole ebatasasusi, süvendeid või muid kaotsimineku jälgi ning milliste mõõtmetega on need lohud ja süvendid.

3. *Kui saabub kiiresti riknev veos, mille vedamisel on rikutud veotähtaega või isotermiliste vagunite jää ning soolaga varustamise korda või masinjahutusega ja elekterküttega vagunite teenindamise režiimi.*

---

[86] Правила выдачи грузов абз. 2, § 11. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 13.

[87] Правила перевозок грузов на открытом подвижном составе. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 140—142.

Veotähtaega arvutatakse veose vedamiseks võtmise päeva kella 24.00-st ning selle pikkus sõltub veokaugusest, veose ja veovahendi liigist, vedamise kiirusest ja vedamise ajal sooritatavate operatsioonide iseloomust. Veotähtaeg on kindlaks määratud veoeeskirjadega ning selle pikkus ei sõltu poolte kokkuleppest.

Veos loetakse õigeaegselt kohaletoimetatuks sel juhul, kui veos on sihtjaamas enne veotähtaja möödumist raudtee vahenditega maha laaditud või kui vagun (konteiner) on saajale tühjendamiseks ette antud enne veotähtaja möödumist. Kui aga vagunit (konteinerit) polnud võimalik saajale ette anda saajast sõltuvatel põhjustel, loetakse veos õigeaegselt kohaletoimetatuks siis, kui vagun (konteiner) saabus sihtjaama enne veotähtaja möödumist.

Veotähtaja rikkumisel ei ole olulist tähtsust, kui kiiresti riknev toodang toimetati sihtjaama kvaliteeti tõendavates dokumentides näidatud tähtaja ning maksimaalse veotähtaja jooksul, kuid ka nendel juhtudel on saaja õigustatud nõudma veose seisundi kontrollimist.

Kiiresti riknevat toodangut veetakse isotermilistes vagunites, milles saab õhutemperatuuri vajaduse järgi alandada või tõsta. Kui vaguneid köetakse ahjudega, teeb seda saatur. Isotermiliste vagunite varustamine jää ja soola seguga, samuti nõutava temperatuuri tagamine masinjahutusega ja elekterküttega vagunites on aga raudtee kohustuseks.

Kiiresti rikneva toodanguga saabunud isotermiliste vagunite teenindamise üle saab otsustada nn. kontrollandmete alusel, milles on näidatud vaguni jää ja soola seguga varustamine, või kontrollžurnaalide alusel, milles on märgitud masinjahutusega ja elekterküttega vagunite teenindamine veo ajal. Kui nendest andmetest nähtub, et vagunite teenindamise eeskirju on rikutud, peab saaja kontrollima toodangut raudtee esindaja osavõtul.

Kui raudtee kaaluja avastab, et isotermilises vagunis saabunud toodang on riknenud, on ta kohustatud kontrollima:

a) toodangu laadimise viisi: kas toodang on laaditud kuhjamisi, ilma taarata või taaras, kas taarakohtade vahel on vahesid või reste, kas toodang asub riiulitel või ripub konksudel;

b) pakendi liiki ja seisundit;

c) kas vaguni põrandal on riknenud toodangust välja-

voolanud vedeliku jälgi, jäätaskutest väljavoolanud vett või soolvett;

d) kas taskutes või paakides on jääd;

e) milline on isotermilise vaguni kere seisukord ja sifoonide asend, kas luugid, laealused ventilaatorid ja ventilatsiooniavad on avatud või suletud.

4. *Kui veos on laaditud raudtee vahenditega ning saabus saatejaama rikkumata plommidega varustatud korras vagunis, samuti lahtisel veerevkoosseadul või plommideta kinnises vagunis ilma puudujäägi, riknemise või kahjustumise tunnusteta, kui selline vedamine on veoeeskirjadega lubatud.*

5. *Kui üldkasutatavast kohast antakse välja veos, mille raudtee ise maha laadis.*

Kõigil ülalloetletud juhtudel on raudtee kohustatud kontrollima taarastatud toodangu ja tükitoodangu kaalu ning seisundit ainult siis, kui avastatakse taara kahjustamise tunnused või muud asjaolud, mis võivad mõjuda toodangu seisundile. Seejuures tuleb silmas pidada, et taarakohtadel esinevad puudused tuleb kindlaks teha raudtee kaaluja juuresolekul vahetult toodangu vastuvõtmise ajal, kuna hilisemaid pretensioone võidakse mitte arvestada.

Kui veose kaalu, kohtade arvu ja seisundi kontrollimisel avastatakse rikutud taarakohti, tuleb kindlaks teha:

a) taara (pakendi) rikkumise iseloom ja ulatus;

b) kas taara (pakendi) sulgemisel kasutatud plekkvits või traat on terve, kas plommid on terved (kui taarakoht on plommitud), kas traati, plekkvitsa ja plomme rikkumata on võimalik toodangut taarakohast välja võtta;

c) millises vaguni osas ning millises asendis asus rikutud taarakoht ning kas ta võis rikneda ebaõige laadimise tõttu ja kui võis, siis milles seisnes laadimiseeskirjade rikkumine;

d) kas taarat (pakendit) on parandatud ning millisel viisil. Näiteks väljatõmmatud naelad on tagasi löödud, lahtikangutatud kastilauad kinni löödud ülejäänutest erinevate naeltega, kaubapallide välised õmblused on erinevad jne.

Vaatide lekkimise avastamisel tuleb kontrollida, kas vaadid on korras või milles seisneb nende korratus (vitste lõdvenemine, laudade murdumine jne.), kuidas vaadid olid vagunisse laaditud (püsti või külili) ning millistest kohtadest (uuretest või laudade vahelt) nad lekkisid. Kui vaa-

did olid laaditud külili, tuleb kindlaks teha nende asend piki või risti vagunit, kork all või üleval), kas vaadid asusid üksteisest eemal, kas nende all oli laudu, reste jms. materjali ning kas vaatidel pole kokkupuutumise (-põrkamise) jälgi. Kui vedelat toodangut transporditi pudelites, mis asuvad korvides või kastides, tuleb kontrollida, kas korvid on küllalt tugevad ja vagunis hästi paigutatud, kas pehmendusmaterjali on korvis küllaldaselt ja milline on selle kvaliteet.

Metalltoodete kahjustumise korral tuleb uurida, millise iseloomuga on murdumise või kahjustumise koht — tuhm, roostes, ülevärvitud, õgvendatud jne.

Raudtee kaaluja on kohustatud kahtlusalused rikutud taarakohad avama ning kontrollima nendes asuvat toodangut faktuuride ja arvete järgi. Seejuures peab ta kontrollima taarakoha täiteulatust, toodangu paigutust taarakohas, kõrvaliste esemete olemasolu, toodangu esmast pakendit ja selle seisundit, pakkematerjali kvaliteeti ja piisavust toodangu kaitsmiseks purunemise eest jne.

Kaaluja on kohustatud rikutud taarakohas asuva toodangu üle kaaluma ning tegema kindlaks puudujäägi ja riknemise ulatuse.[88]

Kui aga taarakohtadel pole kahjustamise või muid toodangu seisundit mõjustavate tegurite jälgi, antakse taarastatud toodang, samuti tühitoodang saajale välja *kohtade arvu* järgi.

Nendel juhtudel, kui veos on laaditud saatja vahenditega ning saabub saatja rikkumata plommidega varustatud korras vagunis, samuti lahtisel veerevkoosseadul või plommimata kinnises vagunis (kui selline vedamine on veoeeskirjadega lubatud) ilma puudujäägi, riknemise või kahjustumise tunnusteta, annab raudtee veose välja järgmises korras:

1) puiste veetava toiduteravilja, õli- ja kaunviljakultuuride seemned, jõusööda ning kliid, samuti pakendita veetava liha ja lihasaadused — kohustusliku ülekaalumisega;

2) puiste või kuhjamisi (kohtade arvu näitamata) veetavad muud veosed — kaalu kontrollimisega, kui saaja seda nõuab, kusjuures raudtee on kohustatud üle kaaluma

[88] Инструкция весовщику §§ 114—126. Изд-во «Транспорт», М. 1966, стр. 42—47.

ühe rongiga saabunud veostest kuni 10%, kuid mitte vähem kui kaks vagunit;

3) kuhjamisi (kohtade arvu näitamata) veetava kartuli, köögivilja, arbuusid ning melonid — piiramatus koguses ülekaalumisega, kui saaja seda nõuab;

4) taarastatud ning tükitoodangu, saaturite saatel transporditavad veosed, samuti veosed, mille kaal on määratud arvestuslikul teel, ülemõõtmisega või tinglikult — ilma kohtade arvu, seisundit ja kaalu kontrollimata;

5) kottidesse taarastatud jahu, tangained, suhkur ja maisiseemned, mida veetakse standardkaaluga — kohtade arvu kontrollimisega.

Kui standardkaaluga hangitav jahu, tangained jms. laaditi vagunisse saatja vahenditega ning saabub sihtjaama saatja rikkumata plommidega korras vagunis, kuid kohtade arvu järgi üleandmisel-vastuvõtmisel avastatakse, et kotid on kahjustatud ja toodang välja jooksnud, on raudtee kohustatud kontrollima toodangu kaalu ja seisundit nendes kottides.[89] Samuti tuleb kottidest väljajooksnud toodang kokku pühkida ja üle kaaluda.

Nendel juhtudel, kui standardkaaluga veetava jahu, tangainete jms. puhul esineb taarakohtade puudujääk, kuid saaja ei nõudnud raudteelt toodangu väljaandmist kohtade arvu järgi, ei saa saaja tavaliselt nõuda saatjalt puudujäägi maksumuse hüvitamist.

Kui standardkaaluga veetav toodang laaditakse maha mitteüldkasutatavates kohtades, peab saaja looma kõik tingimused kohtade arvu kontrollimiseks (korduvaks kontrollimiseks) ning kahjustatud kottides asuva toodangu kaalu ja seisundi kindlakstegemiseks (tooma kohale ja üles seadma kaalud jne.).

Standardkaaluga hangitava toodangu puhul tuleb silmas pidada, et raudtee on kohustatud kontrollima kottide arvu ainult jahu, tangainete, suhkru ja maisiseemnete väljaandmisel, mis laaditi saatja vahenditega ning saabus saatja rikkumata plommidega varustatud korras vagunis. Igasugune muu toodang antakse välja kohtade arvu, kaalu ja seisundit kontrollimata, vaatamata sellele, et see on taarastatud standardkaaluga kohtadena.

---

[89] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 22. detsembri 1959. a. kiri nr. I-I-58 («Сборник инструктивных указаний», вып. 12, 1960, стр. 11—14).

Käesoleval ajal võtavad sageli toodangu saaja nimel vastu need autotranspordiorganisatsioonid, kes veavad raudteejaamadest veosed välja tsentraliseeritud korras. Nendel juhtudel on raudtee kohustatud kontrollima autotranspordiorganisatsioonidele üleantava veose kaalu, seisundit ja kohtade arvu igal üksikul juhul (ka sel juhul, kui veos laaditakse vagunist otse autole). Taarastatud ja tükitoodangu puhul on raudtee kohustatud kontrollima ainult sellise toodangu kaalu ja seisundit, mis asub kahjustatud taarakohtades.[90]

Kui raudtee esindaja osavõtul toimuval veose kaalu, kohtade arvu või seisundi kontrollimisel avastatakse selle puudujääk, riknemine või kahjustumine või kui need asjaolud on tehtud kindlaks vedamise ajal mingis vahejaamas koostatud kommertsaktiga, on sihtjaam kohustatud kindlaks määrama veose tegeliku puudujäägi, riknemise või kahjustumise ulatuse. Selleks peab saaja esitama raudteejaamale dokumendid (faktuurarved, saatelehed, spetsifikatsioonid jms.), millest nähtuksid andmed veose koguse ja maksumuse kohta. Kui saaja neid dokumente ei esita, antakse veos saajale välja ainult pärast kommertsakti koostamist, milles üksikasjalikult kirjeldatakse olemasolevat toodangut, teatud juhtudel aga pärast ekspertiisakti koostamist.[91]

Kui on tarvis kindlaks määrata veose puudujäägi, riknemise ja kahjustumise ulatus või põhjused ning summa, mille võrra veose maksumus väheneb, kutsub raudtee omal initsiatiivil või saaja nõudmisel välja kaubaekspertiisi büroo eksperdi, kvaliteediinspektsiooni või veterinaarsanitaarjärelevalve esindaja või NSV Liidu Teedeministeeriumi süsteemi mittekuuluvate ettevõtete ja organisatsioonide vastavad spetsialistid. Eksperdi väljakutsumisest

---

[90] NSV Liidu Ministrite Nõukogu 27. oktoobri 1967. a. määruse nr. 988 p. 22 alapunkt «b» (СП СССР 1967, № 26, ст. 186).

[91] Правила выдачи грузов § 24. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 17. Seda eeskirja ei saa praktikas aga alati täita, sest teatud juhtudel peab saaja veose vastu võtma ja ära vedama ka enne kommertsakti vormistamist ning ekspertiisi tegemist (näiteks, kui toodangut ähvardab edasine riknemine). Nendel juhtudel tehakse ekspertiis saaja juures selleks ettenähtud korras. Kui saaja võtab veose vastu ja veab ära enne kommertsakti vormistamist, peab ta tingimata nõudma, et raudtee saatekirjal tehtaks märkus kommertsakti koostamise kohta.

peab raudtee otsekohe informeerima saajat, kellel on õigus ekspertiisi tegemisest osa võtta.

Ekspertiis tehakse poolte poolt kokkulepitud ajal, kiiresti riknevate veoste puhul aga hiljemalt 24 tunni jooksul arvates vaguni avamisest. Ekspertiis tehakse jaamaülema, tema asetäitja või kaubahoovi ülema juuresolekul. Kui saaja teeb ekspertiisi ise ning sellest ei võta osa ülaltähendatud esindajad, ei ole ekspertiisi tegemise kohta koostatud aktil tõendavat jõudu (välja arvatud juhud, kui raudtee hoidub ekspertiisi tegemisest).

Eksperdi antud arvamus peab olema motiveeritud ja põhjalik ning ei tohi põhineda eksperdi oletustel puudujäägi, riknemise või kahjustumise põhjuste kohta. Ekspertiisi tulemused vormistatakse aktiga, millele kirjutavad alla kõik ekspertiisist osavõtnud isikud. Ekspertiisiakt lisatakse kommertsaktile. Vajaduse korral võib jaamaülem määrata kordusekspertiisi.

Ekspertiisikulud (eksperdile makstav tasu, eksperdi sõidukulud jms.) tasub raudtee või saaja sõltuvalt sellest, kelle initsiatiivil ekspert välja kutsuti. Pärast ekspertiisi tegemist ja kõigi asjaolude väljaselgitamist jäävad ekspertiisikulud selle kanda, kes on süüdi veose riknemises, kahjustumises või puudujäägis.

Ekspertiisi ei ole lubatud teha, kui veose puudujäägist, riknemisest või kahjustumisest tulenev kahju ei ületa 10 rubla, samuti siis, kui ekspertiisikulud on suuremad kui tegelik kahju. Nendel juhtudel määravad veose puudujäägi, riknemise või kahjustumise ulatuse ja põhjused ning kahju suuruse kindlaks jaamaülem ja saaja esindaja ning näitavad need andmed kommertsaktis.

4. Veoste mahalaadimine

Saaja aadressil saabunud veosed laaditakse maha kas *üldkasutatavates* või *mitteüldkasutatavates* kohtades. Üldkasutatavateks kohtadeks loetakse raudteejaamas asuvad kinnised laod, kinnised ja lahtised platvormid, samuti lahtised platsid, mis kuuluvad raudteele. Mitteüldkasutatavateks kohtadeks loetakse kõik raudteejaamas või väljaspool seda asuvad raudteeäärsed laod, platsid, maa-alad jne., mida kasutavad eranditult saajad või saatjad, samuti raudteeharud, mida kasutatakse

ettevõtete, asutuste või organisatsioonide teenindamiseks, sõltumata sellest, kellele need kuuluvad.

Toodangu peale- ja mahalaadimiskohtade jaotamisel üldkasutatavateks ning mitteüldkasutatavateks on väga suur tähtsus, sest sellest sõltuvad paljudel juhtudel raudtee, saatjate ja saajate kohustused ning omavahelised suhted. Mahalaadimiskoha liigist sõltub enamasti ka see, kes peab saabunud veosed maha laadima. Vastavalt «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 45 on *raudtee kohustatud üldkasutatavates kohtades veosed vagunitest välja laadima* ning vajaduse korral need ka autodele laadima, välja arvatud ohtlikud ja kiiresti riknevad veosed, loomtoorsaadused, raskekaalulised (ühe koha kaal üle 0,5 t) ja mittegabariitsed veosed, kuhjamisi, puiste, tsisternides, spetsiaalse veerevkoosseaduga ja saatja või saaja saaturi saatel veetavad veosed. Juhtudel, kui raudteel on olemas vastavad seadmed, võib raudtee saajaga sõlmitud lepingu alusel maha laadida ka ülalnimetatud veosed, välja arvatud tsisternides veetavad veosed, ohtlikud ja kiiresti riknevad veosed, mille vedamisel vaguneid jahutatakse, köetakse või tagatakse nende soojapidavus.

Kui veoste raudteejaama toimetamine ning saabunud veoste raudteejaamast äravedamine toimub tsentraliseeritud korras üldkasutatavate autodega, peab raudtee maha laadima kõik veosed, välja arvatud ohtlikud ja tsisternides veetavad veosed.[92]

Saaja on kohustatud veosed maha laadima mitteüldkasutatavates kohtades. Samuti on saaja kohustatud üldkasutatavates kohtades maha laadima need veosed, mida raudtee pole kohustatud maha laadima.

Saaja on kohustatud veosed maha laadima NSV Liidu Teedeministeeriumi poolt kinnitatud tähtaegade jooksul.[93] Kui saaja, kellele on teatatud vagunite etteandmisest, ei tühjenda neid ettenähtud tähtaja jooksul, on raudteel õigus tühjendada need vagunid oma vahenditega, kuid saaja arvel. Nendel juhtudel, kui mitteõigeaegse mahalaadimise ja veoste jaamast mitteväljavedamise tõttu tekivad raudteejaamal raskused, on raudteekonna ülemal õigus viie-

---

[92] Sellest eeskirjast on erandeid tehtud põllumajanduslike ning tarbijate kooperatiivide ettevõtetele.

[93] Сроки погрузки и выгрузки грузов. Правила перевозок грузов, Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 93—107.

kordistada mahalaaditud veoste hoidmise eest võetavat tasu ning kahekordistada trahvi vagunite ülenormatiivse seismise eest, kui vagunid on pärast lubatud tähtaja möödumist seisnud veel üle 24 tunni.

Raudtee kaaluja viibib veoste mahalaadimise juures ainult nendel juhtudel, kui raudtee on kohustatud kontrollima veose kaalu, kohtade arvu või seisundit. Kaaluja on kohustatud vaguni üle vaatama, plommid maha võtma ning vaguni avama. Kõikidel ülejäänud juhtudel avab vagunid ning tühjendab need saaja ilma raudtee esindaja juuresolekuta.

Enne mahalaadimisele asumist peavad mahalaadijad tingimata kontrollima, kuidas toodang on vagunisse laaditud ning milline on toodangu seisund. Eriti hoolikalt tuleb kontrollida taara seisundit, sest kahjustatud taaras saabunud toodang tuleb koguseliselt lõplikult vastu võtta vaguni avamise ja tühjendamise kohas ning ajal. Kontrollida tuleb ka vaguni täiteulatust, sest hiljem, kui avastatakse toodangu puudujääk, pole seda võimalik teha ning tekib raskusi selle kindlakstegemisega, kas puuduolev toodang oleks mahtunud vagunisse või mitte. See asjaolu on aga väga tähtis ning tuleb märkida vastuvõtmise kohta koostatavas aktis, samuti kommertsaktis. Vastuvõtjad peavad kontrollima, kas vagunis on tühikuid, millises vaguni osas need asuvad ning kui suured on nende mõõtmed.

Toodangu vagunist väljalaadimisel tuleb rakendada kõiki ettevaatusabinõusid, et vältida toodangu kahjustumist ning riknemist. Kui toodang laotakse pärast väljalaadimist riita, peab riit asuma äärmise rööpa välisküljest vähemalt 2 m kaugusel, kui riida kõrgus on 1200 mm, või vähemalt 2,5 m kaugusel, kui riida kõrgus on üle 1200 mm. Kui raudtee esindaja võtab mitteüldkasutatavates kohtades osa taarastatud ja tükitoodangu mahalaadimisest, peab saaja paigutama toodangu selliselt, et ta ei seguneks varem mahalaaditud toodanguga ning et seda oleks vajaduse korral võimalik veel kord kontrollida. Kui saaja nimetatud nõuet ei täida, on kaaluja kohustatud sellest jaamaülemale ette kandma ja toimima viimase näpunäidete kohaselt.

Saaja on kohustatud vagunitest, konteineritest jms. veose täielikult välja laadima, et vältida materiaalsete väärtuste kaotsiminekut ning tagada veerevkoosseadu

kõlblikkus muude veoste transportimiseks. Isikuid, kes on süüdi veoste mittetäielikus mahalaadimises, võidakse karistada distsiplinaar- ja kriminaalkorras ning nendelt nõutakse sisse kõik tekitatud kahjud.

Pärast veoste väljalaadimist tuleb veovahend nii seestkui ka väljastpoolt puhastada veose jääkidest ja muust prahist. Vagunid puhastab see, kes veose maha laadis. Vagunid, milles veeti loomi, linde, loomtoorsaadusi ja kiiresti riknevat toodangut, puhastab, peseb ning vajalikel juhtudel ka desinfitseerib raudtee oma vahenditega, kuid saaja arvel. Pärast lehkavate või vaguneid reostavate veoste (turvas, kriit, lubi mineraalväetised jms., mille loetelu on kinnitanud NSVL Teedeministeerium), väljalaadimist peab saaja vagunid puhtakse pesema, kui ta pole raudteega kokku leppinud, et seda teeb raudtee saaja arvel.

Saaja võib jätta tsisternidesse toodangut ainult standarditega ettenähtud juhtudel ja hulgal. Ülejäänud juhtudel tuleb tsisternid ja punkerpoolvagunid pärast veose väljavalamist nii seest- kui ka väljastpoolt hoolega puhastada. Eriotstarbelisi tsisterne ei ole saaja kohustatud seestpoolt puhastama nendel juhtudel, kui veose saatjaga on selle kohta vastav kokkulepe.

Konteinerid peab igal juhul puhastama saaja.

Kui saaja laadib veose välja, kuid ei puhasta nõutaval viisil vagunit (kinnist vagunit, poolvagunit, platvormi, tsisterni, punkerpoolvagunit jms.) või konteinerit, võib raudtee keelduda nende vastuvõtmisest kuni nad on puhastatud ning nõuda saajalt trahvi vagunite või konteinerite ülenormatiivse seismise eest. Samuti nõuab raudtee saajalt trahvi ka selle aja eest, mil saaja poolt täielikult tühjaks laadimata tsisterne ja punkerpoolvaguneid puhastatakse raudtee pesemis-aurutamispunktides.

Koos veovahendiga peab saaja tagastama raudteele ka kõik raudteele kuuluvad veose laadimisel ja kinnitamisel kasutatud vahendid, nagu mitmesugused kilbid, restid, torud, alused, metsamaterjalide metallseotised, raudteele kuuluvad vaguniahjud jms. Kõik need esemed ja materjalid peavad tagastamisel täiesti korras olema.

5. Veoste ülekaalumine. Vahe kaalude näitudes ja kaalu loomulik vähenemine

Nagu eespool nägime, on raudtee paljudel juhtudel kohustatud kontrollima väljaantavate veoste kaalu. Vastavalt «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 65 võib raudtee kaalu kontrollimata välja anda puiste ja kuhjamisi veetavaid veoseid, kui need saabusid korrasolevatena ning kui nii veose saajal kui ka sihtjaamal pole vagunikaalusid. See eeskiri ei kehti aga teraviljasaaduste puhul. Teraviljasaadused (teravili, kaunviljade ja õlikultuuride seemned, segajõusööt, kliid) tuleb väljaandmisel igal juhul üle kaaluda.

Ülekaalumine on toodangu kaalu määramise täpseim viis. Kui lähtepunktis määrati veose kaal kindlaks ülekaalumisega, sihtpunktis aga ülemõõtmisega või vastupidi, loetakse õigeks kaal, mis määrati kindlaks ülekaalumisega. Ainult nendel juhtudel, kui normatiivaktides on ette nähtud, et üksikute veoste (näiteks tsisternides veetavad naftasaadused) kaal määratakse kindlaks ainult ülemõõtmisega, tuleb nende veoste vastuvõtmisel kaal ülemõõtmisega kindlaks määrata.[94]

Kui veosed laaditakse maha üldkasutatavates kohtades, võib saaja nõuda raudteelt veose ülekaalumist jaama vagunkaaludel kuni mahalaadimise alguseni. Nendel juhtudel, kui vagunid toimetatakse saaja haruteele raudtee veduriga, võib saaja vagunite vastuvõtmise momendil nõuda veose ülekaalumist saaja vagunkaaludel.

Sihtpunktis tuleb veosed üldreeglina üle kaaluda sama tüüpi kaaludel, millega veosed kaaluti üle saatejaamas. Kaalumine ise peab toimuma ettenähtud korras raudtee kaalujate poolt saaja esindaja juuresolekul.

Veose ülekaalumisel ilmnenud puudujäägi põhjuseks võib olla:

1) vahe kaalude näitudes;
2) kaalu ebaõige määramine saatja poolt;
3) veose kaalu loomulik vähenemine transportimise ajal;
4) toodangu kaotsiminek enne väljaandmist;

---

[94] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 27 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 87—88.

5) toodangu vähemsaatmine saatja poolt.

Praktika näitab, et olgu kaal tehniliselt kuitahes täiuslik, ei suudeta veoste kaalu absoluutse täpsusega kindlaks määrata. Kaalumisel kaalud suurendavad või vähendavad veoste kaalu — kaalude näitudes esineb teatud vahe. Arvestades kaalude sellist küündimatust, tuleb nende näidud õigeks lugeda, kui vahed on kindlaksmääratud piirides. NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Standardite, Mõõtude ja Mõõteriistade Komitee poolt on kaalude näitude vahe lubatud suuruseks määratud ±0,1% kaalutava veose kaalust. Kui kaalud ametlikul kontrollimisel «ei valeta» üle ±0,1%, loetakse kaalud korrasolevaks ja lubatakse ekspluatatsiooni.

Peale selle kehtivad raudteel üksikute toodanguliikide jaoks veel kaalu määramise täpsuse diferentseeritud normid.[95] Näiteks tuleb lahtiselt veetava kartuli, köögivilja jms. kaal vagunkaaludel kindlaks määrata ±0,5% täpsusega, (s. o. kaalumisel tehtud viga ei või olla suurem kui ±0,5% kartulipartii kaalust), puiste veetavate õlikultuuride seemnete kaal — 0,1% täpsusega, tsisternides veetava taimeõli kaal — 0,1% täpsusega jne.

Mõnede veoste vedamisel nende kaal väheneb ning kogus kahaneb. See on tingitud veoste (toodangu) loomulikest omadustest kuivada, pudeneda, lenduda jne., mistõttu selliste veoste transportimisel toimuvat kaalu vähenemist peetakse teatud ulatuses loomulikuks ning paratamatuks. Selle kindlakstegemiseks, kas veose kaalu vähenemine transportimise ajal oli loomulik või mitte, kasutatakse veose kaalu *loomuliku vähenemise norme*. Need normid on kinnitatud kompetentsete organite poolt kindla protsendilise suurusena.[96] Kaalu loomuliku vähenemise normid on rangelt individuaalsed ning nende suurus sõltub otseselt toodangu omadustest, vedamise viisist, ümberlaadimise arvust, veokaugusest, aastaajast jne.

Vastavalt kehtivale seadlusandlusele loetakse veose kaal õigeks, kui vahe (lahkuminek) saatejaamas kindlaksmääratud kaalu ning veose veomarsruudil või sihtjaamas kindlaksmääratud kaalu vahel *ei ole suurem kui antud veose*

---

[95] Нормы точности взвешивания грузов на вагонных весах. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 45.

[96] Нормы естественной убыли веса грузов при перевозках по железным дорогам. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 46—55.

kaalu loomuliku vähenemise norm ja lubatud vahe kaalude näitudes või antud veose kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm. Sellisel juhul peab saaja veose raudteelt vastu võtma saatejaamas kindlaksmääratud kaalu järgi ning tal pole õigust esitada raudteele mingeid pretensioone veose kaalu vähenemise kohta. On aga veomarsruudil või sihtjaamas kindlaksmääratud kaal *suurem* saatja kaalust, loetakse veose kaal õigeks, kui vahe kaalude vahel *ei ole suurem kui lubatud vahe kaalude näitudes või antud veose kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm.* Sellisel juhul ei või raudtee lugeda enamkaalu toodangu ülejäägiks ega keelduda selle väljaandmisest saaja käsutusse.

Lubatud vahe kaalude näitudes ning kaalu loomuliku vähenemise norm on erinevad näitajad, mida tuleb teineteisest lahus hoida. Veose loomulik kadu tuleb maha kanda kas saaja või teatud juhtudel ka saatja arvel, lubatud vahet kaalude näitudes kasutatakse ainult kaaluandmete võrdlemisel ning sihtpunktis kindlakstehtud kaalu õigsuse üle otsustamisel, ilma et toodangust mingit osa maha kantaks.

Veose ülekaalumisel avastatud puudujäägi puhul tuleb kaalude näitudes lubatud vahe või kaalu määramise täpsuse diferentseeritud normi ja kaalu loomuliku vähenemise normi rakendamisel juhinduda alljärgnevast:

1) kui antud veose (toodangu) jaoks pole kaalu loomuliku vähenemise normi ette nähtud ning sihtpunktis selle veose ülekaalumisel tehakse kindlaks puudujääk, mis *ei ületa* 0,1% saatejaamas või veomarsruudil kindlaksmääratud kaalust, või kaalu määramise täpsuse diferentseeritud normi, siis tuleb seda puudujääki vaadelda kui vahet kaalude näitudes ning saaja peab veose vastu võtma transpordidokumentides näidatud kaalu järgi. Kui aga puudujääk on *suurem* kui 0,1% või kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm, tuleb kogu puudujäägi (ilma 0,1% maha arvamata) kohta koostada aktid, mille alusel saajal on õigus nõuda saatjalt või raudteelt puuduva toodangu maksumuse hüvitamist;

2) kui antud veose (toodangu) kaalu loomuliku vähenemise norm on ette nähtud ning sihtjaamas veose ülekaalumisel tehakse kindlaks puudujääk, mis ületab 0,1% saatejaamas või veomarsruudil kindlaksmääratud kaalust või kaalu määramise täpsuse normi, siis tuleb puudujää-

gist kõigepealt maha arvata kaalu loomulik vähenemine. Kui pärast seda puudujääk *ei ületa* 0,1% saatejaamas või veomarsuudil kindlaksmääratud kaalust või kaalu määramise täpsuse diferentseeritud normi, siis tuleb seda vaadelda kui lubatud vahet kaalude näitudes ning saajal ei teki nõudeõigust ei saatja ega raudtee vastu. Sel juhul aga, kui pärast kaalu loomuliku vähenemise mahaarvamist puudujääk *on suurem* kui 0,1% saatejaamas või veomarsruudil kindlaksmääratud kaalust või kaalu määramise täpsuse diferentseeritud normist, loetakse kogu puudujääk, mis ületab kaalu loomulikku vähenemist, süüliseks puudujäägiks ning saajal on õigus nõuda selle maksumust saatjalt või raudteelt. Puudujääk kaalu loomuliku vähenemise ulatuses kantakse maha saaja või saatja arvel.[97]

Toodangu purunemise ja kaalu loomuliku vähenemise norme rakendatakse ainult siis, kui toodang on tegelikult purunenud või kaal vähenenud. Seepärast ei saa üksikute taarakohtade kaotsimineku tõttu tekkinud puudujääki, samuti rikutud taarakohtades esinevat puudujääki katta kaalu loomuliku vähenemise arvel, mis on arvutatud transporditud toodangu kogukaalust. Vastavalt «NSV Liidu raudtee määrustiku» p. 65 kontrollitakse väljaandmisel ainult rikutud taarakohtade kaalu, mistõttu nende taarakohtade suhtes, mida üle ei kaalutud ning puudujääki ei avastatud, ei saa kaalu loomuliku vähenemise norme üldse rakendada. Kui väljaandmisel kontrollitakse kogu toodangupartii kaalu, siis arvutatakse kaalu loomuliku vähenemise norm eraldi rikutud taarakohtade ja tervete taarakohtade kaalust.

Lubatud vahe kaalude näitudes (0,1%) ja kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm arvutatakse:

1) veose brutokaalust, kui veost kaalutakse kauba- või vagunkaaludel;

2) veose netokaalust, kui veost kaalutakse elevaator- või punkerkaaludel.

Veose kaalu loomuliku vähenemise suurus arvutatakse:

1) brutokaalust, kui veost veeti taaras või pakendis;

2) netokaalust, kui veost veeti ilma taara ja pakendita.

---

[97] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 25 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 86—87).

Veose kaalu loomuliku vähenemise suurus tuleb kindlaks teha, lähtudes transpordidokumentides näidatud kaalust. Vastasel juhul võivad kannatada saatja, vedaja või saaja huvid. Näiteks saatis Valga Rajooni Tarbijate Kooperatiivi Varumiskontor trusti «Šahtinskžilstroi» Tööliste Varustamise Osakonnale vagunitäie kartuleid, mille netokaal oli 39 150 kg. Et mugulate küljes oleva mulla kaal moodustas 4% kartulite kogukaalust (lubatud oli aga kõigest 2%), vähendas varumiskontor arves kartulite netokaalu ülemäärase mulla arvel 783 kg võrra ning näitas arves kartulite netokaaluks 38 367 kg. Sihtjaamas kartulite ülekaalumisel tegi saaja kindlaks kartulite puudujäägi, mida saaja vähendas kaalu loomuliku vähenemise võrra. Et saaja arvutas kaalu loomuliku vähenemise mitte raudtee saatekirjas näidatud kaalust, vaid arves märgitud kaalust, kujunes varumiskontorilt nõutava puudujäägi maksumus alusetult suuremaks.

Kaalu loomuliku vähenemise norme rakendatakse siis, kui tehakse kindlaks kaalu tegelik vähenemine. Neid norme ei rakendata, kui kaaluline puudujääk tekkis mõne taarakoha kaotsimineku tõttu, ülejäänud taarakohtade brutokaal aga vastab markeeringus näidatud brutokaalule. Kui mõni taarakoht läks kaotsi ning ülejäänud taarakohtade brutokaal ei vasta markeeringule, arvutatakse kaalu loomulik vähenemine taarakohtade markeeringus näidatud brutokaalust.[98]

Kui toodangut veetakse standardkaaluga kottides ja nende väljaandmisel selgub, et mõned kotid on kahjustatud ning toodang välja voolanud, antakse terved kotid välja ilma kaalu kontrollimata ning kaalu loomuliku vähenemise norme rakendamata. Kahjustatud kottides saabunud toodang, mida veetakse standardkaaluga, kaalutakse üle ning tehakse kindlaks kaalu loomulik vähenemine, lähtudes kahjustatud kottides hangitud toodangu standardkaalust.

Nendel juhtudel, kui toodang saabub marsruutveosena või vagunite grupina, sõltub kaalu õigsuse kontrollimine raudtee saatekirjas kaalu näitamise viisist. Kui raudtee saatekirjast nähtub igasse üksikusse vagunisse laaditud

---

[98] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 24 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 86).

toodangu kogus, peab raudtee rakendama kaalu loomuliku vähenemise normi ning kaalude näitudes lubatud vahet või kaalu määramise täpsuse diferentseeritud normi ainult nende üksikute vagunite puhul, milles avastati puudujääk. Nendel juhtudel ei või raudtee arvutada kaalu loomulikku vähenemist kogu veose kaalust ning sel moel katta ülenormatiivset puudujääki üksikutes vagunites. Kui aga raudtee saatekirjas on näidatud marsruutveosena saadetud toodangu kogukaal, arvutab raudtee toodangu kaalu loomuliku vähenemise, lubatud vahe kaalude näitudes või kaalu määramise täpsuse diferentseeritud normi, kogukaalust lähtudes ning otsustab saadud tulemuse alusel toodangu kaalu õigsuse üle.[99]

Nagu ülalesitatust nähtub, tehakse veose kaalu loomuliku vähenemise ulatus tavaliselt kindlaks igas veodokumendis näidatud veose kaalu alusel. Kui saabub korraga kaks vagunit ja ühes vagunis on veose puudujääk suurem kui kaalu loomulik vähenemine, ei saa seda puudujääki vähendada seetõttu, et teises vagunis on puudujääk väiksem kui kaalu loomulik vähenemine. Kuid praktikas esineb juhtumeid, mil ühe saatja poolt erinevate saatekirjade järgi ühele saajale saadetud veosed lähevad vedamise ajal segamini kas ümberlaadimisel ühelt transpordiliigilt teisele, kitsarööpmeliselt raudteelt laiarööpmelisele raudteele jne. Sellistel juhtudel pole sihtkohas võimalik kindlaks teha, kui palju saabus toodangut iga saatekirja järgi. Kuid ka siis tuleb kontrollida, kas veose väljaandmisel kindlakstehtud puudujääk on kaalu loomuliku vähenemise piires või mitte. Seetõttu on «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 150 ette nähtud, et kui üheliigilised massveosed, mida üks saatja saadab ühele saajale erinevate saatekirjadega kas kuhjamisi, puiste või vedelana, vedamise ajal kaotavad oma individuaalsuse (segunevad jne.), siis arvutatakse kaalu loomuliku vähenemise suurus vedamise ajal segunenud toodangu *kogukaalust*. Kui üks saatja saadab ühele saajale veose kuhjamisi, puiste või vedelana, mis vedamise ajal laaditakse ümber ning saabub sihtjaama korras vagunites ilma teel kaotsimineku tunnusteta, määratakse puudu- või ülejääk kindlaks kogu üheaegselt väljaantud veosepartii kontrollimise tulemuste põhjal.

[99] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 26 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 87.

6. Konteinerites saabunud veoste vastuvõtmine

Konteinerite saabumisest sihtjaama teatab raudtee saajale üldises korras. Raudteejaama üldkasutatavates kohtades on raudtee kohustatud konteinerid vagunitest välja laadima ning tõstma need autodele, millega konteinerid saaja lattu toimetatakse. Mitteüldkasutatavates kohtades sooritab need operatsioonid saaja ise.

Konteinerite üleandmisel-vastuvõtmisel on saaja kohustatud konteinerid üle vaatama ning kontrollima nende korrasolekut, samuti plommide kuuluvust ning korrasolekut. Kui konteineri ülevaatusel selgub, et konteiner on igati korras ning varustatud saatja korras plommiga, annab raudtee konteineri välja ilma veose kaalu, seisundit ja kohtade arvu kontrollimata. Sel juhul peab saaja nõudma, et sihtjaam teeks raudtee saatekirjas vastava märkuse.

Kui aga veos saabub sihtjaama mittekorrasolevas konteineris (esinevad mitmesugused mehhaanilised vigastused, praod, konteiner on viltu vajunud jne.), rikutud või vahejaama plommiga varustatud konteineris või hoopis ilma plommita konteineris, on raudtee kohustatud konteineri avama ning kontrollima veose kaalu, seisundit ja kohtade arvu ning koostama veose kontrollimise kohta kommerts- või tavalise akti. Kui kontrollimisel selgub, et konteineri mittekorrasoleku tõttu on veos taarast välja voolanud, riknenud või märgunud, koostatakse peale kommertsakti veel akt konteineri tehnilise seisukorra kohta (tehniline akt).

Seega on saaja kohustatud sihtjaamas konteineri hoolikalt üle vaatama ja nõudma kas kommerts-, tavalise või tehnilise akti koostamist, kui selleks on olemas alus. Praktikas esineb aga juhtumeid, mil veos saabub väliselt korras konteineris ning antakse saajale välja ilma kontrollimata, kuid saaja laos avastatakse, et varjatud vigastuse tõttu on vesi tunginud konteinerisse ning rikkunud selles asuva toodangu. Sellistel juhtudel ei tohi saaja toodangut konteinerist välja laadida, vaid peab toodangu märgumisest teatama jaamaülemale ning kutsuma välja raudtee esindaja. Jaamaülem peab saatma saaja lattu oma esindaja, kes võtab seal osa konteineri ja toodangu ülevaatusest ning koostab tehnilise akti, vajaduse korral ka kommertsakti. Kui aga jaamaülem keeldub oma esindajat saatmast

või kommertsakti koostamast, peab saaja selle keeldumise peale kindlaksmääratud korras esitama kaebuse, toodangu aga vastu võtma kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis ettenähtud korras. Kuivõrd toodang on märgunud, sageli aga juba riknenud või riknemas, tuleb selle kohta akt koostada toodangu konteinerist väljalaadimise kohas ning ajal. Selliselt peab saaja toimima kõigil nendel juhtudel, kui konteineris asuv toodang on riknenud või kahjustunud konteineri *varjatud defekti* tõttu, mida *ei olnud* võimalik avastada sihtjaamas konteineri tavalisel ülevaatusel.

Saabunud konteinerid veetakse autodel lattu, kus saaja nad tühjendab. Kui seejuures avastatakse toodangu puudujääk või riknemine, kontrollitakse selle kogust ja kvaliteeti koguselise ja kvaliteedilise vastuvõtmise juhendites, hanke põhi- ja eritingimustes jm. ettenähtud korras.

Saaja peab konteinerid tühjendama, puhastama need toodangu jäätmetest ja muust prahist ning tagastama raudteele. Aja, mida saaja võib kulutada dokumentide vormistamiseks, konteineri lattu toimetamiseks, tühjendamiseks ning tagastamiseks, määrab sihtjaama ülem. See tähtaeg sõltub kohalikest tingimustest ning ei või ületada *kahtteist tundi*, arvates momendist, mil saajale anti teatis veose saabumise kohta. Kui konteinerid veab saaja lattu transpordi-ekspedeerimise organisatsioon tsentraliseeritud korras üldkasutatavate autodega, siis nähakse nende operatsioonide sooritamiseks vajalik aeg ette lepingutes, mis sõlmitakse raudteejaamade ja automajandite vahel. Ka nendel juhtudel ei või see aeg ületada *kahtteist tundi* ühe konteineri kohta, arvates momendist, mil raudteejaam andis automajandile üle konteineri väljavedamist õigustavad dokumendid.[100]

Nendel juhtudel, kui konteinerit ei laadita platvormilt maha, vaid antakse koos sellega ette mitteüldkasutatavatele konteineriplatsidele, nähakse konteinerite seisuaeg ette harutee ekspluateerimise või vagunite etteandmise ja äraviimise kohta sõlmitavas lepingus ning see ei tohi ületada kahtteist tundi, arvates konteinerite etteandmise momendist.

Saajad vastutavad konteinerite ülenormatiivse seisuaja eest «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 157 alusel. Kui

---

[100] Käesoleval ajal on transpordi-ekspedeerimise kohustus pandud raudteele.

konteinerid anti ette mitteüldkasutatavatele konteineriplatsidele, vastutavad saajad peale konteinerite ülenormatiivse seismise ka vagunite ülenormatiivse seismise eest «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 156 alusel.

Suurte ettevõtete ladudes, kus ööpäeva jooksul laaditakse ja saadetakse ära vähemalt 35 konteinerit, võidakse üksikutel juhtudel raudteevalitsuse ülema nõusolekul avada *vahetuskonteinerite pargiga konteineripunktid.* Sel juhul peavad ladudes olema tõstemehhanismid, kõva kattega platsid konteinerite jaoks, juurdesõiduteed ning vajalikud abiruumid. Vahetuskonteinerite arv ühes ettevõttes ei või olla suurem kui 50 protsenti ööpäevasest plaanilisest laadimisnormist. Konteinerite seisuaja vahetuspunktis määrab kindlaks jaamaülem ning see ei või ületada *kahteist tundi.* Seisavad konteinerid vahetuspunktis kauem kui kaksteist tundi, tasub vahetuspunkti organiseerinud ettevõte trahvi «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 157 alusel.

Mõnede jaamade vahel, kus konteineritega ei sooritata ülaltähendatud operatsioone, veetakse veoseid konteineritest, mis on asetatud raudtee platvormidele ustega väljapoole. Sellistel juhtudel laaditakse veos konteineritesse ja sealt välja, ilma et konteinerit platvormilt maha tõstetaks. Laadimistööd teevad saajad, kellele antakse selleks aega olenevalt temale saabunud konteinerite arvust. See aeg ei või aga olla pikem kui *4 tundi* kogu konteineri grupi kohta, mis saabus antud platvormil ühe saaja aadressil, ning seda aega arvutatakse momendist, mil saajale teatati konteinerite saabumisest.[101]

7. Tsisternides ja punkerpoolvagunites saabunud veoste vastuvõtmine

Tsisternides ja punkerpoolvagunites saabunud veosed laaditakse tavaliselt välja mitteüldkasutatavates kohtades. Erandina võidakse selliselt saabunud veoseid maha laadida ka üldkasutatavates kohtades, kui selleks annab loa väljalaadimiskoha raudteekonna ülem kooskõlastatult vastava

[101] Правила перевозки грузов в универсальных контейнерах МПС. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 159—179.

tuletõrjeorganiga ning kui veos kallatakse saaja taarasse (vaadid, konteinerid, tsisternautod jms.). Väljalaadimiskohad peavad olema nõuetekohaselt ette valmistatud ning varustatud vastavate vahenditega. Nad peavad olema valgustatud (vajaduse korral plahvatuskindlate valgustitega), et veoseid saaks maha laadida kogu ööpäeva jooksul. Kui kergesti süttivate vedelike väljalaadimiskohtades pole elektrivalgustust, lubatakse väljalaadimiskohta valgustada ainult plahvatuskindlate elektrilampidega, mis saavad voolu akumulaatoritelt. Väljalaadimiskohad peavad olema varustatud ka tuletõrjevahenditega vastavalt kehtestatud normidele.

Ohtlike veoste väljalaadimiskohad peavad asuma raudtee ladudest, peateedest, üldkasutatavatest peale- ja mahalaadimiskohtadest ja elumajadest vähemalt 100 m kaugusel, lõhke- ja mürgiste ainete peale- ja mahalaadimiskohtadest ning hoiukohtadest aga vähemalt 200 m kaugusel, kui erikomisjon pole lubanud rajada neid lähemale.

Saaja peab tühjendamiseks etteantud tsisternid ja punkerpoolvagunid hoolikalt üle vaatama, kontrollima nende tehnilist seisukorda ning plommide olemasolu, kuuluvust, korrasolekut ja jäljendite selgust. Ülevaatamisel avastatud asjaoludest sõltub väljaandmise viis. Kui veosed saabusid sihtjaama saatja plommidega varustatud korras tsisternides või plommimata, kuid tehniliselt korras tsisternides (kui selline vedamine on veoeeskirjadega lubatud), samuti korras punkerpoolvagunites, annab raudtee veose välja selle kaalu kontrollimata. Kui aga tsistern või punkerpoolvagun ning nendel leiduvad plommid pole korras, on raudtee *kohustatud* kontrollima koos saajaga vedelveoste kaalu viisil, millega kaal määrati kindlaks saatejaamas või veoeeskirjadega ettenähtud korras. Puudujäägi korral on raudtee kohustatud koostama kommertsakti. Saabub aga veos mittevastavas tsisternis või tsisternis, millel pole väljalaskeseade korras, samuti punkerpoolvagunis, millel pole auruga kuumutamise seadmed korras, koostab sihtjaam selle kohta saaja osavõtul tavalise akti.

Kui raudtee esindaja ei võta osa tsisternides või punkerpoolvagunites saabunud veoste kaalu kontrollimisest, peab kaalu kontrollima saaja. Kaalu õigsust kontrollitakse *ülekaalumise või ülemõõtmise teel.* Kui kaalu õigsust kontrollitakse ülekaalumise teel, määratakse tühja tsisterni või punkerpoolvaguni kaal kindlaks ainult sel juhul,

kui saatja ei kontrollinud nende kaalu enne toodangu sissevalamist. Erandi sellest reeglist moodustavad taimeõli ja siirup, mille puhul tsisterni kaalu tuleb kontrollida nii lähtepunktis enne täisvalamist kui ka sihtpunktis pärast tühjendamist. Kui veose (näiteks naftasaadused) kaalu kontrollitakse ülemõõtmise teel, tehakse kindlaks vedeliku nivoo ning arvutatakse spetsiaalsete tabelite[102] abil välja veose maht. Teades veose mahtu ja erikaalu, arvutab saaja välja veose kaalu, võttes seejuures arvesse veose temperatuuri ja tihedust. Et saaja saaks lähtepunktis ning sihtpunktis määratud kaalusid omavahel võrrelda, on saaja kohustatud märkima raudtee saatekirjas veose nivoo, temperatuuri ja tiheduse sissevalamise ajal.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata vedelate toiduainete (taimeõli, siirup jms.) kaalu õigsuse kontrollimisele. Vastavalt kehtivatele veoeeskirjadele peab saatja vedelate toiduainete kaalu kindlaks määrama vagunkaaludel ülekaalumisega; kui aga vagunkaalud puuduvad, siis kaubakaaludel ülekaalumisega, kusjuures enne vedelike sissevalamist tuleb kontrollida ka tsisterni kaalu.

Saaja on kohustatud tsisternidest ja punkerpoolvagunitest toodangu täielikult välja laadima, välja arvatud juhud, mil standarditega on lubatud jätta osa toodangut välja laadimata. Näiteks ülalt tühjendatavast tsisternist loetakse naftasaadused täielikult väljalaadituks, kui tsisterni jäänud naftasaaduste nivoo pole kõrgem kui 1 sm (kupli kohalt mõõdetuna). Saaja on kohustatud eemaldama tsisterni ja punkerpoolvaguni siseseintelt sitke toodangu jäägid. Ainult spetsiaalsete tsisternide puhul võivad saatja ja saaja kokku leppida tsisterni sisepinna puhastamata jätmise kohta. Raudteel on õigus kontrollida tsisternide ja punkerpoolvagunite tühjendamise täielikkust. Kui raudteejaamas avastatakse, et tsisternid või punkerpoolvagunid pole täielikult tühjendatud, koostatakse selle kohta eriaktid ning tsisternid ja punkerpoolvagunid tagastatakse saajale puhastamiseks, kusjuures puhastamise aja eest nõutakse «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 156 ettenähtud trahvi.

Pärast tühjendamist on saaja kohustatud:

---

[102] Сборник правил перевозок и тарифов железнодорожного транспорта Союза ССР № 44, Изд-во «Транспорт», М. 1966.

1) täielikult puhastama tsisterni (punkerpoolvaguni) toodangu jääkidest, prahist, jäädst, kemikaalide kristallidest jms.;

2) puhastama tsisterni (punkri) välispinna toodangu jääkidest ning jälgima, et kõik tsisternil (punkril) leiduvad märgid ja pealkirjad oleksid loetavad;

3) asetama kohale kõik tsisterni juurde kuuluvad seadmed, kui neid kasutati veose väljalaadimisel;

4) asetama kohale kummitihendi, kui see on ära tulnud, sulgema tsisterni luugi ning keerama kinni tiibmutrid;

5) plommima tühja tsisterni oma plommiga, kui ta tagastab tsisterni kinnistusjaama täielike veodokumentide järgi.[103]

8. Külmunud veoste vastuvõtmine

Külmuvateks nimetatakse selliseid kuhjamisi veetavaid veoseid, mis miinustemperatuuril kaotavad oma sõmeruse, sest nende osakesed külmuvad üksteise, samuti vaguni seinte ja põranda külge. Külmuvad veosed on sellised nagu liiv, kruus, põlevkivi, mitmesugused maagid, keedusool, koks jt. Et sõmerus on kõnesoleva toodangu üks loomulikke omadusi ja toodangu kvaliteedile esitatav nõue, peab saatja tagama, et see säiliks ka veo ajal. Selleks peab saatja toodangu ärasaatmisel rakendama mitmesuguseid profülaktilisi abinõusid, mis väldivad veose külmumist.

Kui veos saabub sihtjaama külmununa, koostab saaja koos sihtjaama esindajaga selle kohta tavalise akti. Selles näidatakse ära veose saabumine külmununa, saatja poolt külmumise vältimiseks rakendatud abinõude või nende abinõude mitterakendamine, saaja poolt vagunite tühjendamiseks tarvituselevõetud abinõud ning tühjendamiseks kulutatud aeg.

Saaja peab külmunud veosed maha laadima tavaliste tähtaegade jooksul. Ainult nendel juhtudel, kui külmunud veosed toimetatakse sihtjaama ettenähtust hiljem *raudtee süü* tõttu, antakse saajale veose mahalaadimiseks lisa-

[103] Правила перевозок жидких грузов наливом в вагонах-цистернах и бункерных полувагонах. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 197—290.

aeg, mis ei tohi olla pikem kui antud veose mittemehhaniseeritud viisil mahalaadimiseks antud tähtaja poolteisekordne pikkus.

Kuivõrd saatja poolt tarvituselevõetud abinõud ei väldi alati veoste külmumist, peab saaja varustama selliste veoste mahalaadimiskohad seadmetega veoste soojendamiseks või mehhaaniliseks tükeldamiseks, et taastada veoste sõmerus. Külmunud veoste sõmeruse taastamiseks rakendatavad abinõud peavad olema ette nähtud saajaettevõtte administratsiooni poolt koostatud ning raudteevalitsusega kooskõlastatud juhendis. Juhendis tuleb ära näidata nende vahendite kasutamise tehnoloogia, ohutustehnika eeskirjad ning veerevkoosseadu vigastamist vältivad abinõud.

Külmunud veoste mahalaadimiseks peab saaja tegema täiendavaid kulutusi. Nendele lisanduvad veel trahvid, mida saaja maksab raudteele vagunite ülenormatiivse seismise eest külmunud veoste mahalaadimise ajal. Saajal on õigus nõuda saatjalt nende kulutuste ja trahvide näol tekitatud kahjude hüvitamist, kui veos on külmunud saatja süü tõttu. Kahjud nõutakse sisse sõltumata sellest, et saatja tegi raudtee saatekirjal märkuse veose külmumise vältimiseks rakendatud abinõude kohta.

Külmunud veose vastuvõtmisega seotud kahjude suurust peab saaja dokumentaalselt tõendama. Üheks selliseks tõendiks on akt, mis koostatakse külmunud veose saabumise kohta. Kui sihtjaam keeldub akti koostamast, peab saaja keeldumisele kindlaksmääratud korras esitama kaebuse. Kaebuse esitamine ei peata vagunite tühjendamist ega veose vastuvõtmist. Sellisel juhul koostab saaja nõutava akti kas teise ettevõtte (organisatsiooni) esindaja või saajaettevõtte üldsuse esindaja osavõtul.

Nendel juhtudel, kui saatja ei ole süüdi veose külmumises või kui kahju suurenes saaja enda süü tõttu, vabaneb saatja külmunud veose vastuvõtmisega seotud kahjude hüvitamisest täielikult või osaliselt.[104]

---

[104] Правила перевозок смерзающихся грузов. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 375—384. Vt. ka NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 16. augusti 1966, a. juhendkirja nr. I-I-32 («Сборник инструктивных указаний», вып. 26, 1967. стр. 109—111).

9. Veoste väljaandmise vormistamine

Nendel juhtudel, kui raudtee ei kontrolli veose väljaandmisel selle kaalu, seisundit või kohtade arvu, on *saaja kohustatud nõudma, et raudtee teeks saatekirjal selle kohta vastava märkuse.*

Kui raudtee annab veose välja kontrollimata, peab ta saatekirjal tegema järgmised märkused:

1) plommitud kinnises veovahendis (konteineris) saabunud veose puhul:

Käesoleva saatekirja järgi saabus veos saatja rikkumata plommidega varustatud korras $\frac{\text{vagunis}}{\text{konteineris}}$ (mittevajalik maha kriipsutada) nr. ..... ja anti välja « .... » ..... *19.... a. vastavalt «NSV Liidu raudtee määrustiku» p. 65 (67) ilma kontrollimata;*

2) plommimata vagunites, samuti lahtisel veerevkoosseadul veetavate veoste puhul:

Käesoleva saatekirja järgi saabus veos korras vagunis nr. ..... ilma kaotsimineku tunnusteta ja anti välja «....» ..... 19.... a. vastavalt «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 65 ilma kontrollimata;

3) lahtisel veerevkoosseadul veetavate metsamaterjalide ja küttepuude puhul:

Käesoleva saatekirja järgi saabus veos korras $\frac{\text{poolvagunis}}{\text{platvormil}}$ (mittevajalik maha kriipsutada) *nr. ..... ilma markeeringu rikkumiseta*

kitsenevalt laaditud ülaosaga ilma kinnituse rikkumiseta (mittevajalik maha kriipsutada)

ning anti välja «....» ..... 19....a. ilma kontrollimata.

4) saatja või saaja saaturite saatel veetud veoste puhul:

Käesoleva saatekirja järgi saabus veos saatja (saaja) saaturi saatel ning anti saajale välja vahetult saaturi poolt.

Kui raudtee võtab osa veose kontrollimisest ning seejuures avastatakse veose kaaluline puudujääk, mis ei ole suurem kui lubatud vahe kaalude näitudes (või veose kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm) ja kaalu

loomuliku vähenemise norm, ning puuduvad riisumise tunnused, samuti siis, kui avastatakse veose kaaluline ülejääk, mis ei ole suurem kui lubatud vahe kaalude näitudes (või veose kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm), peab raudtee tegema saatekirjal järgmise sisuga märkuse:

Veose kaalu kontrollimisel «....»..... 19....a.

osutus ..... kg.

(sõnadega ja numbritega)

Kui veose kontrollimise kohta koostatakse kommertsakt, peab raudtee tegema saatekirjal järgmise märkuse:

Koostatud kommertsakt nr. .....

«....» ..... 19.... a.....

(näidata, mille kohta akt koostati)

Ülaltähendatud märkused tehakse raudtee saatekirja pöördele lahtrisse 6 ning nendele kirjutab alla jaamaülem. Märkustele võib alla kirjutada ka mõni teine jaamaülema poolt volitatud töötaja, kes sel juhul peab ära näitama oma ametikoha. Märkus kinnitatakse jaama kalendertempliga.

Toodangu saajad peavad silmas pidama, et raudtee teeb omal initsiatiivil märkused ainult nendel juhtudel, kui toodangu kontrollimisel avastatakse toodangu kaaluline ülejääk. Kõikidel muudel juhtudel teeb raudtee veose väljaandmise kohta märkused ainult siis, *kui saaja seda nõuab.*[105] Saaja on aga kohustatud nõudma selliste märkuste tegemist, sest nendel on väga suur tähtsus. Kõnesolevate märkustega varustatud raudtee saatekiri on üks põhilisi tõendeid, millega saaja tõendab, et:

1) sihtjaama saabunud vagun (konteiner) vaadati üle enne selle saajale üleandmist;

2) veos saabus sihtjaama saatja rikkumata plommidega varustatud korras veovahendis või plommimata veovahendis ilma kaotsimineku ja riisumise tunnusteta;

3) vedamise ajal ei pääsenud veose juurde kõrvalised isikud, mistõttu raudtee ei vastuta veose puudujäägi eest;

4) raudtee ei kontrollinud veose kaalu, seisundit ja kohtade arvu, mistõttu saaja ei olnud õigustatud nõudma kommertsakti koostamist;

5) saaja võttis toodangu koguseliselt vastu õigeaegselt.

---

[105] Ülaltähendatud märkuste tegemiseks peab saaja esitama saatekirja kolme ööpäeva jooksul, arvates veose väljaandmisest.

Kui raudtee annab saajale veose välja kontrollimata ning saaja ei nõua selle kohta raudtee saatekirjale märkuse tegemist, ei suuda ta tavaliselt tõendada ülalnimetatud asjaolusid, mistõttu toodangu puudujäägist, riknemisest või kahjustumisest tulenevate kahjude hüvitamiseks esitatud hagi jääb rahuldamata. Muidugi ei jää hagi automaatselt rahuldamata. Arbitraažiorganid ja kõik teised majanduslike vaidluste lahendajad on kohustatud analüüsima ja hindama põhjalikult kõiki esitatud tõendeid ning rahuldama hagi ka siis, kui raudtee saatekirjal puuduvad kõnesolevad märkused, kuid muude tõenditega on vaieldamatult tõendatud, et saabunud toodangus esines puudujääk saatja süü tõttu.

Võttes arvesse veoste väljaandmise vormistamise sellist suurt tähtsust, peavad saajad jälgima, et raudtee saatekirjadele tehtavad märkused oleksid nõuetekohased. Kuivõrd kehtivad veoste väljaandmise eeskirjad ei näe ette märkuste tegemise viisi, teeb raudtee need märkused tavaliselt vastava templiga või kirjutab märkuse käsitsi või kirjutusmasinal. Kui märkus tehakse templiga, peab saaja kontrollima, kas kasutati õiget templit. Praktikas esineb juhtumeid, kus sihtjaamad kasutavad vanu templeid, millega tehtud märkuse sisu ei vasta nõuetele (sõnastus on ebaõige või sisaldab viiteid varem kehtinud määrustike punktidele). Samuti peab saaja kontrollima, kas märkuse tegemisel kasutatakse antud juhu jaoks ettenähtud templit. Kui veos saabub plommitud vagunis, kuid raudtee saatekirjale tehakse väljaandmise kohta märkus templiga, mis on mõeldud plommimata ja lahtisel veerevkoosseadul veetavate veoste jaoks, jääb tõendamata otsustava tähtsusega asjaolu — plommide olemasolu ning nende seisund.

Kui veose väljaandmise kohta käiv märkus kirjutatakse käsitsi või kirjutusmasinal, peab saaja kontrollima selle sisu vastavust kehtestatud nõuetele ning jälgima, et märkus ei sisaldaks ülekirjutatud või mahakraabitud ja parandatud sõnu, õiendamata parandusi ja täiendusi.

Peale märkuse sisulise külje kontrollimise peab saaja kontrollima, kas märkus on alla kirjutatud isiku poolt, kel on selleks õigus, ning kas märkuses sisalduv kuupäev on õige. Viimasel on eriti suur tähtsus. Nagu eespool nägime, ei lange veose dokumentide järgi väljaandmise ja natuuras väljaandmise aeg alati ühte. Tekib küsimus,

milline kuupäev tuleb näidata veose väljaandmise kohta tehtavas märkuses — kas veose dokumentide järgi või tegeliku (natuuras) väljaandmise kuupäev. Kahjuks ei ole see küsimus kehtivate veoeeskirjadega reguleeritud. Vastust ei anna ka «Saatekirja täitmise eeskirjadele»[106] lisatud saatekirja vorm. Kui selle vormi pöördel asuva 9. lahtri nimetusest selgub, et selles lahtris tuleb näidata veose väljaandmise *vormistamise* aeg, siis 6. lahtri nimetusest selgub, et selles lahtris tuleb teha vaid märkus veose väljaandmise kohta.

Veose väljaandmise kohta tehtud märkuses õige kuupäeva näitamisel on suur tähtsus eriti siis, kui veos antakse tegelikult (natuuras) välja alles teisel päeval pärast dokumentide järgi väljaandmist või veelgi hiljem, samuti siis, kui veos antakse välja natuuras enne dokumentide järgi väljaandmist.

Näiteks kui saaja avastab toodangu vastuvõtmisel, et ilma taarata, lahtises või kahjustatud taaras saabunud toodangus on puudujääk netokaalu või kaubaühikute arvu järgi, transpordivahendis on taarakohti vähem kui saatedokumentides näidatud või toodang on saabunud ilma saatedokumentideta, peab ta toodangu koguseliselt vastu võtma transpordivahendi avamise ning tühjakslaadimise kohas ning ajal ja koostama selle kohta vastavad aktid. Kui saatekirjal tehtud märkuses veose väljaandmise kohta on näidatud veose dokumentide järgi väljaandmise kuupäev, veos ise aga anti natuuras välja hiljem (varem), ei lange veose väljaandmise ja puudujäägi kohta koostatud aktide kuupäevad ühte ning saatjal (tootjal) tekib põhjendatud kahtlus toodangu koguselise vastuvõtmise tähtajast kinnipidamise suhtes. Selline kahtlus tekib saatjal ka siis, kui toodangu vastuvõtmise tähtajad on väga lühikesed. Näiteks «Metsamaterjali ja standardmajade hanke eritingimustes» on ette nähtud, et saaja peab ümarmaterjali koguseliselt vastu võtma 24 tunni jooksul, arvates vaguni tühjendamiseks etteandmise momendist. Kui nüüd raudtee saatekirjale tehtud märkuses on metsamaterjali väljaandmise ajaks märgitud dokumentide järgi väljaandmise aeg, vagun metsamaterjaliga anti tegelikult üle aga päev hiljem ning saaja koostas puudujäägiakti vaguni tegeli-

[106] Правила заполнения накладной. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 21—30.

kule väljaandmisele järgneval päeval, järeldab saatja põhjendatult, et saaja kontrollis metsamaterjali kogust mitte 24-tunnise, vaid 48-tunnise tähtaja jooksul, kuigi saaja kontrollis tegelikult metsamaterjalide kogust ettenähtud 24-tunnise tähtaja jooksul.

Et vältida kõiki kahtlustusi ja arusaamatusi, tuleb märkustes, mille raudtee teeb saatekirja lahtrisse 6 veose väljaandmise kohta, näidata *veose tegeliku (natuuras) väljaandmise kuupäev*. Seda peab aga igal üksikul juhul nõudma *saaja*. Selguse ja täpsuse huvides tuleks see küsimus reguleerida sõnaselgelt ka raudteel kehtivate veoeeskirjadega. Samuti tuleks raudtee saatekirja pöördel asuva 6. lahtri nimetus sõnastada järgmiselt: «Märkus veose natuuras väljaandmise aja ja korra kohta.»

Kui üldkasutatavast kohast antakse välja taarastatud toodang või tükitoodang, mille raudtee ise maha laadis, ning seejuures ei avastata puudujääki, riknemist või kahjustumist, tehakse raudtee saatekirja pöördel asuvatesse lahtritesse 2 ja 3 märkused toodangu väljavedamise kohta. Sellise toodangu väljaandmise kohta mingeid märkusi lahtris 6 ei tehta ning mingeid dokumente ei vormistata.

Kui raudtee annab veose välja kaalu, seisundit ja kohtade arvu kontrollimata, peab saaja veose koguseliselt ja kvaliteediliselt vastu võtma vastavates juhendites ja muudes normatiivaktides ettenähtud korras.

10. Aktide koostamine

Nendel juhtudel, kui raudtee esindaja osavõtul toimuval toodangu üleandmisel-vastuvõtmisel või toodangu vedamise ajal avastatakse asjaolud, mis viitavad veolepingu mittekohasele täitmisele, koostatakse nende asjaolude avastamisel või ilmnemisel vastavad aktid.[107] Nendeks on *kommertsakt* või *tavaline akt*.[108] Peale nende aktide koostatakse vajaduse korral veel *tehniline akt* ning aktid vagunite ja konteinerite avamise kohta veoste ülevaatamiseks tolli- ja piiripunktides.

---

[107] Правила составления актов. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 73—86.

[108] Vene keeles — «акт общей формы».

Vastavalt «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 168 tuleb asjaolud, mis on raudteevedude puhul raudtee, saatjate, saajate ja reisijate varalise vastutuse aluseks, tõendada kommertsaktidega või tavaliste aktidega. Raudteejaamad on kohustatud koostama *kommertsaktid* järgmiste asjaolude kohta:

1) kui veose või pagasi nimetus, kaal või kohtade arv natuuras ei vasta veodokumendis näidatud andmetele;

2) kui veos või pagas on riknenud ja kahjustunud;

3) kui avastati ilma dokumentideta veos või pagas või dokumendid ilma veose või pagasita;

4) kui raudteele tagastatakse riisutud veos või pagas;

5) kui raudtee ei anna veost haruteele 24 tunni jooksul, arvates momendist, mil kaubakontoris (-kassas) vormistati veose dokumentide järgi väljaandmine.

Eespool pole mainitud sellist tähtsat asjaolu nagu taara ja pakendi kahjustumine või riknemine. Ka selle kohta tuleb koostada kommertsakt, kui saaja seda nõuab. Seejuures ei ole tähtis, milline on taaras asuva toodangu seisund.[109]

Seega tuleb kommertsakt koostada esiteks konkreetsete, normatiivaktides ettenähtud asjaolude tõendamiseks. Muude asjaolude ilmnemisel ei ole raudtee kohustatud kommertsakti koostama. Teiseks on raudtee kohustatud koostama kommertsakti nendel juhtudel, kui ta veose väljaandmisel on kohustatud kontrollima selle kaalu, seisundit ja kohtade arvu, s. o. «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 65 ja veoeeskirjades ettenähtud juhtudel ning kui seejuures ilmnevad ülaltähendatud asjaolud. See on ka täiesti loomulik, sest kui raudtee esindaja ei viibi vaguni avamise, veose ülevaatamise, mahalaadimise jms. toimingute juures, ei saa ta ka koostada akti seal ilmnevate asjaolude kohta. Praktikas ignoreerivad veoste saajad sageli seda põhimõtet ning nõuavad raudteelt kommertsakti koostamist vaatamata sellele, kas raudtee on või ei ole kohustatud kontrollima veose kaalu, seisundit ja kohtade arvu. Paljud saatjad (tootjad) keelduvad puuduoleva või riknenud toodangu maksumuse tasumisest, viidates sellele, et saaja ei nõudnud raudteelt kommertsakti koosta-

---

[109] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 28 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 88).

mist, arvestamata sealjuures, et saajal ei olnud selleks õigust.[110]

Kuid vahel võib saaja erandina nõuda raudteelt kommertsakti koostamist ka siis, kui raudtee, viidates «NSV Liidu raudteede määrustiku» punktidele 65 ja 67, andis veose välja ilma seda kontrollimata. Selline õigus kuulub saajale siis, kui pärast vaguni (konteineri) avamist selgub, et sellel on varjatud puudus, mille tõttu veos on riknenud, kahjustunud, täielikult või osaliselt kaotsi läinud. Saajal on õigus nõuda kommertsakti koostamist ka siis, kui raudtee ei kontrollinud kiiresti rikneva veose seisundit, kuid vaguni avamisel selgus, et veos on üles sulanud või riknenud. Sel juhul näitab veose objektiivne seisund, et kontrollandmed vaguni jää ja soola seguga varustamise kohta ei olnud õiged ning veost ei oleks tulnud kontrollimatult välja anda.[111]

Kolmandaks peavad saajad silmas pidama, et ülalloetletud asjaolusid saab tõendada kommertsaktiga ainult siis, kui raudtee *oli kohustatud* kontrollima väljaantava veose kaalu, seisundit ja kohtade arvu. Kui aga raudtee *pole kohustatud* väljaantavat veost kontrollima, kuid teeb seda siiski ning koostab kommertsakti, ei tohi saaja alati piirduda ainult kommertsaktiga, vaid peab toodangu vastu võtma ka koguselise ja kvaliteedilise vastuvõtmise juhendite ja muude normatiivaktidega ettenähtud korras.[112] Järelikult saab kommertsakti alusel panna saatjale vastutust tavaliselt siis, kui raudtee oli kohustatud kontrollima veose kaalu, seisundit ja kohtade arvu ning kui kommertsaktiga tehti kindlaks «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 168 ettenähtud asjaolud. Seega on kommertsakt ning saaja koostatud vastuvõtuakt iseseisvad dokumendid, mis tõendavad varalise vastutuse aluseks olevaid asjaolusid.

Näiteks saatis Brjanskis asuv tehas Tartu Konservitehasele klaaspurke vagunis, mis anti tühjendamiseks ette 10. veebruaril. Purgid olid vagunisse laaditud ning vagun plommitud saatja poolt, kuid raudtee saatekirjal puudus märkus purkide väljaandmise aja ja korra kohta. Raudtee

[110] Vt. «Социалистическая законность» 1959, № 3, стр. 93—94, № 12, стр. 82—83.

[111] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 22 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 85—86).

[112] Näiteks juhul, kui kommertsakt ei sisalda kõiki nõutavaid andmeid.

saatekirjast nähtus, et purgid laaditi vagunist välja 26. veebruaril ning veeti jaamast ära 28. veebruaril ja 1. märtsil. Pärast purkide jaamast väljavedamist koostati 1. märtsil kommertsakt, millest nähtus, et vagunis oli purunenud 1097 purki. Võttes arvesse, et raudtee ei olnud kohustatud koostama kommertsakti, et kommertsakt koostati alles pärast purkide väljalaadimist ja jaamast äravedamist ning et saaja ei võtnud purke koguseliselt vastu «Tootmis-tehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade koguselise vastuvõtmise juhendiga»[113] ettenähtud korras, ei suutnud saaja tõendada purkide purunemist saatja süü tõttu.

Mõningatel juhtudel ei ole kommertsakti koostamine kohustuslik, kuigi avastatakse mõni ülaltähendatud asjaoludest. Näiteks ei koostata kommertsakti, kui veose kaaluline puudujääk ei ole suurem kui kaalu loomuliku vähenemise norm ja lubatud vahe kaalude näitudes või veose kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm. Samuti ei koostata kommertsakti siis, kui veose kohta on juba koostatud kommertsakt mõnes vahejaamas ning veose väljaandmisel sihtjaamas veose või pagasi tegelik olem ning seisund ei erine vahejaamas koostatud kommertsaktis näidatud andmetest. Sellisel juhul peab sihtjaam tegema vahejaamas koostatud kommertsaktile järgmise märkuse:

«Veose (pagasi) kontrollimisel ei ilmnenud lahkumine-kuid käesoleva aktiga võrreldes».

Sellele märkusele kirjutavad alla isikud, kes kommertsaktilegi alla kirjutavad. Peale selle kinnitatakse märkus ka jaama templiga. Kui aga veose tegelik olem ja seisund ei vasta vahejaamas koostatud akti andmetele, on raudtee kohustatud koostama sihtjaamas uue kommertsakti.

Raudtee on kohustatud koostama kommertsakti, kui ta ise avastas ülaltähendatud asjaolud või kui nendele juhtis tähelepanu veose või pagasi saaja või saatja. Kuivõrd kommertsaktis näidatud asjaolud on sageli raudtee varalise vastutuse aluseks, ei koosta raudtee alati kommertsakti, kui saaja seda ei nõua. Võttes aga arvesse kommertsakti suurt tähtsust, peab saaja nõudma igal juhul kommertsakti koostamist, kui raudtee on kohustatud kontrollima

---

[113] ENSV MKK 1965, nr. 32, art. 135. Edaspidi — koguselise vastuvõtmise juhend.

veose ja pagasi kaalu, seisundit ning kohtade arvu ning kui kontrollimisel ilmnevad asjaolud, mida tuleb tõendada kommertsaktiga.

Saaja peab nõudma kommertsakti koostamist veose kontrollimise ajal. Raudtee on kohustatud koostama kommertsakti sel juhul, kui veose *kontrollimise ajal* saaja juhtis raudtee esindaja tähelepanu asjaoludele, mida tuleb tõendada kommertsaktiga. Kui aga saaja võttis veose vastu ning vedas oma lattu, keeldub raudtee põhjendatult kommertsakti koostamisest. Kui veos saabub varjatud defektiga vagunis, mille tõttu veos on riknenud (näiteks katuses oleva varjatud prao kaudu on vesi vagunisse tunginud), peab saaja hoiduma veose väljalaadimisest ning välja kutsuma raudtee esindaja. Sel juhul on raudtee kohustatud saatma mahalaadimiskohta oma esindaja, kes võtab osa veose kontrollimisest (sest veos saabus mittekorras vagunis) ning koostab kommerts- ja tehnilise akti.

Kui raudtee ka saaja nõudmisel ei koosta kommertsakti, peab saaja esitama keeldumise peale kaebuse selleks ettenähtud korras ning tähtajal.

Kui saajal on sõlmitud transpordi-ekspedeerimise organisatsiooniga leping veoste raudteejaamadest väljavedamise kohta, võtab see organisatsioon veosed raudteelt vastu ning nõuab vastavatel juhtudel ka kommertsakti koostamist. Kuid selles lepingus võivad pooled ka ette näha, et teatud veoste vastuvõtmiseks ning kommertsakti koostamiseks peab saaja saatma mahalaadimispunktidesse oma esindajad.

Nendel juhtudel, kui raudtee ei anna veost haruteele 24 tunni jooksul, arvates veose dokumentide järgi väljaandmisest, koostab raudtee kommertsakti ainult saaja nõudmisel.

Kommertsakt koostatakse tavaliselt igas üksikus vagunis (konteineris) saabunud toodangu kohta. Kui üheliigiline veos, mida veetakse kuhjamisi või puiste, saabub ühelt saatjalt ühele saajale ning selle kontrollimisel avastatakse puudujääk, mis on suurem kui kaalu loomuliku vähenemise norm ja lubatud vahe kaalude näitudes või veose kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm, samuti, kui avastatakse ülejääk, mis on suurem kui lubatud vahe kaalude näitudes või veose kaalu määramise täpsuse diferentseeritud norm, siis koostatakse *üks kommertsakt* kogu selle puudujäägi (ülejäägi) kohta, mis

avastati ühe kalendri-ööpäeva jooksul kontrollitud üksikutes saadetistes. Akti kantakse ainult need saadetised, mis saabusid lähtepunkti rikkumata plommidega varustatud korras vagunites või lahtisel veerevkoosseadul või plommimata vagunites (kui selline vedamine on veoeeskirjadega lubatud) ilma kaotsimineku tunnusteta ning milles avastati puudujääk (ülejääk). Aktis näidatakse iga saadetise puhul vaguni number, vaguni liik, plommide arv ja nendel leiduvad jäljendid, kohtade arv ja veose kaal dokumentide järgi ja tegelikult. Kui kaal määratakse kindlaks vagunkaaludel, märgitakse aktis brutokaal, taarakaal (veovahendil leiduvate andmete või ülekaalumise andmete järgi) ning netokaal. Vajaduse korral esitatakse need andmed vastava loeteluna, mis sel juhul kujutab endast kommertsakti järge. Loetelule ja kommertsaktile kirjutavad alla samad isikud.

Nende veoste puhul, mille üks saatja saatis ühele saajale kuhjamisi, puiste või vedelana ning mis vedamise ajal laaditi või valati ümber ning saabusid sihtjaama korras vagunites ilma kaotsimineku tunnusteta, määratakse puudu- või ülejääk kindlaks üheaegselt väljaantud veostepartii kontrollimise tulemuste põhjal ning nende kohta koostatakse *üks kommertsakt*.

Kommertsakt tuleb koostada järgmiste tähtaegade jooksul:

1) kui veos laaditakse maha üldkasutatavas kohas — veose mahalaadimise päeval, vastavatel juhtudel aga saajale veose väljaandmise päeval;

2) kui veos laaditakse maha mitteüldkasutatavas kohas — veose mahalaadimise päeval, kusjuures veos tuleb üle vaadata mahalaadimise ajal või vahetult pärast seda;

3) veose teel olles — kommertsakti koostamist tingivate asjaolude avastamise päeval.

Kui kommertsakti pole võimalik nende tähtaegade jooksul koostada, tuleb see koostada igal juhul mitte hiljem kui järgmise ööpäeva jooksul.

Veoste väljaandmisel ning kommertsakti koostamisel peavad raudtee ja veose saaja tagama, et veose ning vaguni taarakaalu kontrollimine ja kommertsakti koostamine toimuksid samal päeval. Vastasel korral võib tekkida kahtlus veose väljaandmise õigsuses. Sellised kahtlused võivad tekkida ka siis, kui veose väljaandmise kuupäev ning kommertsakti koostamise kuupäev ei lange ühte.

Näiteks kui raudtee ei anna vagunit tühjendamiseks ette sel päeval, kui veos dokumentide järgi välja anti või kui saaja ei laadi vagunit tühjaks selle etteandmise päeval, ei saa kommertsakte koostada veose väljaandmise päeval. Kuupäevade erinevuse tõttu ei kaota kommertsakt oma tõendavat jõudu, kuid igal üksikul juhul tuleb kontrollida, miks kommertsakt pole koostatud veose väljaandmise päeval ning lahendada vaidlus kõiki muid tõendeid arvesse võttes. Sellisteks tõenditeks on vagunite etteandmise ja äraviimise arukirjad, vagunilehed, kaalumise andmete kohta peetavad raamatud jne.[114]

Kommertsakt koostatakse ainult vormikohasel plangil. Kommertsaktis märgitakse vajalikud andmed veodokumentide, kaalumise kohta peetavate raamatute jt. dokumentide alusel. Aktis tuleb täpselt ja üksikasjalikult kirjeldada veose ning pagasi seisundit ning neid asjaolusid, mis viitavad korratusele ning eeskirjade rikkumisele. Akti ei tohi kanda oletusi ja järeldusi korratu vedamise põhjuste, samuti raudtee või saatja süü kohta. Kommertsakt peab ainult täpselt fikseerima tegeliku olukorra. Selles peab olema näidatud, kas veos on laaditud, paigutatud ning kinnitatud õigesti, millises vaguniosas asus kahjustatud veos, milline on kahjustuse iseloom ja suurus, milline on vaguni või konteineri täiteulatus, kas lahtisel veerevkoosseadul on olemas kaitsemarkeering, milline on selle seisukord jne. Kommertsaktis ei tohi jätta peegeldamata ühtki asjaolu, fakti või detaili, sest kõigil nendel on väga suur tähtsus süü ja vastutuse küsimuse lahendamisel.

Kiiresti riknevate veoste puhul tuleb kommertsaktis märkida isotermiliste vagunite jää ja soola seguga varustamise andmed, samuti andmed temperatuurirežiimi kohta refrižeraatorvagunites.

Kui vaguni taarakaalu ei kontrolli kaaluja, kes võttis osa veose ülekaalumisest selle mahalaadimise päeval, näidatakse lahtris «D», kes kaalujaist võttis osa veose kaalu, ja kes vaguni taarakaalu kontrollimisest. Kui veose väljaandmise ajal tehti ka ekspertiis, märgitakse see lahtris «E».

---

[114] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 23. veebruari 1954 a. juhendkirja nr. I-I-12 p. 13 («Сборник инструктивных указаний», вып. 3, 1955, стр. 204—205).

Kommertsakt tuleb kirjutada kirjutusmasinal või käsitsi tindiga loetavalt ja puhtalt ilma kraapimiste, paranduste, ülekirjutamiste ja mahatõmbamisteta. Kõikidesse lahtritesse tuleb kirjutada täpsed ja lühikesed vastused. Pole lubatud kasutada kordusmärke sõnade kordamise asemel.

Kommertsaktile kirjutab alla jaamaülem (tema asetäitja), kaubahoovi ülem (kaubaaida järelevaataja, vanemkaaluja) ning jaama kaaluja, samuti saaja esindaja, kui ta võttis osa veose kontrollimisest. Kui veose kaalu ning vaguni taarakaalu kontrollisid erinevad kaalujad, kirjutab kommertsaktile alla kaaluja, kes kontrollis vaguni taarakaalu.

Keegi eespool nimetatuist ei või keelduda kommertsaktile alla kirjutamast. Kuni mõni asjaosalistest pole nõus aktis märgitud andmetega, on ta kohustatud aktile alla kirjutama ja esitama oma eriarvamuse. Vajaduse korral võib peale ülaltähendatud ametiisikute veose kontrollimisele ning kommertsakti allakirjutamisele kaasa tõmmata ka teisi raudteetöötajaid.

Pärast allakirjutamist varustatakse kommertsakt jaama templiga.

Vajaduse korral lisatakse kommertsaktile veovahendilt võetud plommid. Nendel juhtudel, kui kommertsakt koostatakse selliste veoste kohta, mis saabusid välismaiste firmade või välismaiste saatjate plommidega varustatud vagunites, samuti riknenud importveoste kohta, lisatakse plommid kommertsaktile igal konkreetsel juhul. Kui plomme kommertsaktile ei lisata, jäävad need raudtee käsutusse.

Kui kommertsakt koostatakse kiiresti rikneva toodangu riknemise kohta, lisatakse kommertsakti esimesele eksemplarile:

1) kontrollandmed, kui toodangut veeti isotermilises vagunis;

2) väljavõte temperatuuri žurnaalist (kontrollžurnaalist), kui toodangut veeti masinjahutusega ja elektriküttega refrižeraatorvagunis.

Kui vaguni tehnilise seisukorra kohta koostatakse tehniline akt, lisatakse selle esimene eksemplar kommertsakti esimesele eksemplarile. Tehnilise akti teine eksemplar hoitakse alal sihtjaamas.

Kommertsakti esimene eksemplar saadetakse sihtraud-

tee vastavale ametile, teine antakse veose saajale ning kolmas hoitakse alal sihtjaamas. Kui kommertsakt koostatakse saatejaamas või mõnes vahejaamas, lisatakse selle teine eksemplar saatekirjale või pagasi teekirjale ning kulgeb koos sellega sihtjaama.

Kommertsakti koostamise kohta tehakse raudtee saatekirjal ja teekirjal vastav märkus.

Kommertsakt antakse saajale välja ainult siis, kui ta seda nõuab. Sellise nõude võib saaja esitada raudteele kuue kuu jooksul, arvates veose dokumentide järgi väljaandmisest. Ettevõtte (organisatsiooni) nimel võivad kommertsakti väljaandmist nõuda ainult need isikud, keda saaja on selleks spetsiaalselt volitanud või kellel on volikiri veose vastuvõtmiseks.

Raudtee on kohustatud kommertsakti saajale välja andma kolme päeva jooksul, arvates vastava nõude saamise päevast. Kommertsakti väljaandmisel võetakse allkiri sellele eksemplarile, mida hoitakse sihtjaamas. Kui veose kulgemise marsruudil või veose jaama lattu laadimise ajal koostati akt sellise veose kohta, mis saabus saatja plommidega varustatud vagunis, siis on raudtee kohustatud andma saajale selle akti ärakirja, vaatamata sellele, et ta andis saajale akti, mis koostati veose väljaandmise ajal. Ka selle akti ärakiri antakse välja saaja nõudmisel.

Praktikas esineb sageli juhtumeid, mil raudtee keeldub kommertsakti koostamast, vaatamata sellele, et saaja seda põhjendatult nõuab. Selline teguviis on täiesti lubamatu, sest keeldudes kommertsakti koostamisest, võtab raudtee saajalt võimaluse tõendada nõutaval viisil olulise tähtsusega asjaolusid ning raskendab saajal hüvituse saamist veose puudujäägi, riknemise või kahjustumisega seotud kahjude eest. Arvesse võttes kommertsakti suurt tähtsust ning vajadust kaitsta saaja huve, on saajal õigus esitada kaebus kommertsakti koostamisest keeldumise kohta. Samuti on saajal õigus esitada kaebus sel juhul, kui sihtjaam ei vormista kommertsakti veoeeskirjades ettenähtud korras. Kommertsakti koostamisest keeldumise või nõuetele mittevastava kommertsakti koostamise peale peab saaja esitama kaebuse raudteekonna ülemale (Eesti NSV-s asuvad saajad esitavad kaebuse Balti Raudtee Eesti Raudteekonna ülemale Tallinn, Pikk tn. 36). Kaebus tuleb esitada tingimata enne veose jaamast äravedamist, kui aga

veos laaditi maha mitteüldkasutatavas kohas — 24 tunni jooksul veose kontrollimise momendist. Kaebuse esitamise tähtajast tuleb rangelt kinni pidada. Vastasel juhul võib raudteekond kaebuse rahuldamata jätta. Kaebus tuleb esitada kirjalikult kas otse või jaamaülema kaudu. Viimasel juhul antakse saajale selle kohta allkiri ning näidatakse ära kaebusele lisatud dokumendid. Sihtjaam on kohustatud kaebuse viivitamatult edasi saatma raudteekonna ülemale.

Raudteekonna ülem on kohustatud kaebuse kommertsakti koostamisest keeldumise või nõuetele mittevastava kommertsakti koostamise peale läbi vaatama ning andma sellele *sisulise ja motiveeritud* vastuse kolme ööpäeva jooksul, kiirestirikneva veose puhul aga ühe ööpäeva jooksul, arvates kaebuse saamisest. Kui saaja kaebus on põhjendatud, teeb raudteekonna ülem jaamaülemale korralduse koostada kommertsakt või asendada valesti ja puudulikult vormistatud akt nõuetekohasega. Sellisel juhul ei nõuta saajalt tasu veose hoidmise eest kogu selle aja jooksul, mil akti koostamine viibis.

Kui raudtee keeldus kommertsakti koostamisest ning saaja esitas selle keeldumise peale kaebuse, peab saaja toodangu vastu võtma koguselise ja kvaliteedilise vastuvõtmise juhendites ettenähtud korras, ootamata ära kaebuse lahendamist raudteekonna ülema poolt.

Kommertsakti koostamisest keeldumise peale kaebuse esitamine pole ainult formaalsuse täitmine, vaid sellega tagab saaja endale võimaluse nõuda raudteelt mittenõuetekohase vedamisega tekitatud kahjude hüvitamist. Nimelt võimaldab «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 169 esitada raudteele pretensiooni ka sel juhul, kui saaja esitab saatekirja ja *dokumendid* selle kohta, et ta esitas kommertsakti koostamisest keeldumise peale kaebuse. Seega on kaebuse esitamisel suur tähtsus saaja protessuaalõiguste tagamiseks. Samuti tõendite tagamiseks, sest kaebus ja saaja poolt koostatud vastuvõtuakt võivad tõendada «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 168 loetletud asjaolusid.

Kui veoste väljaandmisel ja muudel juhtudel avastatakse asjaolud, mille kohta ei tule kommertsakti koostada, kuid mis võivad olla poolte varalise vastutuse aluseks, siis koostatakse *tavaline akt*. Tavaline akt koostatakse järgmiste asjaolude tõendamiseks:

1) saatja poolt raudtee saatekirjale lisatud dokumentide kaotsiminek;

2) vagunite seismine sihtjaamas tühjendamiseks etteandmise ootel saajast sõltuvatel põhjustel («NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 156);

3) saaja poolt vagunite veose jääkidest ja prahist puhastamata jätmine pärast nende tühjakslaadimist;

4) tsisternide ja punkerpoolvagunite välispidine puhastamata jätmine pärast toodangu sisse- ja väljavalamist;

5) puhastamata vagunite etteandmine raudtee poolt juhtudel, kui saaja laadib veose peale oma vahenditega («NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 161);

6) plommide puudumine vagunil, kui vagunilehel on andmed vaguni plommimise kohta, plommide rikkumine või teistega asendamine, kui seejuures ei avastata asjaolusid, mille tõendamiseks tuleb koostada kommertsakt. Samuti veose kulgemise marsruudil või sihtjaamas rongijuhilt vastuvõtmisel vagunitel selliste plommide avastamine, millel on ebaselged või puudulikud jäljendid, kuid pole rikkumise tunnuseid ning loetavad märgid vastavad vagunilehe andmetele ja plommilt võib lugeda jaama ning raudtee nimetust;[115]

7) vaguni (konteineri) kahjustamine, vedamisel kasutatava inventari kahjustamine või kaotsiminek («NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 162);

8) pagasi hilinemisega kohaletoimetamine (koostatakse ainult saaja nõudmisel);

9) veoplaanide täitmise kohta peetavate arvestuskaartide allakirjutamisest keeldumine või kõrvalehoidmine;

10) muud asjaolud, mis võivad olla poolte varalise vastutuse aluseks, kui seejuures ei ole nõutav kommertsakti või mõne muu spetsiaalse akti koostamine.

Tavalisele aktile peavad alla kirjutama kõik isikud, kes võtsid osa akti koostamise aluseks olevate asjaolude väljaselgitamisest. Alla peavad kirjutama vähemalt kaks isikut. Poolte esindajad ei või keelduda aktile alla kirjutamast. See, kes pole nõus akti sisuga, kirjutab aktile alla ja esitab oma eriarvamuse.

Kehtivate veoeeskirjadega pole tavaliste aktide koostamise korda ega tähtaegu ette nähtud. Võttes aga arvesse,

---

[115] Akt koostatakse raudtee enese vajadusteks ning seda ei väljastata saajale.

et aktil on siis tõendav jõud, kui ta on koostatud õigeaegselt, tuleb asuda seisukohale, et saaja peab nõudma ning raudtee peab koostama tavalise akti vahetult pärast akteerimist vajavate asjaolude avastamist või ilmnemist. Ka tavalised aktid koostatakse plankidel, kusjuures peetakse kinni kõikidest kommertsakti vormistamise nõuetest.

Kui raudtee esindaja keeldub tavalise akti koostamisest, peab saatja või saaja kaebuse esitama selle esindaja suhtes kõrgemalseisvale ametiisikule. Kui veose väljaandmisel avastatakse, et veos voolab maha, on riknenud, märgunud, hõõrdunud jne. selle tõttu, et veovahend pole tehniliselt korras, koostatakse peale kommertsakti veel *akt vaguni (konteineri) tehnilise seisukorra kohta (tehniline akt)*. See akt tuleb koostada päeval, mil avastati vaguni (konteineri) korratus, kuid mitte hiljem kui kommertsakti koostamise päeval.

Rahvusvaheliste vedude puhul on tolli- ja piirivalve organitel õigus kontrollida riigipiiri ületavaid veoseid. Selleks on raudtee kohustatud avama piirijaamades vagunid (konteinerid). Vagunite (konteinerite) avamise ja plommide mahavõtmise kohta koostatakse vastav *avamise akt*, millele kirjutavad alla raudteejaama, tolliorgani ja kontroll-läbilaskepunkti esindajad. Pärast ülevaatust plommitakse vagunid (konteinerid) tolliorgani ja kontroll-läbilaskepunkti esindajate juuresolekul uuesti. Andmed mahavõetud ja uute plommide kohta kantakse avamise akti. Avamise akt koostatakse kahes eksemplaris, millest üks saadetakse piiritsooni raudteevalitsusele, teine aga hoitakse alal raudteejaamas.

Rahvusvaheliste vedude puhul koostatakse kommertsaktid rahvusvaheliste raudtee-otseühenduse kohta sõlmitud kokkulepetes ning neile lisatud juhendites ettenähtud korras.[116]

Veoste vastuvõtmisel avastatud asjaolude kohta seaduses ettenähtud aktide, eriti kommertsaktide koostamisel on suur tähtsus. Kommertsakt on tõend, millega fikseeritakse kõik need asjaolud, mis on raudtee, saatja ning saaja varalise vastutuse aluseks. Kui saaja ei nõudnud

---

[116] Importkaupade vastuvõtmisel tuleb silmas pidada, et mõningate kaubaliikide (viinamarjad, tomatid, konservid jms.) vastuvõtmist reguleeritakse NSV Liidu Teedeministeeriumi poolt kinnitatud erieeskirjadega.

vastavatel juhtudel raudteelt kommertsakti koostamist, ei esitanud ettenähtud korras ning tähtaegadel kaebust raudtee poolt kommertsakti koostamisest ebaõige keeldumise peale, ei saa ta nõuda saatjalt (tootjalt) nende kahjude hüvitamist, mida ta oleks muidu võinud nõuda raudteelt. Näiteks võttis Vasalemmas asuv ettevõte 1. juulil raudteelt vastu vaguni, milles saabus mööblivedrude valmistamiseks tellitud terastraat. Samal päeval koostas saaja ühepoolse akti selle kohta, et katuses oleva prao kaudu on vagunisse tunginud vihmavesi, mille tõttu traat on märgunud ning roostetanud. Vaatamata sellele, et traat saabus mittekorras vagunis ning oli muutunud osaliselt kasutamiskõlbmatuks, esitas saaja alles 11. juulil Balti Raudtee Eesti Raudteekonna ülemale kaebuse selle kohta, et Vasalemma jaamaülem keeldus kommertsakti koostamisest. Kuivõrd kaebuse esitamise tähtaeg oli möödunud, traat vagunist välja laaditud ning vagun ammu tagastatud, ei tulnud kommertsakti koostamine enam kõne alla. Et kommertsakt ning tehniline akt jäid koostamata, ei saadud kindlaks teha, kas juba saatja laadis traadi mittekorras vagunisse või kahjustati vagunit vedamise ajal, mille tõttu traadi riknemisest tulenevad kahjud jäid saaja kanda.

Kuid kommertsakti tähtsus ei piirdu ainult varalise vastutuse aluste fikseerimisega. Kommertsakt on dokument, mis fikseerib tegeliku olukorra veose väljaandmisel ning võimaldab seega võtta tarvitusele abinõud veoste puudujäägi, riknemise ja kahjustumise põhjuste väljaselgitamiseks ning nende likvideerimiseks ja vältimiseks.

Kommertsakti koostamisel on saajal suured õigused ja kohustused. Saaja ei pea olema veose seisundi kontrollimisel passiivne pealtvaataja, vaid peab aktiivselt osa võtma kõigi asjaolude väljaselgitamisest, tagama nõuetekohase ning objektiivse akti koostamise. Sellega kaitseb ta ka saatja huve.

Kommertsakt peab fikseerima tegeliku olukorra veose väljaandmisel. Ta ei või sisaldada otsust ühele või teisele poolele vastutuse panemise kohta. Kommertsakti koostamine ei tähenda sugugi seda, et aktis näidatud asjaolude eest peab tingimata vastutama raudtee. Praktikas on aga selline väärarvamus levinud, mistõttu keeldutakse sageli kommertsakti koostamisest. See aga ei anna raudteele mingeid eeliseid, sest pretensiooni ja hagi saab esitada

raudtee vastu ka sel juhul, kui saaja esitas kommertsakti koostamisest keeldumise peale kaebuse. Kui sellise hagi arutamisel selgub, et raudtee on süüdi veose puudujäägis või riknemises, nõutakse sellest tulenevad kahjud sisse raudteelt, vaatamata sellele, et raudtee ei koostanud kommertsakti ka pärast kaebuse esitamist.[117]

11. Veoste hoidmine ja väljavedamine

Raudtee vastutab veose säilimise eest, arvates selle vedamiseks võtmisest kuni saajale väljaandmiseni. Seega on veoste hoidmine sihtpunktides raudtee kohustus, mis tuleneb veolepingust. Samal ajal on veolepingu reaalseks täitmiseks vajalik, et saaja võtaks veose vastu ning veaks selle jaamast või mahalaadimiskohast ära.

Sõltuvalt omadustest võidakse üldkasutatavates kohtades mahalaaditud veoseid hoida kinnistes ladudes või lahtistel platvormidel ja platsidel. «Veoste hoidmise eeskirjadele» lisatud nimekirjas on loetletud veosed, mida võib hoida lahtiselt platsidel ja platvormidel. Nende hulka kuuluvad mitmesugused masinad, seadmed ja muud metalltooted, ehitusmaterjalid, tööstuslik tooraine jne. Tähendatud nimekirjas loetlemata veoseid tuleb hoida kinnistes ladudes. Raudtee hoiul olevateks loetakse ka need veosed, mis asuvad üldkasutatavates kohtades saaja vahenditega tühjendamiseks etteantud vagunites.

Raudtee on kohustatud hoidma veoseid tasuta 24 tundi. Selle tähtaja kulgemine algab:

1) veose vagunist või konteinerist väljalaadimise momendist, kui veose laadis välja raudtee;

2) vaguni etteandmise momendist, kui üldkasutatavas kohas etteantud vagunist pidi saaja veose ise välja laadima. Kui aga saaja ei laadi veost välja ja seda teeb hiljem raudtee, algab hoiutähtaja kulgemine ikkagi vaguni etteandmise momendist.

Raudtee kohustus hoida veoseid tasuta 24 tunni jooksul ei tähenda seda, et igasuguseid veoseid võib hoida raud-

[117] Sellisest praktikast räägib lähemalt B. Haskelberg oma raamatus «Ответственность железных дорог за несохранность груза». Изд-во «Юридическая литература», М. 1966, стр. 28—45.

teejaamas 24 tundi. «Veoste hoidmise eeskirjad»[118] näevad erinevate veoste jaoks ette ka erinevad hoiu- ja väljaveotähtajad. Need on piirtähtajad ning sõltuvalt veoste omadustest on nad ka erineva pikkusega. Näiteks tuleb rõõsk piim välja vedada 6 tunni jooksul, värske puuvili ja marjad 12 tunni jooksul, kartulid, peedid ja kapsad ühe ööpäeva jooksul, munad kahe ööpäeva jooksul, lubi 3 ööpäeva jooksul jne. Nende tähtaegade kulgemine algab nagu ülemal näidatud: kas raudtee poolt veose väljalaadimise või vaguni tühjendamiseks etteandmise momendist.

Veoste hoidmise eest üle 24 tunni peavad saajad tasuma raudteele *hoiutasu* vastavate tariifide järgi. Saaja on kohustatud tasuma veoste hoidmise eest üldkasutatavates kohtades, vaatamata sellele, kas need kohad on tarastatud või mitte, kas veost valvab raudtee või saaja ise ning kas veost tegelikult valvati või mitte.[119]

Nendel juhtudel, kui saajad ei laadi veoseid õigeaegselt vaguneist välja või ei vea neid jaamast ära ning seetõttu tekivad jaamas raskused, võib raudteekonna ülem suurendada mahalaaditud veoste hoiutasu kuni *viiekordseks*. Samuti on tal õigus *kahekordistada* trahvi, kui vagunid on seisnud haruteedel või jaamas 24 tundi lubatust kauem. Seega pole hoiutasu mitte üksnes tasu teenuse eest, vaid tal on ka trahvi iseloom. Hoiutasu ja trahvi suurendamine kuulub eranditult raudteekonna ülema kompetentsi[120] ning riikliku abitraaži organid ei saa seda vähendada. Seejuures tuleb silmas pidada, et ainuüksi veoste mitteõigeaegse väljavedamise eest ei saa veel saajalt nõutavat hoiutasu ja trahvi suurendada, kui selle tõttu ei teki jaamas raskusi. Hoiuraha ja trahvi suurendatakse kas kõigil saajail, kes õigeaegselt ei vea veoseid jaamast välja või ei tühjenda õigeaegselt vaguneid, või ainult üksikutel saajatel, kes on süüdi jaama raskustesse sattumises. Kõrgendatud tasu ja trahvi hakatakse nõudma pärast seda, kui on möödunud 24 tundi vastava teate väljapanemisest jaamas.

---

[118] Правила хранения грузов. Правила перевозок грузов. Изд-во «Транспорт», М. 1967, стр. 111—114.

[119] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 12. veebruari 1964. a. juhendkiri nr. I-I-10 («Сборник инструктивных указаний», вып. 25, 1966, стр. 88).

[120] Vt. «Сборник инструктивных указаний», вып. 17, 1961, стр. 48—49.

Praktikas esineb juhtumeid, mil ühel või teisel põhjusel ei saabu veos sihtjaama korraga, vaid erinevatel aegadel osade kaupa. Nendel juhtudel saabub osa toodangut saatekirja järgi, osa aga järelesaadetise saatekirja järgi. Saatekirja järgi saabunud veoseosa väljaandmise kohta võetakse saajalt teekirjale allkiri ning talle antakse välja saatekiri ja kommertsakt. Kui veose ülejäänud osa saabub sihtpunkti, peab saaja selle kättesaamiseks esitama saatekirja ja kommertsakti. Pärast seda võetakse saajalt allkiri veose ülejäänud osa kättesaamise kohta ning antakse see saajale välja. Kommertsakt jääb sel juhul raudteele. Veose täieliku väljaandmise ajal tehakse vedamise eest saadaolevate summade arvestus saatekirjal. Samale saatekirjale tehakse märkus järelsaadetise saatekirja järgi saabunud veoseosa väljaandmise kohta.

Sel juhul, kui järelsaadetise saatekirja järgi saadetud veoseosa saabub sihtjaama varem kui saatekirja järgi saadetud veoseosa, antakse see saajale välja allkirja vastu, kusjuures saaja annab jaamale kirjaliku kohustuse lugeda saabunud veoseosa saatekirja järgi saabuva saadetise katteks. See kohustus hoitakse alal raudteejaamas.

Kui järelsaadetise saatekirja järgi saabub kogu kaubakviitungis näidatud veos, siis koostab raudteejaam selle kviitungi alusel saatekirja ja teekirja ärakirja (kaotsiläinute asemele) ning vormistab nendel veose väljaandmise üldises kindlaksmääratud korras.

III. TOODANGU VASTUVÕTMINE AUTOTRANSPORDIETTEVÕTTELT[121]

Veolepingu järgi on autotranspordiorganisatsioon või -ettevõte[122] kohustatud toimetama vedamiseks võetud veose sihtpunkti (saaja lattu) ning andma selle üle kaubatranspordisaatelehes näidatud saajale.[123] Segaotseühenduse korras veetud veose on automajand kohustatud üle

---

[121] Samaaegselt käsitletakse ka koguselist vastuvõtmist kui ühtse vastuvõtmise lahutamatut osa.

[122] Edaspidi — automajand.

[123] Alamal käsitletakse vastuvõtmist nii, nagu see on ette nähtud «Eesti NSV autotranspordi määrustikus» (ENSV ÜVT 1969, nr. 48 art. 475).

andma transpordidokumendis näidatud saajale, kui vedamise lõpp-punktiks on kaubaautojaam, ülejäänud juhtudel aga teisele transpordiorganisatsioonile, kes võtab vedamisest osa. Veolepinguga võidakse ette näha, et automajand pole kohustatud saajale üle andma mittekaubalise iseloomuga veoseid (muld, lumi), mille kohta ei peeta laoarvestust. Kui linnadevahelise veo puhul automajandil pole võimalik veost saajale üle anda automajandist mitteolenevatel põhjustel, on veose saatja kohustatud teatama automajandile uue sihtpunkti. Kui automajandil pole võimalik veost uude sihtpunkti toimetada, teatab ta sellest veose saatjale ning tagastab talle veose. Veose saatja on kohustatud tasuma kõik veose tagastamisega seotud täiendavad kulud. Kiiresti riknev veos, mida polnud võimalik saajale üle anda ning mille jaoks saatja ei teatanud ka uut saajat, võidakse anda realiseerimiseks mõnele teisele organisatsioonile.

Linnadevaheliste vedude puhul, samuti raudteejaamadest, sadamatest ja lennujaamadest veoste tsentraliseeritult väljavedamise puhul on saaja kohustatud kohaletoimetatud veose automajandilt vastu võtma. Kui saabub veos, mis pole veolepingus või ühekordses tellimuses ette nähtud, võtab saaja selle vastutavale hoiule, tehes kaubatranspordisaatelehel vastava märkuse. Saaja võib keelduda veose vastuvõtmisest vaid sel juhul, kui riknemise või kahjustumise tõttu, mille eest vastutab automajand, on veose kvaliteet niivõrd muutunud, et veost pole võimalik kas täielikult või osaliselt kasutada esialgselt ettenähtud otstarbeks. Et saajale kuulub selline õigus ainult siis, kui veose riknemise või kahjustumise eest vastutab automajand, peab ta nendel juhtudel eriti hoolikalt kontrollima veose riknemise või kahjustumise põhjusi, nõudes vajalikel juhtudel ekspertiisi tegemist.

Kui saaja keeldub veose vastuvõtmisest automajandist mitteolenevatel põhjustel, tagastatakse veos saatjale või antakse üle saatja poolt näidatud uuele saajale. Sel juhul on saatja kohustatud tasuma automajandile veotasu nii veose kohaletoimetamise kui ka tagastamise eest, samuti maksma trahvi auto ülenormatiivse seismise eest.

Kui saaja ei võta veost vastu, on ta kohustatud tegema kauba-transpordisaatelehel selle kohta allkirja ning pitseriga (templi jäljendiga) kinnitatud märkuse.

Saaja on kohustatud ehitusmaterjale ning muid mass-

veoseid vastu võtma igas ööpäevas vähemalt kahes vahetuses, kaasa arvatud ka riiklikud pühad ja puhkepäevad. Pidevalt tuleb vastu võtta veoseid, mille vedamine kujutab enesest ettevõtte või organisatsiooni tehnoloogilise protsessi üht lüli.

Linnadevaheliste vedude puhul hoitakse vastuvõtmata veoseid automajandi laos tasuta ühe ööpäeva jooksul, arvates veose saabumisest teatamise momendist, kui selline hoidmine on veoeeskirjadega ette nähtud. Veose hoidmise eest üle ühe ööpäeva võetakse saajalt (saatjalt) hoiutasu kehtivate tariifide järgi. Veoseid hoitakse automajandi ladudes 30 ööpäeva. Pärast selle piirtähtaja möödumist realiseeritakse vastuvõtmata veosed veoeeskirjadega sätestatud korras.

Automajand on kohustatud saabunud autod tühjendamiseks ette andma õigeaegselt. Auto loetakse etteantuks momendist, mil autojuht esitab mahalaadimispunktis kauba-transpordisaatelehe. Kui mahalaadimispunktil (välja arvatud raudteejaam) on kontroll-läbilaskepunkt või sissesõiduvärav, loetakse auto tühjendamiseks etteantuks momendist, mil autojuht kontroll-läbilaskepunktis või sissesõiduväravas esitab kauba-transpordisaatelehe. Viimasel juhul ei võeta auto seisuaja kindlaksmääramisel arvesse aega, mis autol kulus väravast või kontroll-läbilaskepunktist mahalaadimiskohani ja sealt tagasi sõitmiseks.

Saajad, raudteejaamad, sadamad ning lennujaamad on kohustatud tegema kauba-transpordisaatelehel märkuse selle kohta, millal auto saabus mahalaadimispunkti.

Saajad peavad hoidma mahalaadimiskohtade juurdepääsuteed seisundis, mis tagab takistusteta ja ohutu liiklemise ning vaba manööverdamise mistahes ajal. Mahalaadimiskohtades peab alati olema vajalikul hulgal laadimismehhanisme, inventari ning tööjõudu autode õigeaegseks tühjendamiseks. Vajalikel juhtudel peavad olema kohal kaalud veoste ning autode ülekaalumiseks.

Enne auto tühjendamisele asumist peab saaja auto üle vaatama ning kontrollima selle korrasolekut, plommide olemasolu, nende kuuluvust, seisundit ja loetavust, temperatuurirežiimist ja veoeeskirjadest kinnipidamist, veose pealelaadimise, kinnitamise ning kinnisidumise õigsust. Pärast loetletud toimingute sooritamist on saaja kohustatud veose autolt maha laadima (harutama lahti kinnitus-

köie või muu kinnitusvahendi, eemaldama presendi või muu katte ning veose ja pealelaadimisel kasutatud esemed, nagu püsttoed, kilbid, traat, õled autolt maha tõstma). Kokkuleppel saajaga võivad automajandid maha laadida:

1) taarastatud, tüki- ning veeretamisi laaditavaid veoseid, mida veetakse väikese käibega kaubandus- ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtetele ning

2) muid veoseid, kui automajandil on peale- ja mahalaadimismehhanisme.

Kehtiva korra kohaselt vastutab automajand veose säilimise eest selle transportimise ajal. Kui veost laadib maha saaja, peab ta tagama veose koguse ning kvaliteedi säilimise ning võtma tavaliselt enda kanda kõik ebaõige mahalaadimisega põhjustatud kahjud. Näiteks jäi rahuldamata Võru Piimatoodete Kombinaadi hagi Autotranspordibaasi nr. 3 vastu, millega nõuti 400 kilo mahavoolanud koore maksumuse hüvitamist, sest kombinaat kui saaja pumpas koore ise välja ning ei tõendanud, et voolik oleks pumba küljest lahti pääsenud auto tehnilise mittekorrasoleku tõttu. Samuti peab saaja jälgima, et veose mahalaadimisel ei kahjustataks veovahendit. Kui see siiski juhtub, peab saaja hüvitama automajandile tekitatud kahjud.

Saaja on kohustatud veose maha laadima ettenähtud tähtaegade jooksul. Veose mahalaadimine loetakse lõpetatuks momendist, mil autojuhile antakse üle vastavalt vormistatud kauba-transpodidokumendid mahalaaditud veose kohta. Saaja ei või viivitada veose vastuvõtmise ja mahalaadimisega, sest vastasel juhul peab ta tasuma trahvi auto ülenormatiivse seismise eest ning võtma enda kanda kõik viivitamisega tekitatud kahjud. Näiteks jättis riiklik arbitraaž rahuldamata Viljandi Mehhaniseeritud Ehituskolonni poolt Autokolonni nr. 3053 vastu esitatud hagi, sest hageja viivitas kohaleveetud tsemendi vastuvõtmisega ning tsement riknes vihma käes vastuvõtmise ootel.

Saaja ning automajand on kohustatud veose autolt täielikult maha laadima. Pärast auto või konteineri tühjendamist tuleb need puhastada toodangu jääkidest. Kui aga veeti loomi, linde, loomtoorsaadusi ja kiiresti riknevaid veoseid, peab saaja veovahendi ära pesema, vajaduse korral ka desinfitseerima.

Veos võetakse vastu mahalaadimise ajal või vahetult pärast seda. Vastuvõtmise kord sõltub sellest, kuidas veos on vedamiseks üle antud — vastu võetud. Kuhjamisi, puiste, tsisternautodes või konteinerites veetavad veosed võetakse vedamiseks *kaalu* järgi. Kaal määratakse kindlaks ülekaalumisega, ülemõõtmisega (mahukaalu järgi), arvestuslikul teel või tinglikult. Veose kaalu ning selle kindlaksmääramise viisi näitab saatja kauba-transpordisaatelehel.

Taarastatud ja tükiveos võetakse vedamiseks kaalu ja kohtade arvu järgi, millised andmed näidatakse kaubatranspordisaatelehel. Taarastatud ja tükiveoste kaal näidatakse igal kohal, veose üldkaal aga määratakse kindlaks kõikide kohtade ülekaalumisega või kõikide kohtade markeeringus näidatud kaalude või standardkaalude kokkuliitmisega.

Peale ülaltähendatud viiside võtavad automajandid vedamiseks veoseid, mis asuvad saatja poolt plommitud autodes, järelvankrites, autode üksikutes sektsioonides, konteinerites ja tsisternides.

Veose vastuvõtmine toimub kauba-transpordisaatelehe või mõõtmise (kaalumise) akti alusel. Veos tuleb vastu võtta samal viisil ning samades mõõtühikutes, nagu see oli vedamiseks võetud. Kuhjamisi, puiste või tsisternautodes veetud veos võetakse vastu kaalu järgi. Veose kaal loetakse õigeks, kui vahe saatepunktis ning sihtpunktis kindlaksmääratud kaalude vahel pole suurem kui lubatud vahe kaalude näitudes ning veose kaalu loomuliku vähenemise norm.

Kui kuhjamisi, puiste või tsisternautodes veetavad massilised üheliigilised veosed, mida üks saatja saadab ühele saajale erinevate kauba-transpordisaatelehtede järgi, vedamisel segunevad, siis määratakse kaalu loomuliku vähenemise suurus kindlaks, lähtudes teel segunenud veoste kogukaalust. Kui kuhjamisi, puiste või tsisternautodes veetavad veosed, mida üks saatja saadab ühele saajale ning mis vedamise ajal ümber laaditi, saabuvad korras veovahendis ilma teel kaotsimineku tunnusteta, määratakse nende veoste puudu- või ülejäägid kindlaks kogu samaaegselt väljaantud veosepartii kontrollimise tulemuste järgi.

Juhul kui saajal puuduvad autokaalud, antakse kuhjamisi või puiste veetavad veosed, mis saabusid ilma kaotsi-

mineku (puudujäägi) tunnusteta, saajale üle ilma kaalu kontrollimata. Taarastatud ja tükiveos, mis võeti vedamiseks kaalu ja kohtade arvu järgi ning mis saabus kohale korras taaras (korrasolevana) antakse saajale välja taarakohtade (tükkide) arvu järgi.

Taarastatud veose vastuvõtmisel peab saaja eriti tähelepanelikult kontrollima taara kvaliteeti ja seisundit, sest tähendatud asjaoludest sõltub vastutus toodangu mittesäilimise eest. Kehtiva korra järgi ei vastuta automajand korrasolevas taaras saabunud veose purunemise, deformeerumise, mahavoolamise jne. eest, kui ta tõendab, et see oli tingitud sellistest taara ja pakendi puudustest, mida ei võidud märgata toodangu vedamiseks võtmisel tehtud välisel ülevaatamisel või siis sellise taara kasutamisest, mis ei vasta toodangu omadustele või standarditele. Saaja peab välja selgitama, kas taara ja pakendi puudusi oli võimalik avastada välise ülevaatamise teel ja milline on taara kvaliteet ning vastavus toodangu omadustele.

Seega, kui automajand võttis veose vedamiseks kaalu ning kohtade arvu järgi, peab ta sihtpunktis veose saajale üle andma samuti kaalu ning kohtade arvu järgi. Peale selle peab automajand tagama, et vedamise ajal ei muutuks veose seisund (kvaliteet). Kuid automajand peab sihtpunktis veose üleandmisel kontrollima selle seisundit, kaalu ja kohtade arvu ka juhtudel, kui:

1) veovahendi kere, milles asub veos, pole korras või kui veost sisaldav veovahendi kere on küll korras, kuid sellel on rikutud või puuduvad vahepealse kaubaautojaama plommid;

2) on rikutud kiiresti rikneva veose vedamise tähtaega või kui vedamisel pole kinni peetud ettenähtud temperatuurirežiimist;

3) saabub veos, mille automajand laadis peale kaubaautojaama laost;

4) veos antakse välja kaubaautojaama laost.

Taarastatud ja tükiveoste üleandmisel on automajand kohustatud kontrollima ainult selle veose seisundit ja kaalu, mis asub rikutud taarakohtades. Kui taara on kahjustatud või kui avastatakse muid asjaolusid, mis võisid mõjutada veose seisundit, on automajand kohustatud avama kahjustatud taarakoha ning kontrollima selles asuvat veost kauba-transpordisaatelehe alusel.

Kui sihtpunktis veose kaalu, kohtade arvu ja seisundi

kontrollimisel avastatakse veose puudujääk, riknemine või kahjustumine või kui need asjaolud on kindlaks tehtud vedamise ajal koostatud aktiga, on automajand kohustatud kindlaks määrama veose tegeliku puudujäägi, riknemise või kahjustumise. Ekspertiisi vajaduse korral kutsub automajand omal initsiatiivil või saaja nõudmisel välja vastavad spetsialistid.

Kui veos saabub saatja rikkumata plommidega varustatud korrasolevas kinnises autos, järelvankris, auto üksikus sektsioonis, konteineris või tsisternis, annab automajand selle saajale välja ilma kaalu, kohtade arvu ja seisundit kontrollimata (välja arvatud veolepingus ettenähtud erijuhud). Nendel juhtudel, samuti ülejäänud juhtudel, kui saajal pole pretensioone üleantava veose koguse või kvaliteedi suhtes, kinnitab saaja veose vastuvõtmist oma allkirja ja pitseriga (templi jäljendiga) kauba-transpordisaatelehe kolmel eksemplaril, millest kaks jääb autojuhi-ekspediitori kätte.

Kui veose üleandmisel-vastuvõtmisel selguvad asjaolud, mis võivad olla automajandi, saatja ja saaja varalise vastutuse aluseks autovedude puhul, tehakse nende asjaolude kohta kauba-transpordisaatelehel vastav märkus, poolte-vaheliste lahkarvamuste korral koostatakse aga vormikohane akt. Asjaolud, mille kohta tehakse kauba-transpordisaatelehel märkus, samuti akti vorm ja akti koostamise kord nähakse ette veoeeskirjades. Asjaolude kohta, mida veoeeskirjades ei mainita, koostatakse aktid kvaliteedilise ja koguselise vastuvõtmise juhendites ettenähtud tähtaegadel ja korras.

IV. TOODANGU KVALITEEDILINE VASTUVÕTMINE SAAJA JUURES

1. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koht

Saaja aadressil saabunud toodangu seisundit (kvaliteeti) kontrollitakse kõigepealt toodangut vedanud transpordiorganisatsiooni osavõtul. Kuid selline kontrollimine on võimalik ja transpordiorganisatsioonile kohustuslik ainult vastavate eeskirjadega ettenähtud juhtudel. Kõikidel muudel juhtudel peab saaja toodangu kvaliteediliselt vastu võtma selleks ettenähtud korras ilma transpordior-

ganisatsiooni osavõtuta. Peale selle pole transpordiorganisatsiooni osavõtul teostatud kvaliteedi kontrollimine sageli lõplik, mistõttu saaja peab toodangu kvaliteeti veel kord kontrollima.

Kui transpordiorganisatsiooni osavõtul kontrollitakse toodangu seisundit peaaegu eranditult kas sihtjaamas (-sadamas) või transpordivahendi avamise ja tühjendamise kohas, siis peab saaja, olenevalt väga mitmesugustest asjaoludest, kontrollima toodangu kvaliteeti niihästi ülaltähendatud kohtades kui ka oma laos, müügivõrgus, tootmistsehhides jms. kohtades. Toodangu kvaliteedi, komplektsuse, markeeringu, taara ja pakendi ettenähtud kohas kontrollimisel on väga suur tähtsus, sest toodangu transpordivahendist väljalaadimisel, saaja lattu toimetamisel või müügivõrku andmisel võib toodangu seisund muutuda, mis raskendab tootja (saatja) süü kindlakstegemist.

Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koht on ette nähtud kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis, üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes jms. pooltele kohustuslikes eeskirjades ning pooltevahelises lepingus. Erinevalt koguselise vastuvõtmise juhendist ei reguleeri kvaliteedilise vastuvõtmise juhend toodangu vastuvõtmise koha küsimust ammendavalt. Selles juhendis on ette nähtud ainult taarastatud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koht.

Toodangu kvaliteediline vastuvõtmine algab samaaegselt toodangu vastuvõtmisega transpordiorganisatsioonilt. Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 3 on saajaettevõte kohustatud vastavalt transpordil kehtivatele veoeeskirjadele kontrollima *veose säilimist* vedamisel, s. o. kontrollima muu hulgas veose kaitsemarkeeringu olemasolu ning taara korrasolekut, sooritama veose ülevaatuse jne. Sageli on sellise vastuvõtmise kohustus ette nähtud ka üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes. Näiteks on «Veini, liköör-viinatoodete, mineraalvee, õlle ja karastusjookide hanke eritingimuste» p. 4 ette nähtud, et tähendatud toodete vastuvõtmisel sihtjaamas (-sadamas) tuleb kontrollida toodangu välist seisundit, nagu etikettide olemasolu ning seisundit, pudelite sulgemise kvaliteeti ning jäljendeid pudelite suudmeosal.

Kui saabunud toodangu ülevaatusel selgub, et see on saabunud korras taaras ilma riknemise või kahjustumise tunnusteta, võib saaja piirduda ainult toodangu välise ülevaatusega ning vedada toodangu oma lattu.

Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 5 lg. 1 võetakse *korrasolevas taaras* saabunud toodang kvaliteedi ja komplektsuse järgi vastu tavaliselt *lõpliku saaja laos.* Kuigi nimetatud juhendi p. 5 räägitakse ainult kvaliteedi ja komplektsuse järgi vastuvõtmisest, tuleb asuda seisukohale, et lõpliku saaja laos tuleb kontrollida ka toodangu *markeeringut, pakendit, pakkimist* jms., sest vastavalt sama juhendi p. 11 tuleb üheaegselt toodangu kvaliteedilise vastuvõtmisega kontrollida ka toodangu komplektsust, samuti taara, pakendi ja markeeringu vastavust standardite, tehniliste tingimuste, hanke eritingimuste ja muude pooltele kohustuslike eeskirjade nõuetele, samuti joonistele ning näidistele (etaloonidele). Taara all ei tule mõista alati ainult välist taarat (kast, vaat, korv), vaid mõningatel juhtudel ka esmast pakendit (tsehhipakendit). Näiteks on «Parfümeeria-kosmeetikakaupade ja tualettseebi hanke eritingimuste» p. 9 lg. 2 ette nähtud, et kaupade kvaliteediline vastuvõtmine, mille juures on vaja avada pakend (etikettimise, hermeetilisuse, vedelkauba puhtuse jms. kontrollimiseks), toimub lõpliku saaja laos või kaupluses. Lõpliku saaja laos võetakse korrasolev toodang kvaliteediliselt vastu, sõltumata sellest, millise transpordivahendiga see saabus.

Nii toimib saaja siis, kui toodang saabub korras taaras ning ei teki kahtlusi toodangu kvaliteedi ja komplektsuse säilimise suhtes. Praktikas esineb aga juhtumeid, mil toodang saabub küll rikkumata taaras, kuid seejuures esinevad ilmsed toodangu riknemise, märgumise, purunemise või kahjustumise tundemärgid (on kuulda purunenud toodangu iseloomulikku heli, taaral on näha väljavoolanud toodangut jne.). Kahjuks pole kehtivates eeskirjades sellise toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta alati täpselt ette nähtud, mistõttu saaja peab igal üksikjuhul otsustama, kas sellise toodangu toimetamisel transpordivahendi tühjendamise kohast saaja lattu on välditud toodangu kvaliteedi edasine halvenemine ning koguse vähenemine. Kui selgub, et toodangu kvaliteet võib lattu toimetamisel halveneda ning et saajat ennast võidakse süüdistada toodangu rikkumises, peaks saaja toodangu kvaliteediliselt vastu võtma transpordivahendi tühjendamise kohas ja tagama toodangu kvaliteedi säilimise edasisel transportimisel ning hoidmisel. Seega tuleks igasuguste arusaamatuste vältimiseks ning saaja huvide

kaitsmiseks kõigil nendel juhtudel, kui vastavates eeskirjades pole teisiti ette nähtud ning see on praktiliselt teostatav, toodangu kvaliteeti kontrollida transpordivahendi tühjendamise kohas (sihtjaamas, -sadamas või transpordiorganisatsiooni laos), kui korras taaras saabunud toodangu välisel vaatlusel avastatakse, et toodangu kvaliteet on muutunud (riknemine, märgumine, purunemine), ning toodangu kvaliteedi selline muutumine on võimalik ka toodangu edasisel transportimisel sihtkohast saaja lattu. Sellega oleks tootjalt (saatjalt, transportijalt) võetud võimalus väita, et toodangu kvaliteet muutus saaja enda süü tõttu. Kui aga saaja veab sellise toodangu oma lattu ilma kvaliteeti kontrollimata, on tal väga raske tõendada, et toodang oli mittekvaliteetne juba enne saabumist või et toodangu riknemises või selle kvaliteedi halvenemises on süüdi saatja (transpordiorganisatsioon). Näiteks sai Moskvas asuv hulgikaubandus-varumisbaas V. Klementi nim. Õmblusvabrikult kastidesse pakitud õmblustooteid, mis saabusid sihtjaama 12. veebruaril ning anti saajale välja 18. veebruaril. Saamise päeval tegi saaja oma laos kindlaks, et ühes kastis on õmblustooted märgunud ning seetõttu riknenud. Et õmblustooted riknesid ainult *ühes* kastis, õmblustoodete kvaliteeti kontrolliti alles saaja laos ning kast õmblustoodetega võis saada märjaks ka jaamast saaja lattu toimetamisel, jättis riiklik arbitraaž baasi hagi rahuldamata.

Määrates korras taaras saabunud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohaks lõpliku saaja lao, ei tee kvaliteedilise vastuvõtmise juhend vahet *lahtise* ja *kinnise* taara vahel. Kinnises ja lahtises korrasolevas taaras saabunud toodangu vastuvõtmise vahel on mõningad erinevused. Kui toodang saabub kinnises korrasolevas taaras, siis kontrollib saaja transpordivahendi tühjendamise kohas või transpordiorganisatsiooni laos toodangut ainult välise vaatluse teel, s. o. vaatab taarakoha üle ilma seda avamata, mistõttu saaja ei saa mingit ülevaadet toodangu kvaliteedist (välja arvatud riknemisele, purunemisele jms. viitavad tunnused). Vastupidine on olukord siis, kui toodang saabub lahtises taaras. Vastavalt koguselise vastuvõtmise juhendi p. 6 lg. 1 võetakse lahtises taaras saabunud toodang netokaalu ja kaubaühikute arvu järgi vastu plommitud transpordivahendite avamise või plommimata transpordivahendite ning konteinerite tühjendamise kohas

või transpordiorganisatsiooni laos. Toodangu netokaalu ja kaubaühikute arvu kontrollimiseks võtab saaja toodangu taarast välja ning seega on tal *kõik võimalused* kontrollida, kas transportimisel pole muutunud toodangu *kvaliteet* ja *komplektsus*. Kui saaja avastab, et toodangu kvaliteet on transportimisel muutunud, s. o. toodangul on puudused, mis pole tingitud tootmisest (purunemine, hõõrdumine, määrdumine), ning kvaliteedi selline muutumine on võimalik ka toodangu edasisel transportimisel saaja lattu, peaks saaja toodangu kvaliteediliselt vastu võtma juba transpordivahendi avamise ja tühjendamise kohas või transpordiorganisatsiooni laos. Selline kvaliteediline vastuvõtmine tuleks läbi viia juhtudel, kui mõnede koostisosade purunemise tõttu on toodang muutunud mittekomplektseks, kui saaja laos võib toodang seguneda samaliigilise toodanguga jne.

Kuivõrd kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi järgi võetakse lõpliku saaja laos kvaliteediliselt vastu vaid korrasolevas taaras saabunud toodang, tuleb asuda seisukohale, et rikutud taaras saabunud toodang tuleb kvaliteediliselt vastu võtta toodangu saamise kohas. See on hõlpsasti teostatav, kui võtta arvesse, et ka rikutud taaras saabunud toodang võetakse netokaalu ja kaubaühikute arvu järgi vastu transpordivahendite avamise või tühjendamise kohas või transpordiorganisatsiooni laos.

Tingimata tuleks saamise kohas kvaliteediliselt vastu võtta rikutud taaras saabunud kergesti purunev toodang. Vastasel korral on raske kindlaks teha toodangu kogust, mis purunes saatja (tootja) või transpordiorganisatsiooni süü tõttu. Näiteks sai Bresti Raudteekonna TVO Tallinna Leivakombinaadilt vagunitäie makarone. Makaronid anti saajale välja 25. mail, kusjuures makaronikastide vagunist väljalaadimisel tehti kindlaks, et 756 kastist oli rikutud 344 kasti (praod, traadi ja pleki katkemine jne.). Makaronide kvaliteedilisel vastuvõtmisel saaja laos 1. juunil tehti kindlaks, et 410 kastis oli makaronidest purunenud 25%—46% lubatud 7%—10% asemel. Et makaronide kvaliteeti kontrolliti alles saaja laos, kus rikutud kaste oli juba rohkem kui jaamas, ei suutnud saaja tõendada, et makaronid purunesid eranditult saatja süü tõttu, ning makaronide purunemisest tulenev hagi jäeti rahuldamata.

Ülaltoodu võiks kokku võtta üldreegliks, mille järgi korrasolevas lahtises taaras, samuti rikutud taaras saabu-

nud toodang, mille puudused pole tingitud tootmisest, tuleb kvaliteediliselt vastu võtta juba transpordivahendi avamise ning tühjakslaadimise kohas või transpordiorganisatsiooni laos, kui selliste puuduste tekkimine on eeldatav ka toodangu edasisel transportimisel saaja lattu ning kui normatiivaktidega või lepingutega pole teisiti ette nähtud.

Seega sõltub taaras saabunud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koht taara liigist ja seisundist, mida saaja on kohustatud kontrollima toodangu transpordiorganisatsioonilt vastuvõtmise kohas. Kuid sageli ei või toodangu saaja piirduda ainult taara liigi ja korrasoleku kontrollimisega, vaid peab transpordivahendi avamise ning tühjendamise kohas või transpordiorganisatsiooni laos kontrollima ka *taara enda kvaliteeti*. Nii tuleb puittaara kvaliteeti (remondivajadust) kontrollida sihtjaamas (-sadamas) vaguni tühjendamise kohas, toodangu vedamisel auto- või hobutranspordiga — nende transpordivahendite tühjendamise kohas.[124] Tähendatud kohtades taara kvaliteedi kontrollimisel on väga suur tähtsus, sest nende aktide alusel, mis saaja koostab oma laos, ei saa ta toodangu saatjalt tavaliselt nõuda taara kvaliteedist tulenevate kahjude hüvitamist ja trahvi mittekohases taaras toodangu hankimise eest. Nii näiteks jäi rahuldamata Luganski Külmhoone poolt Tallinna Külmutuslaevastiku Baasi ja Eesti Kalaturustuskontori vastu esitatud hagi, millega hageja nõudis trahvi mittekohase kvaliteediga tünnides heeringate hankimise eest, sest külmhoone võttis heeringad raudteelt vastu 4. jaanuaril, tünnide kvaliteeti kontrollis aga oma külmutuskambris 6. jaanuaril.

Ainult nendel juhtudel, kui taaral on sellised puudused, mis ei võinud tekkida toodangu transportimisel ning mahalaadimisel (näiteks kastilaudade ebaõige paksus ja laius, kastilaudade vahel lubatust suuremad vahed, tünnivitsad ebaõigest materjalist jne.), võib nende puuduste kohta koostada akti ka *saaja laos* üheaegselt toodangu kvaliteedilise vastuvõtmisega.[125]

---

[124] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 18. oktoobri 1958. a. juhendkiri nr. J-I-51 («Сборник инструктивных указаний», вып. 8, 1959, стр. 8).

[125] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. aprilli 1967. a. juhendkirja nr. J-I-16 p. 6 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 25).

Samuti on saaja kohustatud transpordivahendi tühjendamise kohas kontrollima, kas transportimisel pole kotte kahjustatud, kas nad pole märjaks saanud, määrdunud jne. Kui saaja jätab need asjaolud kontrollimata, ei vastuta saatja kottide kvaliteedi halvenemise eest, välja arvatud juhud, kui kottide lappide arvu järgi kindlaksmääratud kategooria ei vasta saatja poolt saatedokumentides näidatud kategooriale.

Mõningatel juhtudel on õiges kohas ning õigel ajal taara kvaliteedi kontrollimisel suur tähtsus veel ka seepärast, et sõltuvalt sellest, kes on süüdi taara kvaliteedi halvenemises, lahendatakse taara tagastamise küsimus. Näiteks on «Kaabli alt vabanenud taara tagastamise korra juhendi» p. 13 ette nähtud, et taara, mis saabub koos toodanguga ja osutub edasiseks kasutamiseks kõlbmatuks, tagastamisele ei kuulu; kui aga taara on muutunud kasutamiskõlbmatuks saaja süü tõttu, ei vabane ta taara tagastamise kohustusest.

Taarastatud toodangut võidakse väljaspool lõpliku saaja ladu kvaliteediliselt vastu võtta ka pooltevahelises lepingus ettenähtud juhtudel. Sõlmides lepingu, võivad pooled selles ette näha, et sõltuvalt toodangu iseärasustest, taara liigist, toodangu seisundist jne. võetakse toodang kvaliteediliselt vastu enne tema toimetamist saaja lattu.

Hankija ning saaja võivad omavahelises lepingus ette näha ka juhud, mil toodang võetakse kvaliteedi ja komplektsuse järgi vastu *hankija laos*. Andes sellise võimaluse, ei tee kvaliteedilise vastuvõtmise juhend vahet taarastatud ning taarastamata toodangu vahel, mistõttu tuleb asuda seisukohale, et hankija laos võib kvaliteediliselt vastu võtta igasugust toodangut. Samuti tuleb asuda seisukohale, et hankija laos võib ja tuleb peale kvaliteedi ja komplektsuse kontrollida ka toodangu markeeringut, taarat ja pakendit, sest pole mõeldav, et toodangu kvaliteet kontrollitakse hankija laos, markeering, pakend jms. aga saaja laos.

Toodang võetakse hankija laos kvaliteediliselt vastu peamiselt siis, kui ostja veab toodangu ise hankija laost välja.

Võttes toodangut vastu hankija laos, peab saaja eriti hoolikalt ja tähelepanelikult kontrollima toodangu kvaliteeti, komplektsust, markeeringut jne., et vältida pooltevahelisi vaidlusi ning arusaamatusi. Eriti hoolikalt tuleb

kontrollida seda, et toodangul poleks selliseid puudusi, mis võivad tekkida toodangu toimetamisel saaja lattu (määrdumine, rebenemine, purunemine). See aga ei tähenda seda, et pärast toodangu vastuvõtmist ja saaja lattu toimetamist saaja ei võiks toodangut, taarat ja pakendit veel kord kvaliteediliselt kontrollida ega esitada hankijale saaja laos avastatud puudustest tulenevaid pretensioone. Vaatamata sellele, et toodang võeti kvaliteediliselt vastu hankija laos, võib saaja selle oma laos ettenähtud korras veel kord üle kontrollida.[126] Arusaamatuste vältimiseks on soovitav, et sellise kontrollimise juurde kutsutaks alati ka hankija (tootja) esindaja (ka teiselinnaline). Kui saaja kontrollib oma laos toodangu veel kord üle ettenähtud korras ning hankija süü mittekohase kvaliteediga toodangu hankimises on tõendatud, ei vabane hankija vastutusest sellise toodangu hankimise eest.

Kuid tavaliselt ei saa puittaara remondivajadust ega kott-taara kvaliteeti enam saaja laos kontrollida, kui toodang võeti hankija laos kvaliteediliselt vastu ning saaja ei saa nõuda hankijalt puit- ja kott-taara kvaliteedist tulenevate kahjude hüvitamist, kui akt taara mittekohase kvaliteedi kohta on koostatud alles saaja laos.

Tuleb silmas pidada, et kui saaja veab toodangu hankija laost välja oma transpordiga, peab ta kontrollima taara kvaliteeti igal juhul *hankija laos*, vaatamata sellele, millises kohas kontrollitakse toodangu kvaliteeti. Erandina võib saaja akteerida oma laos vaid selliseid taara puudusi, mis ei tekkinud vedamise ning mahalaadimise ajal (materjali või konstruktsiooni puudused).[127]

Kohustus kontrollida toodangu kvaliteeti hankija laos võib olla ette nähtud ka hanke eritingimustega. Nii on «Teraviljasaaduste hanke eritingimustes» sätestatud, et jahu kvaliteeti, markeeringut jne. kontrollitakse hankija laos, milleks hankija peab looma kõik tingimused (andma ruumid, tööjõu, kaalud ja võimaldama kasutada laboratooriumi).

Korras taaras saabunud toodang võetakse kvaliteediliselt vastu tavaliselt lõpliku saaja laos. Toodangu lõplik saaja on aga ühtlasi ka toodangu tarbija. Kuid sageli ei

---

[126] NSV Liidu Riikliku arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. J-I-37 p. 4 («Инструктивные указания», стр. 129).

[127] Vt. viited 124 ja 125.

saada tootja taarastatud toodangut mitte otse tarbijale, vaid mitmesugustele varustus-, turustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioonidele, kes siis juba ise toodangu tarbijale edasi saadavad, enamikul juhtudel tootja taarat (pakendit) avamata. Teatud juhtudel on aga ka need vahepealsed saajad kohustatud kontrollima lõplikele tarbijatele edasisaadetava toodangu kvaliteeti. Seega võime toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohad jaotada kahte liiki sõltuvalt sellest, *kus* konkreetne toodang vastu võetakse (transpordivahendi avamise ja tühjendamise kohas, saaja laos jms.) ning teiseks, *kes* toodangu kvaliteediliselt vastu võtab (vahepealne või lõplik saaja).

Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 5 lg. 2 peavad ostjad — turustus-, varustus- ja varumisorganisatsioonide ning jae- ja hulgikaubanduse ettevõtete baasid ja teised ostjad, kes saadavad toodangut edasi esialgse tootja (saatja) taaras või pakendis, toodangu kvaliteedi ja komplektsuse järgi vastu võtma kõigil juhtudel, kui:

1) selline vastuvõtmine on ette nähtud kohustuslike eeskirjade või lepinguga;

2) toodang saabub rikutud, lahtises või markeerimata taaras;

3) toodang saabub taaras, millel on rikutud plomm;

4) toodangul on riknemise tunnused.

Peale toodangu kvaliteedi ja komplektsuse tuleb kontrollida veel ka pakendit (pakkimist), markeeringut ja taarat, kusjuures kogu kontrollimine peab olema läbi viidud ranges vastavuses kehtestatud nõuetega.

Seega peavad vahepealsed saajad taarastatult saabunud toodangu kvaliteediliselt lõplikult vastu võtma vaid selleks eriti ettenähtud juhtudel. Mis puutub toodangu vastuvõtmisse välise vaatluse teel, siis selline vastuvõtmine on ka vahepealsetele saajatele igal juhul kohustuslik.

Ettevõtted ja organisatsioonid, kes saadavad toodangut edasi, on kohustatud seda hoidma tingimustes, mis tagavad kvaliteedi ja komplektsuse säilimise. Samuti peavad nad hoolitsema selle eest, et toodang ei jääks nende ladudesse seisma, vaid saadetaks tarbijatele edasi võimalikult lühikese aja jooksul. Sellega välditakse hoidmisel toodangu võimalikku riknemist, moest minekut jne. Eriti hoolikalt tuleb jälgida, et kõlblikkuse garantiitähtajaga

toodang saadetaks ära võimalikult kiiresti, et tarbijale jääks piisavalt aega toodangu tarbimiseks.

Praktikas ei peeta neist nõudeist kahjuks mitte alati kinni. Sageli hoitakse toodangut ladudes liialt kaua. Näiteks saatis ETKVL Jõhvi Rajoonidevaheline Kaubabaas Magnitogorski Linna Tööstuskaubastule raadiovastuvõtjaid ning telekombaine, mille valmistamisest oli möödunud neli aastat. Vastuvõtmisel selgus, et raadioaparaatide pakend oli juba avatud, aparaadid olid mittekomplektsed, ei töötanud jne., mistõttu kaubabaasi vastu esitatud hagi rahuldati ning nõuti sisse ka trahv mittekvaliteetse toodangu hankimise eest.

Turustus-, varustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioonides toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel on väga suur tähtsus. Näit. kui toodang saabub rikutud, lahtises või markeerimata taaras või pakendis ning vahepealne saaja saadab toodangu edasi ilma kontrollimata, on tal raske tõendada, et toodangu seisundi muutumises on süüdi tootja (esialgne saatja), mitte aga ta ise. Eriti raske on see siis, kui toodang saabub lõplikule saajale riknemise tunnustega, kui lahtises või rikutud plommiga taaras avastatakse toodangu mittekomplektsus, kui markeerimata lahtises taaras avastatakse markeerimata toodang jne. Seepärast ei saa tavaliselt nendel juhtudel nõuda tootjalt (esialgselt saatjalt) kahjude hüvitamist või trahvide maksmist.

Lahtiselt (ilma taarata) *saabunud toodangu* kvaliteedilise vastuvõtmise koha küsimus ei ole kvaliteedilise vastuvõtmise juhendiga reguleeritud. Samuti ei sisalda enamik hanke eritingimusi sätteid lahtiselt veetava toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koha kohta. Mõnedes hanke eritingimustes on toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koha küsimus ebatäpselt reguleeritud. Nii on «Metsamaterjalide ja standardmajade hanke eritingimustes» sätestatud, et juhul, kui toodangu üleandmisel-vastuvõtmisel avastatakse kvaliteedi või komplektsuse, samuti markeeringu mittevastavus kehtestatud nõuetele, peab saaja paigutama toodangu kontrollimiseks sobivasse kohta, sorteerima selle jne., kuid küsimus, millises kohas peab toimuma üleandmine-vastuvõtmine, on jäänud lahtiseks. «Puu- ja aedvilja hanke eritingimustes», on ette nähtud, et juhul, kui sihtpunktis avastatakse toodangu kvaliteedi mittevastavus kvaliteeditõendites näidatud andmetele, kutsu-

takse välja vastavad esindajad. Mõiste «sihtpunkt» on aga lai, selle all võib mõelda raudteejaama, saaja ladu jms. kohti.

Täpsemini on reguleeritud selliste toodanguliikide kvaliteedi kontrollimise koht, mida veetakse lahtiselt ning mille kvaliteeti kontrollitakse proovide võtmise ning viimaste katsetamise või analüüsimise teel. Selliste toodanguliikide proovide võtmise koht on ette nähtud hanke eritingimustes, standardites või tehnilistes tingimustes. Näiteks näevad «ENSV ettevõtete poolt toodetavate kohalike ehitusmaterjalide hanke eritingimused» ette, et kui ehitusmaterjalid saadeti lahtiselt ning nendele toimisid atmosfääri mõjud, tuleb nende kvaliteeti kontrollida otse vagunist proovide võtmise teel.

Kui lahtiselt veetava toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koht on normatiivaktidega või lepinguga täpselt ette nähtud, tuleb vastuvõtmine läbi viia tingimata selles kohas. Vastasel juhul on raske tõendada, et saatja on süüdi toodangu riknemises või kvaliteedi alanemises. Näiteks jäi rahuldamata Balhaši Toiduainete Baasi poolt Tartu Tarbijate Kooperatiivi Varumiskontori vastu esitatud hagi hangitud kartulite kvaliteedi kohta, sest raudtee andis kartulid saajale välja 19. mail, saaja aga kontrollis kartulite kvaliteeti alles 24. mail oma laos, kus kartulid võisid seguneda teistelt saatjatelt saadud kartulitega või alles seal rikneda saaja süü tõttu.

Mõningatel juhtudel võivad pooled omavahelise lepinguga ette näha lahtiselt veetava toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koha. Vastavalt «Metsamaterjalide ja standardmajade hanke eritingimustele» võidakse lepinguga ette näha, et toodangu kvaliteeti ja komplektsust kontrollitakse lähtekohas. Ka võivad pooled lepinguga ette näha, et taarastamata toodangu kvaliteediline vastuvõtmine toimub hankija laos.

Kuidas peab toimima saaja siis, kui lahtiselt veetava toodangu kvaliteedi kontrollimise või proovide võtmise koht pole normatiivaktidega ega lepinguga ette nähtud? Vastavalt kvaliteedilise ning koguselise vastuvõtmise juhenditele peab saaja toodangu transpordiorganisatsioonilt vastuvõtmisel kontrollima ka lahtiselt saabunud toodangu säilimist vedamisel ning kontrollima saabunud toodangu kogust netokaalu või kaubaühikute järgi. Kõigil nendel juhtudel, kui see on tehniliselt võimalik, peaks

saaja transpordivahendi avamise ja tühjakslaadimise kohas kontrollima ka lahtiselt saabunud toodangu kvaliteeti. Eriti vajalik on see nendel juhtudel, kui toodangul on sellised puudused, mille tekkimine on eeldatav toodangu edasisel transportimisel saaja lattu, kui toodang võib saaja laos seguneda teise samaliigilise toodanguga jne. Seega tuleb lahtiselt saabunud toodangu kvaliteeti kontrollida sellises kohas, kus on kõige soodsamad tingimused toodangu puuduste asjatundlikuks ja objektiivseks väljaselgitamiseks ning puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste kindlakstegemiseks.

Teatud juhtudel on lahtise toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koht määratud toodangu transportimise viisiga. Hankija poolt kohaleveetud toodangut kontrollitakse nii koguseliselt kui ka kvaliteediliselt tavaliselt saaja laos. Samas kontrollitakse ka konteinerites saabunud toodangut.

2. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtajad

Selleks et kindlaks määrata, milline on hankijalt saabunud toodangu kvaliteet ning kes on süüdi toodangu riknemises või kvaliteedi alanemises, tuleb toodangu kvaliteeti kontrollida mitte üksnes ettenähtud kohas, vaid ka kindla tähtaja jooksul. Kuivõrd paljude toodanguliikide kvaliteet võib kiiresti muutuda ning toodangu hoidmisel võidakse sellele tekitada mitmesuguseid kahjustusi, on väga tähtis, et toodangu kvaliteediline vastuvõtmine toimuks ettenähtud tähtaja jooksul. Vastasel juhul on sageli raske tõendada, et toodangu kvaliteet oli mittevastav juba enne saajale saabumist või et toodang riknes või selle kvaliteet alanes tootja (saatja, transportija) süü tõttu. Eriti suur tähtsus on kiiresti rikneva toodangu õigeaegsel vastuvõtmisel.

Toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks ettenähtud tähtajad sisalduvad mitmesugustes eeskirjades. Tähtaja pikkus sõltub mitmetest asjaoludest, millest on tähtsamad: poolte asukoht, toodangu iseloom, üleandmise-vastuvõtmise koht, toodangu taarastatus, toodangu kasutamise kestus jne. Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendile võetakse toodang saaja laos vastu järgmiste tähtaegade jooksul:

1) *teiselinnalise hanke korral* hiljemalt 20 päeva jooksul, *kiiresti riknev* toodang aga hiljemalt 24 tunni jooksul pärast toodangu väljaandmist transpordiorganisatsiooni poolt või toodangu saabumist saaja lattu (kui hankija tõi toodangu kohale või kui saaja vedas toodangu ise välja);

2) *samalinnalise hanke korral* hiljemalt 10 päeva jooksul, *kiiresti riknev toodang* aga 24 tunni jooksul pärast toodangu saabumist saaja lattu.

Kaug-Põhja rajoonide, kaugete ja teiste ennetähtaegse kohaleveo rajoonide (Eesti NSV-s Saaremaa, Hiiumaa, Muhumaa, Vormsi) jaoks on kehtestatud toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks pikendatud tähtajad. Tähendatud rajoonides tuleb kvaliteediline vastuvõtmine lõpetada järgmiste tähtaegade jooksul, arvates toodangu saaja lattu saabumisest:

1) tootmistehnilise otstarbega toodang — 30 päeva;

2) tööstuskaubad — 60 päeva;

3) toidukaubad (välja arvatud kiiresti riknevad) — 40 päeva;

4) kiiresti riknevad kaubad — 48 tundi.

Muude eeskirjadega (näit. hanke põhi- ja eritingimused) on sageli ette nähtud ülaltoodutega võrreldes, kas lühemad või pikemad vastuvõtmise tähtajad. Näiteks on «Kala ja kalakaupade hanke eritingimustes» ette nähtud, et jahutatud ning suitsutatud kalatooted tuleb kvaliteediliselt vastu võtta 6 tunni jooksul, külmutatud aga 12 tunni jooksul, arvates vaguni (laeva) tühjendamiseks etteandmise momendist.

Määrates konkreetsed tähtajad toodangu vastuvõtmiseks saaja laos, ei tee kvaliteedilise vastuvõtmise juhend vahet taarastatud ja taarastamata toodangu vahel. Praktikas sõltub aga toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise aja pikkus enamikul juhtudel toodangu taarastatusest. Sõltuvalt toodangu taarastatusest, vedamise viisist, seisundist jne. tuleb sageli toodang kvaliteediliselt vastu võtta enne juhendis antud tähtaja lõppemist, vahel aga ka toodangu saamise momendil. Seega on kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis näidatud tähtajad ainult toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise *piirtähtajad*, s. o. tähtajad, mille jooksul toodangu kvaliteediline vastuvõtmine peab olema lõpule viidud.

Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendile kont-

rollitakse *taaras saabunud toodangu* kvaliteeti ja komplektsust hiljemalt juhendis näidatud tähtaegade jooksul, kui *lepinguga pole* ette nähtud teistsuguseid tähtaegu seoses hangitava toodangu (kauba) iseärasustega. Sõltuvalt toodangu (kauba) iseärasustest võivad pooled omavahelise lepinguga ette näha ka juhendis näidatutest pikemad taarastatud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtajad. Näiteks ei suudeta vahel toodangu kvaliteedilist vastuvõtmist lõpetada ettenähtud 10- või 20-päevase tähtaja jooksul seoses sellega, et toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramiseks tuleb võtta proove ning saata need analüüsimiseks või katsetamiseks laboratooriumidesse või teadusliku uurimise asutustesse. Et toodangu vastuvõtmine loetakse õigeaegseks üksnes siis, kui kvaliteedi ja komplektsuse kontrollimine on lõpetatud ettenähtud tähtaegade jooksul, peavad majandusorganisatsioonid lepingute sõlmimisel toodangu iseärasusi arvestades ette nägema taarastatud toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks pikemad tähtajad.

Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis antud vastuvõtmise tähtajad ei ole kohustuslikud nende masinate, seadmete, aparaatide ja muu toodangu puhul, mis saabusid taaras ning mille kohta on kehtestatud garantiitähtajad. Tähendatud masinate, seadmete jm. kvaliteeti kontrollitakse taara avamise ajal, kusjuures taara tuleb avada enne kehtestatud garantiitähtaegade möödumist.

Kui hankija toimetab taarastatud toodangu saaja lattu ja saaja nõudmisel avatakse taara ning kontrollitakse selles oleva toodangu kogust netokaalu ning ühikute arvu järgi, tuleb samaaegselt kontrollida ka toodangu seisundit ning võimaluse korral toodang kvaliteediliselt vastu võtta. Taarastatud toodangu sellisel üleandmisel-vastuvõtmisel tuleb tingimata kindlaks teha ning akteerida kõik tootmisest mittetingitud puudused, s. o. puudused, mis võisid tekkida hoidmisel, laadimisel või transportimisel (kahjustused, purunemine, märgumine või pragunemine), sest pärast toodangu vastuvõtmist on raske tõendada, et hankija on süüdi toodangu riknemises (kvaliteedi halvenemises). Selliselt tuleb toimida ka siis, kui hankija toob toodangu kohale lahtises või rikutud taaras.

Kui hankijaks on varustus-, turustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioon ning toodang toimetati kohale samalinnalise tootja kinnises rikkumata taaras, tuleb saaja laos

toimuvale toodangu kvaliteedilisele vastuvõtmisele kaasa tõmmata ka samalinnalise tootja esindajad.

Sõltumata sellest, kas saaja nõuab hankija poolt kohaletoodud taarastatud toodangu koguse ning kvaliteedi kontrollimist, tuleb auto- või hobutranspordilt toodangu *mahalaadimise ajal* teha kindlaks puittaara (kastid ja vaadid) remondivajadus.[128] Aktid, mis on koostatud pärast toodangu mahalaadimist, ei oma tõendavat jõudu, välja arvatud muidugi need aktid, millega on fikseeritud puudused, mis ei ole tingitud hoidmisest või transportimisest. Sellist akti ei ole vaja koostada, kui üleantava toodangu kohta esitatud arves hankija ise märkis, et taara vajab remonti.

Kui taarastatud toodangu kvaliteeti kontrollitakse saaja laos kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis ettenähtud piirtähtaegade jooksul, siis *lahtiselt* (ilma taarata) saabunud toodangu kvaliteediline vastuvõtmine peab tavaliselt toimuma toodangu saaja lattu saabumise või saaja laos üleandmise-vastuvõtmise ajal. Igal juhul tuleb lahtise toodangu vastuvõtmise ajal kindlaks teha ning akteerida need puudused, mis ei ole tingitud mitte üksnes tootmisest, vaid mille tekkimine on võimalik toodangu hoidmisel, laadimisel või transportimisel. Vastasel juhul on saajal raske tõendada, et saatja (transportija) on süüdi toodangu riknemises (kvaliteedi alanemises). Näiteks sai Gomeli Kaubamaja tehaselt «Ilmarine» 100 rooliga lastekelku, mis laaditi konteineritest välja 24. ja 27. augustil, ilma et saajal oleks olnud pretensioone nende kvaliteedi kohta. 1. septembril aga esitati osa kelke ülevaatamiseks eksperdile, kes tegi kindlaks, et 12 kelgul oli värv osaliselt kriimustatud ja määrdunud, 18 kelgul olid puitdetailid hõõrdunud ning 11 kelgul koorus värvi. Ekspert tunnistas 11 kelgult värvi koorumise tootmisdefektiks, kuid ülejäänud kelkude defektide tekkepõhjuste kohta arvamust ei antud, kuna neid põhjusi polnud võimalik enam kindlaks teha. Vaatamata sellele esitas saaja siiski hagi, mille riiklik arbitraaž jättis rahuldamata, sest kelkudel avastatud defektid (värvi määrdumine ja kriimustused) võisid tekkida kelkude hoidmisel.

Kvaliteedilise vastuvõtmise juhend ei näe ette tähtaegu toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks *väljaspool saaja*

[128] Vt. viited 124 ja 125.

ladu s. o. hankija ning transpordiorganisatsiooni laos, transpordivahendi avamise ja tühjakslaadimise kohas jm.

Kui pooltevahelise lepingu või hanke eritingimuste alusel võetakse toodang kvaliteediliselt vastu hankija laos, tuleb selline vastuvõtmine läbi viia toodangu üleandmise-vastuvõtmise ajal. Samal ajal tuleb kontrollida ka puittaara remondivajadust. Teatud juhtudel on võimalik kontrollida toodangu kvaliteeti ka enne selle üleandmist-vastuvõtmist. Nii on «Teraviljasaaduste hanke eritingimustes» ette nähtud, et 5 päeva enne jahu välja vedama asumist on saajal õigus kontrollida jahu kvaliteeti ning võtta jahust proove analüüside tegemiseks või jahu omaduste kindlakstegemiseks prooviküpsetuse teel (pagaritööstuses) või proovitootmise teel (makaroni- ja kondiitritööstuses). Seda jahupartiid ei tohi 5 päeva jooksul väljastada ühelegi teisele saajale.

Transpordivahendi tühjendamise kohas tuleb taarastatud toodang üle vaadata transpordivahendist väljalaadimise ajal. Samuti tuleb puittaara remondivajadus kindlaks teha toodangu transpordivahendist väljalaadimise ajal. Nende aktide alusel, mis ei ole koostatud transpordivahendi tühjendamise ajal, ei saa nõuda hankijalt puittaara remondivajadusest tulenevate kahjude hüvitamist, sest nende aktide järgi ei saa kindlaks teha, et hankija saatis toodangu mittekorras taaras.

Kui toodangu kvaliteeti kontrollitakse proovide võtmise ning nende katsetamise või analüüsimise teel, tuleb proovid võtta vastavates eeskirjades ettenähtud tähtaegade jooksul. Need tähtajad võivad olla erinevad. Näiteks «Keemiatoodangu ja tehnilise kummi hanke eritingimustes» nähakse ette, et raudteel või veeteel lahtiselt saabunud toodangust võetakse proovid enne toodangu mahalaadimist, «Parkkoore ning parkeekstraktide hanke eritingimuste» kohaselt võetakse proovid parkkoore saabumise päeval.

Kui toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks väljaspool saaja ladu pole vastavate eeskirjadega tähtaegu ette nähtud, tuleb toodang kvaliteediliselt vastu võtta võimalikult lühema aja jooksul, et vältida toodangu riknemist ja täpselt ning objektiivselt kindlaks teha toodangu mittekvaliteetsuse põhjused. Kui saaja võtab lahtises ja rikutud taaras saabunud, samuti korrasolevas taaras saabunud, kuid riknemistunnustega toodangu kvaliteediliselt vastu

transpordivahendi avamise ja tühjendamise kohas, tuleb seda teha vahetult pärast toodangu väljalaadimist.

Lahtiselt saabunud toodang, mis võib väljalaadimisel või hoidmisel rikneda või puruneda, tuleb kvaliteediliselt vastu võtta väljalaadimise ajal. Vastasel juhul on raske tõendada, et toodang oli mittekvaliteetne juba enne transpordivahendist väljalaadimist. Näiteks jättis Tallinna Ehitustrusti Materiaaltehnilise Varustuse Kontor tasumata Minski Suurte Ehituskonstruktsioonide Kombinaadilt saadud kipspaneelide eest, viidates nende mittekvaliteetsusele (pragunemine, murenemine). Hagi arutamisel selgus aga, et paneelide kvaliteeti kontrolliti 3—5 päeva pärast nende vagunitest väljalaadimist, mistõttu hankija süü paneelide riknemises polnud tõendatud ning kontorilt nõuti sisse paneelide maksumus.

Tuleb silmas pidada, et üheaegselt toodangu kvaliteedilise vastuvõtmisega tuleb kontrollida ka toodangu komplektsust, samuti taara, pakendi ja markeeringu vastavust standardite, tehniliste tingimuste, hanke eritingimuste ja muude pooltele kohustuslike eeskirjade nõuetele, samuti näidistele (etaloonidele). Eriti suur tähtsus on pakendi (pakkimise) samaaegsel kontrollimisel, sest pärast toodangu taarast või pakendist väljavõtmist on pakendi (pakkimise) kvaliteedi kontrollimine raskendatud. Siinjuures ei tohi unustada, et puittaara remondivajadus ning kott-taara seisund tuleb kindlaks teha toodangu transpordivahendist väljalaadimisel, seega sageli enne toodangu kvaliteedi kontrollimist.

Kõiki neid eeskirju, mis kvaliteedilise vastuvõtmise juhendiga on kehtestatud taaras hangitava toodangu vastuvõtmiseks, rakendatakse samuti panderollitud ja plommitud pakkide (kimpude) vastuvõtmisel, kui panderolli või pakendi terviklikkust rikkumata või plomme maha võtmata on toodangu väljavõtmine pakist (kimbust) võimatu.

Toodangu vastuvõtmine loetakse õigeaegseks, kui toodangu kvaliteedi ja komplektsuse kontrollimine on lõpetatud ettenähtud tähtaegade jooksul. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaegade rikkumine tekitab kahju eelkõige saajale endale. Kui saaja rikub toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks ettenähtud tähtaegu ning selle tõttu pole võimalik kindlaks teha, kelle süü tõttu toodang riknes või halvenes, jääb saaja hagi, millega ta nõuab toodangu rik-

nemisest või kvaliteedi halvenemisest tulenevate kahjude hüvitamist või trahvide maksmist, rahuldamata.[129] Näiteks kontrollis Tšernigovi Tööstuskaubastu Tšernigovi Majapidamistarvete Hulgibaasilt 15. veebruaril saadud tärgeldusvahendit «Aprett» alles 15. aprillil ning tegi kindlaks, et see on riknenud. Ekspert tegi kindlaks, et «Aprett» oli riknenud miinustemperatuuri juures hoidmise tõttu, kuid keeldus riknemise koha ning aja kohta arvamust andmast, sest saaja oli lasknud mööduda kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaja. Kuivõrd polnud võimalik kindlaks teha, kelle süü (tootja, hankija või saaja) tõttu «Aprett» riknes, jäi saaja hagi rahuldamata.

Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaegade rikkumise motiivil ei või aga hagi jätta rahuldamata siis, kui toodang on mittekohase kvaliteediga või mittekomplektne tootmisest tingitud puuduste tõttu.

Kui saaja rikub kiiresti rikneva toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaegu, vabaneb hankija (tootja) vastutusest mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest, välja arvatud need juhud, kui saaja tõendab, et toodangu juures avastatud puudused ei võinud tekkida ajavahemiku jooksul, mille võrra hilines kvaliteediline vastuvõtmine.[130]

Nendel juhtudel, kui saaja on küll rikkunud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaegu, kuid sellele vaatamata arbitraaž või vahekohus tuvastab toodangus avastatud puuduste tekkimise põhjused, nende tekkimise aja ja koha ning süüdiolevad organisatsioonid, peab ta hagi rahuldama ning hankijalt (tootjalt) sisse nõudma ettenähtud trahvi täies ulatuses. Seejuures võib arbitraaž või vahekohus selle trahvi kas osaliselt või täielikult sisse nõuda liidueelarve tuludesse.

Kuid toodangu mitteõigeaegne vastuvõtmine ei kahjusta mitte üksnes saaja huve, vaid ka riigi huve. See kahju on paraku suurem saaja kahjust. Kui tootjaettevõtte tsehhides, jaoskondades jm. rikutakse toodangu valmistamise tehnoloogiat, kasutatakse mittekvaliteetset toorainet ja koostisosi, ei kontrollita küllaldaselt toodangu kvaliteeti,

---

[129] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 27 («Инструктивные указания», стр. 125—126).

[130] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 28 («Инструктивные указания», стр. 126).

siis saab ettevõtte administratsioon selliste väärnähtuste vastu võidelda seda efektiivsemalt, mida varem saabuvad selle kohta vastavad singaalid. Signaalid saabuvad muidugi eelkõige tootjaettevõtte enda kontrollorganitelt, kuid suur tähtsus on ka toodangu saajalt saabunud signaalidel. Need on mitmesugused; olulisemaid nendest on kutse, millega tootjat palutakse saata oma esindaja osa võtma toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest ja kahepoolse akti koostamisest, ja hoiuallkiri, mis saadetakse tootjale siis, kui saaja keeldub mittekohase kvaliteediga toodangu vastuvõtmisest.

Seega on toodangu õigeaegsel kvaliteedilisel vastuvõtmisel suur tähtsus eelkõige tootmisprotsessi vahetu reguleerimise seisukohalt. Peale selle võimaldab toodangu kvaliteedi õigeaegne kontrollimine mõjutada tootmisprotsessi ning tootja (hankija) tegevust ka teiste vahendite abil, sest siis, kui toodangu kvaliteediline vastuvõtmine on läbi viidud õigeaegselt, kui toodangus avastatud puuduste iseloomu, tekkimise põhjuse, aja ja koha suhtes ei teki mingeid vaidlusi, on võimalik rakendada tootja (hankija) suhtes selliseid mõjutamisvahendeid nagu kahjude hüvitamine, trahvide sissenõudmine, toodangus avastatud puuduste kõrvaldamine ning mittekvaliteetse toodangu väljalaskmises süüdi olevate isikute karistamine.

3. Toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad

Kehtiva korra kohaselt võtavad saabunud toodangu kvaliteediliselt vastu saajaettevõtte juhataja või tema asetäitja poolt selleks volitatud kompetentsed töötajad. Nende töötajate kompetentsus peab olema konkreetne, s. t. nad peavad oma hariduse, kvalifikatsiooni, töö- ja elukogemuste poolest olema kompetentsed just nimelt vastuvõtmiseks esitatud konkreetse toodangu valmistamise, pakkimise, hoidmise, transportimise, kasutamise ja ekspluateerimise küsimustes. Nad peavad olema suutelised kindlaks tegema vastuvõtmiseks esitatud toodangus avastatud puuduste iseloomu, tekkepõhjused, puuduste tekkimise koha, aja jms. asjaolud.

Toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjate

mittekompetentsusel võivad olla väga kahjulikud tagajärjed.

Võttes arvesse vastuvõtmisest osavõtjaile esitatud nõudeid, peavad tootmisettevõtetes toodangut kvaliteediliselt vastu võtma tehnilise kontrolli osakonna töötajad, insener-tehnilised töötajad, laboratooriumide ja uurimisasutuste töötajad, kaubandusettevõtetes aga kaubatundjad, spetsialiseeritud osakondade ja sektsioonide töötajad jt. töötajad. Keda just loetletud töötajatest igal konkreetsel juhul toodangut vastu võtma saata, sõltub sellest, kas vastuvõtmise käigus kontrollitakse vaid toodangu välist seisundit või viiakse läbi toodangu kvaliteedi üksikasjalik ning lõplik kontrollimine, kas kvaliteeti kontrollitakse proovide võtmise teel või muul viisil.

Toodangut kvaliteediliselt vastu võtvad isikud ei pea olema kompetentsed ainuüksi toodangu valmistamise, hoidmise, transportimise ja kasutamisega seoses olevates tehnilistes küsimustes, vaid nad peavad olema kompetentsed ka vastuvõtmisega seotud juriidilistes küsimustes. Samuti peavad nad suutma kindlaks teha põhjuslikke seoseid nähtuste vahel, s. o. põhjuslikke seoseid toodangu mittekohase kvaliteedi ning valmistamise, transportimise, hoidmise ja kasutamise konkreetsete tingimuste vahel. Selleks peavad saajaettevõtted palju ära tegema. Nad on kohustatud võtma tarvitusele abinõusid toodangu vastuvõtmisega tegelevate töötajate teadmiste täiendamiseks vastavate õppuste ja seminaride korraldamise teel, nende varustamiseks vajaliku kirjandusega, seadusandliku materjaliga ja toodangu kvaliteeti määratleva normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga. Saajaettevõtted on kohustatud tagama, et toodangu vastuvõtjad tunneksid hästi ning järgiksid rangelt «Tootmistehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade kvaliteedilise vastuvõtmise korra juhendit», samuti toodangu kvaliteedi järgi vastuvõtmise muid eeskirju, mis sisalduvad standardites, tehnilistes tingimustes, hanke põhi- ja eritingimustes ja muudes normatiivaktides. Samaaegselt on nad kohustatud süstemaatiliselt kontrollima nende isikute tööd, kes võtavad toodangut vastu, ning vältima toodangu vastuvõtmist reguleerivate eeskirjade rikkumisi.

Teiseks peavad toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad olema selleks v o l i t a t u d. See nõue ei tähenda seda, et igal konkreetsel juhul peab saajaettevõtte juha-

taja vastuvõtmisest osavõtjaile välja andma volikirjad, vaid seda, et nende töötajate ring, kes peavad toodangut kvaliteediliselt vastu võtma, oleks kindlaks määratud, et majandusorganisatsioonis poleks sellist olukorda, kus toodangu saabudes pole veel teada, kes konkreetselt peab seda vastu võtma. Volitamise viisi valib saajaettevõtte juhataja või tema asetäitja (näiteks volitab volikirjade väljaandmise, käskkirjaga määramise jne. teel).

Kui saaja veab hankija laost toodangu ise välja ning vastavalt pooltevahelisele lepingule võtab toodangu seal ka kvaliteediliselt vastu, tuleb toodangu koguseliseks vastuvõtmiseks väljaantud volikirjas teha märge selle kohta, et saaja esindaja on volitatud toodangut ka kvaliteediliselt vastu võtma. Sellise märkuse olemasolu peab kontrollima eriti hankija, et vältida hilisemaid arusaamatusi ja vaidlusi.

Vaatamata sellele, et saajaettevõtte töötajad on kompetentsed ning volitatud, ei ole toodangu ühepoolne kvaliteediline vastuvõtmine lubatud, kui saatja pole andnud selleks oma nõusolekut. Kui ilma saatja nõusolekuta võetakse toodang kvaliteediliselt vastu ühepoolselt, s. o. ilma vastavates eeskirjades ettenähtud kompetentsete esindajateta, ei ole tõendatud saatja süü mittekohase kvaliteediga, mittekomplektse jms. toodangu hankimises. Näiteks jäi rahuldamata Rapla Tarbijate Kooperatiivi hagi Narva Mööblivabriku vastu, sest akt mööbli kahjustumise kohta koostati, ilma et selle juurde oleks kutsutud vastavalt volitatud kompetentset üldsuse esindajat või samasugust esindajat teisest organisatsioonist või eksperti.

Selleks et tõendada tootja (saatja) süüd mittekohase kvaliteediga toodangu hankimises, toodangu riknemises ning selle kvaliteedi halvenemises, on saaja kohustatud välja kutsuma vastavad esindajad ning toodangu kvaliteediliselt lõplikult vastu võtma ja vastava akti koostama juba väljakutsutud esindaja osavõtul. Kuni väljakutsutud esindaja ilmumiseni peab saaja tegema kõik, et vältida toodangu edasist halvenemist ning selle segunemist teise samaliigilise toodanguga.

Seoses mittekohase kvaliteediga toodangu hoidmisega tekib küsimus, kas saaja, avastanud esimeste taarakohtade (pakendite) avamisel toodangu kvaliteedile esitatavate nõuete rikkumise, on kohustatud peatama korrasolevate taarakohtade avamise ning hoidma toodangut tootja origi-

naaltaaras (-pakendis) või peab ta avama kõik taarakohad. Vastus sellele küsimusele sõltub mitmesugustest asjaoludest. Kui võtta arvesse, et tootjale (saatjale) saadetavas väljakutses peab olema näidatud mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu kogus, peaks saaja avama kõik taarakohad, sest vastasel juhul pole neid andmeid väljakutses võimalik näidata. Sel juhul, kui toodangut on võimalik vastu võtta valikkontrollimise teel, võib saaja piirduda ainult osa taarakohtade avamisega, sest avatud taarakohtades sisalduva toodangu kvaliteedi alusel on saajal õigus teha järeldus ka avamata jäänud taarakohtades sisalduva toodangu kvaliteedi kohta. Ning lõpuks, kui esimese (või esimeste) taarakoha (-kohtade) avamisel selgub, et korrasolevates kinnistes taarakohtades esineb peale mittekvaliteetsuse veel ka toodangu puudujääk netokaalu või ühikute arvu järgi, ei tohi saaja ülejäänud taarakohti avada. Võttes arvesse neid asjaolusid, peab saaja toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel avama kõik korrasolevad taarakohad ning kontrollima nendes sisalduva toodangu kvaliteeti, välja arvatud juhud, mil esimestena avatud taarakohtades avastati toodangu koguseline puudujääk, samuti juhud, mil saaja kasutab oma õigust kontrollida toodangu kvaliteeti valikuliselt.

Eespool nägime, et toodangu kogust kontrollitakse taara avamisel. Seega tuleb korras kinnises taaras saabunud toodangu kvaliteeti ja kogust kontrollida tingimata samal ajal, kui taarakohad avatakse toodangu kvaliteedi kontrollimiseks. Kui taarakoha avamisel kontrollitakse ainult toodangu kvaliteeti ning ei kontrollita selle kogust, ei vastuta tootja (saatja) hiljem avastatud puudujäägi eest. Vastupidisel juhul, s. t., kui taarakoht avatakse ainult koguse kontrollimiseks, pole kvaliteedi ja koguse samaaegne kontrollimine tingimata kohustuslik, kui tootja (saatja) ning saatmise aeg on vaieldamatult kindlaksmääratavad, toodangul esinevad ainult tootmisest tingitud puudused ning antud hoiutingimustes on välistatud toodangu riknemise võimalus.

Taarakohtade avamisel avastatud toodagu mittekohase kvaliteedi kohta ei ole aktide koostamine tavaliselt kohustuslik.[131]

---

[131] «Социалистическая законность» 1968, № 1, стр. 81.

Mõningatel juhtudel ei peatata toodangu kvaliteedilist vastuvõtmist, vaid see viiakse lõpule, ära ootamata tootja (saatja) esindaja ilmumist. Nii on «Kala ja kalakaupade hanke eritingimustes» ette nähtud, et toodangu riknemise avastamisel kutsub saaja välja hankija esindaja, jätkates seejuures toodangu vastuvõtmist ettenähtud tähtaegade jooksul. Kui hankija teatab oma esindaja väljasõitmisest, ei realiseeri saaja toodangut kuni esindaja saabumiseni. Juhul aga, kui kolme päeva jooksul ei saabu hankijalt teadet esindaja väljasõitmise kohta, realiseerib saaja toodangu üldistel alustel.

Avastanud, et saabunud toodang ei vasta oma kvaliteedi, komplektsuse, markeeringu jne. poolest kehtestatud nõuetele, kutsub saaja toodangu edasisest vastuvõtmisest osavõtmiseks ja kahepoolse akti koostamiseks välja kõigepealt t o o t j a (s a a t j a) esindaja. See, kumma esindajat just välja kutsuda, sõltub konkreetsetest asjaoludest. Kui näiteks toodangu saatjaks on varustus-turustusorganisatsioon, kes on oma laos toodangu ümber taarastanud, ning vastuvõtmisel ilmneb, et toodangul esinevad puudused pole üldse tootmisest tingitud, pole tootja väljakutsumine kohustuslik.

Tootja (saatja) esindaja väljakutsumine sõltub tema asukohast. *Samalinnalise tootja (saatja)* esindaja väljakutsumine on rangelt kohustuslik. *Teiselinnalise tootja (saatja)* väljakutsumine on seevastu kohustuslik vaid siis, kui see on ette nähtud hanke põhi- ja eritingimustes, muudes eeskirjades või lepingus. Arusaamatuste ja asjatute vaidluste vältimiseks peaksid saajad teiselinnalise tootja (saatja) esindaja välja kutsuma ka nendel juhtudel, mil see pole küll kohustuslik, kuid toodangu puuduste iseloomu, mittekohase kvaliteediga toodangu koguse, maksumuse jms. asjaolude tõttu on tootja (saatja) esindaja osavõtt toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest soovitav (vajalik).

Kuigi enamik hanke eritingimusi nõuab, et saaja kutsuks toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma vastavad esindajad, ei ole esindajate väljakutsumine ammendava täpsusega reguleeritud. Kõigepealt pole hanke eritingimustes alati ette nähtud, kas tuleb välja kutsuda sama- või teiselinnaline esindaja. Näiteks räägitakse «Metsamaterjalide ja standardmajade hanke eritingimustes» ja «Portselan- ja fajansskaupade ning klaas-

toodete hanke eritingimustes» esindajate väljakutsumisest üldse. Ainult selliste toodanguliikide nagu tekstiilkaupade, valmisriiete jms. hanke eritingimused nõuavad teiselinnalise esindaja väljakutsumist. Vaatamata nendele ebatäpsustele tuleb asuda seisukohale, et teiselinnaline esindaja tuleb kohustuslikult kutsuda toodangu vastuvõtmise juurde ka nendel juhtudel, kui vastuvõetava toodangu hanke eritingimustes pole öeldud, milline esindaja (sama- või teiselinnaline) tuleb kutsuda, kuid esindaja väljakutsumine kui selline on ette nähtud.

Teiseks ei ole hanke eritingimustes täpselt ette nähtud, kelle esindajad tuleb välja kutsuda. Enamik hanke eritingimusi nõuab hankija või saatja esindaja väljakutsumist, kuid on ka selliseid hanke eritingimusi, mis nõuavad kas ainult hankija või ainult saatja esindaja väljakutsumist. Näiteks puuvillase ja villase lõnga saajad on kohustatud välja kutsuma hankija esindaja, piima- ja margariinitoodangu saajad aga saatja esindaja. Ainult vähestes hanke eritingimustes on ette nähtud hankija või tootja esindaja väljakutsumine (näit. «Tekstiilikaupade hanke eritingimused»). Sellega seoses tekib küsimus, kas saaja on kohustatud välja kutsuma teiselinnalise tootja (näiteks piimatoodete kombinaadi) esindaja, kui hanke eritingimustes on ette nähtud, et välja tuleb kutsuda kas hankija või saatja (näiteks külmhoone) esindajad, kuid tootja pole saaja suhtes ei hankija ega saatja? Võttes arvesse, et kehtiva korra kohaselt tuleb toodangu kvaliteedist tulenevate kahjude ja trahvide tasumiseks pretensioonid esitada nii hankijale, saatjale kui ka t o o t j a l e ning et mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise korral eeldatakse kõigepealt tootja süüd, tuleb teiselinnalise tootja esindaja kutsuda toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise juurde kõikidel nendel juhtudel, mil vastuvõetava toodangu hanke eritingimustes on ette nähtud hankija või saatja esindaja väljakutsumine ning tootja ei ole hankija ega saatja.

Esindajate väljakutsumise küsimuses valitsevate ebatäpsuste tõttu tekib praktikas tihti raskusi. Nende vältimiseks tuleks hanke eritingimustes täpselt ette näha, milliste konkreetsete majandusorganisatsioonide (tootja, hankija ja saatja) esindajad tuleb kutsuda toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise juurde. Kuni eritingimuste korrigeerimiseni peavad majandusorganisatsioonid need küsimused omavahelistes lepingutes täpsustama.

Tootja (saatja) esindaja kutsutakse välja erilise v ä l j a k u t s e g a, milles peab olema näidatud:

1) toodangu nimetus, faktuurarve number või transpordidokumendi number, kui väljakutsumise momendiks pole arvet veel saadud;

2) toodangus avastatud põhilised puudused;

3) toodangu kvaliteedi ja komplektsuse järgi vastuvõtmiseks määratud aeg;

4) mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu kogus.

Kõikide nende andmete märkimisel väljakutses on suur tähtsus ning ühtki neist ei või ära jätta. Eriti suur tähtsus on p. 2 ja 4 nimetatud andmete äranäitamisel, sest toodangus avastatud põhiliste puuduste ning mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu kogust määratlevate andmete alusel otsustab ju tootja (saatja), kas saata oma esindaja saaja juurde või mitte. Samuti võimaldavad need andmed, kui nad on küllalt üksikasjalikud ja täpsed, võtta tootjal tarvitusele abinõud mittekohase kvaliteediga toodangu väljalaskmise lõpetamiseks (näiteks, kui toodangus avastati konstruktsioonilised puudused).

Väljakutse peab olema saadetud telegrammina,telefonogrammina, teletaibi teel jne. Kuid tootja (saatja) esindajat on võimalik välja kutsuda ka telefoni teel või vahetu suulise pöördumisega, kusjuures talle tehakse teatavaks kõik väljakutse puhul kohustuslikud andmed. Suulise väljakutsumise puhul on aga olemas oht, et tootja (saatja) võib hiljem eitada väljakutsumist ning saaja ei suuda tavaliselt tõendada, et ta esindaja välja kutsus.

Tootjale (saatjale) adresseeritud väljakutse tuleb saata (üle anda) hiljemalt *24 tunni jooksul*, kiirestirikneva toodangu puhul aga otsekohe pärast toodangu kvaliteedi, komplektsuse, markeeringu, pakendi või taara kehtestatud nõuetele mittevastavuse avastamist, kui hanke põhi- ja eritingimuste, muude pooltele kohustuslike eeskirjade või lepinguga pole kehtestatud teistsuguseid tähtaegu.

Tootja (saatja) esindaja väljakutsumine pole mitte ainult formaalsuse täitmine, vaid tal on suur tähtsus. Kui tootja (saatja) esindajat välja ei kutsuta, jääb tootja ilma võimalusest ise kaitsta oma huve toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel, kõrvaldada operatiivselt toodangus esinevad pisipuudused jne. Samuti võivad kannatada ka saaja huvid, sest ilma niisuguse kompetentse esindajata, nagu

seda on tootja esindaja, võidakse toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel teha selliseid vigu, mille tõttu tuleb hiljem toodangu kvaliteeti uuesti kontrollida, toodang võidakse alusetult praagiks tunnistada jne.

Kui saaja ei kutsu tootja (saatja) esindajat toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma, ei jäeta toodangu mittekohasest kvaliteedist, mittekomplektsusest jms. tulenevat hagi rahuldamata, kui hagi on dokumentaalselt tõendatud.

Nii nagu tootjate (saatjate) esindajate väljakutsumine, sõltub ka nende esindajate ilmumine tootja (saatja) asukohast. Samalinnalise hanke korral on tootja (saatja) esindaja ilmumine *kohustuslik*. Samalinnalise tootja (saatja) esindaja on kohustatud ilmuma saaja väljakutse peale hiljemalt *järgmisel päeval*, kiiresti rikneva toodangu puhul aga hiljemalt *4 tunni* jooksul pärast väljakutse saamist, kui väljakutses pole näidatud teistsugust aega.

Teiselinnaline tootja (saatja) ei ole kohustatud saatma oma esindajat saaja juurde toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma, välja arvatud juhud, mil selline kohustus on ette nähtud pooltevahelises lepingus. Kui teiselinnaline tootja otsustab siiski saata oma esindaja saaja juurde, peab esindaja ilmuma hiljemalt *3 päeva jooksul* pärast väljakutse saamist, arvestamata sõiduks vajalikku aega, kui hanke põhi- ja eritingimustes, teistes pooltele kohustuslikes eeskirjades või lepingus pole teistsugust tähtaega ette nähtud. Sageli peab tootja (saatja) teatama saajale oma esindaja väljasõitmisest. Näiteks peab veini, likööri-viinatoodete ja õlle hankija saatma sellise teate 48 tunni jooksul, liha ja lihasaaduste hankija aga 24 tunni jooksul pärast saajatelt väljakutse saamist. Vahel tuleb teatada ka esindaja mitteilmumisest.

Nendel juhtudel, kui tootja (saatja) esindaja ilmub saaja juurde pärast ilmumiseks ettenähtud tähtaja möödumist ning pärast toodangu vastuvõtmise kohta akti koostamist, peab saaja tootja (saatja) esindaja nõudmisel võtma tarvitusele abinõud toodangu teistkordseks kontrollimiseks ja uue akti koostamiseks tootja (saatja) esindaja osavõtul. Ei koostata aga mingisugustel põhjustel uut akti, lahendatakse kõik toodangu kvaliteedist tulenevad vaidlused olemasolevate aktide ja dokumentide alusel.

Kuivõrd teiselinnaline tootja (saatja) võib asuda saajast väga kaugel, on esindaja saatmine seotud tunduva

raha- ja ajakuluga, mida ei saa õigustada eriti siis, kui mittekvaliteetse toodangu hulk on tühine või toodangus avastatud puuduste iseloom ja tekkepõhjused pole eriti vaieldavad. Sellisel juhul pole otstarbekohane esindajat välja saata. Et teiselinnaline tootja (saatja) saaks ka sellistel juhtudel oma huve kaitsta, annab kvaliteedilise vastuvõtmise juhend talle õiguse volitada toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma *ettevõtet, mis asub toodangu saamise kohas.* Selliseks ettevõtteks võib olla ettevõte, kes koos tootjaga (saatjaga) allub ühele ja samale ministeeriumile või keskasutusele, kes toodab vastuvõetava toodanguga sarnast toodangut jne. Volitamisest tuleb teatada ka saajale, et see teaks, kelle esindajat oodata.

Saaja juurde ilmunud tootja (saatja), samuti saamise kohas asuva ettevõtte esindajal peab olema kaasas tunnistus selle kohta, et tal on õigus osa võtta saabunud toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest. Sellised tunnistused annab välja tootjaettevõtte (saatjaettevõtte) juhataja või tema asetäitja. Kui toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest saadetakse osa võtma saamise kohas asuva ettevõtte töötaja, annab sellise tunnistuse välja viimati mainitud ettevõte. Sel juhul peab esindajale väljaantud tunnistuses olema tehtud viide dokumendile, millega tootja (saatja) volitas antud ettevõtet toodangu vastuvõtmisest osa võtma.

Ilmunud esindajate volitusi tuleb kontrollida enne toodangu vastuvõtmisele asumist. Kui tootja (saatja) esindajal ei ole kaasas volitusi sisaldavat tunnistust, võib ta volituste olemasolu ka mõnel muul viisil tõendada (näiteks esitada telegrammi, millega kinnitatakse volituste olemasolu) ning kui saaja sellega rahuldub, võib esindaja toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtta. Kui saamise kohas asuva ettevõtte esindajal pole kaasas vastavat tunnistust, ei tule teda lubada osa võtta toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest, sest sellise esindaja osavõtul koostatud akt loetakse ühepoolseks. Esindajatele väljaantavates tunnistustes tuleb näidata samad andmed, mis märgitakse tunnistuses siis, kui esindaja saadetakse mõnesse teise ettevõttesse toodangu kvaliteedi kontrollimisest osa võtma.

Vajaduse korral võidakse määrata ka erilised esindajad, kes toodangu saajale kvaliteediliselt üle annavad. Näiteks on «Parkkoore ja parkeekstraktide hanke eritingi-

mustes» ette nähtud, et tarbijate kooperatsiooni süsteemi ettevõtetelt saabunud parkkoore annavad saajale koguse ning kvaliteedi järgi üle rajooni tarbijate kooperatiivide liitude poolt määratud alalised esindajad.

Kui tootja (saatja) esindaja ilmub saaja väljakutse peale, võetakse toodang kvaliteediliselt vastu ning koostatakse vastav kahepoolne akt. Langevad seejuures mõlema poole esindajate arvamused kõikides küsimustes kokku, pole mingisuguste muude esindajate väljakutsumine nõutav ega vajalik. Kui aga tootja (saatja) ja saaja esindajate vahel tekivad lahkarvamused avastatud puuduste iseloomu ning tekkepõhjuste kohta, on *saaja* kohustatud toodangu puhul välja kutsuma vastava kvaliteediinspektsiooni või teise kompetentse organisatsiooni esindaja, kauba puhul aga kaubaekspertiisi büroo eksperdi, või teise kompetentse organisatsiooni esindaja. Siinjuures tuleb silmas pidada seda, et antud juhul mõeldakse tootja (saatja) esindaja all ka saamise kohas asuva ettevõtte esindajat, kes saadeti toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma tootja (saatja) palve alusel.

Seega on tootja (saatja) esindajad need, keda kõige esimestena kutsutakse toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma. Kui aga tootja (saatja) esindaja või tema poolt volitatud ettevõtte esindaja ei ilmu saaja väljakutse peale kindlaksmääratud tähtajaks või kui teiselinnalise tootja (saatja) esindaja väljakutsumine ei ole saajale kohustuslik, kontrollitakse tootmistehnilise otstarbega toodangu kvaliteeti vastava *harukondliku kvaliteediinspektsiooni* esindaja, rahvatarbekaupade kvaliteedi aga *kaubaekspertiisi büroo eksperdi või vastava kvaliteediinspektsiooni esindajate osavõtul.* Neid esindajaid võiks tinglikult nimetada teise ringi esindajateks ning nende väljakutsumise kohustus on ette nähtud ka paljudes hanke eritingimustes. Seejuures on mõnedes hanke eritingimustes ka ette nähtud, millise konkreetse harukondliku kvaliteediinspektsiooni esindaja tuleb välja kutsuda. Näiteks tuleb metsamaterjalide ja standardmajade kvaliteedi kontrollimise juurde kutsuda Riikliku Metsainspektsiooni või Riikliku Metsaprakeraaži esindajad, Eesti NSV ettevõtete poolt toodetud kohalike ehitusmaterjalide kvaliteedi kontrollimise juurde aga ENSV Riikliku Ehituskomitee Riikliku Ehitusinspektsiooni kohalik esindaja.

Harukondliku kvaliteediinspektsiooni esindaja, kaubaekspertiisi büroo eksperdi või kvaliteediinspektsiooni esindaja väljakutsumine on kohustuslik vaid siis, kui need asutused *asuvad saaja asukohas*. Seega ei või saaja kutsuda toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise juurde muid esindajaid, kui ülaltähendatud asutused asuvad saaja asukohas. Näiteks peavad Tallinnas asuvad saajad kutsuma rahvatarbekaupade kvaliteedilise vastuvõtmise juurde kõigepealt Üleliidulise Kaubanduspalati ENSV-s asuva osakonna kaubaekspertiisi büroo eksperdi. Kui saaja jätab saamise kohas asuva kvaliteediinspektori või eksperdi välja kutsumata, tekib toodangu mittekohasest kvaliteedist, mittekomplektsusest jms. tuleneva vaidluse lahendamisel raskusi tootja (saatja) süü kindlakstegemisel eriti nendel juhtudel, kui toodangus avastatud puuduste iseloom ning tekkepõhjused pole küllaldase täpsusega kindlaks määratud, kuid ekspertiisi tegemine pole enam võimalik, toodangus avastatud puuduste tekkimine on võimalik ka hoidmisel jne.

Kui toodangu kvaliteedi kohta on välja antud riikliku inspektsiooni sertifikaat, peab selle toodangu kvaliteeti kontrollima sama inspektsiooni inspektor. Juhul kui saamise kohas ei ole sellist riiklikku inspektsiooni või kui selle esindaja ei ilmu ettenähtud aja jooksul, võetakse kõnesolev toodang vastu hanke eritingimustes või muudes normatiivaktides ettenähtud korras või kui need ei sisalda juhiseid toodangu vastuvõtmise kohta, siis kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis ettenähtud korras.[132]

Ülalöeldust ei tohi teha järeldust, nagu võiks saaja kutsuda toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise juurde harukondliku kvaliteediinspektsiooni, kaubaekspertiisi büroo või vastava kvaliteediinspektsiooni esindajad ainult siis, kui nad asuvad saaja asukohas. Vastupidi: saajal on õigus tähendatud asutuste esindajaid välja kutsuda, sõltumata nende asukohast, kui seejuures ei rikuta toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaega, mis toob kaasa võimatuse määrata kindlaks toodangu riknemise või selle kvaliteedi halvenemise põhjust, kohta ja aega. Seejuures tekib aga küsimus, kas tootja (saatja) peab tasuma saajale kulud,

---

[132] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. aprilli 1967. a. juhendkirja nr. I-I-16 p. 7 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 26).

mis on seoses toodangu vastuvõtmisega inspektori või eksperdi poolt? Kuivõrd pooltele kohustuslike eeskirjadega ei nõuta inspektori või eksperdi väljakutsumist toodangu kvaliteedi kontrollimise juurde, kui nad ei asu saaja asukohas, ei ole tootja (saatja) tavaliselt kohustatud hüvitama inspektori või eksperdi poolt toodangu kvaliteedi kontrollimisega seoses olevaid kulusid, samuti muid kulusid ja kahjusid. Näiteks saabusid Ehitusmaterjalide Tehase «Männiku» poolt Kurista Metsamajandile saadetud silikaattellised sihtjaama 28. jaanuaril, kuid saaja ei laadinud telliseid enne platvormidelt maha kui 2. veebruaril, mil telliste kvaliteeti kontrollis kaubaekspertiisi büroo ekspert. Sellega seoses tasus saaja raudteele 330 rbl. 60 kop. trahvi platvormide ülemäärase seismise eest ning esitas hagi selle trahvi tasumisega tekitatud kahju sissenõudmiseks tehaselt «Männiku» kui mittekvaliteetsete telliste tootjalt. Riiklik arbitraaž jättis saaja hagi rahuldamata, sest «ENSV ettevõtete poolt toodetavate kohalike ehitusmaterjalide hanke eritingimused» ei nõua, et silikaattelliste kvaliteeti peab kontrollima kaubaekspertiisi büroo ekspert.

Kulud ning kahjud, mis on tingitud toodangu kvaliteedi kontrollimisest väljaspool saaja asukohta asuva inspektori või eksperdi poolt, võidakse tootjalt (saatjalt) sisse nõuda erandjuhtudel (näiteks kui toodangu kvaliteedi kontrollimine on komplitseeritud, saamise kohas või lähikonnas asuvates ettevõtetes ei ole kompetentseid töötajaid jne.).

Kui saaja (ostja) asukohas ei ole vastavat kvaliteediinspektsiooni või kaubaekspertiisi bürood, kui need keelduvad oma esindajat saatmast või kui nende esindaja ei ilmu saaja (ostja) väljakutse peale, toimub vastuvõetava toodangu kvaliteedi, komplektsuse, markeeringu, taara ja pakendi kontrollimine:

1) *teise ettevõtte (organisatsiooni) kompetentse esindaja osavõtul,* kelle saatis sama ettevõtte (organisatsiooni) juhataja või

2) *saajaettevõtte üldsuse kompetentse esindaja osavõtul,* kelle määrab ettevõtte juhataja isikute hulgast, kes on selleks kinnitatud sama ettevõtte ametiühingu vabriku-, tehase- või kohaliku komitee poolt või

3) *saajaettevõtte poolt ühepoolselt,* kui tootja (saatja) andis nõusoleku toodangu ühepoolseks vastuvõtmiseks.

Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis pole ette nähtud, et teine ettevõte (organisatsioon), kes saadab oma esindaja toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma, peaks olema n. ö. erapooletu. Seega võib toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise juurde saata oma esindaja mistahes ettevõte (organisatsioon), s. t. ka selline, kes koos toodangu saajaga allub ühele ja samale ministeeriumile või keskasutusele või kes on toodangu saaja kõrgemalseisev organisatsioon. Selliseks ettevõtteks (organisatsiooniks) võivad olla ka saajaettevõtte poolt väljalastava toodangu tellijad, kelle esindajad asuvad saajaettevõttes, samuti täitevkomiteed, kolhoosid jms. ettevõtted (organisatsioonid). Täitevkomiteed võivad toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma volitada ka neid rahvasaadikuid, kes töötavad saajaettevõttes.

Erinevalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendist on üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes ette nähtud, et tootja (saatja) esindaja, inspektori või eksperdi mitteilmumise korral kutsutakse välja erapooletu organisatsiooni esindaja, s. o. sellise organisatsiooni esindaja, kes ei allu saaja kõrgemalseisvale organisatsioonile (ministeeriumile või keskasutusele) või kes ise ei ole saaja kõrgemalseisev organisatsioon. Sellega seoses tekib küsimus, millistest eeskirjadest peab saaja juhinduma esindajate väljakutsumisel — kas kvaliteedilise vastuvõtmise juhendist või hanke eritingimustest? Võttes arvesse, et niihästi kvaliteedilise vastuvõtmise juhend kui ka enamik hanke eritingimusi on kinnitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Arbitraaži poolt ning et kvaliteedilise vastuvõtmise juhend hakkas kehtima hiljem, võib saaja kutsuda toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise juurde esindajaid mistahes teisest ettevõttest (organisatsioonist), vaatamata sellele, et üksikute toodanguliikide hanke eritingimustega nõutakse esindaja kutsumist erapooletust organisatsioonist.[133]

Kuigi kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis ei nõuta esindaja kutsumist erapooletust organisatsioonist, peab toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võttev teise ettevõtte (organisatsiooni) esindaja olema ikkagi erapooletu vastuvõetava toodangu kvaliteedi kindlaksmääramise suhtes, s. t. ta ei tohi olla isiklikult huvitatud toodangu

[133] Vt. viide 131.

kvaliteedi nii- või teistsugusest hindamisest. Näiteks ei või saaja kontrollida toodangu kvaliteeti raudtee esindaja osavõtul, sest raudtee kui toodangu vedaja võib olla huvitatud, et toodangu riknemises või kvaliteedi halvenemises tunnistataks süüdlaseks saatja. Raudtee võib toodangu riknemise või kahjustumise kohta koostada vaid kommertsakti. Nii jäi rahuldamata Kohtla-Järve Ehitustrusti Tehnilise Varustuse Kontori taotlus purunenud kipsplaatide maksumuse saatja kanda jätmiseks, sest ta kontrollis kipsplaatide seisundit raudteejaama ülema osavõtul.

Kui selgub, et teise ettevõtte (organisatsiooni) esindaja oli huvitatud toodangu mittekvaliteetseks tunnistamisest või toodangus avastatud puuduste iseloomu ning tekkepõhjuste moonutamisest, ei oma tema osavõtul koostatud akt tõendavat jõudu.

Et saatjal (tootjal) ei tekiks esindaja erapooletuse suhtes kahtlusi, on soovitav toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma saata iga kord erinev töötaja või kui see pole võimalik, siis saata töötajaid vaheldumisi. Teise ettevõtte (organisatsiooni) esindaja ei pea olema mitte üksnes erapooletu ja objektiivne, vaid ta peab olema ka kompetentne antud toodanguliigi kvaliteedilise vastuvõtmise küsimustes. Ta ei tohi olla vähem kompetentne kui saaja enda töötajad, keda on volitatud toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma.

Ettevõtete ja organisatsioonide juhatajad või nende asetäitjad on kohustatud saajaettevõtte palvel saatma talle esindajaid toodangu kvaliteedi ja komplektsuse järgi vastuvõtmisest osa võtma. Seejuures tuleb silmas pidada, et saaja võib esindaja saatmist nõuda ainult nendelt ettevõtetelt (organisatsioonidelt), kelle töötajad on kompetentsed antud toodanguliigi kvaliteedilise vastuvõtmise küsimustes. Kui selliseid töötajaid pole, võib ettevõte (organisatsioon) keelduda esindaja saatmisest. Samuti tuleb silmas pidada, et saaja on õigustatud nõudma esindajate saatmist vaid nendelt ettevõtetelt (organisatsioonidelt), kes on *juriidilised isikud*.

Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise lihtsustamiseks ning kiirendamiseks on võimalik vastuvõtmisest osa võtma volitada ka *saajaettevõtte üldsuse esindajaid*. Saajaettevõttel on igal konkreetsel juhul õigus otsustada, kas kutsuda toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma teise ettevõtte esindaja või saata selleks oma üldsuse esin-

daja. Enamasti kasutatakse üldsuse esindaja abi nendel juhtudel, mil toodang tuleb kvaliteediliselt vastu võtta kiiresti, näiteks kontrollida toodangu kvaliteeti transpordivahendi tühjendamise ajal.

Üldsuse esindajad kinnitatakse saajaettevõtte ametiühingu vabriku-, tehase- või kohaliku komitee poolt saajaettevõtte enda töötajate hulgast. Üldsuse esindajate kinnitamisel tuleb hoolikalt kontrollida ametiühingu komitee koosoleku otsustamisvõimelisust (kvoorumi kohalolekut) ning otsuse vormistamise seaduslikkust, sest esindajad tuleb kinnitada ametiühingukomitee otsusega. Üldsuse esindajad tuleb kinnitada samaks perioodiks, milliseks on valitud ametiühingukomitee,[134] kusjuures vajaduse korral (töölt lahkumine, pikemaajaline haigus või komandeering, töömahu suurenemine, usalduse kaotus) võidakse varem kinnitatud esindajad vabastada neile pandud kohustustest ning kinnitada nende asemele uued. Üldsuse esindajateks kinnitatud töötajate arv sõltub toodangu käibest, toodangu kvaliteedist jm. asjaoludest.

Saajaettevõtte esindajateks tuleb kinnitada eesrindlikud, ausad ning toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise küsimustes *kompetentsed* töötajad. Need töötajad ei tohi olla huvitatud toodangu kvaliteedi kontrollimise tulemustest, vaid peavad toodangu kvaliteedi kontrollimisel jääma rangelt erapooletuks ning objektiivseks. Et tagada üldsuse esindajate erapooletus, on kehtestatud nõue, mille kohaselt *varaliselt vastutavaid isikuid* ning nendele alluvaid, samuti isikuid, kes tegelevad varaliste väärtuste vastuvõtmise, arvestamise, hoidmise ja väljaandmisega, ei või kinnitada saajaettevõtte üldsuse esindajaiks. Seda nõuet peavad ametiühingukomiteed rangelt järgima, sest nendel juhtudel kui üldsuse esindajaks on kinnitatud mõni ülalnimetatud isikuist, ei oma selle isiku osavõtul koostatud akt tõendavat jõudu ja toodangu mittekohasest kvaliteedist, mittekomplektsusest jms. tulenev nõue jääb rahuldamata.

Praktikas tekib tihti küsimus, kas ühel või teisel ametikohal töötajad (kaubatundjad, raamatupidajad jt.) võivad olla üldsuse esindajaiks toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise juures. Kõigile nendele küsimustele on üks vastus, ja nimelt: mitte töötaja töö- või ametikoht pole määrav

[134] «Социалистическая законность» 1967, № 5, стр. 87.

üldsuse esindajaks kinnitamisel, vaid see, kas töötaja on varaliselt vastutav või viimase alluv, kas töötaja tegeleb või ei tegele varaliste väärtuste vastuvõtmise, hoidmise, arvestamise ja väljaandmisega. Seejuures tuleb silmas pidada ka seda, et varaliselt vastutavad isikud ning nende alluvad, samuti toodangu vastuvõtmise, hoidmise, arvestamise ja väljaandmisega tegelevad isikud, kes töötavad saajaettevõtte ühtedes tsehhides, jaoskondades, sektsioonides, ladudes jm., ei saa olla üldsuse esindajateks isegi sel juhul, kui toodangut võetakse kvaliteediliselt vastu saajaettevõtte teistes tsehhides, jaoskondades, sektsioonides, ladudes jm.

Seega võib üldsuse esindajateks kinnitada saajaettevõtte kõiki töötajaid, nende hulgas ka ametiühingukomitee enda liikmeid, kui nende suhtes ei kehti ülaltähendatud kitsendused. Üldsuse esindajaks ei saa kinnitada majandusorganisatsiooni juhatajat ning tema asetäitjaid, sest nad peavad kinnitama toodangu vastuvõtmise tulemuste kohta koostatud akti, samuti juriskonsulti, sest ta peab akti kohta andma oma arvamuse, esitama selle akti alusel hagi jne.

Nendel juhtudel, kui saaja ei võta transpordiorganilt toodangut ise vastu, vaid seda teeb tema eest vastav transpordi-ekspedeerimise organisatsioon, on sellel kõik saaja õigused ja kohustused. Järelikult võetakse toodang nendel juhtudel kvaliteediliselt vastu mitte saajaettevõtte üldsuse esindajate, vaid transpordi-ekspedeerimise orgaganisatsioonide üldsuse esindajate osavõtul.

Nendes ettevõtetes, ladudes, baasides jm., mille juhatajad ise on varaliselt vastutavad, ei saa töötajaid üldse kinnitada üldsuse esindajaiks, sest nad kõik alluvad varaliselt vastutavale isikule.

Seega peavad üldsuse esindajad olema täiesti erapooletud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise küsimustes. Üldsuse esindajatel nagu teise ettevõtte (organisatsiooni) esindajatelgi ei ole õigust saada saajaettevõttelt tasu toodangu vastuvõtmisest osavõtmise eest. Vastasel juhul võidakse kahelda nende erapooletuses ja objektiivsuses.

Toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma volitatud esindajale antakse välja nõuetekohaselt vormistatud *ühekordne tunnistus,* millele kirjutab alla ettevõtte (organisatsiooni) juhataja või tema asetäitja. Üldsuse esindajale annab tunnistuse saajaettevõte, teise ettevõtte

(organisatsiooni) esindajale aga see ettevõte (organisatsioon), kes esindaja saadab. Tunnistuse väljaandmisega on esindajad määratud (volitatud) toodangu kvaliteedi kontrollimisest osa võtma, mistõttu mingite muude dokumentide vormistamine pole nõutav. Tunnistust pole vaja välja anda saajaettevõtte põhitoodangu tellija esindajale, kui talle on välja antud vastav ametitunnistus.

Tunnistuses, mis annab õiguse osa võtta toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest, tuleb märkida järgmised andmed:

1) tunnistuse number ja väljaandmise kuupäev;

2) tunnistuse saanud isiku perekonna-, ees- ja isanimi, töökoht ja amet;

3) ettevõtte nimetus, kuhu esindaja saadetakse;

4) millise konkreetse toodangu vastuvõtmisest esindaja on volitatud osa võtma.

Kui toodangu vastuvõtmisest saadetakse osa võtma üldsuse esindaja, siis näidatakse tunnistuses ka tehase-, vabriku- või kohaliku komitee otsuse number ja kuupäev, millega antud isik ettevõtte üldsuse esindajaks kinnitati.

Esindajatele väljaantavates tunnistustes tuleb tingimata märkida kõik ülaltähendatud andmed. Eriti suur tähtsus on esindaja kompetentsust ning vastuvõetavat toodangupartiid iseloomustavate andmete näitamisel. Kui tunnistuses pole ära näidatud esindaja kompetentsust, võidakse kahelda kogu vastuvõtmise õigsuses ning objektiivsuses. Nii oli Kohtla-Järve Kaubandusvalitsuse poolt Valga Veinitehase vastu esitatud hagi rahuldamata jätmise üheks põhjuseks asjaolu, et teise ettevõtte esindaja tunnistuses ei ole olnud näidatud esindaja kompetentsust. Peale esindaja kompetentsuse tuleb tunnistuses tingimata märkida, et esindaja saadetakse toodangu *kvaliteedilisest* vastuvõtmisest osa võtma. Näitena toodud tunnistuses oli märgitud ainult, et esindajat volitatakse veini vastu võtma, mis on ebapiisav, sest peale kvaliteedilise vastuvõtmise viiakse läbi veel toodangu koguseline vastuvõtmine ning esindaja, kes on kompetentne toodangu koguselise vastuvõtmise küsimustes, ei pruugi seda olla toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise küsimustes. Kui tunnistuses pole täpselt märgitud, et esindaja volitatakse toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma, ei oma selle esindaja osavõtul koostatud akt tõendavat jõudu.

Näiteks jäi rahuldamata Omskis asuva ettevõtte poolt tehase «Punane Ret» vastu esitatud hagi, sest toodangut võeti vastu esindaja osavõtul, kellele väljaantud tunnistuses oli märgitud, et teda volitatakse osa võtma reklamatsioonide läbivaatamisest ja tehnilistele aktidele allakirjutamisest.

Vastuvõetava toodangupartii iseloomustamiseks ei pea tunnistuses olema tingimata ära näidatud kõikvõimalikud toodangupartiid individualiseerivad andmed, nagu transpordi- ja saatedokumentide, arve, vagunite, konteinerite ja autode numbrid, vaid tunnistuses tuleb märkida ainult need andmed, mille järgi on võimalik kindlaks teha, et esindaja saadeti just nimelt selle konkreetse toodangupartii kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma. Need andmed valib tunnistuse väljaandja ise andmete hulgast, mis talle esitab esindaja saatmist taotleja. Tavaliselt piisab toodangu ja saatja nimetusest ning mõne sellise dokumendi numbrist, mille järgi toodang saabus. Kui esindaja saatmist taotleja andmed pole küllaldased, peab ta neid täpsustama, et tunnistus saaks nõuetekohane.

Peale ülaltähendatu tuleb tunnistuses vahel näidata ka muid andmeid. Näiteks kui esindajaks saadetakse pensionär, tuleb see asjaolu tunnistuses ära näidata, samuti tuleb tunnistuses näidata, et täitevkomitee volitab rahvasaadikut jne. Kuigi tunnistuses pole esindaja allkirja näidis kohustuslik, võib seda siiski teha, kui esindaja saatmist taotleja seda palub.

Kaubaekspertiisi büroo eksperdile ning kvaliteediinspektsiooni esindajale, kes võtavad osa toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest, mingeid tunnistusi välja ei anta, sest eeldatakse, et nad oma ameti tõttu on kompetentsed toodangu vastuvõtmise küsimustes.

Selleks et esindaja oleks vastavalt volitatud, ei piisa kõigi nõutavate andmete märkimisest tunnistuses, vaid tunnistus peab olema ka vastavalt vormistatud. Tunnistus tuleb välja anda asutuse blanketil. Kui see pole võimalik, tuleb tunnistus varustada nurgastambi ja pitseriga. Tunnistuse tekst tuleb trükkida kirjutusmasinal või kirjutada käsitsi, loetavalt ning korrektselt. Tunnistuse tekst tuleb kirjutada hoolikalt ilma paranduste, kraapimiste ning ülekirjutamisteta. Täiesti lubamatu on parandada või üle kirjutada tunnistuse numbrit ja kuupäeva, sest võib tekkida kahtlus, kas esindaja võttis üldse osa too-

dangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest, kas tunnistus oli välja antud enne toodangu lõplikku vastuvõtmist jne. Nimetatud kahtlustuste vältimiseks tuleb tunnistus esindajale välja anda tingimata enne seda, kui ta läheb toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma. Vastasel juhul loetakse toodangu mittekvaliteetsust fikseeriv akt ühepoolseks.[135]

Tunnistusest tehtud ärakiri peab täpselt vastama originaalile. Näiteks esitas Ukraina Pudukaupade Hulgikaubanduse Kontori Lvovi Baas riiklikule arbitraažile hagi hangitud vihmavarjude mittekohase kvaliteedi kohta. Hagiavaldusele oli lisatud tunnistuse ärakiri, millest nähtus, et tunnistus oli välja antud 13. novembril, Kostja aga esitas riiklikule arbitraažile hagejalt koos pretensiooniga saadud originaaltunnistuse, mis oli välja antud hoopis 15. novembril. Seega oli ärakirjal tunnistuse väljaandmise kuupäev näidatud valesti ning seda oli tehtud seepärast, et toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise akti koostamise kuupäevaks oli märgitud 13. november. Hagi jäi rahuldamata, sest akt oli koostatud vastavaid volitusi omava esindaja osavõtuta.

Esindajatele väljaantud tunnistused tuleb registreerida eri žurnaalis väljaandmise järjekorras otsekohe pärast väljaandmist. See on vajalik selleks, et vältida võimalikke kahtlusi esindaja volitatuse, toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtmise jne. suhtes. Näiteks tekivad need kahtlused kohe, kui selgub, et hilisemat kuupäeva kandval tunnistusel on väiksem järjekorranumber kui varasema kuupäevaga tunnistusel ja vastupidi. Žurnaalis tuleb märkida tunnistuse number ja kuupäev, esindaja nimi, saatja nimetus ning toodangu liik. Nende andmetega saab vaidluse korral tõendada, et esindajale oli tunnistus välja antud juba enne toodangu vastuvõtu algust või et tunnistus oli välja antud just konkreetse toodangupartii vastuvõtmisest osavõtvale isikule.

Saaja võib saabunud toodangu kvaliteediliselt vastu võtta *ühepoolselt*, kui tootja (saatja) andis selleks oma nõusoleku. Et toodangu ühepoolsel vastuvõtmisel kontrollivad toodangu kvaliteeti, komplektsust, markeeringut, taarat ja pakendit ainult saaja töötajad, tuleb igal konkreetsel juhul saada nõusolek toodangu ühepoolseks vastu-

[135] Vt. viide 131.

võtmiseks. Sellise nõusoleku annab tootja (saatja) tavaliselt siis, kui ta saab saajalt kutse esindaja saatmiseks, kes võtaks osa toodangu kontrollimisest ja akti koostamisest. Igasuguste arusaamatuste vältimiseks tuleb nõusolek anda selliselt, et hiljem oleks võimalik kontrollida nii nõusoleku andmise fakti kui ka nõusoleku sisu. Järelikult tuleb nõusolek anda kirjalikult, telegrammina, telefonogrammina või teletaibi teel. Toodangu ühepoolseks vastuvõtmiseks antud nõusolek peab olema sõnaselge ning ainult ühtmoodi tõlgendatav. Nõusolekuks ei saa lugeda tootja (saatja) teadet oma esindaja mittesaatmise kohta. Näiteks on «Piima- ja margariinitoodangu hanke eritingimustes» ette nähtud, et saades saaja väljakutse, peab saatja ühe ööpäeva jooksul pärast väljakutse saamist teatama saajale oma esindaja väljasõidu päevast või oma nõusolekust toodangu vastuvõtmiseks ilma tema esindaja osavõtuta. Kui nüüd saatja teatab saajale, et nõustub toodangu kvaliteedi kontrollimisega ilma tema esindaja osavõtuta, ei tähenda see seda, et saaja võiks toodangu kvaliteeti kontrollida ühepoolselt. Sel juhul peab saaja ikkagi välja kutsuma vastavad esindajad (inspektori, eksperdi, teise ettevõtte või üldsuse esindaja). Ta vabaneb sellest kohustusest alles siis, kui saatja sõnaselgelt teatab, et nõustub toodangu *ühepoolse* vastuvõtmisega.

Tuleb silmas pidada, et toodangu ühepoolseks kvaliteediliseks vastuvõtmiseks võib nõusoleku anda *tootja*, teatud juhtudel aga ka tootjaks mitteolev saatja (varustus-, turustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioon). Kui viimane saadab toodangut edasi tootja originaaltaaras või -pakendis, võib ta sellise nõusoleku anda vaid juhul, kui toodangus avastatud puudused pole tingitud tootmisest. Seega tuleb ühepoolseks vastuvõtmiseks nõusoleku andmisel ja saamisel jälgida, et üks organisatsioon ei annaks sellist nõusolekut teise organisatsiooni eest.

4. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kord

Sõltuvalt toodanguliikide otstarbest, konstruktsioonist, koostisest, valmistamiseks kasutatud toorainest jne., on nende kvaliteedilise vastuvõtmise kord ja tingimused väga erinevad. Et otsustada, kas konkreetne toodang on kvaliteetne või mitte, tuleb kvaliteeti kontrollida ainult selle konkreetse toodanguliigi jaoks kehtestatud indivi-

duaalses korras. s. t. rakendada ainult neid viise ja meetodeid, kasutada ainult neid mõõte- ja katsetusriistu, mis on ette nähtud just selle toodanguliigi kvaliteedilist vastuvõtmist reguleerivates eeskirjades — standardites, tehnilistes tingimustes, hanke põhi- ja eritingimustes, muudes eeskirjades ja lepingus.

Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise korda reguleerivate eeskirjade täpne täitmine on väga tähtis. Kui saaja rikub kvaliteedi kontrollimisel toodangu ülevaatamist, mõõtmist, kaalumist, proovide võtmist, katsetamist jms. toimingute läbiviimist reguleerivaid eeskirju, ei ole toodangu mittekohase kvaliteedi, mittekomplektsuse jne. kohta tehtud järeldused alati põhjendatud ning toodangu vastuvõtmise tulemuste kohta koostatud akt ei oma tavaliselt tõendavat jõudu. Seega ei tule jälgida mitte üksnes seda, kas toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise viivad läbi selleks ettenähtud isikud kindlaksmääratud kohas ning ajal, vaid suurt tähelepanu tuleb pöörata sellele, et toodangu kvaliteediline vastuvõtmine toimuks ettenähtud korras.

Vaatamata toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise viiside paljusele ning individuaalsusele, tuleb kõikide toodanguliikide kvaliteedilisel vastuvõtmisel sooritada järgmised toimingud:

1) vastuvõetava toodangu normeeritud kvaliteedi ning vastuvõtmise korra kindlakstegemine;

2) vastuvõetava toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramine;

3) vastuvõetava toodangu tegeliku kvaliteedi ja normeeritud kvaliteedi võrdlemine;

4- vastuvõetava toodangu tegelikule kvaliteedile hinnangu andmine.

Toodangu kvaliteediline vastuvõtmine algab vastuvõetava toodangu *normeeritud kvaliteedi ja vastuvõtmise korra kindlakstegemisega.* Toodangu vastuvõtmine kvaliteedi ja komplektsuse järgi toimub täpses vastavuses lepingute, standardite, tehniliste tingimuste, hanke põhi- ja eritingimuste ja muude pooltele kohustuslike eeskirjadega, samuti saatedokumentide alusel, mis tõendavad hangitud toodangu kvaliteeti ja komplektsust (tehniline pass, sertifikaat, kvaliteeditunnistus, faktuurarve, spetsifikatsioon jms.). Seega peavad toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad neid eeskirju hästi tundma ning

rangelt järgima. Samuti peavad nad hästi tundma jooniseid, retsepte ja näidiseid, mille järgi toodang valmistati, ning etaloone, millega vastuvõetavat toodangut võrreldakse.

Vastuvõetava toodangu normeeritud kvaliteedi kindlakstegemine seisneb nende standardite, tehniliste tingimuste, jooniste, näidiste jms. uurimises, milles on ette nähtud selle toodangu kvaliteedile esitatavad nõuded. Ainult need eeskirjad ning materiaalsed esemed võetakse aluseks toodangu kvaliteedi kontrollimisel. Muid eeskirju ei saa aluseks võtta. Näiteks tunnistas Üleliidulise Kaubanduspalati Valgevene NSV-s asuva osakonna kaubaekspertiisi büroo ekspert mittekvaliteetseks 10 245 Kunstsarvetehase toodetud nööpi, sest 30% nööpidel olid avad, millest käsiõmblusnõel nr. 7 koos niidiga nr. 10 mahtus nööbi etteõmblemisel läbi vaid 2—3 korda, 70% nööpidel olid aga avad, millest käsiõmblusnõel nr. 7 üldse läbi ei mahtunud. Seejuures ei juhindunud ekspert mitte nööpide kvaliteeti normeerivatest tehnilistest tingimustest, vaid üleriiete valmistamise tehnilisest tüüpjuhendist. Kuivõrd ei tehnilistes tingimustes ega lepingus polnud ette nähtud, et nööpide etteõmblemisel peab saama kasutada käsiõmblusnõela nr. 7 ja niiti nr. 10, ei nõustunud riiklik arbitraaž eksperdi arvamusega ning jättis saaja hagi rahuldamata.

Vastuvõetava toodangu normeeritud kvaliteedi ja vastuvõtmise korra kindlakstegemisel tuleb aluseks võtta see standard, need tehnilised tingimused, retseptid jne., mis kehtivad *tootja asukohas*. Seda nõuet tuleb eriti hoolikalt järgida nendel juhtudel, mil toodangu kvaliteeti määratletakse tehniliste tingimustega, kuid mingisugustel põhjustel pole hankijalt tehnilisi tingimusi saadud, sest paljude toodanguliikide, peamiselt rahvatarbekaupade kohta, on eri liiduvabariikides kinnitatud erinevad tehnilised tingimused. Nii jäi rahuldamata Atšinski Kaubababaasi poolt õmblusvabriku «Baltika» vastu esitatud hagi, kuna valmisriiete kvaliteedi kontrollimisel ei juhindunud ekspert mitte Eesti vabariiklikest tehnilistest tingimustest 893-61, vaid VNFSV vabariiklikest tehnilistest tingimustest 350-61. Erandina võib teatud toodangu kvaliteedi kontrollimisel juhinduda toodangu saaja asukohas kehtivatest tehnilistest tingimustest, kui see on ette nähtud pooltevahelises lepingus. Nii on «Puu- ja aedviljatoo-

dangu hanke eritingimuste»[136] p. 6 ette nähtud, et toodang peab oma kvaliteedilt vastama saatmise kohas kehtivatele standarditele või tehnilistele tingimustele, kui *lepinguga* pole teisiti kindlaks määratud, s. t. kui lepinguga pole kindlaks määratud, et toodangu kvaliteet peab vastama mõnedele muudele standarditele ja tehnilistele tingimustele, mis ei kehti saaja asukohas. Pärast standardi, tehniliste tingimuste jms. ruumis kehtivuse kontrollimist tuleb kontrollida veel nende kehtivust ajas. See tähendab seda, et toodangu normeeritud kvaliteedi ning selle kontrollimise korra kindlakstegemisel tuleb aluseks võtta need standardid ja tehnilised tingimused, mis kehtisid vastuvõetava toodangu *tootmise ajal*. Vastupidisel juhul ei oma toodangu mittekohase kvaliteedi kohta koostatud aktid tõendavat jõudu. Näiteks esitas Harkovi Kaubamaja Nahk-galanteriikombinaadi «Linda» vastu hagi hõberebasenahast kraede mittekohase kvaliteedi kohta. Hagi arutamisel selgus, et kvaliteedi kontrollimisel võttis ekspert aluseks riiklikus standardis 7069-54 sisalduvad kvaliteedinäitajad, kuid tootmise ajal olid hõberebasenahast kraede kvaliteet normeeritud juba uue riikliku standardiga 7069-61. Riikliku arbitraaži poolt määratud kordusekspertiis viidi läbi riikliku standardi 7069-61 alusel, kusjuures selgus, et osa kraesid vastas tähendatud standardi nõuetele, mistõttu hagi rahuldati ainult osaliselt.

Vastuvõetava toodangu normeeritud kvaliteedi kindlakstegemisel ei pea vastuvõtmisest osavõtjad tutvuma mitte üksnes toodangu kvaliteedile esitatavate nõuetega, vaid nad peavad ka kindlaks tegema, kas tootjal on õigus nendest nõuetest kõrvale kalduda ning millised on sellise kõrvalekaldumise piirid. Samuti peavad nad vajaduse korral kindlaks tegema kontrollitava toodangu lubatud purunemise normi.

Peale vastuvõetava toodangu kvaliteeti normeerivate eeskirjade peavad vastuvõtmisest osavõtjad tutvuma ka tootja (saatja) poolt väljaantud dokumentidega (kvaliteeti tõendavad dokumendid, saatelehed, arved, faktuurid jne.). Kõigi nende dokumentide uurimisel tuleb peatähelepanu pöörata sellele, kas nendes on toodangu kvaliteet ühesuguselt määratud. Nendel juhtudel, kui toodangu kvaliteeti

---

[136] «Сборник инструктивных указаний», вып. 26, 1967, стр. 54—60.

tõendavates dokumentides sisalduvad kvaliteedinäitajad (sort, kategooria, koostis), ei vasta sama toodangu kohta väljaantud teistes dokumentides (arve, spetsifikatsioon, kauba-transpordisaateleht) sisalduvatele kvaliteedinäitajatele, peab saaja kontrollima toodangu tegelikku kvaliteeti.

Vastuvõetava toodangu kvaliteedi kontrollimine peab toimuma selles korras, mis on ette nähtud standardites, tehnilistes tingimustes ja muudes pooltele kohustuslikes eeskirjades. Toodangu kvaliteedi kontrollimine teistsuguses korras, teistsuguste viiside ja meetoditega ei anna usaldusväärseid tulemusi. Nii teatas Pavlodari Traktoritehas Tartu Aparaadiehituse Tehasele, et viimase poolt toodetud aparaadid TPBK-10 ei vasta tehniliste tingimuste nõuetele. Kohalesõitnud tootja esindaja tegi kindlaks, et aparaate katsetati mitte tootja tehnilistes tingimustes ettenähtud metoodika järgi, vaid asjaomase teadusliku uurimise instituudi poolt väljatöötatud metoodika järgi. Mõlema metoodika uurimine ja võrdlemine näitas aga, et aparaatide katsetamisel teadusliku uurimise instituudi poolt väljatöötatud metoodika järgi saadakse aparaatide kvaliteedi kohta ebaõiged andmed. Aparaatide teistkordsel kontrollimisel tootja tehnilistes tingimustes ettenähtud korras selgus, et osa aparaate olid kvaliteetsed.

Pärast kvaliteedi kontrollimise viiside ja meetodite väljaselgitamist peavad kontrollimisest osavõtjad selgitama, kas vastuvõetava toodangu kvaliteedile hinnangu andmiseks piisab ainult osa toodangu tegeliku kvaliteedi kontrollimisest või tuleb selleks kontrollida kogu toodangu tegelikku kvaliteeti, s. t. kas nad võivad piirduda toodangu kvaliteedi *valikkontrollimisega* või peavad läbi viima toodangu kvaliteedi *lauskontrollimise*. Selle asjaolu väljaselgitamisel on väga suur tähtsus, sest toodangu kvaliteedi valikkontrollimine (osaline kontrollimine) ühes toodangu mingi osa kvaliteedi kontrollimise tulemuste laiendamisega kogu partiile on lubatud vaid juhtudel, kui see on ette nähtud standardite, tehniliste tingimuste, hanke eritingimuste ning muude pooltele kohustuslike eeskirjade või lepinguga. Seega, kui ülaltähendatud eeskirjadega tutvumisel selgub, et üheski nendes pole toodangu kvaliteedi valikkontrollimise võimalust ette nähtud, tuleb läbi viia toodangu kvaliteedi lauskontrollimine. Kui toodangu kvaliteedi valikkontrollimine ei ole luba-

tud, kuid saaja juures kontrollitakse toodangu kvaliteeti siiski valikuliselt, saab saaja tõendada vaid toodangupartii selle osa kvaliteeti, mis tegelikult üle vaadati, ülejäänud osa kvaliteedi kohta aga ei tohi valikkontrollimise andmete alusel teha mingeid järeldusi. Kui sellise valikkontrollimise kohta koostatud aktis ei näidata kõiki vajalikke andmeid, ei saa tõendada isegi toodangupartii ülevaadatud osa kvaliteeti. Balti Raudbetoontoodete Tehas sai Krasnõi Sulini Metallurgiatehaselt vagunitäie armatuuriterast, mille kvaliteedi kontrollimiseks kutsuti välja ekspert. Kuigi riiklike standarditega polnud armatuuriterase kvaliteedi valikkontrollimine lubatud, piirdus ekspert vaid osa armatuuriterase ülevaatamisega ning tegi järelduse, et kogu terasepartii on mittekonditsiooniline. Kuivõrd terase kvaliteedi valikkontrollimine polnud lubatud ja ekspertiisiaktis polnud näidatud, milline terasekogus tegelikult üle vaadati ning vaidluse lahendamise momendiks oli teras juba ära kasutatud, ei suutnud saaja tõendada, et hangitud armatuuriteras oli mittekvaliteetne.

Kuigi standardites, tehnilistes tingimustes jm. on toodangu kvaliteedi valikkontrollimise võimalus ette nähtud, ei ole valikkontrollimine saajale kohustuslik, vaid saaja võib ka sel juhul läbi viia toodangu kvaliteedi lauskontrollimise, kui ta soovib või kui on vajalik saada täpseid andmeid kogu toodangu kvaliteedi kohta.

Vastuvõetava toodangu *tegelik kvaliteet* määratakse kindlaks standardites, tehnilistes tingimustes jm. ettenähtud korras ja viisil. Toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramine toimub peamiselt kolmel alljärgneval viisil:

1) välise (organoleptilise) ülevaatamise teel;
2) laboratoorse uurimise ja katsetamise teel;
3) masinate, seadmete jms. töösserakendamise teel.

Toodangu väline ülevaatamine on üks põhilisemaid toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramise viise. Seda rakendatakse alati siis, kui toodangu kvaliteedi kontrollimiseks pole ette nähtud teistsuguseid viise. Välise ülevaatamise teel kontrollitakse enamasti toodangu komplektsust, markeeringut, taarat ja pakendit. Ülevaatamine algab toodangu hoiukoha ülevaatamisega, mille käigus kontrollitakse hoiutingimuste vastavust kehtestatud nõuetele, samuti nende võimalikku mõju toodangu kvaliteedile. Kui enne kvaliteedilist vastuvõtmist hoiti toodangut selles

transpordivahendis, milles toodang saabus, kontrollitakse transpordivahendi seisundit ning sellel leiduvaid plomme.

Kiiresti rikneva toodangu hoiukoha ning -tingimustega tutvumisel tuleb erilist tähelepanu pöörata temperatuurirežiimist kinnipidamisele, kontrollida hoiukoha sanitaarset seisundit, õhuniiskust ja ventileerimist.

Pärast hoiukoha ning -tingimustega tutvumist algab toodangu enda väline ülevaatamine. Taarastatud toodangu puhul vaadatakse taara üle enne selle avamist, kusjuures kontrollitakse taaral leiduva transpordimarkeeringu vastavust saatedokumentides märgitud andmetega, samuti taaral asuvat muud markeeringut ning selles sisalduvate kvaliteedinäitajate vastavust kvaliteeti tõendavates dokumentides ja saatedokumentides märgitud kvaliteedinäitajatega. Taara ülevaatamisel tuleb hoolikalt kontrollida, kas taaral ei leidu toodangu kahjustumise või riknemise jälgi või tunnuseid (märgumise tunnused, purunenud toodangule iseloomulik heli või lõhn, toodangu määrdumine, toodangu väljavoolamise või pudenemise tunnused). Taara ülevaatamisel tehakse kindlaks ka selle kuuluvus (tootja või saatja taara) ning seisund, samuti taaral leiduvate plommide kuuluvus, plommide jäljendite selgus ja nende sisu. Taara avamise järel uuritakse pakendi iseloomu ja seisundit, pakkimise ning toodangu taarasse asetamise viisi.

Toodangu enese ülevaatamise käigus määratakse kindlaks kõik vastuvõetavale toodanguliigile iseloomulikud omadused (kvaliteedinäitajad) nagu kuju, konstruktsioon, värvus, lõhn, koostis, komplektsus jne. Välise ülevaatamise teel määratakse kindlaks ka kõik toodangu füüsikalis-mehaanilised omadused ning tunnused (ülemõõtmise, ülekaalumise, värvipüsivuse kontrollimise teel).

Kui välise ülevaatamise ajal avastatakse, et toodang on riknenud, tuleb määrata kindlaks riknemise võimalikud põhjused, kontrollida, kas eeldatavate põhjuste ning riknemise vahel on olemas põhjuslik seos. Näiteks, kui toodangul avastatakse plekid, tuleb uurida, kas need on tingitud toodangu enda omadustest, toodangu määrdumisest või märgumisest, kas plekid tekkisid tootmise, hoidmise või transportimise ajal, ebaõige pakkimise või taarastamise tõttu.

Toodangu välise ülevaatamise järel peavad kvaliteedi kontrollimisest osavõtjad vastuvõetavast toodangust vas-

tavad *näidised (proovid) võtma.* Näidiste (proovide) võtmine on kohustuslik kõikidel nendel juhtudel, mil see on ette nähtud standardites, tehnilistes tingimustes, hanke põhi- ja eritingimustes, muudes kohustuslikes eeskirjades või lepingus. Näidiseid (proove) võetakse vahel ka sel juhul, kui pooled ei jõua kokkuleppele toodangu tegeliku kvaliteedi suhtes või kui see on antud olukorras toodangu kvaliteedi kontrollimiseks tingimata vajalik.

Standardid ja tehnilised tingimused näevad ette mitte üksnes näidiste (proovide) võtmise kohustuse, vaid reguleerivad üksikasjalikult ka näidiste võtmise korda (näidiste võtmise koht, aeg, metoodika). Kuid näidiste võtmisega seotud küsimusi reguleerivad ka hanke eritingimused. Näiteks on «Keemiatoodangu ja tehnilise kummi hanke eritingimustes» ette nähtud, et raudteel või veeteel saabunud taarastatud toodangust võetakse näidised (proovid) saaja laos, muust toodangust aga sihtjaamas (-sadamas) või saaja haruteel enne toodangu mahalaadimist või väljavedamist.

Kui näidiste (proovide) võtmise koht, aeg või metoodika pole vastavate eeskirjadega reguleeritud, tuleb need võtta selliselt, et hiljem ei tekiks kahtlusi selle kohta, et näidised (proovid) on võetud just konkreetsest toodangupartiist.

Näidiseid (proove) tuleb võtta täpses vastavuses standardite, tehniliste tingimuste, hanke põhi- ja eritingimuste ning muude eeskirjade nõuetega. Kui näidiste (proovide) võtmisel rikutakse selleks ettenähtud tähtaegu ja korda, ei saa tavaliselt selle näidise (proovi) järgi otsustada vastuvõetava toodangu kvaliteedi üle.

Võetud näidised (proovid) pitseeritakse või plommitakse ning varustatakse etikettidega, millele kirjutavad alla näidiste võtmisest osavõtnud isikud. Näidised tuleb pitseerida või plommida selliselt, et oleks välistatud nende ehtsuse vaidlustamise võimalus.

Näidised (proovid) võetakse tootja (saatja) esindaja osavõtul. Kui tootja esindaja väljakutsumine pole kohustuslik või kui esindaja ei ilmu, kutsutakse välja kas teise ettevõtte esindaja, üldsuse esindaja või mõni muu esindaja, keda kehtiva korra kohaselt tuleb kutsuda toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma.[137] Kui tootja volitas saamise kohas asuvat ettevõtet toodangu kvaliteedi

[137] Vt. viide 131.

kontrollimisest osa võtma, võetakse näidised (proovid) selle ettevõtte esindaja osavõtul. Kui toodangu kvaliteeti kontrollivad kvaliteediinspektsiooni või kaubaekspertiisi büroo esindajad, võtavad need esindajad ise toodangust näidised (proovid) ning muude esindajate väljakutsumine pole kohustuslik. Sõltumata sellest, kes näidiseid võtab, tuleb võtmise korda reguleerivaid eeskirju täpselt täita.

Näidiste (proovide) võtmise kohta koostatakse akt, millele kirjutavad alla kõik osavõtvad isikud. Aktis tuleb näidata:

1) akti koostamise aeg ja koht, toodangu saaja nimetus, näidiste (proovide) võtmisest osavõtnud isikute perekonnanimed ja ametikohad;

2) tootja (saatja) nimetus, kellelt toodang saabus;

3) faktuurarve ning transpordisaatelehe number ja kuupäev, mille järgi toodang saabus ning toodangu saaja lattu saabumise kuupäev; kui aga hankija tõi toodangu kohale või toodang väljastati hankija laost — saatelehe või faktuurarve number ja kuupäev, mille järgi toodang üle anti;

4) kohtade arv ja toodangu kaal, samuti nende kohtade arv ja numbrid, millest võeti toodangu näidised (proovid);

5) et näidised (proovid) võeti standardite, tehniliste tingimuste, hanke põhi- ja eritingimuste, teiste kohustuslike eeskirjade ja lepinguga ettenähtud korras koos viitega nende numbrile ja kuupäevale;

6) kas võetud näidised (proovid) on varustatud etikettidega, mis sisaldavad standardites või tehnilistes tingimustes ettenähtud andmeid;

7) kas näidised (proovid) on pitseeritud või plommitud ning kelle pitseri või plommiga (jäljendid plommidel);

8) teised andmed, mida proovide võtmisest osavõtvad isikud peavad vajalikuks kanda akti näidiste (proovide) üksikasjalikumaks iseloomustamiseks.

Võetud näidistest (proovidest) jääb üks saajale, teine aga antakse üle või saadetakse toodangu tootjale (saatjale). Selliselt toimitakse siis, kui näidiseid ei kasutata toodangu tegeliku kvalideedi kindlaksmääramiseks. Kuid paljudel juhtudel määratakse vastuvõetava toodangu tegelik kvaliteet kindlaks just nimelt toodangust näidiste (proovide) võtmise ning nende laboratoorse analüüsimise ja katse-

tamise teel (näiteks mitmesugused vedelad tooted, puiste ning kuhjamisi veetav toodang).

Toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramiseks näidiste (proovide) võtmise ning laboratooriumidesse või teadusliku uurimise instituutidesse analüüsimiseks või katsetamiseks andmise kord on samuti ette nähtud standardite, tehniliste tingimuste, muude pooltele kohustuslike eeskirjade või lepinguga.

Toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramiseks tuleb võtta täiendavad näidised (proovid), kusjuures tuleb eriti täpselt täita näidiste võtmist reguleerivaid eeskirju. Kui toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad rikuvad näidiste (proovide) võtmise, pakkimise, plommimise jne. eeskirju, ei saa nende näidiste laboratoorse analüüsimise või katsetamise andmete alusel tavaliselt teha järeldusi selle toodangu kvaliteedi kohta, millest proovid võeti. Näiteks saatis Kohila Paberivabrik Kiievi Raamatukombinaadile trükipaberit, mille saaja võttis raudteelt vastu 23. septembril. Pärast seda, kui osa paberit oli ära kasutatud, esitas saaja ülejäänud paberi eksperdile kvaliteedi kontrollimiseks, kes 23. oktoobril võttis paberi näidised. Võtnud arvesse, et kombinaat ei suutnud tõendada, kui palju paberit eksperdile ülevaatamiseks esitati, et riikliku standardi 8047-64 järgi tuli näidised võtta ühtlaselt kogu partiist või paberi osalise ärakasutamise korral vähemalt sellisest kogusest, mis moodustab 50% saabunud partiist, ning et näidised võeti lubamatult hilja ning rikutud paberirullidest, jättis riiklik arbitraaž raamatuvabriku hagi rahuldamata.

Analüüsimiseks või katsetamiseks näidiste (proovide) võtmise kohta koostatakse eespool esitatud sisuga akt. Akti koostamine on tingimata kohustuslik. Nii jäi rahuldamata teeninduskombinaadi «Haapsalu» poolt teeninduskombinaadi «Leola» ja vabriku «Tekstiil» vastu esitatud hagi, millega nõuti mittekohase kvaliteediga villase lõnga hankimisest tulenevate kahjude hüvitamist, sest lõnga näidiste võtmise kohta polnud akti koostatud ning seetõttu ei suutnud hageja tõendada, et analüüsimiseks antud näidised võeti just vaidlusalusest lõngapartiist.

Vastuvõetava toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramisel laboratoorse analüüsimise ja katsetamise teel tuleb jälgida, et näidised (proovid) antaks selleks ettenähtud laboratooriumile ning et näidiste (proovide) võt-

mise kohta koostatavas aktis tehtaks selle kohta vastav märkus. Mõningate toodanguliikide puhul on toodangut analüüsivad või katsetavad laboratooriumid ette nähtud hanke eritingimustes. Näiteks on sellised laboratooriumid loetletud «Keemiatoodangu ja tehnilise kummi hanke eritingimustes». Analüüse võidakse aga teha ka saaja enda laboratooriumis. «Parkkoore ning parkeekstraktide hanke eritingimuste» järgi analüüsitakse võetud proove saaja laboratooriumis, millest võib osa võtta ka hankija esindaja. Kui hankija ei nõustu analüüsi andmetega, võetakse uued proovid ning saadetakse need analüüsimiseks poolte kokkuleppel valitud laboratooriumi, kelle analüüs on siis pooltele kohustuslik.

Kui näidiste (proovide) analüüsimiseks või katsetamiseks pole vastavates eeskirjades konkreetset laboratooriumi või teadusliku uurimise asutust ette nähtud, lepivad pooled ise selle kohta kokku, millisesse laboratooriumi või teadusliku uurimise asutusse näidised (proovid) analüüsimiseks või katsetamiseks saata.

Üksikute toodanguliikide hanke eritingimustes on näidiste (proovide) analüüsimiseks ning katsetamiseks ette nähtud erinevad laboratooriumid. «Keemiatoodangu ja tehnilise kummi hanke eritingimused» nõuavad, et selleks oleks kompetentne erapooletu laboratoorium, «Naftaturustusorganisatsioonide poolt tarbijatele naftasaaduste hanke eritingimused» — erapooletu laboratoorium, «Parkkoore ning parkeekstraktide hanke eritingimused» — mõni teine laboratoorium jne. Mis puutub laboratooriumide ja teaduslike uurimise asutuste kompetentsusesse, siis peavad pooled, kui nad lepivad kokku näidiseid analüüsiva või katsetava laboratooriumi suhtes või saaja, kui ta annab näidise (proovi) analüüsimiseks või katsetamiseks ilma tootjaga (saatjaga) kooskõlastamata, silmas pidama seda et analüüsimiseks või katsetamiseks tuleb valida selline laboratoorium või teadusliku uurimise asutus, kes on kompetentne just selle konkreetse toodangu kvaliteedinäitajate kindlaksmääramises.

Laboratooriumid, teadusliku uurimise asutused või kõrgemad õppeasutused analüüsivad ning katsetavad näidiseid (proove) standardites, tehnilistes tingimustes jm. eeskirjades ettenähtud korras ning fikseerivad analüüsimise või katsetamise tulemused kirjalikult.

Saaja ning tootja (saatja) peavad toodangust võetud

näidised (proovid) alal hoidma kuni toodangu kvaliteedi kohta vaidluse lõpliku lahendamiseni. Nendel juhtudel, kui mittekvaliteetse toodangu hankimisse puutuvad materjalid antakse üle kohtu- või prokuratuuri organitele, tuleb näidised (proovid) alal hoida kuni asja lahendamiseni neis organites.

Peale välise ülevaatamise ning näidiste (proovide) laboratoorse analüüsimise ja katsetamise kontrollitakse mõningate toodanguliikide kvaliteeti nende ekspluateerimise või kasutamise teel. Sel teel kontrollitakse mitmesuguste masinate, seadmete, aparaatide ja mõõteriistade ekspluatatsiooniomadusi, tootlikkust, näitude täpsust jm. omadusi. Näiteks on «Tsiviillaevade hanke eritingimustes» sätestatud, et suured merelaevad antakse üle meresõidutingimustes poolte poolt kooskõlastatud rajoonis. «Teraviljasaaduste hanke eritingimuste» järgi on saajal õigus enne hankija laost jahu väljavedamist võtta jahust proovid, et prooviküpsetamise või proovitootmise teel selgitada jahu omadused.

Vastuvõetava toodangu kvaliteedile hinnangu andmiseks peavad vastuvõtmisest osavõtjad *võrdlema toodangu tegelikku kvaliteeti normeeritud kvaliteediga* ning hankija poolt väljaantud kvaliteeti tõendavates dokumentides sisalduvate kvaliteedinäitajatega. Toodangu tegeliku ja normeeritud kvaliteedi võrdlemine seisneb toodangu füüsikalis-keemiliste, mehhaaniliste jm. omaduste ja tehniliste andmete omavahelises võrdlemises, vastuvõetavate toodete võrdlemises fotode, eskiiside, etaloonidega jne. Viimaseid kasutatakse siis, kui toodangu tegelik kvaliteet määratakse kindlaks välise ülevaatamise teel. Näiteks võrreldakse tekstiilikangastes avastatud puudusi vastavas korras kinnitatud etaloonidega; kui aga etaloon puudub, juhindub ekspert oma isiklikest töökogemustest.

Kui võrdlemisel selgub, et toodangu tegelik kvaliteet on madalam normatiiv-tehnilises dokumentatsioonis või kvaliteeti tõendavates dokumentides näidatud kvaliteedist, selgitatakse välja toodangus avastatud puuduste, kahjustuste jne. iseloom ning tekkepõhjused. Toodangus avastatud puuduste iseloomu ja nende tekkepõhjuste väljaselgitamine on toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise peamisi eesmärke. Nende asjaolude väljaselgitamine on vastuvõtmisest osavõtjate põhiline ülesanne. Sellele on suunatud kõik toimingud, mis sooritatakse kvaliteedilise vastuvõt-

mise ajal, mistõttu arvamuse õigsus ja põhjendatus sõltub kõikide eelnenud toimingute õigsusest ning kvaliteedist.

Toodangus avastatud puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste kohta õige ning põhjendatud arvamuse andmisel on väga suur tähtsus, sest asjatundlik ja tegelikkusele vastav arvamus aitab kiiresti kõrvaldada mittekohase kvaliteediga toodangu väljastamise ja toodangu riknemise põhjused, lahendada kõik hiljem tekkinud juriidilised küsimused: kes on süüdi toodangu halvas kvaliteedis, missuguseid mõjutusvahendeid tuleb süüdlaste suhtes rakendada jne. Arvestades seda tähtsust, peavad toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad puuduste iseloomu ning tekkepõhjuste kindlakstegemisse suhtuma täie tõsiduse ning vastutustundega. Tuleb arvesse võtta, et nemad on peaaegu ainsad, kes on suutelised seda tegema kõige objektiivsemalt. Nende arvamus on kõige usaldusväärsem, sest nende käsutuses on toodang, taara ning pakend, millel leiduvad tunnused, märgid, jäljed jne. pole veel oluliselt muutunud, nendel on sageli võimalik kontrollida transpordivahendit, milles toodang saabus, samuti toodangu asukohta ning asendit transpordivahendis, transpordiorganisatsiooni või saaja laos jne. Kõikidel nendel, kes toodangut, taarat ja pakendit hiljem üle vaatavad, pretensiooni ja hagi läbi vaatavad, puuduvad need eelised, mistõttu on tavaliselt raske anda arvamust puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste kohta.

Toodangu vastuvõtjad peavad silmas pidama, et toodangus võivad esineda peamiselt järgmised puudused:

1) konstruktsioonilised puudused;
2) tootmisest tingitud puudused;
3) puudused, mis tekkisid toodangu transportimisel;
4) puudused, mis tekkisid toodangu hoidmisel.

Konstruktsiooniliste puudustega võivad olla mitmesugused masinad, seadmed, aparaadid, mõõteriistad, kuid ka paljud rahvatarbekaubad. Seega peavad vastuvõtjad kontrollima esimesena seda, kas toodangus avastatud puudused pole konstruktsioonilised. Selleks tuleb toodangut eriti hoolega kontrollida ja võrrelda seda kogu olemasoleva normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga. Kui tootja (saatja) ning saaja esindajate vahel tekivad lahkhelid selle kohta, kas toodangus avastatud puudused on konstruktsioonilised või mitte, peavad nad omavahelisel kokkuleppel andma need lahkhelid 10 päeva jooksul lahenda-

miseks teadusliku uurimise instituudile või ekspertidele-spetsialistidele.[138]

Kui toodangus avastatud puudused ei ole konstruktsioonilised, on nad enamikul juhtudel tekkinud tootmisel, s. o. tootmise tehnoloogia rikkumise, mittekvaliteetse tooraine kasutamise jne. tõttu. Kuid paljudel toodanguliikidel on sellised puudused, mis võisid tekkida niihästi tootmisel kui ka transportimisel või hoidmisel. Siia kuuluvad eelkõige kiiresti riknevad ning purunevad toodanguliigid. Seepärast tuleb nende toodanguliikide puuduste tekkimise põhjuste väljaselgitamisele eriti suurt tähelepanu pöörata. Kui nende toodanguliikide riknemise või purunemise põhjuste kohta ei anta põhjendatud ja usaldusväärset arvamust, jääb saaja kahjutasunõue üldreeglina rahuldamata. Näiteks jäi rahuldamata Konõševi Rajooni Tarbijate Kooperatiivide Liidu Hulgikaubanduse Baasi hagi Tallinna Kalakombinaadi vastu, sest soolakala kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatud aktis polnud näidatud, millise temperatuuri juures veeti soolakala, kuidas oli isotermiline vagun varustatud jää ja soolaga, milline oli tünnide kvaliteet, kas tünnides oli piisavalt soolvett, kas kalade soolasisaldus vastas nõuetele, millise temperatuuri juures hoiti soolakala saaja juures jne.

Kui vastuvõtjad teevad kindlaks, et toodangu puudused tekkisid transportimisel, peavad nad andma oma arvamuse selle kohta, kas puudused tekkisid transpordiorganisatsiooni süü tõttu (veotähtajast, temperatuurirežiimist mittekinnipidamine jne.) või seetõttu, et toodang oli taarastatud mittestandardsesse, kvaliteedi säilimist mittetagavasse taarasse, toodangu pakkimisel ei kasutatud piisavalt nõuetekohast pakkematerjali, toodang laaditi vedamiseks kõlbmatusse transpordivahendisse (tehniliselt mittekorras konteiner või vagun) või toodang laaditi transpordivahendisse valesti. Kui neid asjolusid pole näidatud, jääb toodangu riknemisest tulenev pretensioon ja hagi rahuldamata. Nii jäi rahuldamata Samarkandi Oblastitevahelise Majapidamistarvete Hulgibaasi hagi tehase «Estoplast» vastu, sest valgustusarmatuuride klaaskuplite konteinerist väljalaadimisel koostatud aktis polnud näidatud, miks osa klaaskupleid oli purunenud.

Nendel juhtudel, kui vastuvõtjad asuvad seisukohale, et

[138] THP p. 65 lg. 4.

toodang on riknenud saaja juures hoidmisel, tuleb anda arvamus selle kohta, kas toodang riknes mittekohaste hoiutingimuste tõttu või seetõttu, et toodang ei olnud nõuetekohaselt pakitud (ei kasutatud niiskuskindlat pakkematerjali, korrodeerumist vältivaid määrdeaineid, esinesid varjatud puudused jne.).

Et toodangus avastatud puuduste iseloomu ning tekkepõhjuste kohta antava arvamuse õigsusel on väga suur tähtsus, peab see arvamus vastama järgmistele nõuetele:

1) arvamus peab olema kooskõlas kõigi vastuvõtmisel tuvastatud asjaoludega. Näiteks saabus tehasele «Tarbeklaas» Saraatovi Tehnilise Klaasi Tehaselt toodang, mille vastuvõtmisel selgus, et osa sellest oli purunenud. Toodangu kvaliteedi kontrollimisel andis ekspert arvamuse, et toodang on purunenud transportimisel. Selline arvamus aga ei olnud kooskõlas muude asjaoludega. Nimelt saabus toodang sihtjaama ning anti saajale välja 7. veebruaril, kuid akt toodangu purunemise kohta koostati alles 8. veebruaril. Seega võis toodang puruneda mitte üksnes transportimisel, vaid ka vagunist mahalaadimisel;

2) arvamus peab tuginema ainult kontrollitud asjoludele. Vastasel korral ei saa arvamust õigeks ega põhjendatuks lugeda. Näiteks sai Andižani Oblasti Apteekide Baas Fergana Oblastitevaheliselt Pudukaupade Hulgibaasilt koondise «Flora» toodetud parfümeeriatooteid, mille konteinerist väljalaadimise kohta koostati ühepoolne akt 11. juulil. 13. juulil võeti parfümeeriatooted kvaliteediliselt vastu eksperdi osavõtul, kes asus seisukohale, et parfümeeriatooted purunesid ja riknesid transportimisel, sest nad olid konteinerisse valesti laaditud. Kuivõrd aga ekspert ei viibinud konteineri avamise ja tühjakslaadimise juures ning ka 11. juulil koostatud aktist ei nähtunud, et parfümeeriatooted olnuksid konteinerisse valesti laaditud, ei nõustunud riiklik arbitraaž eksperdi arvamusega ning jättis saaja hagi rahuldamata;

3) arvamus peab olema usutav ning tõenäoline, puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste vahel peab olema põhjuslik seos. Praktikas esineb juhtumeid, mil kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad avaldavad arvamust, mis näiliselt on küll kooskõlas muude asjaoludega, kuid siiski pole tõenäoline ega usutav. Näiteks sai Novokuznetski Tööstuskaubastu Kokandi Tööstuskaubastult partii radioo-

lasid «Estonia-3», mille vastuvõtmisel tehti kindlaks, et radioolad olid laaditud konteinerisse, ilma et üksikute kastide vahele oleks pandud pakkematerjali. Radioolad esitati ülevaatamiseks eksperdile, kes avastas ühe radioola heliagregaadi tugijalal 12 sm pikkuse prao ning asus seisukohale, et pragu on tekkinud radioolade transportimisel ebaõige konteinerisse laadimise tõttu. Selline arvamus polnud aga tõenäoline, sest radioolad olid pakitud nõuetele vastavalt ning kui kast, milles asus heliagregaat, oleks saanud transportimisel sellise löögi, mis põhjustab 2×10×100 sm kõvast puidust detailis 12 sm pikkuse prao, oleks ka heliagregaadil pidanud olema tõsiseid kahjustusi, kuid sellel ei avastatud mitte mingisuguseid kahjustusi. Kuivõrd hankija hoidis radioolasid oma laos üle kahe aasta ja saatis need edasi tootja originaalpakendit avamata, oli tõenäoline, et pragu tekkis tootmisest tingitud põhjustel;

4) arvamus peab olema selge ja arusaadav.

Nagu eespool nägime, toimub toodangu kvaliteediline vastuvõtmine täpses vastavuses standardite, tehniliste tingimuste, hanke põhi- ja eritingimuste ning muude pooltele kohustuslike eeskirjadega, samuti *saatedokumentide* alusel, mis tõendavad hangitud toodangu kvaliteeti ja komplektsust. Kuidas aga peab toimima saaja sel juhul, kui tootja (saatja) ei saada talle toodangu kvaliteeti tõendavaid dokumente? Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 14 ei jäeta toodangut sel juhul kvaliteediliselt vastu võtmata, vaid toodangu tegeliku kvaliteedi ja komplektsuse kohta koostatakse akt ning näidatakse selles ära puuduvad dokumendid.

Kui kvaliteeti tõendavad dokumendid ei saabu koos toodanguga, peab saaja võtma tarvitusele kõik abinõud nende dokumentide saamiseks tähtaegade jooksul, mis on ette nähtud toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks. Eriti tuleb nende dokumentide järelesaatmist nõuda samalinnaliselt tootjalt (saatjalt). Seni, kuni kvaliteeti tõendavad dokumendid pole saabunud, tuleb toodangut hoida nõuetekohastes tingimustes, et vältida selle riknemist ning segunemist muu samaliigilise toodanguga. Erandi moodustavad muidugi kiiresti riknev toodang ning toodang, mis saabub sellises seisundis või taaras, mis tingib kvaliteedi kohese kontrollimise vajaduse. Kui hankija ei saada kvaliteeti tõendavaid dokumente ja muid saatedo-

kumente ka kvaliteedi kontrollimiseks ettenähtud tähtaegade jooksul, peab saaja toodangu kvaliteediliselt vastu võtma.

Ilma kvaliteeti tõendavate dokumentideta saabunud toodangu tegeliku kvaliteedi ja komplektsuse kindlaksmääramise koht ja aeg on samad, mis eespool näidatud. Samuti tuleb tegeliku kvaliteedi ja komplektsuse kindlaksmääramise juurde kutsuda eespool mainitud isikud, s. o. tootja (saatja) esindajad, kvaliteediinspektor, ekspert, teise ettevõtte või saajaettevõtte üldsuse esindaja jt. esindajad. Tootjale (saatjale) saadetavas väljakutses tuleb sel juhul näidata, millised dokumendid pole saabunud ning nõuda, et tootja (saatja) saadaks need dokumendid saajale. Toodangu tegelikku kvaliteeti ja komplektsust kontrollitakse tavalises korras. Sellise kontrollimise kohta koostatavas aktis tuleb võimaluse korral märkida kõik need andmed, mis on ette nähtud kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 29 ning lisada aktile kõik nõutavad materjalid, mis saajal on olemas.

Kui toodangu tegelik kvaliteet on kindlaks tehtud ning võrreldud normeeritud kvaliteediga, *tuleb toodangu kvaliteedile hinnang anda.* See on toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kõige vastutusrikkamaid toiminguid. Toodangu kvaliteedile antud hinnangust sõltub toodangu edaspidine kasutamine, hankija suhtes rakendatavate trahvide ja muude mõjutusvahendite iseloom ja suurus, mittekohase kvaliteediga toodangu väljalaskmises ning hankimises süüdi olevate isikute vastutus jne. Toodangu kvaliteedile tuleb anda asjatundlik ja objektiivne hinnang, et vältida asjatuid arusaamatusi ning toodangu kvaliteedi teistkordse kontrollimise vajadust.

Toodangu kvaliteedile antud hinnang kujutab endast kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjate arvamust selle kohta, kas toodangu kvaliteet vastab nendele nõuetele, mis on ette nähtud standardite, tehniliste tingimuste jm. normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga, samuti näidistega. Kui kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad leiavad, et toodangu kvaliteet *ei vasta* nendele nõuetele, peavad nad andma oma arvamuse selle kohta, kas:

1) toodang on mittekvaliteetne, s. o. ei vasta üldse normeeritud kvaliteedile;

2) toodangut on võimalik viia madalamasse sorti, kategooriasse või gruppi;

3) toodangus avastatud puudusi on võimalik kõrvaldada saamise kohas või mitte jne.

Toodangu kvaliteedile hinnangu andmisel tuleb võtta arvesse, et toodangut võib tunnistada mittekvaliteetseks ikkagi vaid siis, kui selle tegelik kvaliteet ei vasta normeeritud kvaliteedile. Toodangu kvaliteedi mittevastavus kõikidele muudele nõuetele, nõudmistele või soovidele ei tohi olla toodangu mittekvaliteetseks tunnistamise aluseks. Näiteks tunnistas Karatšarovski Mehhaanikatehas tehase «Volta» poolt toodetud elektrimootorid praagiks põhjusel, et nad töötades teevad ülemäärast müra, vaatamata sellele, et müra aste ei olnud mitte mingisuguste eeskirjadega kindlaks määratud.

Toodangu kvaliteedile hinnangu andmisel tuleb võtta arvesse kõiki standardite, tehnilite tingimuste jm. eeskirjadega lubatud kõrvalekaldumisi konkreetse toodanguliigi kvaliteedile esitatavatest nõuetest. Kui toodangus avastatud puudused on lubatud kõrvalekaldumiste piires, ei saa toodangut mittekvaliteetseks tunnistada. Näiteks tunnistas Kasahhi Raudtee Aktjubinski Raudteekonna Tööliste Varustamise Osakond praagiks osa Paide Rajooni Tarbijate Kooperatiivi Varumiskontorilt saadud kartuleid, sest mugulad olid kahjustatud. Võttes arvesse, et EVTT 671-65 järgi võis kartulipartiis olla kuni 5 mm sügavuste mehhaaniliste kahjustustega mugulaid piiramatul hulgal, üle 5 mm sügavuste mehhaaniliste kahjustustega mugulaid aga kuni 3% ning et vastuvõtuaktis polnud näidatud kahjustuste iseloomu ega ulatust (sügavust), ei nõustunud riiklik arbitraaž kartulite mittekvaliteetseks tunnistamisega ning jättis TVO hagi rahuldamata.

Sageli on toodangu kvaliteedile esitatavatest nõuetest kõrvalekaldumised fikseeritud etalooni kujul, mistõttu tootangu kvaliteedile hinnangu andmisel tuleb toodangut tingimata etalooniga võrrelda. Näiteks tunnistas Harkovis asuv kaubabaas mittekvaliteetseks partii «Kunstsarvetehaste» poolt toodetud nööpe põhjusel, et nööpide esipinnal asuval lohul, mida läbivad augukesed, on matistunud kohad, vaatamata sellele, et sätestatud korras kinnitatud etalooniga olid matistunud kohad lubatud.

Toodangu kvaliteedile hinnangu andmisel tuleb teha vahet kvaliteedile esitatavate nõuete ja muude nõuete rikkumise vahel. Näiteks sai Amuuri-äärse Komsomolski Linna Tööstuskaubastu Habarovski Majapidamistarvete

Hulgikaubanduse Baasilt koondise «Flora» poolt toodetud riidepuhastusvahendit, mille vastuvõtmisel selgus, et pudelid sisaldavad vedelikku vaid 50% ulatuses nõutavast kogusest ning et ülejäänud vedelik on ära auranud. Et poolikud pudelid on müügiks kõlbmatud, tunnistati riidepuhastusvahend mittekvaliteetseks, aga mitte valesti pakituks. Kombinaadi «Kreenholmi Manufaktuur» poolt ETKVL Tartu Rajoonidevahelisele Kaubabaasile hangitud õmblusvati vastuvõtmisel selgus, et vatt ei vasta õmblusvatile esitatavatele nõuetele, kuid vastab mööblivatile esitatavatele nõuetele, mistõttu õmblusvatt tunnistati mittekvaliteetseks, aga mitte valesti markeerituks.

Kui saaja saab toodangu varustus-, turustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioonilt ning toodang ei vasta saaja nõudmistele, et pruugi see veel mittekvaliteetne olla, sest tootja võis vahelülile hankida väga mitmesuguse sortimendiga toodangut ning toodangut edasisaatnud vahelüli võis toodanguliigid segi ajada. Näiteks tunnistas Leningradis asuv ettevõte mittekvaliteetseks varustusbaasilt saadud mööteriista, väites, et tootja — tehas «Punane Ret» — on kontrollinud mööteriista kvaliteeti tavaliste nõuete, mitte aga saaja jaoks kehtestatud nõuete (eeskirjade) alusel. Riiklik arbitraaž jättis hagi rahuldamata, sest tehas «Punane Ret» tõendas, et ta oli õigustatud hankima (ning tegelikult ka hankis) varustusbaasile mõlemat liiki mööteriistu.

Kui vastuvõetava toodangu tegelik kvaliteet ei vasta markeeringus või kvaliteeti tõendavates saatedokumentides märgitud sordile, peavad vastuvõtmisest osavõtjad kontrollima, kas toodang on täiesti mittekvaliteetne või vastab toodangu tegelik kvaliteet madalamale sordile esitatavatele nõuetele. Mingil juhul ei tohi toodangut mittekvaliteetseks tunnistada, kui seda võib viia madalamasse sorti, gruppi või kategooriasse. Toodangu kvaliteedile hinnangu andmisel tuleb silmas pidada, et toodangut saab alla hinnata vaid siis, kui toodang jaguneb sortidesse, gruppidesse või kategooriatesse. Praktikas hindavad aga eksperdid sageli alla igasugust toodangut, kehtestades allahindluse määra enese äranägemisel, sõltuvalt puuduste iseloomust ja liigist. Sellist toodangu allahindamist ei saa õigeks pidada, sest see soodustab mittekvaliteetse toodangu sattumist tarbimissfääri ning vähendab mittekvaliteetse toodangu väljalaskmise vastu peetava võitluse

efektiivsust. Samuti tekitab see tootjale (saatjale) varalist kahju, sest toodangu allahindluse määr on sageli liiga suur ning ei vasta puuduste iseloomule ja ulatusele.

Võttes arvesse, et toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel tuleb anda toodangu kvaliteedile hinnang, lähtudes standardites, tehnilistes tingimustes, joonistes, retseptides jms. sisalduvatest eeskujudest, peavad kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad lahendama selle küsimuse, kas toodang on kvaliteetne, komplektne, õigesti markeeritud, taarastatud ja pakitud, mitte aga lahendama muid küsimusi, nagu toodangu allahindamine, mittekvaliteetse toodangu tagastamine, mittekvaliteetse toodangu hankimise eest vastutuse asetamine ühele või teisele ettevõttele jne. Kui toodang ei vasta kehtestatud nõuetele, peavad kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad tunnistama toodangu kvaliteedi nõuetele mittevastavaks ning pooled peavad ise otsustama, kuidas toimida sellise toodanguga: hinnata alla, tagastada, hävitada jne. Seejuures tuleb silmas pidada, et toodangu allahindamine võib aset leida vaid mõlema poole nõusolekul, s. o. pooled lepivad kokku allahindamise määra suhtes ning saaja on nõus toodangut vastu võtma.

Et vältida suuregabariidilise toodangu tagastamisega seotud liigseid kulusid, toodangu edasist riknemist või täiesti kõlbmatuks muutumist, on mõningatel juhtudel otstarbekohane toodang alla hinnata ning realiseerida saamise kohas.

Kuivõrd samaaegselt toodangu kvaliteedi kontrollimisega tuleb kontrollida ka selle komplektsust, markeeringut, pakendit ja taarat, kehtib kõik see, mis üleval on öeldud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise korra kohta, ka toodangu komplektsuse, markeeringu pakendi ja taara kontrollimise korra kohta. Toodangu *komplektsusele* hinnangu andmisel peavad vastuvõtmisest osavõtjad uurima, kas pooled pole omavahelises lepingus komplektsust täpsustanud või ette näinud toodangu hankimise üksikute koostisosade kaupa teatud kindla hanketähtaja jooksul. Viimasel juhul ei saa toodangut tunnistada mittekomplektseks niikaua, kuni pole möödunud tähtajad, mille jooksul komplekti kuuluvad osad võivad veel saabuda.

Toodangut ei saa tunnistada mittekomplektseks siis, kui üksikute koostisosade parameetrid ei vasta küll saaja vajadustele, kuid pooled pole koostisosade parameetreid

üldse kooskõlastanud ning hangitud toodang koosneb kõigist nõutavatest koostisosadest.

Toodangu *markeeringule* hinnangu andmisel tuleb võtta arvesse, et mittekohaseks loetakse selline markeering, mis ei sisalda kõiki kohustuslikke rekvisiite, nende hulgas ka kaubamärki ning jaehinda, pole teostatud ettenähtud viisil, ei asu ettenähtud kohas, ei ole loetav jne. Samuti tuleb markeering mittekohaseks tunnistada ka siis, kui toodang kuulub kõrgemasse sorti kui markeeringus näidatud.[139]

Toodagu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramise ajal kontrollitakse ka *taara* kvaliteeti ning sellel leiduvat markeeringut. Algul määratakse välise ülevaatamise teel kindlaks taara tegelik kvaliteet ning võrreldakse seda nende nõuetega, mis taara suhtes on ette nähtud standardite, tehniliste tingimuste, muude eeskirjade või lepinguga. Puittaara (kastid ja vaadid) ülevaatamisel tuleb välja selgitada taara remondivajadus ning taara standardsus. Neid toiminguid tuleb teineteisest rangelt lahus hoida, sest kui remondivajadus tuleb kindlaks teha toodangu transpordivahendist väljalaadimise ajal ning kohas või hankija laos, siis taara standardsust võib kontrollida samaaegselt taaras asuva toodangu kvaliteedi kontrollimisega.

Taara remondivajaduse kindlakstegemisel tuleb kontrollida, kas kastidel on olemas kaaned (kui standarditega on kaas ette nähtud) ja kas kasti külgedel ning põhjal on olemas kõik lauad. Vaatide kvaliteedi kontrollimisel tuleb kindlaks teha, mil määral vaadid ei vasta standardite nõuetele, s. o. näidata, kui palju põhju, laudu ja vitsu puudub, millised on vaadi laudade ja uurete kahjustused, uurete vastavus nõuetele, vaadi puhtus jne. Vastasel juhul pole vaatide remondivajadus või remondiks kõlbmatus tõendatud.

Peale remondivajaduse tuleb selgitada, kas taara tagas toodangu säilimise transportimisel. Sel eesmärgil tuleb taarat eriti hoolikalt kontrollida ning välja selgitada kõik asjaolud, mis võisid soodustada toodangu riknemist või kahanemist. Vastasel juhul on saatja süüd raske tõendada. Nii sai Kuznetski Mööbli- ja Puidutöötlemise Kombinaat

---

[139] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 18. märtsi 1963. a. juhendkiri nr. I-I-8 («Инструктивные указания», стр. 132—133).

V. I. Lenini nimeliselt Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Kombinaadilt vagunitäie puidust vaatidesse taarastatud vaikliimi, kusjuures vaguni avamise ning tühjakslaadimise ajal tegi saaja kindlaks, et vaguni põrandal oli paks kiht vaiku, 15 vaati olid tühjad, 2 vaadil olid kaaned ära tulnud ning 19 vitsa vaadidelt maha langenud. Saaja koostas vaguni avamise kohta akti, vedas toodangu oma lattu ning tegi kindlaks toodangu puudujäägi. Et vaguni avamise kohta koostatud aktis saaja ei näidanud, kas 19 vitsa olid ära tulnud viieteistkümnelt tühjalt vaadilt ja kahelt ilma kaaneta vaadilt või teistelt ülejäänud vaatidelt ning et toodangu kaalu kontrolliti alles pärast selle saaja lattu vedamist, nõudis riiklik arbitraaž saatjalt sisse vaid selle toodanguhulga maksumuse, mis oleks mahtunud viieteistkümnesse vaati, ülejäänud puuduoleva toodangu maksumuse aga jättis sisse nõudmata, sest vaatide seisundit polnud aktis täpselt fikseeritud ning toodangu puudujääk võis tekkida pärast selle vagunist väljalaadimist.

Sõltuvalt taara seisundist tuleb anda arvamus selle kohta, millist remonti kastid ning vaadid vajavad või on nad remontimiseks hoopis kõlbmatud ning kujutavad endast vaid teatud puidukogust. Sellist ülevaatust pole vaja sooritada ega arvamust anda, kui toodangu kohta esitatud arves hankija ise märgib, et puittaara vajab remonti.[140]

Taara standardsuse kindlaksmääramisel tuleb välja selgitada järgmised asjaolud:

1) kas taara on mittestandardne ainult sellesse taarastatud konkreetse toodanguliigi jaoks;

2) kas taara on mittestandardne üldse, s. o. ei vasta mitte ühegi standardi või tehniliste tingimuste nõuetele.

Kui taara on mittestandardne vaid sellesse taarastatud konkreetse toodanguliigi jaoks, peavad kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad näitama, millise standardi või tehniliste tingimuste nõuetele see taara vastab ning milline on selle taara järjekorranumber hinnakirja järgi. Taarale hinnangu andmisel peavad vastuvõtjad hoolikalt kontrollima taara sobivust konkreetse toodanguliigi jaoks.

Kui taara ülevaatamisel selgub, et see ei vasta oma mõõtmete, konstruktsiooni või materjali poolest mitte

[140] Vt. viited 124 ja 125.

ühelegi standardile või tehnilistele tingimustele, tuleb selline taara tunnistada mittestandardseks. Seejuures peavad kasttaara vastuvõtjad andma oma arvamuse selle kohta, kui suurt puidukogust (tihumeetrites) kujutab endast vastuvõetav taara.

Lõpuks tuleb silmas pidada, et taarat ei või tunnistada mittestandardseks, kui taara kvaliteet on kindlaks määratud lepinguga.

Taara ülevaatamise ajal tuleb kontrollida ka taara markeeritust ning markeeringu vastavust kehtestatud nõuetele. Nagu toodangu enda, nii ka taara puhul tuleb markeering tunnistada mittekohaseks, kui see ei sisalda kõiki neid andmeid, mis on ette nähtud vastavates eeskirjades, ei asu ettenähtud kohas, pole nõuetekohaselt teostatud, ei ole püsiv, ei ole loetav jne.

Markeerituse kontrollimise puhul tuleb silmas pidada, et taarat, mis oma mõõtmete, konstruktsiooni, materjali jms. poolest ei vasta ühegi standardi või tehniliste tingimuste nõuetele, ei saa üldse nõuetekohaselt markeerida. Näiteks tuleb kastide (vaatide) markeeringus näidata standardi number, taara hinnakirja indeks ning kasti (vaadi) number hinnakirja järgi, kuid hinnakirjadesse on võetud vaid standardsed kastid (vaadid), mistõttu mittestandardset kasti (vaati) ei saa üldse nõuetekohaselt markeerida. Kui mittestandardne kast (vaat) ongi markeeritud, ei tule sellele mingit tähendust omistada, sest kuidas ka mittestandardseid kaste (vaate) ei markeeritaks, markeering on igal juhul mittekohane.

Peale taara kvaliteedi peavad kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad kontrollima veel ka toodangu *pakendit* ning *pakkimist* ja andma sellele oma hinnangu. Pakendi kontrollimisel peavad vastuvõtjad kindlaks määrama, kas saatja oli õigustatud saatma toodangut esmases pakendis (ilma taarata) ning kas pakend vastab kehtestatud nõuetele materjali, mõõtmete, kuju jms. poolest.

Toodangu säilimise tagamiseks on õigel pakkimisel suur tähtsus. Pakkimise kvaliteedi ning kehtestatud nõuetele vastavuse kontrollimisel peavad vastuvõtjad kindlaks tegema, kas pakkimiseks on kasutatud nõutavat pakke- ja sidumismaterjali, kas pakkematerjali on kasutatud piisavalt, kas toodang on taarasse õigesti asetatud, kas on kasutatud vahendeid, mis kaitsevad toodangut niiskuse, märgumise, määrdumise jne. eest. Pakkimise

kontrollimisel tuleb silmas pidada ka seda, et sõltuvalt otstarbest võidakse üht ja sama toodangut erinevalt pakkida. Näiteks sõltub kangaste pakkimise viis sellest, kas kangad on määratud kaubandusorganisasioonidele müümiseks, tööstuslikuks ümbertöötamiseks või õmblustööstuses kasutamiseks. Samuti sõltub toodangu pakkimine sageli sellest, kas toodang on määratud samalinnalistele või teiselinnalistele ostjatele. Seega, kui toodangu pakkimine ei vasta antud saaja jaoks ettenähtud pakkimise eeskirjadele, võib toodang olla pakitud nende eeskirjade järgi, mis reguleerivad toodangu pakkimist mõneks muuks otstarbeks. Eriti tuleb seda kontrollida siis, kui toodang saabus mitte tootjalt, vaid varustus-, turustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioonilt, sest tootja võis hankida nendele mitmesugusel erineval viisil pakitud toodangut ning toodangu edasi saatnud organisatsioonid võisid oma laos toodangu segi ajada ning saata saajale sellist toodangut, mis pole tema jaoks nõuetekohaselt pakitud.

Kui vastuvõetava toodangu kvaliteedile, komplektsusele, markeeringule, taarale või pakendile hinnangu andmisel tekivad tootja (saatja) ning saaja esindajate vahel lahkarvamused avastatud puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste kohta, ei tohi hinnangut andmata jätta. Sel juhul on *saaja* kohustatud kvaliteedi, komplektsuse, markeeringu, taara ja pakendi vastavuse kindlaksmääramiseks toodangu puhul välja kutsuma vastava kvaliteediinspektsiooni või teise kompetentse organisatsiooni esindaja kauba puhul aga kaubaekspertiisi büroo eksperdi või teise kompetentse organisatsiooni esindaja. Kui toodangu saamise kohas on olemas kaubaekspertiisi büroo või vastav kvaliteediinspektsioon, on saaja kohustatud välja kutsuma kõigepealt nende esindajad. Vaid sel juhul, kui saamise kohas ei ole kaubaekspertiisi bürood ega kvaliteediinspektsiooni või kui nad keelduvad oma esindajat saatmast või kui esindaja ei ilmu, kutsub saaja esindaja teisest kompetentsest organisatsioonist. Seejuures ei vabane saaja esindaja väljakutsumise kohustusest põhjusel, et saamise kohas ei ole pooltevahelisi lahkarvamusi põhjustanud küsimustes kompetentset organisatsiooni.

Et vältida toodangu kvaliteedile ebaõige hinnangu andmist, samuti võimalikke asjatuid vaidlusi, peab tootja

(saatja) esindaja, kui see on vähegi võimalik, kohale jääma ning võtma osa toodangu kvaliteedile hinnangu andmisest juurdekutsutud kompetentse esindaja poolt.

5. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta akti koostamine

Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatakse alati akt, kui selgub, et toodangu kvaliteet, komplektsus, markeering, taara või pakend ei vasta standardite, tehniliste tingimuste jms. normatiiv-tehnilise dokumentatsiooni nõuetele, samuti kvaliteeti tõendavates saatedokumentides näidatud andmetele või lepingu tingimustele. Kuid mõningatel juhtudel tuleb toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostada akt ka siis, kui toodangu kvaliteet vastab kehtestatud nõuetele. Nendel juhtudel on akti koostamine ette nähtud vastavates eeskirjades (standardites, tehnilistes tingimustes, hanke eritingimustes jne.) või lepingus. Samuti võivad toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtvad tootja (saatja) ning saaja esindajad koostada akti vastastikusel kokkuleppel, kuigi toodang on kvaliteetne ning akti koostamine pole kohustuslik.

Akti koostamine on toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kõige vastutusrikkam ja tähtsam staadium. On ju akt see peamine dokument, mis peab peegeldama toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kogu käiku ja sisaldama kõiki neid andmeid, mis võimaldavad kontrollida toodangu kvaliteedile antud hinnangu õigsust. Akt on see peamine tõend, mille saaja lisab pretensioonile ja hagiavaldusele, et tõendada tootja (saatja) süüd mittekohase kvaliteediga, mittekomplektse jms. toodangu hankimises. Ei tohi unustada, et ka kõige hoolikamalt ning asjatundlikumalt läbiviidud kvaliteedilisest vastuvõtmisest pole kasu, kui selle kohta koostatud akt on puudulik. Seepärast tuleb akti koostamisele eriti suurt tähelepanu pöörata. Akti koostamine tuleb teha ülesandeks sellele vastuvõtmisest osavõtjale, kes on kõige kompetentsem toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise küsimustes ning kel on sel alal kõige suuremad praktilised kogemused.

Toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel tuleb koostada akt iga üksiku arve järgi saabunud toodangupartii vastu-

võtmise kohta. Kui arves näidatud toodang saabub mitmes veovahendis, tuleb toodangu vastuvõtmise kohta koostada kas üks ühine akt või eraldi aktid igas üksikus transpordivahendis saabunud toodangu vastuvõtmise kohta. Üks ühine akt koostatakse sel juhul, kui kõik transpordivahedid saabuvad ning tühjendatakse aja jooksul, mis on ette nähtud esimeses transpordivahendis saabunud toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks ning puudub vajadus akti koostamiseks transpordivahendi avamise ja tühjendamise ajal. Vastasel juhul koostatakse eraldi aktid igas üksikus transpordivahendis saabunud toodangu vastuvõtmise kohta.

Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 29 tuleb kvaliteedilise vastuvõtmise tulemuste alusel koostada akt nendel juhtudel, kui toodangut võetakse kvaliteediliselt vastu kas tootja (saatja) või teiste juurdekutsutud esindajate (ekspert, kvaliteediinspektor, teise ettevõtte või saajaettevõtte üldsuse esindaja jt.) osavõtul. Järelikult nendel juhtudel, mil toodangu mittekohase kvaliteedi ja mittekomplektsuse teevad kindlaks saajaettevõtte enda töötajad ilma ülaltähendatud esindajate osavõtuta, pole akti koostamine kohustuslik. See aga ei tähenda seda, et nad ei võiks akti koostada, kui toodangu vastuvõtmisel ilmnenud asjaolude (toodangu laadimine, transportimine, hoidmine, vastuvõtmise koht, aeg, kord jne.) suurema usutavuse ja põhjendatuse huvides tuleks need vastavas aktis peegeldada.

Nendel juhtudel, mil toodangu kvaliteeti kontrollitakse üheaegselt toodangu kogusega ning avastatakse nii toodangu puudujääk kui ka kvaliteedi, komplektsuse või markeeringu mittevastavus ettenähtud nõuetele, võib toodangu koguselise ning kvaliteedilise vastuvõtmise tulemuste kohta koostada ühe ühise akti. Seejuures peab saaja silmas pidama, et vastuvõtvad isikud oleksid volitatud ja kompetentsed kontrollima nii toodangu kogust kui ka kvaliteeti ning et koostatavas aktis märgitaks kõik need andmed, mis puudujäägi ning mittekohase kvaliteedi kohta koostatavas aktis tuleb kohustuslikult ära näidata, et aktile lisataks kõik nõutavad dokumendid ja esemed, akt kinnitatakse ja registreeritakse ettenähtud korras jne.

Akt tuleb koostada päeval, mil lõpetatakse toodangu vastuvõtmine kvaliteedi järgi. Kui toodangu tegelik kvaliteet määratakse kindlaks näidiste (proovide) analüüsi-

mise või katsetamise teel, tuleb akt koostada vahetult pärast analüüsi- või katsetulemuste kättesaamist.

Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 29 tuleb *toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatavas aktis märkida alljärgnevad andmed:*

1. Toodangu saaja nimetus ning tema aadress.

2. Akti number ja kuupäev, toodangu vastuvõtmise koht, toodangu vastuvõtmise alustamise ja lõpetamise aeg; juhtudel, kui toodang võeti kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 19, 20 näidatud esindajate osavõtul vastu kehtestatud vastuvõtutähtaegade rikkumisega, peab aktis olema näidatud vastuvõtmisega viivitamise põhjused, nende tekkimise ja kõrvaldamise aeg.

Aktide nummerdamisel tuleb hoolikalt jälgida, et neid nummerdatakse koostamise järjekorras, s. o., et ajaliselt varem koostatud aktil oleks väiksem number kui hiljem koostatud aktil. Vastasel juhul tekib kahtlus akti koostamise aja suhtes. Vastuvõtmise koha märkimisel ei tohi piirduda ainult linna või asula nimetuse äranäitamisega, vaid toodangu vastuvõtmise kohana tuleb näidata see konkreetne koht, kus toodangu kvaliteeti tegelikult kontrolliti, näiteks üldkasutatav laadimiskoht raudteejaamas, raudteejaama ladu, hankija ladu, saajaettevõtte tsehh, ladu, kauplus jne. Vastasel juhul võib toodangu puuduste tekkimise põhjuste kindlaksmääramine võimatuks osutuda.

Kui toodangu tegelik kvaliteet määrati kindlaks toodangust võetud näidiste (proovide) analüüsimise või katsetamise teel, tuleb aktis märkida näidiste võtmise aeg, analüüsimise või katsetamise tulemuste või nende alusel antud arvamuse saabumise aeg ning toodangu vastuvõtmise lõpetamise aeg.

3. Toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest ning akti koostamisest osavõtnud isikute perekonnanimed ja initsiaalid, nende töö- ja ametikohad, dokumendi number ja kuupäev, millega esindajat volitati toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtma, samuti märkus selle kohta, et neid isikuid on tutvustatud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise eeskirjadega.

Hoolikalt tuleb jälgida, et aktis näidataks juurdekutsutud esindaja andmed, eriti aga talle antud tunnistuse number ja kuupäev. Kui akti koostamisel jääbki mõni nõutud andmetest näitamata, ei tule neid enam hiljem

akti kanda, sest andmete hilisem juurdekirjutamine on kindlakstehtav, mille tõttu tekivad õigustatud kahtlused nende andmete õigsuses. Näiteks, kui esindajale antud tunnistuse number ja kuupäev on akti kantud pärast akti koostamist, tekib kahtlus, kas toodangu vastuvõtmise ajaks oli esindajale tunnistus välja antud või kas esindaja võttis üldse osa toodangu kvaliteedi kontrollimisest. Kui juurdekutsutud esindaja andmed pole aktis märgitud, jääb toodangu saaja hagi rahuldamata. Nii jäi rahuldamata Pärnu Kaubandusvalitsuse hagi, sest kondiitritoodete vabrikult «Kalev» saadud küpsiste mittekvaliteetsuse kohta koostatud aktis polnud näidatud teise ettevõtte esindaja nime, töö- ja ametikohta ning esindaja tunnistuse number oli akti kantud pärast akti koostamist. Samuti jäi rahuldamata Alma-Ata Rõivaste Kaubabaasi poolt Nahkgalanteriikombinaadi «Linda» vastu esitatud hagi, sest toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatud aktis polnud üldse näidatud, et vastuvõtmisest oleks osa võtnud teise ettevõtte või saajaettevõtte üldsuse esindaja.

Akti koostamisel tuleb silmas pidada, et akti koostaksid võimalikult need isikud, kes võtsid toodangust näidiseid (proove).

4. Tootja (saatja) ning hankija nimetus ja aadress.

5. Telefonogrammi või telegrammi number ja kuupäev, millega tootja (saatja) esindaja välja kutsuti või märkus selle kohta, et tootja (saatja) esindaja väljakutsumine pole ette nähtud.

Kui tootja (saatja) esindaja kutsuti välja mingil muul viisil, näiteks teletaibi teel või kirjaga, mis samalinnalisele tootjale (saatjale) anti üle allkirja vastu jne., tuleb ka nendel juhtudel aktis näidata väljakutsumise aeg ning dokumendi number, millega esindaja välja kutsuti. On tootja (saatja) esindaja väljakutsumine kohustuslik, esindajat aga välja ei kutsutud, tuleb see asjaolu aktis fikseerida. Nendel juhtudel, kui esindaja väljakutsumine pole kohustuslik, tuleb teha aktis vastav märkus. Seejuures pole vaja loetleda kõiki neid konkreetseid eeskirju, mis ei sisalda tootja (saatja) esindaja väljakutsumise kohustust, vaid piisab ka üldisest märkusest.

6. Hankelepingu, faktuurarve, transpordi saatekirja (konossemendi) ning toodangu kvaliteeti tõendava dokumendi number ja kuupäev.

Nende andmete alusel on võimalik leida vajalikku dokumenti ning seega kindlaks teha ja kontrollida kogu kvaliteedilise vastuvõtmise õigsust ja õigeaegsust, kahjusumma suurust, hagi aegumise tähtaegadest kinnipidamist jne. Kui toodangu vastuvõtmise ajaks pole tootjalt (saatjalt) vastuvõetava toodangu kvaliteeti tõendavad dokumendid saabunud, tehakse selle kohta aktis vastav märkus, milles loetletakse puuduvad dokumendid.

7. Toodangu sihtjaama (-sadamasse) saabumise kuupäev, transpordiorganisatsiooni poolt veose väljaandmise aeg, vaguni, konteineri, furgoonauto ja teiste plommitud transpordivahendite avamise aeg, toodangu saaja lattu toimetamise aeg.

Tähendatud andmete näitamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata andmete täpsele fikseerimisele, sest nende andmete ning p. 2 näidatud andmete kõrvutamisel selgub, kas toodangu kvaliteediline vastuvõtmine on toimunud ettenähtud tähtaja jooksul.

8. Kommertsakti (autotranspordiorganisatsiooni poolt väljaantud akti) number ja kuupäev, kui selline akt koostati transpordiorganisatsioonilt toodangu vastuvõtmisel.

Peale nende andmete tuleb aktis näidata kõigi nende aktide ja dokumentide numbrid ning kuupäevad, mis koostati toodangu transportimise ajal, näiteks mingis vahejaamas koostatud kommertsakt.

9. Toodangu hoidmise tingimused saaja laos kuni akti koostamiseni.

Hoiutingimusi tuleb eriti täpselt kirjeldada siis, kui toodangul on puudused, mis võisid tekkida niihästi tootmisel kui ka hoiurežiimi rikkumise tõttu, kui tegemist on kiiresti rikneva toodanguga jne.

Juhtudel, mil toodangu kvaliteeti kontrollitakse pärast selleks ettenähtud tähtaja möödumist, on saaja süü toodangu riknemises tõenäolisem kui õigeaegse vastuvõtmise juhul. Seepärast tuleb nendel juhtudel toodangu hoiutingimusi eriti hoolikalt kontrollida ja täpselt kirjeldada, sest ainult sel teel on võimalik tõendada, et toodang pole riknenud saaja süü tõttu.

Hoiutingimuste kirjeldamisel ei tohi akti koostajad piirduda üldsõnaliste hinnangutega, nagu «hoiutingimused normaalsed», «hoiutingimused vastavad nõuetele» jne., vaid peavad hoiutingimusi üksikasjalikult kirjeldama. Vajaduse korral tuleb aktis näidata sellised andmed nagu

laohoone liik (kivist, puidust), lao konstruktsioon, õhutemperatuur, õhuniiskus ja ventilatsioon.

Teatud juhtudel, näiteks puruneva toodangu puhul, tuleb aktis näidata ka need tingimused, milles toimus toodangu transpordivahendist väljalaadimine, s. o. näidata, kas ladu asub otse raudteeharu ääres, kas toodang laaditi lattu otse vagunist jne.

10. Taara ja pakendi seisund toodangu ülevaatamise momendil, taara välise markeeringu sisu ja teised andmed, mille alusel võib kindlaks teha, kas toodang esitati kontrollimiseks tootja või saatja pakendis, samuti taara ja pakendi avamise kuupäev, markeeringu, taara ja pakendi puudused, samuti toodangu kogus, millel esinesid nimetatud puudused.

Markeeringu sisu ja tootjat (saajat) iseloomustavate muude andmete täpsel näitamisel on eriti suur tähtsus siis, kui toodang saabub organisatsioonilt, kes pole tootja. Kui sellistel juhtudel pole aktis näidatud tootja andmeid ning toodangul esinevad tootmisest tingitud puudused, jääb saaja nõue rahuldamata. Näiteks sai trusti «Krasnodarugol» Tööliste Varustamise Osakond Luganski Oblasti Jalanõude Hulgikaubanduse Baasilt jalatseid, mille kvaliteedi kontrollimisel tehti kindlaks, et jalatsitel on tootmisdefektid. Kvaliteedilise vastuvõtmise aktis märkis saaja jalatsite tootjana Tallinnas Tartu mnt. 29 asuva jalatsivabriku, pretensiooni ja hagi aga esitas tootmiskoondise «Kommunaar» vastu. Et peale «Kommunaari» ei ole Tallinnas ühtki teist jalatsivabrikut ning et saaja ei esitanud «Kommunaarile» pakkelipikuid ega saatnud talle kontrollimiseks ka praagiks tunnistatud jalatseid, jättis riiklik arbitraaž saaja nõude rahuldamata.

Asudes kirjeldama taara seisundit, peab akti koostaja märkima kõigepealt, kas toodang esitati ülevaatamiseks avatud või avamata taaras. Esitati toodang ülevaatmiseks juba avatud taaras, tuleb aktis märkida taara avamise kuupäev. Kuivõrd kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad võivad oma allkirjaga tõendada üksnes selliseid asjaolusid, mis tuvastati nende osavõtul, tuleb aktis näidata, millisest allikast on pärit taara avamise kuupäev (taarat avanud saaja töötajate seletused või vastav akt). Kui toodang esitatakse ülevaatamiseks küll kinnises taaras, kuid sellel leidub avamise jälgi, tuleb see aktis ära näidata.

Taara ja pakendi puudusi tuleb hoolikalt ja täpselt kir-

jeldada, sõltumata sellest, kas taara ja pakend on avatud või mitte. Täiesti lubamatu on taara üldsõnaline iseloomustamine, nagu seda praktikas tihti esineb. Näiteks piirduvad vastuvõtjad tihti sellega, et tunnistavad taara ebarahuldavaks, puudulikuks, kõlbmatuks, mittevastavaks jne. Taara seisundit tuleb üksikasjalikult ja konkreetselt kirjeldada, näidata, milles seisnevad taara puudused, miks taara ei vasta standarditele või tehnilistele tingimustele. Eriti põhjalikult tuleb taara seisundit kirjeldada siis, kui toodangus avastati sellised puudused, mis võisid tekkida niihästi tootmisel kui ka transportimisel ja hoidmisel. Kui nendel juhtudel seda ei tehta, jääb saaja hagi tavaliselt rahuldamata. Näiteks sai Bresti Bakaalkaupade Hulgibaas Tallinna Leivakombinaadilt vaguni makarone. Raudtee andis saajale makaronid välja 11. mail ning nad võeti kvaliteediliselt vastu saaja laos 19. mail, kusjuures tehti kindlaks, et kastidesse pakitud makaronid olid purunenud 15—30 protsendi ulatuses, kuid EVTT 1034-63 järgi võib ühes kastis olla purunenud makarone vaid 7—10%. Et makaronide kvaliteeti kontrolliti saaja laos ning vastuvõtuaktis ei olnud näidatud, millistes kastides (standardsetest või mittestandardsetes) makaronid hangiti, milline oli kastide seisund, kas makaronide murdetugevus vastas nõuetele jne., ei suutnud hulgibaas tõendada, et makaronid purunesid saatja süü tõttu ning ta hagi jäi rahuldamata.

Peale taarasse puutuvate andmete tuleb vastuvõtuaktis märkida ka toodangu pakkimise viis ja pakendi seisund. Aktis tuleb märkida, kas toodang esitati avamata või avatud pakendis. Kui pakendi või pakkimise kvaliteet ei ole aktis üksikasjalikult kirjeldatud, jääb toodangu riknemisest tulenev saaja hagi tavaliselt rahuldamata. Nii saatis tehas «Volta» tehasele «Bolševik» partii elektrimootoreid, mille kvaliteedi kontrollimisel saaja juures avastati, et elektrimootoritel on tõsised mehhaanilised kahjustused (purunenud, mõlkis või paindunud osad). Vastuvõtjad asusid seisukohale, et elektrimootorite kahjustumise põhjuseks on nende halb pakkimine tehases «Volta». Elektrimootorite kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatud akti uurimisel selgus aga, et elektrimootorite kahjustumise põhjuse kohta antud arvamus pole põhjendatud. Nimelt märkisid vastuvõtjad aktis, et elektrimootorid olid pakitud kastidesse, mille pealispinnal ei ole mingeid vigastusi või muid defekte. Seega ei olnud elektrimooto-

rite kahjustused tingitud löökidest kastide pihta, kastide kukkumisest jne., sest sel juhul oleks kastidele jäänud nähtavad jäljed. Järelikult võisid elektrimootorite kahjustused tekkida kas halva pakkimise või lohaka hoidmise tulemusena. Kuid just elektrimootorite halb pakkimine jäi aktiga tõendamata, sest aktis polnud kirjeldatud, kuidas elektrimootorid olid kastidesse pakitud. Kui elektrimootorid ei olnud kastidesse pakitud eeskirjade kohaselt, s. o. ei olnud poltide ja mutrite abil jäigalt kasti põhja külge kinnitatud, oleks tulnud aktis näidata, milles seisnes pakkimiseeskirjade rikkumine (poltide ja mutrite puudumine, poltide murdumine või mutrite lahtikeerdumine) ning kas selle tõttu võisid elektrimootorid kastides liikuma hakata ning kahjustuda. Et seda polnud tehtud ning et aktis polnud märgitud, et mootorid esitati ülevaatamiseks avamata taaras, jättis riiklik arbitraaž saaja hagi rahuldamata.

Samuti tuleb taara ja pakendi seisundit ning pakkimise viisi täpselt ning üksikasjalikult kirjeldada nendel juhtudel, kui kvaliteedilisel vastuvõtmisel avastatakse, et toodang on purunenud. Aktis tuleb loetleda kõik taara ja pakendi puudused ning muud asjaolud, mis võimaldavad kindlaks määrata purunemise põhjused. Eriti hoolikalt tuleb kontrollida pakkimise viisi ning pakendi seisundit, s. o. kas pakkimiseks on kasutatud nõutavat pakkematerjali (paber, puitvill, vatt, õled, saepuru), kas pakkematerjali on piisavalt kasutatud, kas toodang on taarasse ja pakendisse õigesti asetatud jne. Mingil juhul ei tohi tunnistada pakendit ja pakkimist nõuetele mittevastavaks üksnes seetõttu, et selles pakendis asuv toodang on purunenud. Näiteks sai Leningradis asuv ettevõte tehaselt «Punane Ret» mõõteriista, mille ta saatis edasi Harkovis asuvale saajale. Harkovis toimunud kvaliteedilisel vastuvõtmisel avastati, et mõõteriista paneeli kaitseklaas on purunenud. Vastuvõtmise tulemuste kohta koostatud aktis märgiti, et taara ja pakendi seisund vastab tehnilistele tingimustele, kuid tootjaettevõte pole mõõteriista tehnilistes tingimustes ettenähtud nõuete kohaselt pakkinud. Seejuures polnud aktis konkreetselt näidatud, milles seisnes pakkimiseeskirjade rikkumine. Riikliku arbitraaži vastava järelepärimise peale teatas saaja, et pakkimine tunnistati tehniliste tingimuste nõuetele mittevastavaks seetõttu, et mõõteriist oli osaliselt purunenud, mida aga

õige pakkimise juures ei oleks pidanud juhtuma. Võttes arvesse, et selline järeldus on meelevaldne, jättis riiklik arbitraaž saaja hagi rahuldamata.

Markeeringu puuduste näitamisel tuleb silmas pidada, et aktis tuleb märkida, millised kohustuslikud rekvisiidid markeeringus puuduvad, kuid samuti markeerimise vead ning puudused. Kui vastuvõetav toodang on purunenud, tuleb aktis näidata, kas taaral on hoiatavad märgid ning milline on nende sisu ja seisund.

Kui toodang ja taara on markeerimata, tuleb see aktis ära näidata.

Teinud kindlaks, et taara, pakend, pakkimine ja markeering ei vasta ettenähtud nõuetele, peavad vastuvõtjad aktis märkima toodangu koguse, mille puhul esinevad loetletud puudused. Võttes arvesse, et nende puuduste eest kannab tootja (hankija) varalist vastutust, tuleb võimaluse korral märkida aktis ka sellise toodangu maksumus. Kui mingisugustel põhjustel pole seda võimalik teha, tuleb puudustega toodangut üksikasjalikult iseloomustada (ära näidata toodangu liik, tüüp, mark, artikkel, sort, kategooria), et hiljem oleks toodangu maksumust võimalik kindlaks määrata.

11. Toodangu valikkontrollimiseks võtmise kord ühes valikkontrollimise aluste (standard, tehnilised tingimused, hanke eritingimused, muud eeskirjad ja leping) äranäitamisega.

Aktis tuleb üksikasjalikult kirjeldada toodangu valikkontrollimiseks võtmise käiku, s. o. näidata, millistest toodangu osadest või mitmest taarakohast, kui palju ning millisel viisil toodangut võeti. Kõik need andmed tuleb aktis eriti hoolikalt ja täpselt ära näidata, sest kogu toodangu kvaliteedile antud hinnang on ainult siis usaldusväärne, kui valikkontrollimiseks võeti toodangut selleks ettenähtud korras. Aktis tuleb märkida kohtade arv ja numbrid, millest toodang võeti; millisest kohast toodang võeti (pealmisest, keskmisest või alumisest kihist); milline oli taarakoha seisund, milles asus valikkontrollimiseks võetud toodang; kas toodangut võeti ettenähtud vahendiga (labidaga, proovioraga); toodangu võtmise koht ja aeg (enne või pärast transpordivahendist mahalaadimist) jne. Kui toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramiseks võetakse näidiseid (proove), koostatakse selle kohta eri akt, mistõttu toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise

tulemuste kohta koostatavas aktis võib piirduda märkusega, et toodangust näidiste (proovide) võtmise kohta on koostatud eri akt.

12. Kelle (saatja või transpordiorganisatsiooni) plommidega on toodang ära saadetud ja vastu võetud, plommide korrasolek ja nendel leiduvad jäljendid; taarakohtade transpordi- ja saatja markeering (tegelik ja dokumentide järgi), pakkelipikute olemasolu või puudumine üksikutel kohtadel.

Peale nende andmete tuleb aktis näidata ka vahejaama plommid, kui transpordivahend avati vahejaamas ning plommiti hiljem vedaja plommidega. Transpordivahendil asuvate plommide kuuluvuse, korrasoleku ning nendel leiduvate jäljendite sisu ja selguse kontrollimisel ja õigel kirjeldamisel on väga suur tähtsus, sest sellest sõltub ka toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kord.

13. Ülevaatamiseks esitatud ja tegelikult kontrollitud toodangu kogus (kaal), täpne nimetus ning loetelu, kusjuures peab olema eraldi näidatud mittekvaliteetseks tunnistatud toodang ning toodang, mis kuulub parandamisele tootja või saatja juures, sealhulgas üksikute detailide asendamise teel, samuti toodang, mille sort (kvaliteet) ei vasta kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud sordile (kvaliteedile); avastatud puuduste täpne kirjeldus ning nende iseloom.

Loetletud andmete näitamisel tuleb jälgida, et toodangus avastatud puudusi kirjeldataks täpselt ning määrataks kindlaks puuduste iseloom. Liialdamata võib öelda, et toodangu puuduste ja nende iseloomu kirjeldamine on kõige tähtsam ning vastutusrikkam toiming, mille peab sooritama akti koostaja, sest sellel kirjeldusel põhineb nende puuduste tekkepõhjuste ja iseloomu kohta antud arvamus. Seega, mida täpsem on kirjeldus, seda põhjendatum on puuduste tekkepõhjuste kohta antud arvamus, seda kergem on kontrollida selle arvamuse õigsust. Juhul kui see arvamus pole kooskõlas puuduste kirjeldusega ega tulene loogiliselt sellest, võimaldab täpne ning üksikasjalik kirjeldus siiski kindlaks teha, kes on süüdi mittekohase kvaliteediga toodangu hankimises, toodangu riknemises, või selle kvaliteedi alanemises. Veelgi enam. Kui toodangu kvaliteedile hinnangu andmisel ei lähtunud vastuvõtjad nendest standarditest, tehnilistest tingimustest või näidistest, millega on normeeritud vastuvõetava toodangu kvaliteet, võib hinnang vale olla ja saajal tekib

raskusi tootja (saatja) süü tõendamisega. Need raskused on aga ületatavad, kui vastuvõtuaktis on toodangu puudusi ning puuduste iseloomu täpselt kirjeldatud, sest võrreldes neid puudusi rakendamisele kuuluvate standardite või tehniliste tingimuste nõuetega, on võimalik anda toodangu kvaliteedile õige ja usaldusväärne hinnang.

Eriti täpselt ja üksikasjalikult tuleb kirjeldada toodangus avastatud puudusi siis, kui need võisid tekkida niihästi tootmisel kui ka transportimisel, hoidmisel või kasutamisel, kuid samuti siis, kui toodang jaguneb sortidesse, gruppidesse või kategooriatesse, sest puuduste hulgast ja iseloomust sõltub ka toodangu sort, grupp või kategooria. Kui standardite või tehniliste tingimustega on ette nähtud teatavad kõrvalekaldumised toodangu kvaliteedile esitatavatest nõuetest, aitab toodangus avastatud puuduste täpne kirjeldus kontrollida, kas sellised puudused on lubatavad või mitte.

Kui toodangu tegeliku kvaliteedi kindlaksmääramisel selgub, et toodangus avastatud puudusi on võimalik kõrvaldada, peavad vastuvõtjad aktis näitama, kas neid on võimalik kõrvaldada saaja juures ilma toodangut tootjale (saatjale) tagastamata.

14. Toodangu madalamasse sorti üleviimise alused koos viitega standardile, tehnilistele tingimustele ja muudele eeskirjadele.

Kui toodangu tegelik kvaliteet määratakse kindlaks välise ülevaatamise teel, on toodangu madalamasse sorti üleviimise aluseks need puudused, mis avastati toodangu välisel ülevaatamisel (kõrvalekaldumised konstruktsioonile, mõõtmetele, kaalule, värvusele jms. esitatud nõuetest). Määrati aga tegelik kvaliteet kindlaks laboratoorsel teel, on toodangu madalamasse sorti üleviimise aluseks näidiste (proovide) analüüsimise või katsetamise tulemuste alusel antud arvamus. Toodangu madalamasse sorti viimise aluste näitamisest sõltub akti tõendav jõud. On need alused jäänud aktis näitamata, jääb ka saaja nõue tavaliselt rahuldamata. Näiteks jäi sel põhjusel rahuldamata Narva Kaubandusvalitsuse hagi kondiitritoodete vabriku «Kalev» vastu, sest vastuvõtuaktist ei selgunud, kuidas (degusteerimisega, analüüsimisega jne.) saaja tegi kindlaks, et pakkides, milles markeeringu järgi pidi olema kõrgekvaliteediline kakao «Meie mark», oli madalamakvaliteediline ja odavam «Kakao suhkruga».

15. Mittekomplektse toodangu kogus ning puuduvate osade, sõlmede ja detailide loetelu ja nende maksumus.

Osade, sõlmede ja detailide maksumus tuleb aktis märkida sel juhul, kui nende hinnad on kinnitatud selleks sätestatud korras.

16. Standardite, tehniliste tingimuste, jooniste ja näidiste (etaloonide) numbrid, mille alusel toodangu kvaliteeti kontrolliti.

Kui neid numbreid pole aktis näidatud, samuti puuduvad aktis andmed selle kohta, et vastuvõtjaid tutvustati standardite, tehniliste tingimuste ja muu normatiiv-tehnilise dokumentatsiooniga või et nad juhindusid nendest toodangu kvaliteedile hinnangu andmisel, ning kui aktis pole ka avastatud puudusi täpselt ning üksikasjalikult kirjeldatud, on saajal raske tõendada, et saadud toodang on mittekohase kvaliteediga. Peale loetletud numbrite tuleb aktis märkida ka kõikide muude dokumentide ja eeskirjade (joonised, tehnilised kirjeldused, retseptid jne.) numbrid, kui nendega on kindlaks määratud vastuvõetava toodangu kvaliteet.

17. Tootjaettevõtte praakija number, kui toodangul on see number näidatud.

Peale praakija numbri tuleb aktis näidata kõik toodangul või selle markeeringul leiduvad märgid ja tähistused (näiteks isiklik kvaliteedimärk), mis võimaldavad kindlaks teha tootja (saatja) selle konkreetse töötaja, kes kontrollis toodangu kvaliteeti enne ärasaatmist saajale. Eriti suur tähtsus on nende näitamisel siis, kui toodangut ei tagastata tootjale (saatjale), s. o. siis, kui toodang viidi madalamasse sorti või toodangu puudused kõrvaldati saamise kohas. See võimaldab tootjal (saatjal) veelgi operatiivsemalt kõrvaldada mittekohase kvaliteediga toodangu valmistamise ja hankimise põhjused ning rakendada süüdlaste suhtes vastavaid mõjutusvahendeid.

18. Kas võeti näidiseid (proove) ning kuhu nad saadeti.

19. Muud andmed, mis vastuvõtmisest osavõtjate arvates tuleb aktis tingimata märkida, et tõendada toodangu mittekohast kvaliteeti või mittekomplektsust.

Peale kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis ettenähtud andmete tuleb toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatavas aktis märkida kõik need andmed, mille mär-

kimine on nõutav toodangu hanke põhi- ja eritingimuste, standardite, tehniliste tingimuste jms. eeskirjadega. Kuid vastuvõetavate toodanguliikide paljus on nii suur ja vastuvõtmise kord ning tingimused nii erinevad, et olgu eeskirjad kui tahes täiuslikud, ikkagi pole nendega võimalik ette näha kõiki neid andmeid, mis kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatavas aktis tuleksid näidata. Seepärast peavad just toodangu vastuvõtjad otsustama, millised täiendavad andmed tuleb akti kanda, et põhjendada toodangus avastatud puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste kohta antud arvamuse õigsust. Toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel on kõigil osavõtjail võrdsed õigused ja kohustused, mistõttu ka tootja (saatja) esindajad peavad jälgima, et akti kantaks kõik vajalikud andmed. Tootja (saatja) ei vabane üldreeglina vastutusest mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest seetõttu, et toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatud akt ei sisalda kõiki nõutavaid andmeid, kui tema kompetentne volitatud esindaja nõustus sellega, et toodang on mittekohase kvaliteediga, mittekomplektne jne. ning kirjutas vastuvõtuaktile alla ilma eriarvamusele jäämata. Näiteks tunnistasid Kohtla-Järve Kaubandusvalitsuse ja Pärnu Tarbijate Kooperatiivi volitatud esindajad realiseerimiskõlbmatuks 259 naistejakki, sest need olid kauase hoidmise tõttu kaotanud oma kaubalise välimuse ning polnud nõutavalt pakitud. Saatja — Pärnu Tarbijate Kooperatiiv — vaidles mittekvaliteetsete jakkide hankimise eest trahvi maksmise vastu, viidates sellele, et jakkide vastuvõtmise kohta koostatud akt ei sisalda kõiki nõutavaid andmeid. Et aga jakid tunnistati mittekvaliteetseks kooperatiivi kompetentse volitatud esindaja osavõtul ning kooperatiiv ei vaielnud jakkide tagastamise vastu, nõudis riiklik arbitraaž trahvi sisse.

20. Arvamus toodangus avastatud puuduste iseloomu ning nende tekkepõhjuste kohta.

Arvamus peab olema kooskõlas kõigi aktis kirjeldatud asjaoludega, eriti aga taara, pakendi ja pakkimise kvaliteedi kontrollimisel ning toodangu ülevaatamisel selgunud asjaoludega. Arvestades toodangus avastatud puuduste iseloomu ning nende tekkepõhjuste kohta antava arvamuse suurt tähtsust, ei või kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad jätta seda arvamust akti kandmata. Kui aktis pole arvamust puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste

kohta, jääb toodangu mittekvaliteetsusest tulenev hagi tavaliselt rahuldamata.

Akt tuleb koostada nii mitmes eksemplaris, kui seda osavõtjad vajalikuks peavad. Aktid tuleb trükkida kirjutusmasinal või kirjutada käsitsi tindiga, kuulsulepeaga või keemilise pliiatsiga ning jälgida, et akti kõik eksemplarid oleksid loetavad.

Akt tuleb koostada puhtalt ja korrektselt. Igasugused ülekirjutamised, kraapimised, õiendamata parandused, juurdekirjutused jne. on lubamatud. Akti ei tohi teha täiendusi ega juurdekirjutusi teisel kirjutusmasinal või teistsuguse kirjutusvahendiga, sest vastasel juhul võivad tekkida kahtlused akti usaldusväärsuses.

Kui tootja (saatja) ning saaja asuvad eri liiduvabariikides, tuleb akt võimaluse korral koostada vene keeles.

Praktikas koostatakse sageli aktid varem valmistrükitud plankidel, mis tunduvalt hõlbustab akti koostamist, sest akti koostajatel tarvitseb ainult kirjalikult vastata akti plangil trükitud küsimustele. Tähendatud viisil võib akti koostada aga üksnes sellisel juhul, kui valmistrükitud plank või tüüpvorm sisaldab kõiki küsimusi, millele vastuvõtmisest osavõtjad peavad vastuse andma. Et aga akti plangi koostajal pole võimalik kõiki neid küsimusi ette näha, peavad vastuvõtjad jälgima, et aktis antaks vastus ka plangil puuduvatele, kuid antud juhul olulistele küsimustele.

Aktile peavad alla kirjutama kõik toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osa võtnud isikud. Kui akt koostatakse mitmes eksemplaris, peavad vastuvõtjad kõikidele eksemplaridele alla kirjutama. Allakirjutamisel tuleb jälgida, et kõik akti kantud andmed jääksid allkirjast ettepoole. Kui aga akt on koostatud üksikutel lahtistel lehtedel, on soovitav anda allkiri igale lehele. Kuigi see nõue on elementaarne, eksitakse praktikas vahel selle vastu, mistõttu allkirjadest tagapool asuval akti osal puudub tõendav jõud. Näiteks esitas Leningradi J. M. Sverdlovi nimeline Tööpingiehituse Koondis tehase «Volta» vastu elektrimootorite mittekvaliteetsusest tuleneva hagi, kusjuures hagiavaldusele oli lisatud trükitud plangil koostatud akt. Aktiga tutvumisel selgus, et ainsast lehest koosneva akti esiküljel olid lahtrid kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjate allkirjade jaoks, kuna tagaküljel allkirjade jaoks selliseid lahtreid polnud, mistõttu osa-

võtjad andsid oma allkirjad vaid akti esiküljel. Kuivõrd aga akti tagaküljel oli näidatud sellised olulised andmed nagu mootorite nimetused, numbrid, arv, saabumise ajad jne. ning nende andmete õigsus oli osavõtjate allkirjadega kinnitamata, jättis riiklik arbitraaž hagi rahuldamata.

Toodangut kvaliteedi järgi vastuvõtvad isikud on kohustatud rangelt järgima toodangu vastuvõtmise eeskirju ning tõendama oma allkirjaga ainult neid fakte, mis tuvastati nende osavõtul. Nende andmete, mis ei ole vastuvõtmisest osavõtjate poolt vahetult kindlaks tehtud, akti kandmine on keelatud.

Allakirjutamise eest toodangu kvaliteedi järgi vastuvõtmise aktile, mis sisaldab tegelikkusele mittevastavaid andmeid, kannavad allakirjutanud isikud seaduses ettenähtud vastutust.

Aktile allakirjutamine on kõigile osavõtjaile kohustuslik. Isik, kes ei ole nõus akti sisuga, on kohustatud aktile alla kirjutama koos märkusega mittenõustumise kohta ning esitama oma arvamuse (eriarvamuse). Seda õigust ei tohi aga vastuvõtjad kergemeelselt kasutada, vaid antud asjaolude, arvamuste või hinnangute suhtes võib eriarvamusele jääda pärast seda, kui toodangu vastuvõtjad on teinud kõik nendest sõltuva, et jõuda ühisele seisukohale. Eriarvamuse avaldamisel tuleb silmas pidada, et eriarvamus peab olema kooskõlas kõigi vastuvõtmisel tuvastatud muude asjaoludega ning tuginema ainult kontrollitud faktidele. Seega peab eriarvamusele jääja oma arvamust *põhjendama* ning näitama aktis peale arvamuse enda ka need asjaolud, mis sundisid teda eriarvamusele jääma.

Kui tootja (saatja) ja saaja vahel tekivad lahkarvamused avastatud puuduste iseloomu ning nende tekkepõhjuste kohta, on saaja kohustatud kauba puhul välja kutsuma kaubaekspertiisi büroo eksperdi või teise kompetentse organisatsiooni esindaja, toodangu puhul aga vastava kvalideediinspektsiooni või teise kompetentse organisatsiooni esindaja.

Tootjal (saatjal) või saajal (ostjal) on õigus kvaliteediinspektsiooni, kaubaekspertiisi büroo või teadusliku uurimise instituudi (laboratooriumi) arvamuse peale edasi kaevata nende kõrgemalseisvale organisatsioonile, kui selleks on olemas alus. Kui vastav kõrgemalseisev organisatsioon tunnistab tootja (saatja) või saaja (ostja) väited põhjendatuks, siis määratakse ettenähtud korras kordus-

ekspertiis. Kordusekspertiis võidakse teostada ka arbitraaži või kohtu- ning uurimisorganite ülesandel.

Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatud aktile peab olema lisatud:

1) tootja (saatja) dokumendid, mis tõendavad toodangu kvaliteeti ja komplektsust;

2) pakkelehed nendest taarakohtadest, milles asus mittekohase kvaliteediga ja mittekomplektne toodang;

3) transpordidokument;

4) dokument, mis tõendab vastuvõtmisest osa võtma saadetud esindaja volitusi;

5) näidiste (proovide) võtmise akt ning võetud näidiste (proovide) analüüsimise (katsetamise) tulemuste alusel antud arvamus;

6) muud dokumendid, mis tõendavad toodangu kvaliteedi muutumist (halvenemist) või toodangu mittekomplektsust (andmed vagunite jää ja soola seguga varustatuse ja temperatuurirežiimist kinnipidamise kohta, kommertsaktid, tavalised ja tehnilised aktid jne.);

7) mittekohase kvaliteediga toodangust tehtud fotod jne.

Pärast akti allakirjutamist ning nõutavate lisadega varustamist esitatakse see kinnitamiseks saajaettevõtte juhatajale või tema asetäitjale. Kinnitamiseks esitatakse ainult need aktid, mis koostati saajaettevõtte poolt ühepoolselt või teise ettevõtte (organisatsiooni) esindaja või saajaettevõtte üldsuse esindaja osavõtul, kuna kaubaekspertiisi büroo või kvaliteediinspektsiooni poolt koostatud aktid kinnitatakse nende organisatsioonide põhimäärustega kehtestatud korras. Kuigi kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi kohaselt tuleb kinnitada need aktid, mis fikseerivad toodangu mittekohase kvaliteedi või mittekomplektsuse, on saajaettevõtte juhataja või tema asetäitja kohustatud kinnitama ka sellised aktid, mis fikseerivad markeeringu, taara või pakendi puudumise või mittevastavuse ettenähtud nõuetele. Kui toodangu vastuvõtmisel selgub, et selle kvaliteet, komplektsus, markeering, taara või pakend vastavad nõuetele ning toodangu vastuvõtmise kohta koostatakse akt, pole selle kinnitamine kohustuslik.

Enne kinnitamist pole vaja akti viseerida (juriskonsuldi, varaliselt vastutava isiku jt. poolt).

Saajaettevõtte juhataja või tema asetäitja on kohus-

tatud kinnitama akti kolme päeva jooksul pärast selle koostamist. Akti kinnitamisel tuleb selgelt ja loetavalt näidata kinnitamise kuupäev, kinnitaja ametikoht ning perekonnanimi. Kui akti kinnitamisel selgub, et mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu väljastamises süüdiolevad isikud tuleb võtta vastutusele, saadab saajaettevõtte juhataja või tema asetäitja vastavad materjalid prokuratuurile.

Akti kinnitamisega lõpeb toodangu kvaliteediline vastuvõtmine. Kinnitatud akt registreeritakse ja hoitakse alal saajaettevõtte jaoks kehtestatud korras.

V. TOODANGU KVALITEEDI KONTROLLIMINE PÄRAST ESIALGSET VASTUVÕTMIST

1. Akti koostamine toodangus avastatud varjatud puuduste kohta

Saajaettevõttes toimunud toodangu kvaliteediline vastuvõtmine on tavaliselt lõplik ning toodangu kvaliteeti võib uuesti kontrollida vaid erandjuhtudel. Vajadus toodangu kvaliteedi veelkordseks kontrollimiseks võib tektida mitmesugustel põhjustel, milledest üheks sagedamaks on toodangus varjatud puuduste ilmnemine (avastamine). Varjatud puuduste mõiste sisaldub kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 9 lg. 6, mille kohaselt loetakse varjatud puudusteks selliseid puudusi, mida ei võidud avastada antud toodanguliigi tavalisel kontrollimisel ning mis avastati alles toodangu töötlemise protsessis, montaažiks ettevalmistamisel, montaaži, katsetamise, kasutamise ning hoidmise protsessis. See mõiste pole aga päris täpne, sest sellest ei selgu, mida tuleb mõelda toodangu tavalise kontrollimise all. Arbitraažipraktikas on asutud seisukohale, et tavalise kontrollimise all tuleb mõelda toodangu kvaliteedi kontrollimist standardites, tehnilistes tingimustes, hanke põhi- ja eritingimustes, kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis, muudes eeskirjades ja lepingus ettenähtud korras.

Toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel saaja juures toimub kvaliteedi, komplektsuse, markeeringu, taara ja

pakendi kontrollimine, mida ülaltähendatud seisukoha järgi nimetatakse tavaliseks. Seega peab saaja kontrollima toodangu kvaliteeti täpselt ettenähtud korras ning võtma tarvitusele kõik abinõud toodangus esineda võivate puuduste avastamiseks. Kui ta seda ei tee ning selletõttu jääb osa puudusi avastamata, ei saa neid puudusi nimetada varjatud puudusteks. Eriti hoolikalt peavad toodangu tavalise vastuvõtmise korrast kinni pidama varustus-, turustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioonid, sest nendel juhtudel, kui nad kontrollisid edasisaadetud toodangu kvaliteeti oma ladudes, kuid vaatamata sellele avastas saaja tavalisel kontrollimisel siiski puudusi, ei saa neid lugeda varjatud puudusteks ning tootja (esialgne saatja) võib vabaneda vastutusest hagi aegumise tähtaja möödumise tõttu.

Tootja (saatja) peab kontrollima toodangut ettenähtud korras ning hankima saajale vaid kvaliteetset toodangut. Seega, kui tootja (saatja) kontrollib toodangu kvaliteeti selleks ettenähtud korras, ei tohi hangitud toodangus üldse ilmseid puudusi esineda. Sellest teevad saajad tihti järelduse, et raskemini avastatavad tootmisdefektid tuleb lugeda varjatuiks, sest ka tootja (saatja) ei avastanud neid toodangu kvaliteedi tavalisel kontrollimisel. Selline järeldus on väär, sest toodangus avastatud puuduste liigitamisel pole kriteeriumiks mitte puuduse avastamise keerukuse aste, vaid see, kas puudust on võimalik avastada nende tähtaegade jooksul, nende meetodite, võtete jms. abil, mis on ette nähtud toodangu kvaliteedi kontrollimist reguleerivates eeskirjades ja lepingus. Kui toodangus esinevat puudust *on võimalik avastada* välise ülevaatamise, laboratoorse analüüsimise või katsetamise jms. teel, ei saa seda puudust varjatuks lugeda. Praktilised kogemused näitavad, et toodangus esinevad tootmisdefektid mitte sellepärast, et neid oleks raske avastada, vaid seepärast, et tootja (saatja) ei kontrolli üldse hangitava toodangu kvaliteeti või kontrollib seda pealiskaudselt või eeskirjade vastaselt.

Kuivõrd igasugune kvaliteedi kontrollimine, mis toimub eeskirjade või lepinguga ettenähtud korras, loetakse tavaliseks, tuleb ka toodangu kvaliteedi valikkontrollimine tavaliseks lugeda. Toodangu kvaliteedi valikkontrollimise puhul võib juhtuda, et kontrollimiseks võetud toodanguosa osutub täiesti kvaliteetseks, mille tõttu kogu

toodangupartii tunnistatakse kvaliteetseks, kuid toodangu hilisemal kasutamisel või hoidmisel selgub, et toodangu kontrollimata osas esinevad puudused. Lähtudes varjatud puuduste mõistest, tuleb ka need puudused varjatuiks lugeda, sest neid ei avastatud selle toodanguliigi tavalisel kontrollimisel (valikkontrollimisel).

Seejuures ei oma tähtsust, et need puudused on iseenesest kergesti avastatavad, s. o. juhul, kui oleks kontrollitud seda toodanguosa, kus need puudused esinevad. On iseenesest mõistetav, et valikkontrollimisel kontrollimata jäänud toodanguosas hiljem avastatud puudusi saab lugeda varjatud puudusteks vaid siis, kui saaja täitis kõiki valikkontrollimist reguleerivaid eeskirju. Kui saaja rikub neid eeskirju (ei võta proove ettenähtud viisil, nõutavast kohast või nõutavas koguses), ei loeta hiljem avastatud puudusi varjatuiks, sest pole välistatud võimalus, et nõuetekohasel kontrollimisel oleks saaja need puudused avastanud.

Toodangus avastatud puuduste liigitamisel ei tohi langeda ka teise äärmusse. Praktikas vaidlevad tootjad (saatjad) tihti puuduste varjatud puudusteks tunnistamise vastu, väites, et puudus oli ilmne, kuid saaja ei teinud kõike, selleks et seda puudust avastada. Seejuures unustatakse, et saaja ei ole kohustatud kontrollima toodangu kvaliteeti suurema põhjalikkusega ja täpsemaid tulemusi andval viisil, kui see on ette nähtud kvaliteedi kontrollimist reguleerivates eeskirjades. Näiteks on valudetailides esinevaid juuspragusid, õhumulle jne. võimalik avastada röntgenikiirte abil, kuid kui saaja ei ole kohustatud valudetaile sellisel viisil kontrollima, loetakse tähendatud puudused varjatuiks, kui nad avastatakse detailide ümbertöötamise ajal.

Ülemal esitatud varjatud puuduse mõiste on üldine ning rakendatav kõikide toodanguliikide puhul. Peale selle on varjatud puudused mõningates eeskirjades konkreetselt loetletud. Näiteks on «Teraviljasaaduste hanke eritingimuste» p. 25 ette nähtud, et varjatud puudusteks tuleb lugeda seda, kui partiisse on sattunud üksikuid kotte sellise jahu ja tangainetega, mille sort ei vasta markeeringus näidatud sordile (sordi alanemise juhul), kui üksikutes kottides avastatakse jahu ja tangaineid, millel on kibe maitse ja läppunud lõhn, mis sisaldavad aidakahjureid ja muid kõrvalisi lisandeid ning krigisevad hamba

all, samuti kui kahekordse koti sisemine kott on mittekvaliteetne.

Kuigi varjatud puudusteks loetakse sellised puudused, mis ilmnevad (avastatakse) alles toodangu katsetamise, hoidmise, kasutamise jne. protsessis, on nende puuduste kohta akti koostamise võimalus piiratud konkreetsete tähtaegadega. Akt toodangu varjatud puuduste kohta peab olema koostatud 5 päeva jooksul pärast puuduste avastamist, kuid mitte hiljem kui nelja kuu jooksul, arvates päevast, millal toodang saabus varjatud puudused avastanud saaja lattu, kui pooltele kohustuslike eeskirjadega pole kehtestatud teistsuguseid tähtaegu. Kui toodangu varjatud puudused on avastatavad üksnes selle töötlemise protsessis, mis toimub järk-järgult kahes või mitmes ettevõttes, peab akt varjatud puuduste kohta olema koostatud hiljemalt nelja kuu jooksul, arvates päevast, millal puudused avastanud ettevõte sai toodangu. Varjatud puuduste akteerimise juures tuleb silmas pidada, et akteerida võib neid puudusi, mis avastati toodangus nelja kuu jooksul pärast toodangu saamist, kusjuures iga üksik puudus tuleb akteerida 5 päeva jooksul pärast puuduse avastamist.

Akt varjatud puuduste kohta, mis avastati garantiitähtajaga toodangus, peab olema koostatud 5 päeva jooksul pärast puuduste avastamist, kuid hiljemalt garantiitähtaja jooksul. Kui rahvatarbekaupade garantiitähtaega arvutatakse nende jaemüügi momendist, siis võib nende kaupade varjatud puuduste kohta akti koostada ka müügieelsel hoiuperioodil, sõltumata kaupade saamise ajast.

Varjatud puuduste akteerimise tähtajad on ette nähtud ka mõningates hanke eritingimustes. Näiteks tuleb varjatud puudused «Kauba- ja reisivagunite hanke eritingimuste» kohaselt akteerida 25 päeva jooksul pärast nende avastamist, kuid hiljemalt garantiitähtaegade jooksul.

Varjatud puuduste akteerimise tähtaegadest tuleb rangelt kinni pidada. Ainult nendel juhtudel, kui akti koostamisest kutsutakse osa võtma tootja (saatja) esindaja, lisatakse ettenähtud viiepäevasele tähtajale juurde aeg, mis on vajalik esindaja kohalesõiduks.

Varjatud puuduste akteerimise tähtaegade rikkumine toob kaasa needsamad negatiivsed tagajärjed, mis kvaliteedi tavaliseks kontrollimiseks ettenähtud tähtaegade rikkuminegi. Kui tähtaegade rikkumise tõttu ei saa hiljem

kindlaks teha, kas tegemist on varjatud puudusega või kelle süü tõttu puudus tekkis, jääb saaja kahju hüvitamata. Näiteks sai Kiievis asuv ettevõte tehaselt «Volta» maikuus 10 elektrimootorit, millest üks elektrimootor esitati juulikuus kontrollimiseks eksperdile, kes asus seisukohale, et tõsterõnga murdumise tõttu on elektrimootor kukkunud ja saanud mehhaanilisi vigastusi. Saaja nõudis tehaselt «Volta» elektrimootori eest tasutud summa tagastamist, samuti trahvi, viidates sellele, et elektrimootori tõsterõngal oli varjatud puudus. Riiklik arbitraaž jättis saaja hagi rahuldamata, motiveerides oma otsust sellega, et kuivõrd elektrimootori kukkumise kohta akti ei koostatud ning eksperdi arvamus polnud millegagi põhjendatud (ekspert ei näinud mootori kukkumist), ei saa kindlaks teha, kas tõsterõngas murdus varjatud puuduse tõttu või muul põhjusel, kas elektimootor kukkus just tõsterõnga murdumise tõttu (elektrimootor võis kukkuda tõstja lohakuse või mittekorras tõstemehhanismi tõttu, kusjuures võis ka tõsterõngas murduda) ja kas elektrimootor üldse kukkus (elektrimootorile võis midagi peale kukkuda ja ka tõsterõnga murda).

Varjatud puuduste kohta tuleb koostada akt samas korras nagu toodangu tavalise kvaliteedilise vastuvõtmise puhul, kui hanke põhi- ja eritingimuste, muude eeskirjade ning lepinguga pole teisiti ette nähtud. Tavalisest erinev akti koostamise kord on ette nähtud üksikute toodanguliikide hanke eritingimustega. Näiteks loetakse «Puuvillatoodangu hanke eritingimuste» p. 27 järgi puuvilla varjatud puudusteks taaramaterjali tükkide, pakkimisnööri, traadi, puuvilla seemnekodade jne. esinemist puuvillas. Tähendatud puuduste kohta tuleb koostada akt viie päeva jooksul pärast nende puuduste avastamist. Aktis peab olema näidatud palli number, milles puudused avastati, mark ning puuduse iseloom. Aktile kirjutavad alla peainsener, sorteerimisosakonna ülem ning tööline, kes pallis puudused avastas. Pärast varjatud puuduste kohta akti koostamist (hiljemalt järgmisel päeval) on saaja kohustatud välja kutsuma vastava riikliku kvaliteediinspektsiooni esindaja, kellele esitatakse pallis avastatud esemed, akt ning palli markeering (taaral või lipikul).

2. Toodangu kvaliteedi kontrollimine garantiitähtaegade jooksul

Tarbijate vajaduste maksimaalseks rahuldamiseks ei piisa sellest, et valmistamise või saaja juures vastuvõtmise momendil toodang vastab oma kvaliteedi poolest standardite, tehniliste tingimuste näidiste ja lepingu nõuetele. Selleks on vaja, et toodangu kvaliteet säiliks teatud aja jooksul. Eriti on see vajalik toodangu puhul, mis on mõeldud pikemaajaliseks kasutamiseks või hoidmiseks või mis oma otstarbe tõttu peab olema eriti püsiva kvaliteediga.

Et tagada sellise kõrgekvaliteedilise toodangu hankimine, peab saajal olema võimalus rakendada tootja (hankija) suhtes vastavaid mõjutusvahendeid, s. o. võimalus nõuda mittekohase kvaliteediga toodangu hankimisega tekitatud kahjude hüvitamist ning trahvi sellise toodangu hankimise eest. Neid mõjutusvahendeid saab saaja rakendada ettenähtud kuuekuulise hagi aegumise tähtaja jooksul, millise tähtaja kulgemine algab toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta akti koostamise päevast või päevast, mil see akt pidi olema hiljemalt koostatud.[141] Seega saab saaja ülaltähendatud mõjutusvahendeid rakendada suhteliselt lühikese aja jooksul. Selline aeg ei ole aga mõningatel juhtudel piisav, sest toodangu puudusi pole võimalik kohe avastada ega akteerida. Et seadusega ettenähtud kuuekuulist hagi aegumise tähtaega ei saa muuta, on tootja (hankija) suhtes mõjutusvahendite rakendamise aega võimalik pikendada vaid hagi aegumise tähtaja kulgemise *algmomendi* edasilükkamise teel, s. o. toodangu kvaliteedi kontrollimise ja akteerimise tähtaegade pikendamise teel. Sellised pikendatud tähtajad, nagu nägime, on ette nähtud varjatud puudustega toodangu kvaliteedi kontrollimiseks ja akteerimiseks. Kuid sageli pole ka need tähtajad piisavad, sest paljusid masinaid, seadmeid, aparaate ja rahvatarbekaupu ei võeta kasutusele või ei realiseerita mitte kohe, vaid alles pärast seda, kui nende saamisest on möödunud teatav aeg. Samuti ei pruugi toodangu varjatud puudused ilmneda alati vahetult pärast selle kasutuselevõtmist. Seetõttu on teatud toodangu puhul

---

[141] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 14 («Инструктивные указания», стр. 122—123).

vajalikud veelgi pikemad tähtajad varjatud puuduste avastamiseks ja akteerimiseks.

Sellist vajadust ongi arvesse võetud. «Aluste» §-s 48 on sätestatud, et pikaajaliseks kasutamiseks või säilitamiseks ettenähtud toodangu suhtes võidakse ostjale varjatud puuduste vastavas korras kindlakstegemiseks standardite või tehniliste tingimustega ette näha pikemad tähtajad koos järgneva pretensioonide esitamisega hankijale nende puuduste kõrvaldamise või toodangu ümbervahetamise kohta. Selliseid pikendatud tähtaegu nimetatakse *garantiitähtaegadeks*. Seega garantiitähtaeg on aeg, mille jooksul ostja (saaja) on õigustatud akteerima pikaajaliseks kasutamiseks või säilitamiseks ettenähtud toodangus avastatud (ilmnenud) varjatud puudusi, mida ei saadud avastada selle toodangu tavalisel vastuvõtmisel. Lähtudes sellest määrangust on garantiitähtaeg pikendatud, kvalifitseeritud tähtaeg teatud toodanguliikide varjatud puuduste avastamiseks, milliste puuduste avastamisele kaasnevad õiguslikud tagajärjed. Garantiitähtaegade kehtestamine võimaldab ostjal nõuda mittekohase kvaliteediga toodangu hankijalt kahjude hüvitamist ja trahvi maksmist tavalisest pikema tähtaja jooksul. Seetõttu on garantiitähtaegade kehtestamisel toodangu kvaliteedi tagamise seisukohtalt väga suur tähtsus. Kui ostjale antakse võimalus akteerida varjatud puudusi teatud kindlate garantiitähtaegade jooksul ning esitada sellest tulenevaid pretensioone, sunnitakse sellega ka hankijaid kõrgekvaliteedilise, töökindla ning kaua vastupidava toodangu valmistamisele, sest hankija on kohustatud *tasuta* parandama puudused või ümber vahetama toodangu, mille kohta on kehtestatud garantiitähtaeg, kui ta ei tõenda, et puudused tekkisid toodangu kasutamise või hoidmise eeskirjade rikkumise tõttu ostja poolt.

Peab märkima, et garantiitähtaega õnnestus defineerida selliselt alles pärast «Aluste» kehtimahakkamist. Enne seda defineeriti toodangu garantiitähtaegu väga erinevalt, küll omapärase katseajana, küll erilise vastutuse jaotamise vormina, kõige sagedamini aga tähtajana, mille jooksul hankija garanteerib toodangu heakvaliteedilisuse. Kuid ka pärast «Aluste» vastuvõtmist kaitsevad mõned autorid seisukohta, mille järgi garantiitähtaeg on aeg, mille jooksul hankija garanteerib toodangul kõigi nõutavate omaduste säilimise. Näiteks väidab J. M. Jakovleva,

et garantiitähtaega tuleb vaadelda kui aega, mille jooksul hankijale pannaks käendus toodete töökindluse eest ning kohustus tasuta kõrvaldada toodete kasutamist segavad puudused, välja arvatud juhud, mil need puudused tekkisid ostja süül.[142] Seega samastatakse garantiitähtaeg hagi aegumise tähtajaga. Selline käsitus ei vasta aga «Aluste» §-s 48 sisalduva garantiitähtaja mõistega ning on väär ka seetõttu, et garantiitähtajaga toodangu puhul ei kujuta hankija vastutus toodangu kvaliteedi muutumise eest endast mingit erilist kõrgendatud vastutust, erilist garantiid, vaid jääb samasuguseks vastutuseks nagu muu ülejäänud toodangu kvaliteedi puhul, s. o. kohustuseks kanda mittekohase kvaliteediga toodangu hankimisega tekitatud kahjud ning maksta peale selle veel ettenähtud trahvi.[143]

Andes võimaluse kehtestada toodangus esinevate varjatud puuduste akteerimiseks pikendatud tähtajad ning avades nende tähtaegade õige olemuse, nimetasid «Alused» selle tähtaja endist viisi «garantiitähtajaks». Seda nimetust ei saa pidada õnnestunuks, sest see assotsieerub ikka kellegi garantiiga teatud tähtaja jooksul ning kergendab seega kõnesoleva tähtaja mõiste sisu moonutamist.

Garantiitähtaeg on ette nähtud standardites või tehnilistes tingimustes, mille nõuetele peab vastama antud toodangu kvaliteet. Kui standardites või tehnilistes tingimustes pole garantiitähtaegu ette nähtud, võivad hankija ning ostja need tähtajad omavahelises lepingus ette näha.

Garantiitähtajad võivad olla väga erineva pikkusega: mõnest kuust kuni mitme aastani. Nende pikkus sõltub väga mitmesugustest asjaoludest, nagu toodangu otstarve, konstruktsioon, koostis jne. Garantiitähtaegade pikkuse kindlaksmääramisel tuleb arvestada seda, et mida kõrgemaid nõudeid esitatakse toodangu kvaliteedile ja töökindlusele, mida pikem on see soovitud aeg, mille jooksul toodang peab sihipärase kasutamise juures säilitama oma kvaliteedi, seda pikem peab olema ka garantiitähtaeg.

Kui garantiitähtajaga toodangus avastatakse puudusi, mis takistavad toodangu kasutamist, pikeneb garantii-

---

[142] Е. М. Яковлева. Вопросы качества продукции в договоре поставки. Душанбе 1963, стр. 46.

[143] Garantiitähtaegadega seoses olevaid küsimusi on põhjalikult analüüsinud M. Jemeljanova raamatus «Вопросы стандартизации и качества продукции». Таллин 1967, стр. 108—169.

tähtaeg selle aja võrra, mil toodangut ei kasutatud puuduste avastamise tõttu.[144]

Toodangu garantiitähtaeg ei tähenda seda, et pärast selle tähtaja möödumist toodang võib muutuda mittekvaliteetseks või et toodangul võivad esineda küll varjatud puudused, kuid need ei tohi olla avastatavad (ei tohi ilmneda) enne garantiitähtaja lõppu. Vastupidi. Nagu näitab praktika, säilitavad paljud toodanguliigid ning tööstuskaubad kõik nõutavad omadused kaua aega pärast garantiitähtaegade möödumist. See annab omakorda tunnistust sellest, et paljude toodanguliikide puhul on võimalikud kehtivatega võrreldes pikemad garantiitähtajad. Liiga lühikesed garantiitähtajad ei stimuleeri tootjaid rakendama kõiki võimalikke abinõusid toodangu kvaliteedi parandamiseks, vastupidavamate, töökindlamate ning parema konstruktsiooniga masinate, seadmete või rahvatarbekaupade tootmiseks ning vähendavad garantiitähtaja osatähtsust. Seega on maksimaalse pikkusega garantiitähtaegade kehtestamine ning kehtivate garantiitähtaegade pikendamine üks osa võitlusest toodangu kvaliteedi parandamise ja tagamise eest. Ainult sellist toodangut võib pidada välismaa parimatest näidistest kvaliteetsemaks, kui muude näitajate hulgas on ka garantiitähtajad, mis on pikemad välismaa näidiste jaoks kehtestatud garantiitähtaegadest.

Kehtivate garantiitähtaegade pikendamise hõlbustamiseks ning kiirendamiseks annab «Aluste» § 48 hankijale ning ostjale õiguse kehtestada omavahelises lepingus pikemad garantiitähtajad, kui on kehtestatud standardite või tehniliste tingimustega. Võimalus kehtestada pikemaid garantiitähtaegu, samuti võimalus kehtestada garantiitähtaegu, kui neid pole standardites või tehnilistes tingimustes ette nähtud, suurendab veelgi hankelepingu kui toodangu kvaliteedi tagaja tähtsust.

Kuivõrd garantiitähtajad kehtestatakse pikaajaliseks kasutamiseks või säilitamiseks ettenähtud toodangule, on *garantiitähtaja kulgemise algmoment* toodangu ja rahvatarbekaupade puhul erinev.

Kui pooltele kohustuslike eeskirjade või lepinguga pole teisiti ette nähtud, algab tootmistehnilise otstarbega toodangu puhul garantiitähtaja kulgemine toodete eksplua-

[144] THP p. 40 lg. 3, RHP p. 38 lg. 3.

tatsiooni andmise päevast, kuid hiljemalt sellest päevast, mil toodete saabumisest ettevõttesse möödus:

1) kuus kuud — tegutsevates ettevõtetes;
2) üheksa kuud — ehitatavates ettevõtetes;
3) üks aasta — hooajati töötavates ettevõtetes.

Tagavaraosade puhul algab garantiitähtaja kulgemine tagavaraosade ekspluatatsiooni andmise päevast, kuid hiljemalt päevast, mil nende saabumisest ettevõttesse möödus üks aasta.[145]

Asjaolu, et masinate, seadmete jms. puhul hakkab garantiitähtaeg kulgema mitte ainult nende ekspluatatsiooni andmise momendist, vaid juba varem, aitab võidelda sellise väärnähtuse vastu, nagu seda on masinate, seadmete, tagavaraosade jms. tarbetult suurte varude moodustumine tarbijate juures.

Rahvatarbekaupade puhul, mida müüakse jaekaubandusvõrgu kaudu, algab garantiitähtaja kulgemine kaupade jaemüügi päevast.[146] Seejuures tuleb silmas pidada, et jaekaubandusorganisatsioonidel on õigus akteerida varjatud tootmisdefekte (puudusi) ja esitada nendest tulenevaid pretensioone ja hagisid ka enne kauba müümist ja seda sõltumata ajast, mis on möödunud kauba saamisest.

Turuväliseks tarbimiseks hangitud rahvatarbekaupade garantiitähtaegade kulgemine algab momendist, mil ostja (saaja) sai kaubad kätte, kui pooltele kohustuslike eeskirjade või lepinguga pole teisiti ette nähtud.

Nii toodangu kui rahvatarbekaupade puhul loetakse koostisosade garantiitähtaegade pikkus võrdseks põhitoote garantiitähtaja pikkusega ning need garantiitähtajad lõpevad samaaegselt põhitoote garantiitähtajaga, kui põhitoote kvaliteeti normeerivate standardite või tehniliste tingimustega pole teisiti ette nähtud.

Pikaajaliseks hoidmiseks või kasutamiseks ettenähtud toodangus avastatud *varjatud* puuduste kohta tuleb koostada akt *5 päeva* jooksul pärast puuduste avastamist. Saaja on õigustatud akteerima kõiki neid varjatud puudusi, mis avastati või ilmnesid *garantiitähtaja jooksul* ning esitama tootjale (hankijale) pretensiooni puuduste kõrvaldamiseks, kahjude hüvitamiseks ning trahvi maksmiseks.

---

[145] THP p. 39 lg. 4.
[146] «Alused» § 48 lg. 3, RHP p. 37 lg. 4.

Garantiitähtaja jooksul kontrollitakse toodangu kvaliteeti ning koostatakse selle kohta akt täpselt samas korras, mis on ette nähtud toodangu tavaliseks vastuvõtmiseks. Erinevus nende kahe kontrollimise vahel seisneb ainult kontrollimiseks ettenähtud tähtaja pikkuses.

«Aluste» kehtestamisega anti garantiitähtaja mõistele uus sisu. Garantiitähtaja all mõeldakse nüüd tähtaega, mille jooksul ostja on õigustatud akteerima *pikaajaliseks kasutamiseks ning säilitamiseks* määratud toodangus avastatud varjatud puudusi. Samuti muutus rahvatarbekaupade kohta kehtestatud garantiitähtaegade kulgemise algmoment. Rahvatarbekaupade puhul, mida müüakse jaekaubandusvõrgu kaudu, hakati nüüd garantiitähtaegu arvutama kaupade jaemüügi päevast. Seega jäi «Aluste» kehtestamisega kitsamaks nende toodanguliikide ring, mille kohta saab kehtestada garantiitähtaegu. Sellest ringist jäid välja toodanguliigid, mis pärast valmistamist säilitavad oma kvaliteedi ainult teatud ajavahemikul ning mida ei saa kasutada pikema aja vältel.

Kuid ka selliste suhteliselt kiiresti riknevate toodanguliikide (ravimid, tarbekeemiatooted, konservid jms.) puhul pole sugugi ükskõik, kas need riknevad kohe või säilivad kasutamiskõlblikena teatud aja jooksul. Ka sellise toodangu puhul peavad ostjad saama võimaluse akteerida varjatud puudusi, mis antud toodangu juures ei ilmne kohe ning nõuda tootjalt (hankijalt) sellest tulenevate kahjude hüvitamist ja trahvide maksmist.

Lühiajaliseks kasutamiseks või säilitamiseks ettenähtud toodangu kvaliteet säilib vaid teatava ajavahemiku jooksul, arvates toodangu *valmistamisest*. Seepärast on tootja huvitatud, et saajal oleks õigus sellises toodangus avastatud varjatud puuduste kohta akti koostada ainult teatava kindla tähtaja jooksul, *arvates toodangu valmistamisest,* mitte aga üldise tähtaja jooksul, s. o. 4 kuu jooksul, arvates toodangu saamisest. Viimasel juhul oleksid tootja huvid oluliselt rikutud, sest enne lõplikule saajale (tarbijale) saabumist võib toodang pikemat aega seista vahelülide ladudes ning rikneda mitte varjatud puuduste, vaid oma loomuliku omaduse tõttu kaotada teatud aja möödudes oma kvaliteet.

Seega tuleb nii saaja kui ka tootja huvide kaitsmiseks kehtestada mõningate suhteliselt kiiresti riknevate toodanguliikide jaoks tähtajad, mille jooksul saajal on õigus

akteerida toodangus avastatud (ilmnenud) varjatud puudusi.

Paljud standardid ja tehnilised tingimused sisaldavadki nõude, mille kohaselt toodang peab säilitama oma kvaliteedi teatud tähtaegade jooksul, arvates selle toodangu *valmistamisest*. Nendel tähtaegadel on mitmesugused nimetused, millest levinuimad on «säilimisaeg», «hoiuaeg» ja «kõlblikkuse aeg». Hangete põhimäärustes nimetatakse seda tähtaega «kõlblikkuse tähtajaks».[147] Vaatamata nimetuste erinevusele, kujutab see tähtaeg endast aega, mille jooksul toodangu kvaliteet ei tohi muutuda (alaneda). Kui toodangu kvaliteet selle tähtaja jooksul muutub ning seejuures pole rikutud toodangu hoidmise või kasutamise eeskirju, on see muutus tingitud toodangu varjatud puudustest, s. o. tootja süüst.

Arbitraažipraktika lähtub sellest, et ka toodangu kõlblikkuse tähtaja rikkumise juhul tuleb rakendada «Aluste» §-s 48 lg. 2 sisalduvaid sätteid, mille kohaselt saaja on õigustatud akteerima garantiitähtaja jooksul toodangus avastatud varjatud puudusi, tootja (hankija) on aga kohustatud hüvitama toodangu hankimisega tekitatud kahjud ning maksma trahvi.

Garanteeritud kõlblikkuse tähtajaga toodang tuleb hankida lepingus ettenähtud tähtaja jooksul, kuid võimalikult selliselt, et lõplikule saajale (tarbijale) jääks kõlblikkuse tähtajast maksimaalne osa. Mõningatel juhtudel on need tähtajad ka normatiivaktides ette nähtud. Näiteks on «Meditsiinitoodangu hanke eritingimuste» p. 8 ette nähtud, et kõlblikkuse tähtajaga medikamendid tuleb ära saata sellise arvestusega, et nende ärasaatmise momendil oleks etiketil märgitud kõlblikkuse tähtajast möödumata 80%; kui aga toodangut hangib mingi vahelüli (varustusturustusorganisatsioon), ei tohi see protsent medikamentide puhul olla väiksem kui 60% ja bakterpreparaatide puhul väiksem kui 40%.

Kui toodangu garanteeritud kõlblikkuse tähtaeg on möödunud, ei tohi tootja (hankija) sellist toodangut enam hankida, kuigi toodang võib momendil olla veel kasutamiskõlblik.

---

[147] THP p. 39 lg. 6, RHP p. 37 lg. 6.

3. Toodangu kvaliteedi kontrollimine pärast vastuvõtmist

Vajadus toodangu kvaliteeti uuesti kontrollida tekib mitte üksnes toodangus varjatud puuduste esinemise tõttu, vaid ka mitmesugustel muudel põhjustel ja asjaoludel. Pärast vastuvõtmist võidakse toodangu kvaliteeti veel kord kontrollida niihästi saaja kui ka tootja (saatja) juures. Saaja poolt mittekvaliteetseks tunnistatud ning tagastatud toodangu kvaliteeti võib tootja (saatja) kontrollida juhtudel ning korras, mis on ette nähtud hanke põhi- ja eritingimuste, muude eeskirjade ning lepinguga. Vajadus kontrollida tagastatud toodangu kvaliteeti tootja (saatja) juures tekib siis, kui saajal pole teatud põhjustel võimalik usaldusväärselt kindlaks teha toodangu tegelikku kvaliteeti, toodangus avastatud puuduste iseloomu, tekkepõhjusi jne. Sageli tekib selline võimatus mitmesuguste keeruliste seadmete, aparaatide ning mõõteriistade puhul, sest saaja ei või rikkuda tootja plomme, saajal puuduvad täpsed või nõutavad mõõteriistad või seadmed kvaliteedi kontrollimiseks või ei võimalda toodangu iseloom kvaliteeti saamise kohas põhjalikult kontrollida. Seepärast peavad lepingut sõlmivad pooled kõigepealt kindlaks tegema, kas vastavates eeskirjades pole ette nähtud tootja (saatja) õigust kontrollida saaja poolt väljapraagitud ja tagastatud toodangu kvaliteeti. Kui vastavates eeskirjades pole sellist õigust ette nähtud, tuleb see vajaduse korral lepingus ette näha. Vastavalt kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 36 võivad pooled omavahelises lepingus ette näha saaja poolt väljapraagitud toodangu kvaliteedi kontrollimise korra. See kord ei või muidugi erineda antud toodanguliigi jaoks ettenähtud tavalisest korrast. Küll aga võivad pooled omavahelises lepingus ette näha kvaliteedi kontrollimiseks sellise korra, mis on tavalisest täpsem ja üksikasjalikum ning võimaldab saada usaldusväärsemaid andmeid toodangu kvaliteedi kohta.

Kui pooltele kohustuslikes eeskirjades või lepingus pole ette nähtud tootja (saatja) õigust kontrollida saaja poolt väljapraagitud toodangu kvaliteeti, võib seda siiski teha poolte igakordsel kokkuleppel, samuti siis, kui saaja seda ise taotleb. Kui ka selline kokkulepe või taotlus puudub, ei ole tootja (saatja) õigustatud toodangu kvaliteeti uuesti kontrollima. Muidugi ei saa saaja teda selles takis-

tada, kuid tootja (saaja) poolt sellisel juhul koostatud aktid ei oma tõendavat jõudu ja vaidluse tekkimise korral võtab arbitraaž selle lahendamisel aluseks saaja juures sätestatud korras koostatud akti.[148] Näiteks tunnistas Läti Rõivaste, Karusnahkade ja Peakatete Hulgikaubanduse Baas mittekvaliteetseks õmblusvabrikult «Virulane» saadud 500 meeste pidžaamat, mille kohta õmblusvabriku esindaja osavõtul koostati vastav akt. Pärast pidžaamade tagastamist koostas õmblusvabrik «Virulane» akti selle kohta, et osa tagastatud pidžaamadest on täiesti kvaliteetsed ning keeldus nende hankimise eest trahvi maksmast. Riiklik arbitraaž aga nõudis trahvi sisse, sest pidžaamad tunnistati saaja juures mittekvaliteetseks õmblusvabriku volitatud esindaja osavõtul ning õmblusvabrikul polnud õigust tagastatud pidžaamade kvaliteeti uuesti kontrollida.

Kuidas peab aga toimima seaduslikkusest lugupidav tootja (saatja) nendel juhtudel, kui tal pole õigust toodangu kvaliteeti uuesti kontrollida, kuid ta leiab, et saaja on toodangu alusetult välja praakinud? Eespool nägime, et kui saaja juures praakis toodangu välja ekspert, kvaliteediinspektor või teadusliku uurimise instituudi (laboratooriumi) esindaja, on tootjal (saatjal) õigus nende arvamuse peale edasi kaevata nende kõrgemalseisvatele organisatsioonidele. Juhul kui toodang praagiti välja teise ettevõtte (organisatsiooni) või saajaettevõtte üldsuse esindaja osavõtul, on tootjal (saatjal) õigus vaielda selle akti alusel esitatud pretensiooni rahuldamise vastu ja nõuda saaja hagi arutamisel ekspertiisi määramist. Kuid nendel juhtudel, kui toodang praagiti välja tootja (saatja) esindaja osavõtul, ei ole viimasel õigust vaielda toodangu mittekvaliteetseks tunnistamise vastu, välja arvatud juhud, mil toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel rikuti jämedalt vastuvõtmist reguleerivaid eeskirju (näiteks on lauskontrolli asemel läbi viidud valikkontroll, toodangus avastatud puuduste tekkepõhjuste kohta antud arvamus on ilmses vastuolus muude asjaoludega jne.), samuti juhud, mil on tegemist kuritarvitustega.

Tootja (saatja) juures toodangu kvaliteedi veelkordse kontrollimise kohta tuleb koostada akt korras, mis on

---

[148] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. aprilli 1967. a. juhendkirja nr. I-I-16 p. 8 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 26).

ette nähtud antud toodanguliigi kvaliteediliseks vastuvõtmiseks saaja juures. Aktis tuleb märkida kõik nõutavad andmed, kuid erilist tähelepanu tuleb pöörata toodangut identifitseerivate andmete õigele ja täpsele peegeldamisele. See on vajalik eriti siis, kui liigitunnustega piiritletava toodangu kvaliteedi uuesti kontrollimisest ei võta osa saaja esindaja. Koostatud aktil pole mingeid eeliseid, vaid teda hinnatakse võrdselt kõigi ülejäänud tõenditega.

Teatud juhtudel võib tootja (saatja) kontrollida saaja poolt väljapraagitud toodangu kvaliteeti, vaatamata sellele, et sellist õigust pole vastavate eeskirjadega või lepinguga ette nähtud. Nii on tootjal (saatjal) õigus kontrollida tagastatud toodangu kvaliteeti nendel juhtudel, kui selle ülevaatamisel selgub, et tagastatud toodangul on rohkem puudusi, kui on näidatud saaja juures koostatud aktis. Sellisel juhul selgitab tootja (saatja) vastava kompetentse esindaja osavõtul välja, kelle süül täiendavad puudused tekkisid ning koostab selle kohta akti. Kui kontrollimisel selgub, et täiendavad puudused on tekkinud saaja süü tõttu (mittekohane pakkimine või ebaõige laadimine), peab saaja hüvitama tekkinud kahjud.

Teatud juhtudel võib juba vastuvõetud toodangu kvaliteeti ka saaja juures uuesti kontrollida. Nii on kaubandusorganisatsioonidel õigus akteerida tootmisdefekte, kui need avastatakse kaupade *jaemüügiks ettevalmistamisel või jaemüügi ajal.* Andes kaubandusorganisatsioonidele sellise õiguse, ei tee kvaliteedilise vastuvõtmise juhend vahet hulgi- ja jaekaubandusorganisatsioonide vahel. Kuivõrd tähendatud juhendis nähakse ette võimalus akteerida vaid jaemüügiks ettevalmistamisel või jaemüügi ajal avastatud tootmisdefekte, jääb mulje, et juhendis mõeldakse kaubandusorganisatsioonide all vaid jaekaubandusorganisatsioone. Võttes aga arvesse, et ka hulgikaubandusorganisatsioonid võivad kaupu jaemüügiks ette valmistada (näiteks valmisriideid triikida, majapidamismasinaid katsetada), tuleb asuda seisukohale, et ka hulgikaubandusorganisatsioonid võivad akteerida tootmisdefekte, mis avastatakse kaupade jaemüügiks ettevalmistamisel. Teiseks kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 8 puuduseks on see, et selles ei tehta vahet ilmsete ja varjatud puuduste vahel, mistõttu tuleb asuda seisukohale, et jaemüügiks ettevalmistamise või jaemüügi ajal võib akteerida niihästi varjatud kui ka ilmseid tootmisdefekte.

Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 8 järgi võivad kaubandusorganisatsioonid akteerida vaid tootmisdefekte. Nende all ei tule aga mõelda üksnes selliseid defekte, mis tekkisid eranditult kas tootmise või töötlemise tehnoloogia rikkumise või madalakvaliteedilise tooraine kasutamise tõttu, vaid ka selliseid defekte, mis tekkisid mittekohase taara, pakendi ja pakkimise tõttu (näiteks avastati jaemüügi ajal, et metallkaubad on korrodeerunud seetõttu, et nad on korrosioonivastase vahendiga töötlemata, mittekohase pakendi tõttu on kaup deformeerunud jne.). Kui kaubal avastatakse selline puudus, mis võis tekkida niihästi tootmisel kui ka transportimisel ja hoidmisel, ei anna nende puuduste akteerimine tavaliselt soovitud tulemusi, sest pole enam võimalik kindlaks teha, kelle süü tõttu puudused tekkisid. Näiteks sai kombinaadi «Severonikel» Tööliste Varustamise Osakond 24. augustil puidutöötlemise kombinaadilt «Viisnurk» 25 televiisorilauda, mille konteineritest väljalaadimisel tehti kindlaks, et 4 lauda oli kahjustatud (jalad murdunud, kriimustatud jne.). 10. septembril esitas saaja oma laos eksperdile ülevaatamiseks aga juba 8 televiisorilauda, millel esinesid mehhaanilised kahjustused (jalad murdunud, lauaplaadid lahti, hõõrdunud kohad). Ekspertiisiaktis märkis ekspert, et defektid tekkisid transportimisel ebaõige pakkimise tõttu ning avastati televiisorilaudade realiseerimisel. Võtnud arvesse, et konteinerite tühjendamisel koostas saaja akti vaid 4 laua kahjustumise kohta, et ülejäänud laudade kahjustused olid samasuguse iseloomuga ning ei võinud seega jääda märkamatuks laudade väljalaadimisel ning et ekspert ei viibinud laudade konteineritest väljalaadimise juures, luges riiklik arbitraaž saaja hagi tõendatuks vaid 4 laua osas, ülejäänud osas aga jättis hagi rahuldamata.

Jaemüügiks ettevalmistamise või jaemüügi ajal avastatud tootmisdefektid tuleb akteerida otsekohe pärast nende avastamist, kusjuures akteerida võib vaid neid tootmisdefekte, mis avastati nelja kuu jooksul pärast kaupade saamist. Kui tootmisdefektid avastatakse jaekaubandusorganisatsioonis, ei oma mingit tähtsust aeg, mille jooksul kaubad seisid hulgikaubandusorganisatsiooni laos. Kuivõrd kõnesolevate defektide akteerimiseks pole eri korda ette nähtud, kontrollitakse kaupu ning akteeritakse defekte eespool näidatud üldises korras.

Kehtiva korra kohaselt tuleb kaupade kvaliteeti kontrollida isegi pärast kauba müümist kodanikule. Vastavalt «Aluste» §-le 41 ja TsK §-le 251 on ostjal, kellele on müüdud mittekohase kvaliteediga asi, kui selle puudused ei olnud müüja poolt tingimuseks seatud, õigus omal valikul nõuda kas lepingus liigitunnustega piiritletud asja ümbervahetamist kohase kvaliteediga asja vastu või ostuhinna vastavat alandamist või asja puuduste tasuta kõrvaldamist müüja poolt või ostjale nende parandamise kulude tasumist või lepingu tühistamist ühes kahju hüvitamisega ostjale. Sellisel juhul tavaliselt akti ei koostata, vaid kaupade puhul, mille mittekohane kvaliteet avastati tarbija poolt pärast nende kauplusest ostmist, peab saaja (ostja) esitama tootjale (saatjale) akti asemel:

1) tarbija avalduse kauba ümbervahetamiseks ning kaupluse arvamuse, milles on näidatud kauba nimetus, selle tootja (saatja) ja hankija, kauba hind, puuduste iseloom ning nende tekkimise põhjused, kaupade müümise, ümbervahetamise ning remontimise või nende eest tasutud summade tagastamise ajad;

2) jaekaubandusvõrgust ostetud tööstuskaupade ümbervahetamise eeskirjadega ettenähtud dokumendid, mis tõendavad kaupade mittekohast kvaliteeti.

Kui kvaliteedilisel vastuvõtmisel avastatakse rahvatarbekaupadel sellised tootmisdefektid, mis on kõrvaldatavad saamise kohas, võib saaja anda nõusoleku sellise rahvatarbekauba vastuvõtmiseks tingimusel, et tootja (saatja) kõrvaldab defektid kokkulepitud aja jooksul. Sellise kokkuleppe võivad pooled sõlmida ka tootmistehnilise otstarbega toodangu puhul, kui saaja ei soovi ise defekte kõrvaldada. Seega tuleb toodangu kvaliteeti kontrollida uuesti pärast defektide kõrvaldamist tootja (saatja) esindaja osavõtul, kes defektid kõrvaldas. Kui lõplikuks üleandmiseks esitatud toodangu kvaliteet vastab nõuetele, võtab saaja selle vastu. Tekivad aga sellisel üleandmisel-vastuvõtmisel poolte esindajate vahel lahkarvamused toodangu kvaliteedi suhtes, peab saaja kutsuma välja kaubaekspertiisi büroo eksperdi, vastava kvaliteediinspektsiooni või teise kompetentse organisatsiooni esindaja. Seega saaja, kes andis nõusoleku rahvatarbekaupade vastuvõtmiseks defektide kõrvaldamise tingimusel, ei või sellest nõusolekust loobuda, kui tootja (saatja) on defektid juba kõrvaldanud ning esitanud kaubad üleandmiseks.

Vajadus uuesti kontrollida kord juba vastuvõetud toodangu kvaliteeti võib tekkida siis, kui saaja ei nõustu kvaliteediinspektsiooni, kaubaekspertiisi büroo või teadusliku uurimise asutuse antud arvamusega toodangu kvaliteedi kohta. Kui saaja vastuväited on põhjendatud, määratakse vajaduse korral uus ekspertiis, vaadatakse toodang täiendavalt üle, analüüsitakse ning katsetatakse toodangust võetud täiendavaid proove jne. ning antakse toodangu kvaliteedile lõplik hinnang. Korduv ekspertiis võidakse määrata ka arbitraaži või kohtu- ning uurimisorgani korraldusega.

Pärast toodangu vastuvõtmist võivad saaja juures toodangu kvaliteeti kontrollida veel mitmesugused selleks õigustatud organisatsioonid (kaubanduse ja kaupade kvaliteedi inspektsioonid jt.).

VI. MITTEKOHASE KVALITEEDIGA NING MITTEKOMPLEKTSE TOODANGU TAGASTAMINE

Saaja on kohustatud keelduma sellise toodangu vastuvõtmisest ja tasumisest, mis kvaliteedilisel vastuvõtmisel tunnistatakse mittekvaliteetseks või mittekomplektseks. Kui vastuvõtmisel selgub, et toodang kuulub madalamasse sorti (on madalama kvaliteediga), kui on näidatud kvaliteeti tõendavas dokumendis või et rahvatarbekaubal esinevad saamise kohas kõrvaldatavad tootmisdefektid, on saajal õigus keelduda sellise toodangu vastuvõtmisest ja tasumisest.

Selline õigus kuulub saajale ka siis, kui tootja (hankija) ei komplekteeri täielikult kvaliteedilisel vastuvõtmisel mittekomplektseks tunnistatud toodangut.

Standarditele, tehnilistele tingimustele või näidistele mittevastava mittekvaliteetse toodangu vastuvõtmisest keeldumisest on saaja (ostja) kohustatud viivitamatult teatama tootjale (saatjale) ning saatma talle samaaegselt ka hoiuallkirja toodangu vastutavale hoiule võtmise kohta. Saajal on õigus keelduda toodangu vastuvõtmisest ainult siis, kui selle mittekohane kvaliteet on sätestatud korras kindlaks määratud, s. o. kui toodangu kvaliteedilise vas-

tuvõtmise kohta on koostatud akt. Kui kauba kvaliteeti kontrollib kaubaekspertiisi büroo ekspert, võib kauba kvaliteedi mittekohaseks tunnistamise ja nõuetekohaselt vormistatud ja kinnitatud ekspertiisiakti kättesaamise vahel esineda teatud ajavahemik, kuid ka nendel juhtudel peab saaja teatama tootjale (saatjale) kauba vastuvõtmisest keeldumisest pärast ekspertiisiakti kättesaamist.

Kui tootja (hankija) tunnistab ostja (saaja) pretensiooni põhjendatuks, peab ta 10 päeva jooksul, arvates pretensiooni saamisest, tegema korralduse sellise toodangu kohta, mille vastuvõtmisest ostja (saaja) keeldus. Kiiresti rikneva toodangu puhul tuleb see korraldus teha 24 tunni jooksul, arvates pretensiooni saamisest.[149] Tavaliselt teeb tootja (saatja) korralduse toodangu tagastamiseks, kuid ta võib saajaga kokku leppida toodangu realiseerimise või kasutamise kohta kohapeal, toodangu teistele organisatsioonidele üleandmise, hävitamise, utiili andmise jne. kohta. Mittekohase kvaliteediga toodangu tagastamise küsimus on reguleeritud ka mõningates hanke eritingimustes. Näiteks on «Parfümeeria-kosmeetikakaupade hanke eritingimustes» ette nähtud, et väljapraagitud kaubad tagastatakse vahetult tootjale või pudukaupade hulgikaubanduse baasile, kui selline baas asub toodangu saamise kohas, tootja aga asub mujal.

Saades tootja (hankija) korralduse toodangu tagastamiseks, peab ostja (saaja) tagastama toodangu tehniliselt lühima aja jooksul. Tagastatava toodangu kohta tuleb koostada vastavad saatedokumendid ning märkida nendes toodangu täpne nimetus, kogus, vastuvõtuakti number ja kuupäev jm. andmed, mis iseloomustavad ning individualiseerivad tagastatavat toodangut.

Kiiresti riknevat toodangut ei tagastata, vaid see realiseeritakse kohapeal sanitaarjärelevalveorganite näpunäidete kohaselt.

Kui tootja (hankija) ei tee ettenähtud tähtaja jooksul korraldust toodangu kohta, mida ostja (saaja) keeldus vastu võtmast, on viimasel õigus realiseerida toodang kohapeal või tagastada see tootjale (hankijale). Toodangu realiseerimisel tuleb silmas pidada, et selle eest saadav summa peab vastama toodangu tegelikule kvaliteedile, mis on näidatud vastuvõtuaktis või muudes dokumenti-

[149] THP p. 61 lg. 2, RHP p. 62 lg. 2.

des.[150] Mõningatel juhtudel on toodangu realiseerimise kord ette nähtud vastavates eeskirjades. Näiteks on «Metsamaterjalide ja standardmajade hanke eritingimustes» ette nähtud, et hankija või saatja korralduse puududes võib saaja realiseerida vastuvõtmata jäänud mittekohase kvaliteediga metsamaterjali liiduvabariikide varustus-turustusorganisatsioonide näpunäidete kohaselt.

---

[150] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 28. detsembri 1967. a. juhendkirja nr. I-I-59 p. 6 lg. 4 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 59). Vt. ka «Nõukogude Õigus» 1968, nr. 1, lk. 34—36.

III peatükk

TSIVIILÕIGUSLIK VASTUTUS TOODANGU KVALITEETI TAGAVATE EESKIRJADE RIKKUMISE EEST.

1. Vastutuse üldküsimused

Toodangu kvaliteedi parandamise ja kvaliteedile, komplektsusele, markeeringule, taarale ning pakendile esitatavate nõuete rikkumise vältimise seisukohalt on eriti suur tähtsus tootja (hankija) *vastutusel* mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise, toodangu riknemise või kahjustumise eest. Vastutus on ette nähtud nii tsiviil-, kriminaal- kui ka tööõiguse normide ning muude eeskirjadega.

Tsiviilõigusliku vastutuse eesmärgiks on toodangu ostjale (saajale) tekitatud kahjude hüvitamine ning tootja (hankija) mõjutamine. Selle tõttu esineb tsiviilõiguslik vastutus ka kõnesolevatel juhtudel kahel kujul: mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest trahvide maksmise ning sellise toodangu hankimisega tekitatud kahjude hüvitamise kujul.

Isemajandavatelt majandusorganisatsioonidelt trahvide nõudmine tähendab nende otsest mõjutamist rublaga. Trahvide nõudmisel (teadmisel, et trahvi võidakse nõuda) on suur kasvatuslik ja stimuleeriv tähtsus ning seda eriti kaasajal, mil trahvidena tasutud summad kantakse nende ettevõtete ja organisatsioonide majandusliku tegevuse tulemustesse, kelle süü tõttu lepingut rikuti.[151]

---

[151] NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 4. oktoobri 1965. a. määruse nr. 729 p. 10 lg. 3 (СП СССР 1965, № 19—20, ст. 153).

Tsiviilõiguslik vastutus saabub sellise toodangu hankimise eest, mille kvaliteet, komplektsus, markeering, taara ja pakend ei vasta nendele standarditele, tehnilistele tingimustele ja näidistele, mis on näidatud selle toodangu hankimise aluseks olevas lepingus, tellimuses, hankekäsundis või kvaliteeti tõendavates dokumentides, viimaste puududes aga toodangul leiduvas markeeringus. Seejuures pole oluline, kas seda toodangut saab või ei saa täielikult või osaliselt kasutada oma sihtotstarbeks.[152]

Tsiviilõiguslik vastutus saabub ka sellise toodangu hankimise eest, mille tegelik kvaliteet ei vasta poolte poolt kokkulepitud kõrgendatud nõudmistele, olgugi et ta vastab normeeritud kvaliteedile.

Tootjale (hankijale) jt. asjaomastele organisatsioonidele mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest vastutuse panemiseks peavad tavaliselt esinema tsiviilõigusliku vastutuse tekkimise tingimused: teo õigusvastasus, süü, põhjuslik seos ja kahjude esinemine. Tsiviilõigusliku vastutuse tekkimiseks on kõnesolevatel juhtudel tingimata vajalik, et esineksid kolm esimest tingimust, kuna kahjude esinemine ei ole alati obligatoorne. Tsiviilõigusliku vastutuse puhul tuleb eriti hoolikalt kontrollida põhjusliku seose ja süü olemasolu. Näiteks, kui toodang on riknenud või purunenud, tuleb kontrollida, kas see leidis aset toodangu hoidmisel, transportimisel, peale- või mahalaadimisel, kas riknemine on tingitud toodangu omadustest, ebaõigest pakkimisest, nõuetele mittevastavast taarast, laadimis- ja veoeeskirjade rikkumisest jne.

Kuid tsiviilõigusliku vastutuse ulatus ei sõltu alati ka süüst, vaid sama süü puhul võib vastutuse ulatus olla erinev. Kui saajale hangitud rahvatarbekaupadel on sellised tootmisdefektid, mille kõrvaldamine on võimalik saamise kohas, võidakse tootjalt (hankijalt) nõuda trahvi kas 2% või 20% sellise toodangu maksumusest, sõltuvalt sellest, kas saaja soovib või ei soovi seda toodangut vastu võtta.

Vastavalt «Aluste» §-le 37 ja TsK §-le 227 peab tootja (hankija) tõendama oma süü puudumist, kui ta leiab, et

[152] E. Jakovleva oma raamatus «Вопросы качества продукции в договоре поставки», Душанбе 1964 (lk. 103) ning samuti mõned autorid, kelle töödele ta viitab, arvavad ekslikult, et mittekohase kvaliteediga toodangu mõistesse kuulub tingimata võimatus kasutada seda toodangut täielikult või osaliselt oma sihtotstarbeks.

ta pole süüdi mittekohase kvaliteediga toodangu hankimises. Kui mingi toote rivist väljalangemise põhjust pole võimalik kindlaks teha (näiteks toode hävib avarii tõttu), ei vabane tootja (hankija) vastutusest.[153]

Vastutuse subjektide ring sõltub vastutuse liigist. Kehtivate normatiivaktide alusel nõutakse mittekohase kvaliteediga ja mittekomplektse toodangu hankimise eest trahvi tootjalt või hankijalt. Kui hankija ei ole tootja, tuleb pretensioon ning selle mitterahuldamise korral ka hagi esitada nii tootja kui ka hankija vastu. Juhul kui sellise hagi arutamisel selgub, et mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimises on süüdi tootja, nõutakse trahv sisse otse tootjalt. Tähendatud toodangu hankimisega tekitatud kahjusid võidakse aga sisse nõuda mistahes süüdiolevalt asjaomaselt organisatsioonilt (tootja, saatja, hankija, vedaja jt.).

Mõningatel juhtudel vastutavad hankijad mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest piiratud ulatuses. Nii vastutavad hankijad — hulgikaubandus- ja varustus-turustusorganisatsioonid — importkaupade puhul ülaltähendatud rikkumiste eest vaid nende summade ulatuses, mida on õigus sisse nõuda välisfirmadelt, välja arvatud juhud, mil importkaubad riknesid hulgikaubandus- või varustus-turustusorganisatsiooni süü tõttu.[154]

Rahvatarbekaupade kvaliteedile esitatavate nõuete rikkumise eest saab rakendada tsiviilõiguslikku vastutust juba sellest momendist alates, mil kaup on tootja laos valmis ärasaatmiseks (üleandmiseks). Kui hulgikaubanduse baasid (kontorid) kontrollivad oma tegevuspiirkonnas asuva ettevõtte laos kaupu, mis ettevõtte tehnilise kontrolli osakonna poolt on kvaliteediliselt vastu võetud, ning avastavad, et selle kvaliteet ei vasta nõuetele, on nendel õigus nõuda ettevõttelt hanke eritingimustes ettenähtud trahve.[155] Samuti on saajal õigus nõuda mittekohase kvaliteediga toodangu ja kaupade hankimise eest ettenähtud trahvi, kui hankija esitas oma laos üleandmiseks konkreetse partii toodangut või kaupa ja selle kvaliteet osutus mittekohaseks, mistõttu saaja keeldus seda

---

[153] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. aprilli 1967. a. juhendkiri nr. I-I-16, p. 2 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 24).

[154] THP p. 86, RHP p. 88.

[155] RHP p. 44 ja 68.

vastu võtmast või võttis selle vastu madalamakvaliteedilisena.[156]

Peale kahjude hüvitamise ning trahvide maksmise jäävad hankija kanda ka muud mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise tagajärjed. Nii peab hankija tagama hankekohustiste reaalse täitmise, sest mittekohase kvaliteediga toodangut, samuti mittekomplektset, markeerimata või mittekohaselt markeeritud toodangut, mida ostja (saaja) vastu ei võtnud, ei arvestata lepinguliste kohustuste täitmise katteks ning juhul, kui saaja ei keeldunud selle asendamisest, kuulub see asendamisele kvaliteetse, komplektse või nõuetekohaselt markeeritud toodanguga jooksval hankeperioodil või muul poolte poolt kooskõlastatud tähtajal.[157]

2. Trahvide maksmine

Et trahvide efektiivsus oleks maksimaalne, on trahvidele antud imperatiivne iseloom. Mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest ettenähtud trahvide nõudmine pole mitte ostja (saaja) õigus, vaid tema otsene kohustus riigi ees. Pooled ei või omavahelise kokkuleppega loobuda trahvi sissenõudmisest või vähendada selle määra. Kõik sellised kokkulepped on kehtetud.[158]

Eriti rangelt peavad trahve rakendama arbitraažid. Kui saaja esitas aegumise tähtaja jooksul hagi mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimisega tekitatud kahjude hüvitamiseks, kuid ei nõua trahvi, peab arbitraaž sellise toodangu hankimise eest ettenähtud trahvi sisse nõudma omal initsiatiivil. Kui hageja loobub trahvi nõudmisest või esitab poolte kokkuleppe sissenõudmisele kuuluva trahvi vähendamise või sissenõudmata jätmise kohta, peab arbitraaž kontrollima selliste avalduste ja kokkulepete põhjendatust ning seaduslikkust.[159]

---

[156] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 3 («Инструктивные указания», стр. 129).

[157] THP p. 69, RHP p. 71.

[158] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1962. a. juhendi nr. I-I-9 p. 2 («Инструктивные указания», стр. 116).

[159] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 28. detsembri 1967. a. juhendkirja nr. I-I-53 p. 3 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 57).

Samuti peavad arbitraažid omal initsiatiivil algatama asju trahvide nõudmiseks, kui neile saavad teatavaks mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimise faktid.

Tootja (hankija) ei vabane trahvi maksmisest, olgugi et:

1) mittekohase kvaliteediga või mittekomplektne toodang on neile tagastamata;

2) tootja (hankija) on andnud nõusoleku mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu asendamiseks kvaliteetsega;

3) saaja on mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu ära kasutanud;

4) mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu eest ei ole tasutud;[160]

5) hagi arutamise momendiks on mittekomplektne toodang täielikult komplekteeritud;[161]

6) tootja (hankija) oli juba maksnud antud toodangu esmakordsel hankimisel trahvi toodangu mittekohase kvaliteedi või mittekomplektsuse eest (juhul kui on tegemist ühe ja sama toodangu teistkordse hankimisega);[162]

7) saaja rikkus toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise, akti koostamise ja pretensiooni esitamise korda ning tähtaegu, kuid need rikkumised ei too kaasa võimatust kindlaks teha, kes on süüdi toodangu riknemises või selle kvaliteedi alanemises;[163]

8) toodang oli hangitud ilma lepingulisse vahekorda astumata.[164]

Tootja (hankija) vabaneb trahvi maksmisest vaid normatiivaktides ettenähtud juhtudel, samuti juhtudel, mil ta on trahvi maksmisest vabastatud selleks õigusvõimse organi poolt. Näiteks on «Kivisõe ja põlevkivi hanke eritingimustes» ette nähtud, et hankija varaline vastutus kivisõe ja põlevkivi madala kvaliteedi eest piirdub nende

---

[160] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1962. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 4 lg. 1 («Инструктивные указания» стр. 117).

[161] «Сборник инструктивных указаний» вып. 19—20, 1962, стр. 41-42.

[162] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 15. juuli 1966. a. juhendkiri nr. I-I-24 («Сборник инструктивных указаний», вып. 26, 1967, стр. 102—105).

[163] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70, p. 27 lg. 2 («Инструктивные указания» стр. 126).

[164] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70, p. 25, sealsamas lk. 125.

mahahindlustega, mis on ette nähtud kehtivates hinnakirjades.

Vaatamata trahvide imperatiivsusele, püüavad tootjad (hankijad) sageli trahvi maksmisest mööda hiilida. Sageli aga jäävad trahvid seepärast nõudmata, et ostjad ei soovi tootjatega (hankijatega) suhteid rikkuda, et tootjad nõustuvad mittekohase kvaliteediga toodangut tagasi võtma trahvist loobumise tingimusel, millega ostja nõustub, sest ta pole teadlik oma õigustest jne. Tootjad ei maksa praktiliselt üldse trahvi selliste mittekvaliteetsete rahvatarbekaupade hankimise eest, mis osutuvad mittekvaliteetseks kasutamise ajal garantiitähtaja jooksul ning remonditakse saamise kohas tootja poolt või vastavas spetsiaalses remonditöökojas, sest kodanikel ja remonditöökodadel pole õigust trahvi nõuda, kaubandusorganisatsioonid aga ei pea arvestust selliste mittekvaliteetsete kaupade kohta. Selline olukord aga vähendab trahvi kui toodangu kvaliteedi parandamise ja tagamise stiimuli osatähtsust.

Mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest ettenähtud trahvide puhul tuleb silmas pidada, et nendel on eranditult stiimuli ning kasvatusvahendi iseloom. Trahv pole selleks ette nähtud, et hüvitada mittekohase kvaliteediga toodangu hankimisega tekitatud kahjusid, sest kahjud kuuluvad sajaprotsendilisele hüvitamisele, vaatamata trahvi maksmisele.

Mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest trahvi nõudmise õigus kuulub toodangu saajale või tema kõrgemalseisvale organisatsioonile, aga ka lepingujärgsele ostjale, kuigi ta ei ole toodangu saaja. Viimasele kuulub see õigus näiteks siis, kui tootja saadab toodangu lepingujärgse ostja korralduses näidatud saajale, kes tunnistab toodangu mittekvaliteetseks ning keeldub seda vastu võtmast ning selle eest tasumast, kuid ei nõua trahvi.

Kuid toodangu kvaliteedile esitatavate nõuete rikkumise eest võivad nõuda trahvi ka organisatsioonid, kes ei ole saajad ega lepingujärgsed ostjad. Selline õigus kuulub hulgikaubanduse baasile (-kontorile), kes oma tööpiirkonnas asuva ettevõtte laos tegi kindlaks, et ärasaatmiseks (üleandmiseks) valmis olev toodang on mittekohase kvaliteediga.

Nagu juba nägime, ei sõltu trahvi tasumise kohustus sellest, kas pooled on lepingulises vahekorras või mitte.

Küll aga sõltub lepingulise vahekorra olemasolust see, kelle kasuks tuleb trahv nõuda. Juhul kui mittekohase kvaliteediga toodang on hangitud ilma lepingulist vahekorda vormistamata, nõuab arbitraaž trahvi kas täielikult või osaliselt liidueelarve tuludesse (kui hageja ei teinud kõike temast olenevat lepingulise vahekorra vormistamiseks).[165] Peale selle nõutakse trahv kas täielikult või osaliselt liidueelarve tuludesse ka muudel juhtudel, kui hageja on rikkunud õigusnorme, kuid need rikkumised ei vähenda kostja vastutust.[166] Näiteks nõutakse trahv kas täielikult või osaliselt liidueelarve tuludesse, kui:

1) hageja rikkus toodangu kvaliteedi kontrollimise, akti koostamise ja pretensioonide esitamise korda ning tähtaegu;

2) kasutas ära mittekvaliteetseks tunnistatud toodangu;

3) hageja nõuab toodangu allahindamisest tulenevat trahvi, kuid vaatamata arbitraaži nõudmisele ei esita õiendit selle kohta, et ta võttis toodangu arvele tegeliku sordi järgi jne.[167]

Mittekohase kvaliteediga tootmistehnilise otstarbega toodangu hankimise eest ettenähtud trahvid arvutatakse, lähtudes hindadest, mille järgi tasuti toodangu eest. Rahvatarbekaupade puhul arvutatakse analoogilised trahvid, lähtudes kaupade jaehindadest, millest arvatakse maha kaubanduslik mahahindlus, kui «Rahvatarbekaupade hangete põhimäärusega» pole teisiti ette nähtud. Hanke eritingimustega võidakse ette näha trahvide arvutamine, lähtudes toodangu või kaupade keskmistest hindadest, puu- ja köögivilja ning medikamentide puhul aga, lähtudes ka muudest põhimõtetest.

Mittekohase kvaliteediga toodangu hankimise eest maksavad tootjad (hankijad) hangete põhimäärustega ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 27. oktoobri 1967. a. määrusega nr. 988[168] ettenähtud trahve. Hankelepingu sõlminud organisatsioonid võivad omavahelisel kokkuleppel suurendada

---

[165] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 27. novembri 1962. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 2 («Инструктивные указания» стр. 87—88).

[166] ENSV Ministrite Nõukogu 3. septembri 1962. a. määruse nr. 433 p. 2 alapunkt 11 (ENSV MKK 1962, nr. 48, art. 169).

[167] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 27. novembri 1962. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 2 alapunkt «a» ja «b» («Инструктивные указания» стр. 87—88).

[168] СП СССР 1967, № 26, ст. 186.

lepingu tingimuste rikkumise eest ettenähtud trahvide määrasid. Samuti võivad nad hankelepingus ette näha trahvid selliste kohustiste mittetäitmise või mittekohase täitmise eest, mille rikkumiste eest ei ole normatiivaktidega trahve ette nähtud. Näiteks, kui hankelepingus on ette nähtud, et hangitavas toodangus peab peamist komponenti olema teatud kindel hulk, kuid toodangu vastuvõtmisel selgub, et peamist komponenti on vähem (olgugi et standardis või tehnilistes tingimustes ettenähtud hulgal), maksab tootja (hankija) trahvi nagu mittekvaliteetse toodangu hankimise eest, kui selline trahv on *lepingus* ette nähtud.[169]

Trahvide efektiivsuse tõstmiseks on arbitraažiorganitele antud õigus nõuda nendelt lepingupooltelt, kes jämedalt rikuvad lepingutingimusi, trahvi kuni *poolteisekordses* ulatuses, kusjuures ettenähtust rohkem nõutud trahvisumma läheb liidueelarve tuludesse. Lepingutingimuste jämedaks rikkumiseks loetakse kohustiste korduvat mittetäitmist või mittekohast täitmist, kohustiste mittetäitmist pikema aja jooksul, kohustiste mittetäitmisega kreeditorile ja rahvamajandusele tõsise kahju tekitamist, lepingutingimuste tahtlikku rikkumist.

Kui hangitud toodang ei vasta standarditele, tehnilistele tingimustele või näidistele (mittekvaliteetne toodang), on ostja (saaja) *kohustatud* keelduma toodangu vastuvõtmisest ja selle eest tasumisest ning nõudma tootjalt (hankijalt) trahvi 20% suuruses väljapraagitud toodangu maksumusest. Juhul kui toodangu eest on juba tasutud, on ostja (saaja) kohustatud tasutud summad tagasi nõudma sätestatud korras.[170]

Nende kohustuste täitmiseks on ostjale (saajale) antud ka vastavad õigused. Nii on tal õigus keelduda kas täielikult või osaliselt tootja (hankija) maksenõuete (arvete) aktsepteerimisest, kui aktsepteerimiseks ettenähtud tähtaja jooksul on dokumentaalselt tõendatud, et kogu või osa maksenõudes (arves) näidatud toodangust on mittekvaliteetne, mittekomplektne, madalamakvaliteediline, markeerimata või mittekohaselt markeeritud (kui selle tõttu ostja (saaja) ei saa toodangut kasutada või realisee-

---

[169] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 8 («Инструктивные указания», стр. 130).

[170] THP p. 61, RHP p. 62.

rida ning tal pole võimalik toodangut markeerida või markeeringut muuta). Ostja (saaja) võib tootja (hankija) maksenõude aktsepteerimisest osaliselt keelduda, kui aktsepteerimiseks ettenähtud tähtaja jooksul on dokumentaalselt tõendatud taara mittekvaliteetsus. Maksenõuete aktsepteerimisest keeldumise motiivid peab ostja (saaja) teatama pangale ja tootjale (hankijale) tavaliselt *kahe* päeva jooksul samalinnaliste arvelduste puhul ning *kolme* päeva jooksul teiselinnaliste arvelduste puhul.[171] Maksenõuete osalise aktsepteerimise puhul peab ostja (saaja) esitama hankijale ühtlasi osalist keeldumist põhjendava arvestuse, milles näidatakse sellise toodangu nimetus, kogus ning sort, mille eest tasutakse osaliselt, jms. andmed. Kui toodangu vastuvõtmisel selgub, et osa toodangust on madalama, osa aga kõrgema kvaliteediga, kui arves näidatud, tuleb arve osalisel tasumisel võtta arvesse ka toodangu kõrgema kvaliteedi arvel hankijale tasumisele kuuluv summa.

Maksenõude aktsepteerimisel tuleb võtta arvesse, et keelduda võib ainult antud konkreetses maksenõudes (arves) näidatud toodangu eest tasumisest. Antud maksenõude tasumisest ei või keelduda sel motiivil, et varasemate arvete järgi saabunud toodang oli mittekvaliteetne. Näiteks keeldus Kohtla-Järve Ehitustrusti Tehnilise Varustuse Kontor osaliselt tasumast Minski Kipsitehase arvet motiivil, et arves näidatud kipsplaadid on purunenud. Vastava hagi arutamisel riiklikus arbitraažis selgus aga, et tegelikult keelduti arve tasumisest seepärast, et varustuskontoril oli pretensioone kipsitehaselt varasema arve järgi saabunud toodangu kvaliteedi suhtes.

Teatud toodanguliikide puhul loetakse vastuvõetav toodangupartii kvaliteetseks, kui vastuvõtmisel avastatud mittekvaliteetse toodangu kogus ei ületa standardite või tehniliste tingimustega lubatud kogust. Sellisel juhul ei või ostja (saaja) keelduda mittekvaliteetse toodangu eest tasumast, vaid ta peab tasuma kogu toodangupartii (kaasa arvatud selle mittekvaliteetse osa) maksumuse.

Ostja (saaja) võib keelduda maksenõude aktsepteerimisest ainult vastavates eeskirjades ettenähtud motiividel.

---

[171] Инструкция о безналичных расчетах и кредитовании по операциям, связанным с расчетами от 28 мая 1960 г. № 2, п. 12. Издание Госбанка СССР, М., 1960, стр. 7. THP p. 51 lg. 2, RHP p. 52 lg. 2.

Vajaduse korral võib pank kontrollida keeldumise motiivide õigsust ning nõuda keeldumist põhjendavate dokumentide esitamist. Kui ostja (saaja) keeldub maksenõude aktsepteerimisest alusetult, kannab ta selle eest ettenähtud vastutust.

Maksenõude aktsepteerimisest täielik või osaline keeldumine ei võta hankijalt võimalust esitada ostjale (saajale) pretensioon, või kui see jääb rahuldamata — hagi. Pank ei lahenda poolte vahel tekkinud vaidlusi maksenõude aktsepteerimisest keeldumise motiivide kohta.

Nendel juhtudel, kui hankija hangib korduvalt toodangut, mis oma kvaliteedi ja sordilisuse poolest ei vasta lepingu tingimustele, on ostja õigustatud tasuma toodangu maksumuse alles pärast kvaliteedilist vastuvõtmist selleks ettenähtud tähtaegade jooksul. Tasumise sellisest korrast peab ostja aga eelnevalt informeerima hankijat ning vastavat panka. Ostja võib kehtestada sellise arveldamise korra mitte kauemaks kui kuueks kuuks.

Ostja (saaja) võib keelduda hankija maksenõude aktsepteerimisest siis, kui toodangu mittekohane kvaliteet ja mittekomplektsus on tõendatud kvaliteedilise vastuvõtmise juhendis, hanke põhi- ja eritingimustes või muudes pooltele kohustuslikes eeskirjades ettenähtud korras koostatud aktidega. Selle nõude tõttu on maksenõude aktsepteerimisest keeldumise õiguse kasutamine raskendatud, sest sageli ei jõua ostja (saaja) aktsepteerimiseks ettenähtud aja jooksul nõutavat akti koostada ning aktsepteerimisest keelduda.

Et kaitsta ostja (saaja) huve ka nendel juhtudel ning mõjutada korratuid hankijaid operatiivselt, on ostjal (saajal) õigus tasutud summasid tagasi nõuda panga kaudu. Kui toodangu kvaliteediliseks vastuvõtmiseks ettenähtud tähtaja jooksul ostja (saaja) teeb kindlaks, et hangitud toodangu kvaliteet ja komplektsus ei vasta standardite, tehniliste tingimuste, näidiste või lepingute nõuetele ning koostab selle kohta nõuetekohase akti, on tal õigus *10 päeva* jooksul pärast akti koostamist esitada panka maksenõue liigselt tasutud summade tootja (hankija) arvelt aktseptita korras tagasinõudmiseks.[172] Seega on makstud summasid võimalik aktseptita korras tagasi nõuda kindlaksmääratud korras ning tähtaegadel koosta-

[172] THP p. 57 lg. 1, RHP p. 57 lg. 1.

tud aktide alusel. Transpordiorganisatsioonide osavõtul koostatud kommertsaktide alusel ei saa summasid aktseptita korras tagasi nõuda.

Aktseptita korras summade tagasinõudmiseks esitatavates maksenõuetes peab ostja (saaja) näitama maksedokumendi, millega mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu eest tasuti (maksenõue, maksekorraldus, tšekk), selle dokumendi numbri ja kuupäeva, tasumise aja ning tasutud summa. Maksenõudele tuleb lisada toodangu mittekvaliteetsust või mittekomplektsust tõendava akti ärakiri, mille järgi pangal on võimalik kontrollida maksenõuete esitamise õigeaegsust. Kui aktis pole toodangu saabumise aega näidatud, esitab saaja toodangu saabumise aja kohta eraldi õiendi. Maksenõude tasumise järel saadetakse akti ärakiri tootjale (hankijale).

Aktseptita korras summade tagasinõudmise puhul tuleb silmas pidada, et tagasi saab nõuda vaid *liigselt tasutud summasid*. Toodangu vastuvõtmise, hoidmise ja tagastamisega seotud kulusid, samuti trahve jms. summasid aktseptita korras sisse nõuda ei saa. Samuti tuleb silmas pidada, et ostja (saaja) võib nõuda vaid neid summasid, mida ta ise maksis tootjale (saatjale) mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu eest, mitte aga muid summasid (näit. käibemaksu).

Mittekvaliteetse ja mittekomplektse toodangu eest liigselt tasutud summasid võib panga kaudu tagasi nõuda ainult aktseptita korras. Selliste summade tagasinõudmine maksenõuete inkassoks esitamise teel (arvelduste aktseptvorm) on keelatud, sest arvelduste aktseptvormi ei kasutata pretensiooniliste nõuete puhul.[173] Praktikas ei peeta sellest nõudest alati kinni. Näiteks saatis Pärnu Tarbijate Kooperatiiv Tallinna Likööri- ja Viinatehasele 8 kastitäit riknenud viina «Starka» ning vaatamata sellele, et viin oli seisnud kooperatiivis peaaegu kolm aastat, esitas tagastatud viina peale maksenõude inkassoks, mille pank ka tasus. Riiklik arbitraaž rahuldas Likööri- ja Viinatehase hagi ja nõudis kooperatiivilt sisse alusetult inkasseeritud summa.

Kui saaja nõuab mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu maksumuse aktseptita korras tagasi ostjalt, kes ei ole saaja (varustus-, turustus-, hulgikaubanduse jms.

[173] Vt. viites 171 nimetatud juhendi p. 7.

organisatsioonilt), vaid kes kehtiva korra kohaselt võttis osa arveldustest, siis on ka ostjal õigus sellise toodangu eest liigselt tasutud summasid aktseptita korras tagasi nõuda tootjalt (hankijalt). Sellisel juhul peab ta vastava maksenõude esitama *viie* päeva jooksul, arvates päevast, mil saaja maksenõue saabus ostjat teenindavasse panka ning lisama sellele saaja akti, milles toodang tunnistati mittekvaliteetseks või mittekomplektseks.

Hankijal on õigus aktseptita korras summade tagasinõudmise vastu vaielda hagi korras. Riiklikud arbitraažid võtavad oma menetlusse ning arutavad hankijate hagisid, millega nad paluvad tunnistada täitmisele mittekuuluvaks ostjate (saajate) poolt pangale esitatud maksenõuded sellise toodangu eest tasutud summade aktseptita korras tagasinõudmiseks, mida ostja (saaja) peab mittekvaliteetseks või mittekomplektseks.[174]

Kui ostja (saaja) ei kasutanud oma õigust liigselt tasutud summade aktseptita korras tagasinõudmiseks, peab ta need summad tagasi nõudma pretensiooni ja hagi korras.

Peale mittekvaliteetse toodangu eest tasumisest keeldumise või liigselt tasutud summade tagasinõudmise on ostja (saaja) kohustatud nõudma tootjalt (hankijalt) trahvi 20% suuruses sellise toodangu maksumusest. Seda trahvi ei nõuta oma kvaliteedi poolest standardite ja tehniliste tingimuste nõuetele mittevastava kartuli ja puuning aedvilja hankimisel, kui NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja liiduvabariikide ministrite nõukogude poolt on lubatud selline hankimine vastava hinnaalanduse rakendamisega. Samuti ei nõuta seda trahvi siis, kui toodetes avastatakse varjatud puudused, kuid selliste puudustega tooteid ei ole partiis rohkem, kui on lubatud tehniliste tingimustega. Kui neid tooteid kasutatakse koostisosadena ning nad langevad rivist välja lubatud hulgal, mille tõttu ka põhitoodang osutub mittekvaliteetseks, vabaneb põhitoodangu hankija kõnesoleva trahvi tasumisest vaid sel juhul, kui põhitoodangu tehnilistes tingimustes on sätestatud, et koostisosade kvaliteeti garanteeritakse just vastavalt koostisosade tehnilistele tingimustele.[175]

---

[174] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-36, p. 20—23 («Инструктивные указания», стр. 173—174).

[175] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. aprilli 1967. a. juhendkirja nr. I-I-16 p. 5 («Сборник интруктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 25).

Trahv 20% suuruses toodangu maksumusest nõutakse sisse sel juhul, kui toodang tunnistatakse täiesti praagiks. Kui aga toodangus avastatakse sellised tootmisdefektid, mis on kõrvaldatavad saamise kohas, on tootja (hankija) vastutuse ulatus väiksem. Sellisel juhul on ostjal (saajal) õigus kõrvaldada defektid oma vahenditega, kuid tootja (hankija) arvel või nõuda, et tootja (hankija) kõrvaldaks need defektid ise *toodangu saamise kohas*. Peale selle on ostjal (saajal) õigus nõuda tootjalt (hankijalt) trahvi:

1) tootmistehnilise otstarbega toodangu hankimise puhul 5% suuruses defektidega toodangu maksumusest;

2) rahvatarbekaupade hankimise puhul 2% suuruses defektsete kaupade maksumusest, kui ostja (saaja) nõustub neid kaupu vastu võtma.

Kui ostja (saaja) nõudmisel tootja (hankija) kõrvaldab puudused toodangu saamise kohas, peab ta seda tegema tehniliselt võimaliku lühima aja jooksul, mis määratakse kindlaks poolte kokkuleppel. Kui tootja (hankija) ei kõrvalda toodangu puudusi selle kindlaksmääratud tähtaja jooksul, maksab ta ostjale (saajale) trahvi 20% suuruses toodangu maksumusest, mille defekte ta ei kõrvaldanud.[176]

Ülaltoodud sätteid ei tohi tõlgendada laiendavalt, vaid nendel juhtudel, kui hangitud toodang osutub mittekvaliteetseks (praagiks) või kui tootja (hankija) ei kõrvalda toodangu defekte kokkulepitud tähtajaks, tuleb nõuda trahvi 20% suuruses sellise toodangu maksumusest. Rahvatarbekaupade puhul tuleb pidada silmas, et 2% trahvi rakendamise tingimatuks eelduseks on ostja (saaja) nõusolek võtta vastu kaubad, mille defektid on kõrvaldatavad saamise kohas.

Nendel juhtudel, kui toodangu kohta on kehtestatud garantiitähtajad ning see toodang ei vasta standardile, tehnilistele tingimustele, näidistele või lepingule, on tootja (hankija) kohustatud tasuta kõrvaldama garantiitähtaja jooksul ilmnenud või avastatud puudused või asendama sellise toodangu kvaliteetsega. Puudused tuleb kõrvaldada tehniliselt lühima aja jooksul, mis määratakse kindlaks poolte kokkuleppega. Tootja (hankija) vabaneb sellest kohustusest vaid siis, kui ta tõendab, et puudused

[176] THP p. 62, RHP p. 63.

on tekkinud ostja (saaja) süül toodangu hoidmise või ekspluateerimise eeskirjade rikkumise tagajärjel.

Paljudel juhtudel kasutatakse toodangu komplekteerimiseks erinevate, omavahel koopereeruvate ettevõtete poolt valmistatud koostisosi, mille garantiitähtajad erinevad põhitoodangu garantiitähtajast. Sellest tingitult on teatud juhtudel ka põhitoodangu tootja vastutus erinev. Kui põhitoote garantiitähtaeg ei ole möödunud, vastutab tootja põhitoote kui terviku eest, vaatamata sellele, et ühe või teise koostisosa garantiitähtaeg on lühem kui põhitoote garantiitähtaeg. Kui koostisosa langeb rivist välja pärast selle osa jaoks ettenähtud garantiitähtaja möödumist ning põhitoode osutub seetõttu mittekvaliteetseks, ei vastuta tootja põhitoote sellise mittekvaliteetsuse eest vaid sellisel juhul, kui *põhitoote* tehnilistes tingimustes on otseselt ette nähtud, et koostisosade kvaliteeti garanteeritakse nende tähtaegade jooksul, mis on ette nähtud koostisosade tehnilistes tingimustes.[177]

Kui tootja (hankija) saamise kohas kõrvaldab defektid toodangul, mille jaoks on ette nähtud garantiitähtaeg, siis maksab ta trahvi iga kord, mil ta garantiitähtaja jooksul defekte kõrvaldab, kusjuures kõigi makstud trahvide summa ei tohi olla suurem kui 20% toodangu maksumusest.

Juhul kui ostja (saaja) tagastab pooltele kohustuslike eeskirjade või lepingu alusel rahvatarbekauba, mille puudusi garantiitähtaja jooksul on korduvalt kõrvaldatud, peab tootja (hankija) maksma talle trahvi nagu mittekvaliteetse kauba hankimise eest (20%), kusjuures võetakse arvesse trahvid, mida tootja (hankija) on tasunud iga üksiku puuduste kõrvaldamise juhu eest.[178]

Kui tootja (hankija) hangib rahvatarbekauba pärast selle kõlblikkuse tähtaja möödumist, võrdsustatakse sellise kauba hankimine mittekvaliteetse kauba hankimisega ning tootjalt (hankijalt) nõutakse sisse trahv 20% suuruses kauba maksumusest.

Tootja (hankija) vastutuse suurendamiseks on kehtestatud kord, mille kohaselt toodangu garantiitähtaeg pike-

[177] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. aprilli 1967. a. juhendkirja nr. I-I-16 p. 3. («Сборник интруктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 24—25).

[178] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 1 («Инструктивные указания», стр. 128).

neb selle aja võrra, mil toodangut ei olnud võimalik kasutada puuduste ilmnemise või avastamise tõttu.[179]

Mittekvaliteetse toodangu hankimise eest trahvi sissenõudmisel, samuti trahvi sissenõudmisel madalamakvaliteedilise toodangu hankimise eest, mida saaja vastu ei võtnud, ei nõuta trahvi sama toodangu ja taara mittekomplektsuse, mittemarkeerimise või mittekohase markeerimise eest, samuti selle toodangu hankimise eest mittekohases taaras ja pakendis.

Tööstuslikus katsenäidises (-partiis), samuti individuaalse teostusega masinates ja seadmetes konstruktsiooniliste puuduste avastamise korral on tootja (hankija) kohustatud need puudused kõrvaldama oma vahenditega ja oma kulul tehniliselt võimaliku lühima aja jooksul, mis määratakse poolte kokkuleppel.

Kui tootja (hankija) ja ostja (saaja) vahel tekivad lahkarvamused selle suhtes, kas puudused on konstruktsioonilised või valmistamisest tingitud ning kelle süül nad tekkisid, siis antakse need lahkarvamused poolte kokkuleppel 10 päeva jooksul lahendamiseks vastavale teadusliku uurimise instituudile või ekspertidele-spetsialistidele.

Konstruktsiooniliste puudustega toodangu hankimise eest ei nõuta trahvi, mis on ette nähtud mittekvaliteetse toodangu hankimise eest.

Juhul kui tootja (hankija) ei kõrvalda toodangus avastatud konstruktsioonilisi puudusi kokkulepitud tähtajaks, maksab ta ostjale (saajale) leppetrahvi 3% suuruses toodangu maksumusest; kui puuduste kõrvaldamine viibib aga üle 10 päeva, maksab ostja täiendavalt leppetrahvi 5% suuruses toodangu maksumusest.

Kui konstruktsiooniliste puuduste kõrvaldamine osutub tehniliselt võimatuks, tagastab ostja (saaja) toodangu tootjale (hankijale), viimane aga on peale ülaltähendatud leppetrahvi maksmise kohustatud tagastama toodangu eest saadud summad.

Konstruktsiooniliste puudustega seeriatoodangu hankimise eest kannab tootja (hankija) «Tootmistehnilise otstarbega toodangu hangete põhimääruse» p. 62 ettenähtud vastutust.[180]

Nendel juhtudel, kui toodangu kvaliteet vastab stan-

---

[179] THP p. 40 lg. 3, RHP p. 38 lg. 3.
[180] THP p. 65.

darditele või tehnilistele tingimustele, kuid ei vasta lepingus ettenähtud kõrgendatud nõudmistele, samuti kui riikliku kvaliteedimärgiga toodangu kvaliteet vastab standarditele või tehnilistele tingimustele, kuid ei vasta antud liiki atesteeritud toodangu jaoks kehtestatud nõuetele, on ostjal (saajal) õigus keelduda kõrgendatud kvaliteedi eest ettenähtud hinnalisandi tasumisest või üldse toodangu vastuvõtmisest ja selle eest tasumisest. Trahv toodangu hankimise eest, mis ei vasta nimetatud nõudmistele, nähakse ette lepingus.

Mittekomplektse toodangu hankimise korral on ostja (saaja) kohustatud:

1) nõudma toodangu täielikku komplekteerimist või mittekomplektse toodangu asendamist komplektsega tehniliselt võimaliku lühima aja jooksul, mis määratakse poolte kokkuleppel;

2) kuni mittekomplektse toodangu täieliku komplekteerimiseni või komplektsega asendamiseni keelduma selle eest tasumast; kui aga toodangu eest on juba tasutud, nõudma sätestatud korras selle eest tasutud summade tagastamist;

3) nõudma tootjalt (hankijalt) trahvi 20% suuruses mittekomplektse toodangu maksumusest, kaasa arvatud puuduvate osade maksumus.

Kui tootja (hankija) ei komplekteeri täielikult toodangut poolte poolt kooskõlastatud tähtajaks, on ostjal (saajal) õigus tagastada toodang tootjale (hankijale).[181]

Kui hangitud toodang kuulub *madalamasse sorti* (on madalama kvaliteediga), kui see on näidatud kvaliteeti tõendavas dokumendis, kuid vastab standarditele, tehnilistele tingimustele ja näidistele, on ostjal (saajal) õigus:

1) keelduda toodangu vastuvõtmisest ja selle eest tasumisest; kui aga toodangu eest on juba tasutud, nõuda tasutud summade tagastamist või võtta toodang vastu ning tasuda selle eest hinna järgi, mis hinnakirjas on vastava sordiga (kvaliteediga) toodangu jaoks ette nähtud;

2) nõuda tootjalt (hankijalt) trahvi 200% suuruses toodangu allahindluse summast, kuid mitte rohkem kui 20% toodangu maksumusest enne allahindamist.[182]

---

[181] THP p. 64, RHP p. 66.
[182] THP p. 66, RHP p. 67.

Praktika näitab, et madalamakvaliteedilise toodangu hankimine kõrgemakvaliteedilise pähe on suhteliselt lihtsam kui mittekvaliteetse toodangu hankimine kvaliteetse pähe, sest sel juhul pole vahe kvaliteedis nii ilmne ega avastatav. Kasutades ära seda asjaolu, omistavad mõned hankijad madalamakvaliteedilisele toodangule kõrgema sordi, et realiseerida seda kõrgema hinnaga ja täita hõlpsasti väljalastava toodangu sordilisuse plaan. Selline teguviis kahjustab oluliselt ostja (saaja) ning elanikkonna huve, sest madalamakvaliteedilise toodangu eest tuleb tasuda kõrgemat hinda, kasutada lubatust madalama kvaliteediga toorainet jne.

Ostja (saaja) ning elanikkonna huvide ja õiguste rikkumise vältimiseks on ülaltähendatud sättel väga suur tähtsus, sest see võimaldab toodangut alla hinnata või keelduda selle vastuvõtmisest ning trahvida tootjat (hankijat). Et kõnesolev rikkumine pole aga tõsisem kui mittekvaliteetse (mittekomplektse) toodangu hankimine, ei või trahv olla suurem kui 20% toodangu maksumusest enne selle allahindamist, s. o. toodangu maksumusest markeeringus või kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud kõrgema sordi hinna järgi.

Juriidilises kirjanduses on mõningatel juhtudel asutud ekslikele seisukohtadele ülaltähendatud sättes näidatud rikkumise (vastutuse) iseloomu küsimuses. Näiteks samastab E. A. Fleišits kvaliteetse, kuid hankija poolt näidatud sordile mittevastava toodangu hankimise rikkumisega, mis on näidatud «Aluste» §-s 47 lg. 4 ning väidab, et «Aluste» § 47 lg. 4 kõrvaldab «Tootmistehnilise otstarbega toodangu hangete põhimääruse» p. 63 ja «Rahvatarbekaupade hangete põhimääruse» p. 59 esineva «ebatäpsuse».[183] Tegelikult pole need rikkumised identsed, vaid erinevad, mille puhul on ka tootja (hankija) vastutus erinev. Need erinevused seisnevad lühidalt järgnevas:

1) «Aluste» §-s 47 lg. 4 tähendatud juhul rikub tootja (hankija) toodangu *sortimendi* kohta käivaid *lepingutingimusi* ning hangib lepingus ettenähtust madalama sordiga toodangut, kuid siinkohal kirjeldatud juhul rikub tootja (hankija) toodangu *kvaliteedi määramise, sordi määramise*

[183] Научно-практический комментарий к Основам гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик. Госюриздат, М. 1962, стр. 210. Mõeldud on 1959. a. kehtestatud hangete põhimäärusi.

eeskirju, s. o. omistab madalamakvaliteedilisele toodangule kõrgema sordi;

2) «Aluste» §-s 47 lg. 4 tähendatud juhul võtab ostja (saaja) toodangu vastu ja ei hinda seda alla, siinkohal kirjeldatud juhul hindab ostja (saaja) toodangu alla (viib madalamasse sorti) ning markeerib selle ümber õige sordi äranäitamisega. Seega on esimesel juhul tegemist sortimenti määratlevatele lepingutingimustele mittevastava (tellimata) toodangu hankimisega, teisel juhul aga kõrgema sordi nõuetele mittevastava toodangu hankimisega;

3) «Aluste» §-s 47 lg. 4 näidatud juhul tasub ostja (saaja) toodangu eest tootja (hankija) arves näidatud hinna järgi, siinkohal kirjeldatud juhul tasub ostja (saaja) toodangu eest selle hinna järgi, mis on kehtestatud selle sordi jaoks, mis määrati toodangule pärast allahindamist;

4) «Aluste» §-s 47 lg. 4 tähendatud juhul maksab tootja (hankija) «Tootmistehnilise otstarbega toodangu hangete põhimääruse» p. 60 ettenähtud trahvi, siinkohal kirjeldatud juhul aga sama põhimääruse p. 66 ettenähtud trahvi.[184]

Ilma standardites, tehnilistes tingimustes või lepingus ettenähtud *markeeringuta* või *mittekohaselt markeeritud* toodangu hankimise eest, samuti toodangu hankimise eest *ilma taara* või *pakendita* või *mittekohases taaras* või *pakendis* maksab tootja (hankija) ostjale (saajale) trahvi 5% suuruses sellise toodangu maksumusest.[185]

Toodang on mittekohaselt markeeritud, kui markeerimisel rikuti standardite, tehniliste tingimuste, hanke põhi- ja eritingimuste eeskirju ning markeeringust jäeti välja mõni kohustuslik rekvisiit, markeering paigutati ebaõigesse kohta, toodang markeeriti ebaõigel viisil (ebaõige vahendiga, mitteloetavalt, mittepüsivalt jne.). Näiteks loetakse toodang mittekohaselt markeerituks, kui sellele pole paigutatud kaubamärki, pole näidatud jaehinda jne.

Kui hangitud toodang kuulub madalamasse sorti kui markeeringus näidatud ning ostja (saaja) nõuab trahvi madalamakvaliteedilise toodangu hankimise eest, ei ole tal õigust nõuda trahvi selle toodangu mittekohase markeerimise eest. Küll on aga ostjal (saajal) õigus nõuda

---

[184] Mõeldud on 1969. a. kehtestatud hangete põhimäärust.
[185] THP p. 67 lg. 1, RHP p. 69 lg. 1.

sellist trahvi siis, kui hangitud toodang kuulub kõrgemasse sorti kui markeeringus näidatud.[186]

Tootja (hankija) vastutab ka toodangu hankimise eest markeerimata või mittekohaselt markeeritud taaras, makstes ostjale (saajale) nendel juhtudel trahvi 25% suuruses markeerimata või mittekohaselt markeeritud taara maksumusest. Samuti maksab tootja (hankija) standardkaalu rikkumise eest ostjale (saajale) trahvi 3% suuruses rahvatarbekaupade maksumusest, mille standardkaal ei vastanud standardile.[187]

Peale ülaltähendatud trahvide nõutakse tootjalt (hankijalt) ka muid trahve, et stimuleerida toodangu kvaliteedi õiget ja õigeaegset kindlaksmääramist ning kõrgekvaliteedilise ja nõutavas sortimendis toodangu hankimist. Kui *lepingus* on ette nähtud hankija või ostja kohustus esitada teatud tähtajaks spetsifikatsioon koos tehnilise karakteristikaga või toodangu laiendatud sortimendi äranäitamisega, siis tuleb sellise spetsifikatsiooni mitteesitamise või mitteõigeaegse esitamise eest maksta trahvi 2% suuruses selle toodangu maksumusest, mille kohta spetsifikatsiooni ei esitatud või esitati ettenähtust hiljem.[188] Kui aga sellise spetsifikatsiooni esitamine on vajalik lepingu *sõlmimiseks* ning esitamine on ette nähtud normatiivaktis, maksab ostja spetsifikatsiooni mitteesitamise või mitteõigeaegse esitamise eest trahvi 50 rubla iga viivitatud päeva eest, kuid mitte üle 500 rubla.[189]

Kui hankija hangib ostjale mõnes kuus madalama sordiga rahvatarbekaupu rohkem, kui lepingus on ette nähtud, maksab hankija ostjale trahvi 2% suuruses rohkemhangitud rahvatarbekaupade maksumusest.[190]

Toodangu hankimise eest ilma sertifikaadita või lepingus ettenähtud muude kvaliteeti tõendavate dokumentideta maksab tootja (hankija) ostjale (saajale) trahvi 25 rubla iga sellise hankimise juhu eest.[191]

Kui ostja (saaja) keeldub mittekohase kvaliteediga

---

[186] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 18. märtsi 1963. a. juhendkiri nr. I-I-8 («Инструктивные указания», стр. 132—133).

[187] THP p. 67 lg. 3, RHP p. 69 lg. 3, p. 72.

[188] THP p. 78, RHP p. 80.

[189] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 28. detsembri 1967. a. juhendkirja nr. I-I-59 p. 10 («Сборник интруктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 60—61).

[190] RHP p. 61.

[191] THP p. 68, RHP p. 70.

toodangu vastuvõtmisest ning jätab selle vastutavale hoiule, hankija ei tee aga kindlaksmääratud tähtaegade jooksul toodangu kohta korraldust, maksab hankija ostjale (saajale) viivist 0,2% suuruses toodangu maksumusest iga viivitatud päeva eest, kuid mitte rohkem kui 5% toodangu maksumusest.[192]

3. Kahjude hüvitamine

Vastavalt «Aluste» §-le 36 ja TsK §-dele 193 ja 222 on võlgnik, kes jätab oma kohustised täitmata või täidab need mittekohaselt, kohustatud tasuma kreeditorile kõik sellega tekitatud kahjud, kusjuures nendel juhtudel, kui kohustise mittetäitmise või mittekohase täitmise eest on määratud leppetrahv (trahv, viivis), tasub võlgnik kahjud selles osas, mida leppetrahv (trahv, viivis) ei katnud. Kuid sellel reeglil on ka erandid. Nimelt võidakse seaduse või lepinguga ette näha juhud, millal kahju nõutakse sisse täies ulatuses peale leppetrahvi (trahvi, viivise). Üks selline erand on ette nähtud «Aluste» §-s 50 lg. 3, «Tootmistehnilise otstarbega toodangu hangete põhimääruse» p. 88 lg. 3 ja «Rahvatarbekaupade hangete põhimääruse» p. 90 lg. 3. Vastavalt nendele sätetele nõuab ostja (saaja) kõigil mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimise juhtudel tootjalt (hankijalt) lisaks ettenähtud trahvile veel ka sellise toodangu hankimisega tekitatud kahjud. Seega on mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu tootja (hankija) kohustatud maksma ostjale (saajale) sellise toodangu hankimise eest ettenähtud trahvi ning *peale trahvi maksmise* hüvitama ostjale (saajale) mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimisega tekitatud kahjud *täies ulatuses*. Kahju hüvitatakse osaliselt vaid normatiivaktides ettenähtud erijuhtudel. Näiteks on «Metalli ja metallitoodete hanke eritingimuste» p. 39 ette nähtud, et kui saajaettevõte tunnistab metalli selle ümbertöötamise protsessis praagiks tootmisdefektide tõttu, hüvitab metalli tootnud ettevõte saajale 50% metalli ümbertöötamise kuludest ning väljapraagitud metalli maksumuse, mida

[192] THP p. 71, RHP p. 74.

on vähendatud praagiks tunnistatud metalli kui vanametalli maksumuse võrra. Hankijate — hulgikaubanduse ja turustusorganisatsioonide — vastutus ostjate pretensioonide järgi, mis tulenevad importtoodangu hankimisest, piirdub summadega, mida hankijal on õigus sisse nõuda välisfirmalt.

Kahju all mõistetakse tsiviilseadusandluses nii kreeditori poolt tehtud kulutusi, tema vara kaotsiminekut või rikkumist (lauskahju) kui ka kreeditoril saamata jäänud tulu, mis ta oleks saanud siis, kui võlgnik oleks kohustise täitnud. Lähtudes sellest määrangust, tuleb mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimisega tekitatud kahjude all mõista sellise toodangu kohta esitatud arvete tasumisega tekkinud kahjusid, samuti kõiki neid kulutusi, mis on seoses toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise, hoidmise, toodangus avastatud puuduste kõrvaldamise, toodangu tagastamise või saamise kohas realiseerimise jms. toimingutega.

Mittekomplektse toodangu eest tasutud summa peab tootja (hankija) tagastama ostjale (saajale) täielikult. Kui hangitud toodangu kvaliteet on mittekohane, peab tootja (hankija) tagastama toodangu eest tasutud summa kas täielikult või osaliselt, sõltuvalt sellest, kas toodang osutub mittekvaliteetseks või markeeringus ning kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud sordile mittevastavaks, samuti sellest, kas saaja soovib või ei soovi vastu võtta toodangut, mille sort (kvaliteet) ei vasta markeeringus või kvaliteeti tõendavas dokumendis näidatud sordi (kvaliteedi) nõuetele. Kui saaja võtab madalamakvaliteedilise toodangu vastu, peab tootja (hankija) tagastama talle sordi (kvaliteedi) alanemisest tingitud maksumuse vahe.

Kuid ostja (saaja) võib ülaltähendatud kahjude tekkimist vältida, keeldudes vastavates normatiivaktides ettenähtud tähtaegadel ja korras mittekohase kvaliteediga ning mittekomplektse toodangu kohta esitatud arvete tasumisest või nõudes juba tasutud summad tagasi aktseptita korras.

Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmisega seotud kulutused peab tootja (hankija) hüvitama kõikidel nendel juhtudel, mil tema süü tõttu toodang osutub mittekvaliteetseks, mittekomplektseks, madalamakvaliteediliseks, markeerimatuks või valesti taarastatuks. Nende kulutuste hulka kuuluvad ekspertiisibüroodele, teadusliku uurimise

instituutidele või laboratooriumidele toodangu kvaliteedi kontrollimise, toodangu analüüsimise ning katsetamise eest tasutud summad; samuti töötasu nendele töötajatele, kes tegelesid toodangu kvaliteedilise vastuvõtmisega (toodangu mahalaadimine, ümberpaigutamine, ladumine, virnastamine, valvamine jne.), ilma et see oleks olnud nende otseseks töökohustuseks; vastuvõtmisel kasutatud materjalide maksumus, vastuvõetava toodangu raudteejaamast (sadamast) äravedamise kulud jms. kulutused.

Tootja (hankija) hüvitab saajale toodangu kvaliteedilise vastuvõtmisega seotud kulutused vaid siis, kui ta on süüdi. Vastupidisel juhul jäävad need kulutused saaja kanda. Kuid toodangu kvaliteedi kontrollimisega tekitatakse kahju mitte üksnes saajale, vaid ka tootjale (hankijale) endale ja seda peamiselt toodangu kvaliteedi kontrollimisest osa võtma saadetud esindajale makstud töötasu ning komandeerimiskulude näol. Praktikas esinebki juhtumeid, mil tootjad (hankijad) nõuavad saajatelt tähendatud kahjude hüvitamist, kui toodangu vastuvõtmisel ilmneb, et selle kvaliteet või komplektsus vastab nõuetele. Sellega seoses tekib küsimus, kas saajad peavad hüvitama neid kahjusid. See on reguleerimata küsimus, millele ei saagi anda vastust, mis sobiks igale konkreetsele üksikjuhule, mistõttu selliste kahjude hüvitamine tuleb lahendada konkreetsetest asjaoludest lähtudes. Näiteks, kui saaja kutsub välja samalinnalise tootja (hankija) esindaja, kelle ilmumine on kohustuslik, või teiselinnalise tootja (hankija) esindaja, kelle ilmumine on kohustuslik, hankelepingu järgi, ning toodangu kvaliteedi kontrollimisel ilmneb, et see on täiesti kvaliteetne ja motiivid toodangu mittekvaliteetseks tunnistamiseks on ilmselt otsitud ning kunstlikud, peab saaja hüvitama tootja (hankija) esindaja alusetu väljakutsumisega tekitatud kahjud. Kui aga kõik tingimused jäävad samaks, kuid toodangus avastatud puuduste iseloomu ja tekkepõhjuste üle võib vaielda, kui tootja (hankija) süü tõttu ei saa toodangu kvaliteedile hinnangut anda (näiteks, kui tootja, vaatamata saaja nõudmistele, ei saatnud talle tehnilisi tingimusi) jne., pole saaja kohustatud tootja (hankija) kahjusid hüvitama. Samuti pole saaja tavaliselt kohustatud hüvitama kõnesolevaid kahjusid teiselinnalisele tootjale (hankijale), sest tema esindaja ilmumine pole alati kohustuslik, ta võib toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest

osa võtma volitada mõnd teist toodangu saamise kohas asuvat ettevõtet, ta võib esindaja saatmise vajalikkuse üle otsustada saaja väljakutse järgi, milles on näidatud toodangu põhilised puudused jne.

Kui saaja kõrvaldab toodangus esinevad tootmisdefektid, peab tootja (hankija) hüvitama saajale kõik sellega seotud kulutused. Nende kulutuste hulka kuuluvad defektid kõrvaldanud töötajate põhi- ja täiendav töötasu ning kõik ettenähtud juurdearvutused töötasule, tehase üldkulud, tsehhikulud, mittekvaliteetse toodangu mahamonteerimise ning kvaliteetse toodanguga asendamise kulud (kui seadmetes, aparaatides või mõõteriistades ilmnevad tootmisdefektid ekspluateerimise ajal garantiitähtaja jooksul), remondiks kasutatud materjal jne. Defektide kõrvaldamise kulude kohta koostatakse vastav kalkulatsioon ning kui defektide kõrvaldamise tegelikud kulud ei ole suuremad kui kulud plaanilise kalkulatsiooni järgi, peab tootja (hankija) hüvitama saajale puuduste kõrvaldamise tegelikud kulud. Kui tegelikud kulud on aga suuremad kui kulud plaanilise kalkulatsiooni järgi, määratakse defektide kõrvaldamise kulud kindlaks plaanilise kalkulatsiooni järgi.[193]

Mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu tagastamise juhul hüvitab tootja (hankija) saajale tagastamisega seotud tegelikud kulud, mille hulka kuuluvad transpordiorganisatsioonile makstud veotasu, toodangu taarastamise ja pakkimise kulud jne.

Mittekohase kvaliteediga või mittekomplektset toodangut, samuti markeerimata või mittekohaselt markeeritud toodangut, mida saaja ei võtnud vastu, ei arvata lepinguliste kohustuste täitmise katteks ning kui tootja (hankija) ei asenda sellist toodangut kvaliteetsega jooksva hanketähtaja jooksul või ei komplekteeri mittekomplektset toodangut täielikult, tekib toodangu puuduhange. Toodangu puuduhanke tõttu võivad saajal tekkida täiendavad kahjud (näiteks tooraine ja materjalide puuduhanke tõttu jääb saaja tootmisplaan täitmata ja ta peab oma ostjatele trahvi maksma, tootmisplaani mittetäitmise tõttu jäävad saajal teatud tulud saamata). Lähtudes ülaltoodust, on

[193] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 7 («Инструктивные указания», стр. 130) ja 29. aprilli 1967. a. juhendkirja nr. I-I-16 p. 4 («Сборник интруктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 25).

tootja (hankija) kohustatud hüvitama ka need täiendavad kahjud täies ulatuses, vaatamata sellele, et ta juba maksis trahvi mittekvaliteetse, mittekomplektse jms. toodangu hankimise eest ja hüvitas saajale sellise toodangu vastuvõtmise, hoidmise ja tagastamisega seotud kulutused.

Kui toodang on mittekohase kvaliteediga või mittekomplektne seetõttu, et selle valmistamiseks kasutatud tooraine ja materjalid olid mittekohase kvaliteediga, ei vabane tootja (hankija) kohustusest hüvitada saajale sellise toodangu hankimisega tekitatud kahjud.

IV peatükk

TOODANGU KVALITEEDIST TULENEVAD PRETENSIOONID JA HAGID

I. PRETENSIOON

1. Pretensiooni esitamine

Kui saajal polnud mitmesugustel põhjustel võimalik keelduda mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu peale esitatud maksenõude tasumisest ning ta ei saanud liigselt tasutud summasid ka aktseptita korras tagasi nõuda, peab ta need summad tootjalt (saatjalt) sisse nõudma pretensiooni ja hagi korras. *Pretensioon kujutab endast kreeditori motiveeritud ja dokumentidega põhjendatud kirjalikku ettepanekut võlgnikule tasuda teatud rahasumma või sooritada mingi toiming vabatahtlikult seaduses ettenähtud tähtaja jooksul.* Lähtudes sellest määrangust, tuleb toodangu kvaliteedist, komplektsusest, markeerimisest, pakkimisest ja taarastamisest tulenevate nõuete rahuldamiseks esitatavas pretensioonis ära näidata järgmised andmed:

1) leping või seda asendav dokument, mille alusel toodang hangiti;

2) transpordi- ja saatedokumendid, mille järgi toodang saabus;

3) toodangu transpordiorganisatsioonilt vastuvõtmise aeg, kord ning selle kohta koostatud aktid;

4) toodangu kvaliteedi järgi vastuvõtmise aeg, kord ja koostatud aktid;

5) saajale tekitatud kahju suurus;

6) maksmisele kuuluvate trahvide suurus;

7) tootja (saatja) vastutuse aluseks olevad normatiivaktid;

8) pretensiooni üldsumma ning selle tasumise kord jne. Peale ülaltähendatud andmete tuleb pretensioonis, sõltuvalt pretensiooni aluseks olevatest asjaoludest, märkida ka muud andmed, mis aitavad põhjendada saaja väiteid.

Pretensioon koostatakse tavalise ametliku kirja vormis, millele kirjutab alla majandusorganisatsiooni juhataja või tema asetäitja. Pretensioonile tuleb kohustuslikult lisada pretensioonis näidatud asjaolusid põhjendavad dokumendid, välja arvatud need, mis pretensiooni saajal on juba olemas (näiteks leping, arve).[194] Pretensioonile tuleb tavaliselt lisada järgmised dokumendid:

1) toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta koostatud akt;

2) dokument, mis tõendab vastuvõtmisest osa võtma saadetud esindaja volitusi;

3) transpordidokument (saatekiri, konossement);

4) arve ja muud maksedokumendid;

5) tootja (saatja) dokumendid, mis tõendavad toodangu kvaliteeti ja komplektsust;

6) pakkelehed nendest taarakohtadest, milles asus mittekohase kvaliteediga või mittekomplektne toodang;

7) näidiste (proovide) võtmise akt ning võetud näidiste (proovide) analüüsimise (katsetamise) tulemuste alusel antud arvamus;

8) teised dokumendid, mis tõendavad toodangu kvaliteedi muutumist (halvenemist) või toodangu mittekomplektsust (andmed jääga varustatuse ja temperatuurirežiimi kohta, kommertsaktid, tavalised aktid jm.);

9) dokumendid kahju suuruse kohta (ekspertiisibüroo arve, kalkulatsioon);

10) dokumendid, mis tõendavad kiiresti rikneva toodangu realiseerimist sanitaarjärelevalve organite näpunäidete kohaselt (kui pretensiooni esitamise momendiks on toodang juba realiseeritud).[195]

Juhul, kui esitatakse pretensioon toodangu madalamasse sorti üleviimisega seotud maksumuse vahe (allahindluse) hüvitamiseks, on saaja kohustatud lisama pre-

---

[194] «Riiklike arbitraažide poolt majanduslike vaidluste lahendamise eeskirjade» p. 11 lg. 1—3 (ENSV MKK 1963, nr. 46, art. 165).

[195] See loetelu pole ammendav ning pretensioonile dokumentide lisamisel tuleb juhinduda reeglist, mille järgi kõik, mis pretensioonis väidetakse, peab olema dokumentaalselt tõendatud.

tensioonile dokumendid, mis tõendavad, et toodang on arvele võetud tegeliku sordi järgi. Kaubandusorganisatsioonid on kohustatud esitama organisatsiooni juhataja (või tema asetäitja) ning pearaamatupidaja allkirjaga õiendi toodangu realiseerimise kohta selle sordi hinnaga, millisesse ta üle viidi, või õiendi läbiviidud allahindamise kohta, kui toodang ei ole veel realiseeritud, samuti ülaltähendatud ametiisikute allkirjaga õiendi toodangu ümbermarkeerimise kohta vastava sordi järgi.[196]

Kui pretensioon esitatakse sellise kauba puhul, mille mittekohase kvaliteedi avastas kodanik pärast kauba ostmist kauplusest, tuleb pretensioonile akti asemel lisada:

1) kodaniku avaldus kauba ümbervahetamiseks ning kaupluse arvamus, milles on ära näidatud kauba nimetus, selle tootja (saatja) ja hankija, kauba hind, puuduste iseloom ning nende tekkimise põhjused, kaupade müümise, ümbervahetamise ning remontimise või nende eest tasutud summade tagastamise ajad;

2) jaekaubandusvõrgust ostetud tööstuskaupade ümbervahetamise eeskirjades ettenähtud dokumendid, mis tõendavad kaupade mittekohast kvaliteeti;

3) tarbija allkiri kauba ümbervahetamise või selle eest tasutud summa tagasisaamise kohta.[197]

Pretensioonikirja või selle ärakirja, millele pole lisatud nõutavaid dokumente, ei loeta pretensiooniks.

Kvaliteedi, komplektsuse jne. poolest standarditele, tehnilistele tingimustele, näidistele või lepingule mittevastava toodangu hankimisest tuleneva pretensiooni peab saaja (ostja) esitama samaaegselt nii tootjale kui ka saatjale (hankijale). Kui mingisugustel põhjustel ei ole tootja või tema asukoht ostjale (saajale) teada, esitab ta pretensiooni ainult saatjale (hankijale), kuid kahes eksemplaris, ning palub saatjat (hankijat) pretensiooni ühe eksemplari tootjale edasi saata. Saanud sellise pretensiooni, on saatja (hankija) kohustatud pretensiooni ühe eksemplari viivitamatult tootjale saatma ning saajat sellest informeerima.[198]

Kui kehtiva seadusandluse järgi on olemas alused veose (toodangu) riknemise või kahjustamise eest vastutuse

---

[196] Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 41.
[197] Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 34.
[198] Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 40 lg. 1 ja 2.

panemiseks transpordiorganisatsioonidele, peab saaja ettenähtud korras esitama pretensiooni vastavale transpordiorganisatsioonile. Ei tee ta seda, vabaneb ka tootja (saatja) vastutusest.[199]

Kvaliteedi, komplektsuse, taara, pakendi ja markeeringu poolest standarditele, tehnilistele tingimustele, näidistele (etaloonidele) või lepingule mittevastava toodangu hankimisest tulenev pretensioon tuleb esitada hiljemalt *10 päeva* jooksul, arvates toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta akti koostamise päevast. Asub aga pretensiooni esitaja Kaug-Põhja rajoonides, kaugetes ja teistes ennetähtaegse kohaleveo rajoonides, peab ta esitama pretensiooni hiljemalt *20 päeva* jooksul pärast nimetatud akti koostamist.[200]

Ülaltähendatuist erinevad pretensiooni esitamise tähtajad on ette nähtud mõningates hanke eritingimustes. Näiteks on «Munade, melanži ja munapulbri hanke eritingimustes» ette nähtud, et tehniliste tingimuste nõuetele mittevastavate munade kohta koostatud akti esitab ostja (saaja) hankijale (saatjale) I ja IV kvartalis 5 päeva jooksul ning II ja III kvartalis 7 päeva jooksul.

Pretensioonide esitamisel tuleb silmas pidada, et ka garantiitähtajaga toodangus avastatud puudustest tulenevad pretensioonid tuleb esitada üldiste tähtaegade jooksul, mille kulg algab vastava akti koostamise momendist.

Eespool nägime, milline suur tähtsus on toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtaegadest kinnipidamisel toodangu riknemise, mittekvaliteetsuse, mittekomplektsuse jne. tekkimise aja, koha, põhjuste ja süüdlaste väljaselgitamisel. Kuid nendest tähtaegadest kinnipidamine annab maksimaalse efekti alles siis, kui toodangu kvaliteedilisel vastuvõtmisel avastatud puudustest ning rikkumistest teatatakse õigeaegselt tootjale (saatjale, hankijale jt. asjaomastele organisatsioonidele), s. o., *kui esitatakse õigeaegselt pretensioon*. Seepärast on pretensioonide esitamise tähtaegadest kinnipidamise tähtsust raske üle hinnata. Pretensiooni esitamisel on suur tähtsus ka tootja (saatja, hankija) muude huvide ja õiguste kaitsmise seisukohalt. Ainult sel juhul, kui pretensioon ja selle lisad esitatakse õigeaeg-

---

[199] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 21 lg. 2 («Инструктивные указания», стр. 124).

[200] Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 40 lg. 1.

selt, saab tootja kvaliteediinspektsiooni, kaubaekspertiisi büroo või teadusliku uurimise instituudi (laboratooriumi) arvamuse peale õigeaegselt edasi kaevata ning kiirendada sellega toodangu kasutamist.

Kuigi pretensiooni esitamine ettenähtud tähtaegade jooksul on kohustuslik, ei jää toodangu saaja hagi automaatselt rahuldamata, kui ta pole pretensiooni esitanud ettenähtud tähtaegade jooksul. Vaatamata pretensiooni esitamiseks ettenähtud tähtaegade rikkumisele, saaja hagi rahuldatakse, kui hagi on esitatud hagi aegumise tähtaja jooksul, välja arvatud juhud, mil pretensioonide esitamise tähtaegade rikkumise tõttu ei saa kindlaks teha, kes on süüdi toodangu riknemises või kvaliteedi halvenemises.[201]

Kui saaja on rikkunud pretensiooni esitamise tähtaega ning see ei takista hagi rahuldamist, nõutakse tootjalt (hankijalt) kõik ettenähtud trahvid sisse täies ulatuses. Seejuures on arbiteril õigus kanda sissenõutud trahv kas täielikult või osaliselt liidueelarve tuludesse.[202]

Seega ei kuulu pretensiooni esitamise tähtaegade rikkumise juhul rakendamisele «Riiklike arbitraažide poolt majanduslike vaidluste lahendamise eeskirjade»[203] p. 49.

2. Pretensiooni läbivaatamine ja rahuldamine

Pretensiooni läbivaatamisel tuleb kontrollida, kas:

1) toodang võeti kvaliteediliselt vastu vastavates eeskirjades ettenähtud tähtaegadel ja korras;

2) toodangu vastuvõtmise kohta koostatud aktides näidatud asjaolud vastavad tegelikkusele;

3) pretensioonis esitatud väited on dokumentaalselt tõendatud;

4) pretensioonisumma on põhjendatud, s. o. kas pretensiooni koostaja on rakendanud õigeid hindu, juurde- ja mahahindlusi, loomuliku kao norme, lubatud kõrvalekaldumisi kvaliteedist ning kaalude näitudest jne.;

5) pretensiooni esitaja nõuab trahve ja kahjude hüvitamist kehtiva ning rakendamisele kuuluva normatiiv-

---

[201] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 27 («Инструктивные указания», стр. 125—126).

[202] Sealsamas.

[203] ENSV MKK 1963, nr. 46, art. 165.

akti alusel, kas trahvi määrad on õiged, kas trahv on arvutatud õigesti jne.

Pretensiooni läbivaatamisele tuleb pöörata tõsist tähelepanu. See ei tohi kujuneda formaalseks toiminguks, vaid iga pretensioon tuleb sisuliselt hoolikalt läbi vaadata. Pretensiooni läbivaatamise tulemuste alusel tuleb teha otsus pretensiooni rahuldamise või rahuldamata jätmise kohta ning teatada sellest pretensiooni esitajale *20 päeva* jooksul pärast pretensiooni saamist. Kui pretensioon tunnistatakse täielikult või osaliselt rahuldamisele kuuluvaks, tuleb vastavad summad samade tähtaegade jooksul üle kanda pretensiooni esitaja kontole.[204]

Kui toodangu eest arveldamisest võttis osa kolmas organisatsioon (lepingu järgi hankija, varustus-turustusorganisatsioon jt.), peab saatja (tootja) pretensiooni alusel õigeks tunnistatud summa tasuma ikkagi pretensiooni esitaja kontole ning teatama tasumisest arveldustest osavõtnud organisatsioonile. Sellisel juhul on viimane kohustatud tasuma pretensiooni esitajale ülejäänud pretensioonisumma (käibemaksu, juurdehindluste jms. piires). Nendel juhtudel, kui saatja (tootja) kandis pretensiooni alusel õigeks tunnistatud summa eksikombel üle arveldustest osavõtnud kolmandale organisatsioonile, peab viimane selle summa ning tema enda poolt tasumisele kuuluva summa viivitamatult üle kandma pretensiooni esitajale.

Kui läbivaatamise tulemusena otsustatakse jätta pretensioon täielikult või osaliselt rahuldamata, tuleb sellest teatada pretensiooni esitajale *motiveeritud kirjaga,* millele tuleb vajaduse korral lisada ka rahuldamata jätmist põhjendavad dokumendid ja arvestused. Pretensiooni rahuldamata jätmisest peab saatja teatama ka arveldustest osavõtnud organisatsioonile. Pretensioonile saadetavale vastusele kirjutab alla ettevõtte (asutuse, organisatsiooni) juhataja või tema asetäitja. Pretensiooni täieliku või osalise rahuldamata jätmise korral tagastatakse esitajale kõik pretensioonile lisatud originaaldokumendid.

Pretensioonide läbivaatamata ning vastamata jätmine on kategooriliselt keelatud. Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu 23. juuli 1959. a. määruse nr. 824[205] p. 8 lg. 2 ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 9. septembri 1959. a.

---

[204] Kvaliteedilise vastuvõtmise juhendi p. 42 lg. 1 ja 2.
[205] СП СССР 1959, № 15, ст. 105.

määruse nr. 362[206] p. 6 alapunktile «b» on ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide juhatajad kohustatud tagama pretensioonide õigeaegse läbivaatamise, põhjendatud nõudmiste rahuldamise ning pretensioonide rahuldamata jätmise korral motiveeritud vastuste andmise. Põhjendatud pretensiooni rahuldamist ei saa seada sõltuvusse mitte mingisugustest tingimustest (näiteks praagi tagastamine, pretensiooni esitaja võlgnevuse tasaarvestamine) ega nõuda selleks pretensiooni esitajalt ebaseaduslike toimingute sooritamist (näiteks pretensiooni summa peale arve esitamist, nõusoleku andmist trahvidest loobumiseks).

3. Pretensioonide esitamine raudteele

Kõigil nendel juhtudel, mil kehtiva seadusandluse kohaselt võib toodangu riknemise või kahjustumise eest panna vastutuse raudteele, tuleb raudteele esitada pretensioon.[207] Kui toodangu saaja seda ei tee, vabaneb ka tootja (hankija) vastutusest nende rikkumiste eest. Raudteele võivad esitada pretensiooni veolepingu pooled — veose saatja ning veose saaja.

Veose riknemise ja kahjustumise korral kuulub pretensiooni esitamise õigus saajale, kui ta esitab raudtee saatekirja ning kommertsakti. Kui kommertsakt on kaduma läinud, peab saaja esitama saatekirja, millele raudtee on teinud märkuse kommertsakti koostamise kohta. Kui raudtee keeldus kommertsakti koostamisest, peab saaja peale saatekirja esitama veel ka selle kaebuse, mille ta omal ajal esitas kommertsakti koostamisest keeldumise kohta. Eksportveoste riknemise ja kahjustumise korral kuulub pretensiooni esitamise õigus saatjale. Pagasi riknemise ja kahjustumise korral kuulub pretensiooni esitamise õigus sellele, kelle käes on kommertsakt.[208]

---

[206] ENSV T 1959, nr. 50, art. 269.

[207] Pretensioonide esitamist raudteele reguleerivad «Pretensioonide esitamise ja läbivaatamise eeskirjad» (Majandustöötaja juriidiline käsiraamat, «Eesti Raamat», Tln. 1969, lk. 486—492) ja NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkiri nr. I-I-9 («Сборник интруктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 79—92).

[208] «NSV Liidu raudtee määrustiku» p. 169 lg. 2 alapunktid «b» ja «e».

Raudteele pretensiooni ja hagi esitamise õigust ei saa loovutada teistele organisatsioonidele. Selle õiguse võivad saatja ja saaja loovutada vaid vastastikku, oma kõrgemalseisvale organisatsioonile või transpordi-ekspedeerimisorganisatsioonile. Õiguse loovutamise kohta tehakse vastaval dokumendil (raudtee saatekirjal, kaubakviitungil jne.) järgmise sisuga pealdis:

«Pretensiooni ja hagi esitamise õigus loovutatud .....
.....»

(organisatsiooni nimetus)

Pealdise nõudeõiguse loovutamise kohta kinnitavad organisatsiooni juhataja ning pea- (vanem-) raamatupidaja oma allkirjaga ning tõendavad pitseriga. Eksportveoste riknemisest või kahjustumisest tulenevate pretensioonide esitamiseks ei ole pealdis nõutav.

Raudteele pretensiooni ja hagi esitamise õigus kuulub ka saaja ning saatja universaalsetele õigusjärglastele.

Toodangu vedamisest tulenevad pretensioonid esitatakse *sihtkoha raudteevalitsusele*. Seega, kui sihtkohaks on mistahes Eesti NSV-s asuv raudteejaam, esitatakse vedamisest tulenev pretensioon Riias asuvale Balti Raudteevalitsusele. Suure- ja kaubakiirusega veetud veoste riknemisest või kahjustumisest tulenevad pretensioonid esitatakse sihtraudtee kaubaveoametile, kui aga tegemist on kaubapagasiga, mida veeti reisirongiga, siis sihtraudtee reisiveoametile.

Segaotseühenduse korras toodangu vedamisest tulenevad pretensioonid esitatakse sihtkoha raudteevalitsusele, kui vedamise lõpp-punktiks on raudteejaam ja muule vastavale transpordiorganisatsioonile, kui vedamise lõpp-punktiks on sadam, autokaubajaam (agentuur, automajand) või lennujaam.

NSV Liidu Teedeministeerium võib pretensiooni läbivaatamise kohustuse panna ka raudteekondadele ja raudteejaamadele.[209]

Raudteele võidakse pretensioone esitada *kuue kuu* jooksul, arvates veose või pagasi väljaandmise päevast.[210]

Kui veost veeti marsruutveosena või vagunite grupina ühe saatekirja järgi ning sihtjaamas anti veos välja nii

---

[209] «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 170.

[210] «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 174 lg. 1 ja lg. 2 alapunkt «a».

saatekirja kui ka järelesaadetise teekirjade järgi, siis sellisest vedamisest tulenevate pretensioonide esitamise tähtaeg arvutatakse sellest momendist, mil järelesaadetise teekirja järgi anti välja viimane osa veosest.

Pretensiooni esitamise tähtaegade kulg ei peatu, need tähtajad ei katke ning neid ei saa pikendada (ennistada).

Veose riknemisest või kahjustumisest tulenevad pretensioonid tuleb esitada eraldi iga saadetise kohta. Samaliigiliste veoste puhul, mida ühest saatejaamast on saatnud üks saatja ühtesamasse sihtjaama ühe saaja aadressil, on lubatud esitada üks pretensioon saadetiste grupi kohta, kuid mitte rohkem kui viie saadetise kohta. Kui on tegemist veosega, mida veeti marsruutveosena või vagunite grupina ning mille kohta koostati üks kommertsakt, võidakse esitada üks pretensioon kõigi kommertsaktis näidatud saadetiste kohta. Nendel juhtudel, kui veost veeti segaotseühenduse korras ning see läbis eri ümberlaadimispunktid, ei või esitada üht pretensiooni saadetiste grupi kohta.[211] Üht pretensiooni ei või aga esitada selliste nõuete kohta, millest ühtede läbivaatamiseks on vaja saatekirju või kaubakviitungeid, teiste läbivaatamiseks neid dokumente ei vajata.

Raudteele esitatavas pretensioonis peab olema näidatud:

1) pretensiooni alus (veose või pagasi rikkumine või kahjustumine) ning pretensiooni lühike põhjendus;

2) pretensiooni summa iga üksiku nõudeliigi ning iga üksiku dokumendi järgi (saatekiri, pagasikviitung);

3) täpne postiaadress, kuhu tuleb saata pretensioonile antav vastus (linn, tänav, majanumber);

4) pank, kus on avatud pretensiooni esitaja konto, ning selle konto number.

Pretensioonile tuleb lisada kõigepealt «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 169 ja 173 märgitud dokumendid, mille olemasolust sõltub üldse pretensiooni esitamise õigus, s. o. raudtee saatekiri, kaubakviitung või seda asendavad dokumendid, kommertsakt või kaebus kommertsakti koostamisest keeldumise peale. Veose riknemisest ja kahjustumisest tulenevale pretensioonile tuleb peale ülaltähendatud dokumentide lisada veel dokument, mis tõendab ärasaadetud toodangu kogust ja maksumust. Selleks võib olla kas pangadokument või juhataja ja pea- või

[211] «Pretensioonide esitamise ja läbivaatamise eeskirjade» p. 3.

vanemraamatupidaja poolt allakirjutatud ning pitseriga kinnitatud tõend, milles peab olema näidatud, kellele, millal, missuguse arve järgi ning kui suur summa on veose eest tasutud.

Nendel juhtudel, kui pretensioon tuleneb kiiresti riknev a toodangu riknemisest, mis väljaandmisel hinnati alla või viidi madalamasse sorti, peab kaubandusorganisatsioon lisama pretensioonile õiendi selle kohta, millise hinnaga realiseeriti allahinnatud toodang, või õiendi toodangu ümberhindamise kohta, kui toodang ei ole veel realiseeritud, ja õiendi toodangu õige sordi järgi ümbermarkeerimise kohta. Nendele õienditele kirjutavad alla kaubandusorganisatsiooni juhataja ja pea- (vanem-) raamatupidaja ning nad kinnitatakse pitseriga.

Kui pretensioonile ei ole lisatud «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 169 ja 173 märgitud dokumente või kui on rikutud mitme nõude ühte pretensiooni ühendamise eeskirju, ei võta raudtee pretensiooni vastu ning tagastab selle esitajale 10 päeva jooksul, arvates pretensiooni saabumise päevast. Sel juhul on pretensiooni esitajal õigus uuesti pöörduda raudtee poole kõigi tarvilike dokumentidega varustatud pretensiooniga üldiste tähtaegade jooksul.

Saatjal, saajal ning raudteel ei ole õigust esitada veose riknemisest või kahjustumisest tulenevaid pretensioone, kui pretensiooni summa *iga saatekirja* järgi on alla 10 rubla.

Raudtee peab esitatud pretensiooni läbi vaatama *kolme kuu* jooksul, kui toodangut veeti ainult raudteel ning *kuue kuu* jooksul, kui toodangut veeti segaotseühenduse korras.[212]

Samade tähtaegade jooksul peab raudtee teatama esitajale pretensiooni läbivaatamise tulemustest. Kui pretensioon jäetakse täielikult või osaliselt rahuldamata, peab vastuses olema ära näidatud rahuldamata jätmise motiivid ning tehtud viited «NSV Liidu raudteede määrustiku» vastavatele punktidele. Koos vastusega on raudtee kohustatud tagastama ka kõik pretensioonile lisatud dokumendid. Kui pretensioon jäetakse rahuldamata akti alusel, mille olemasolu pretensiooni esitaja ei teadnud, on raudtee kohustatud saatma pretensiooni esitajale sellest aktist

---

[212] «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 175 alapunktid «a» ja «b».

ärakirja. Pretensiooni täieliku rahuldamise korral pretensioonile lisatud dokumente ei tagastata.

Kui pretensiooni läbivaatamisel selgub, et veos on ümber adresseeritud või välja antud mõnele teisele saajale, tagastab raudtee pretensiooni ning teatab selle esitajale kus, millal ja kellele veos välja anti ning missuguse organisatsiooni korraldusel veos ümber adresseeriti või välja anti. Sel juhul peab pretensiooni esitaja pöörduma tegeliku saaja või selle organisatsiooni poole, kelle korraldusel veos ümber adresseeriti või teisele saajale välja anti.

4. Pretensiooni esitamine autotranspordiorganisatsioonile[213]

Autovedudest tulenevad pretensioonid esitatakse sellele automajandile, kes andis veose välja. Segaotseühenduse korras veoste vedamisest tulenevad pretensioonid esitatakse automajandile, kui vedamise lõpp-punktiks on kaubaautojaam või muule vastavale transpordiorganisatsioonile, kui vedamise lõpp-punktiks on raudteejaam, sadam või lennujaam.

Saatja, saaja või automajand ei või esitada pretensioone summaga vähem kui 10 rubla iga kauba-transpordisaatelehe järgi. Kui saatjate, saajate ja automajandite vahel on pidevad suhted, võidakse automajanditele esitada ka selliseid pretensioone, milles poolte poolt terve kuu kohta koostatud võrdlusaktis näidatud üheliigilised nõuded, nende hulgas ka summaga vähem kui 10 rubla iga kauba-transpordisaatelehe järgi, on ühendatud üheks pretensiooniks.

Pretensiooni esitamise õigus kuulub sellele, kellele on tekitatud kahju. Pretensiooni esitamise õigust ei saa loovutada teistele organisatsioonidele, välja arvatud juhud, mil saaja loovutab selle õiguse saatjale või vastupidi, ning juhud, mil saatja või saaja loovutavad selle õiguse oma kõrgemalseisvatele organisatsioonidele või transpordiekspedeerimisorganisatsioonidele. Pretensiooni esitamise õiguse loovutamise kohta tehakse dokumendil vastav pealdis.

---

[213] «Eesti NSV autotranspordi määrustiku» p. 142—148.

Automajanditele võidakse esitada veose riknemisest või kahjustumisest tulenevaid pretensioone *kuue kuu* jooksul, arvates veose või pagasi väljaandmisest.

Automajand peab pretensioonid läbi vaatama *kolme kuu* jooksul, kui veost veeti ainult autoga ja *kuue kuu* jooksul, kui veost veeti segaotseühenduse korras. Neid tähtaegu arvutatakse pretensiooni saamise päevast. Sama tähtaja jooksul tuleb esitajale teatada pretensiooni rahuldamisest või täielikult või osaliselt rahuldamata jätmisest. Viimasel juhul tuleb pretensioonile antavas vastuses näidata, miks pretensioon jäeti rahuldamata või rahuldati osaliselt, ning tagastada esitajale koos vastusega kõik pretensioonile lisatud dokumendid. Pretensiooni täieliku rahuldamise korral dokumente ei tagastata.

II. HAGI

Kui pretensioon jäeti alusetult kas täielikult või osaliselt rahuldamata või selle läbivaatamise tulemustest ei teatatud ettenähtud tähtaja jooksul, on toodangu saajal õigus esitada kohtule, arbitraažile, vahekohtule jt. majanduslikke vaidlusi lahendavatele organitele hagi pretensioonis näidatud summa sissenõudmiseks sundkorras.

Saadeti aga pretensioonile motiveeritud ning dokumentidega põhjendatud vastus, millest selgub, et pretensioon on õigesti rahuldamata jäetud, ei ole vaja hagi esitada.

Toodangu kvaliteedist, komplektsusest, markeerimisest, taarastamisest ja pakkimisest tulenevad hagid tuleb esitada tehniliselt lühima aja jooksul, et operatiivselt mõjutada saatjaid (tootjaid, hankijaid, vedajaid) nende töös esinevaid vigu ja puudusi kõrvaldama. Eriti tuleb silmas pidada, et hagid esitatakse enne kehtestatud *hagi aegumise tähtaegade* möödumist.[214]

Kuuekuulise aegumistähtaja jooksul tuleb esitada hagid, mis tulenevad:

1) mittekvaliteetse toodangu hankimisest;[215]
2) mittekomplektse toodangu hankimisest;[216]

---

[214] Hagi aegumist reguleerivad TsK §-d 81—94.
[215] TsK § 82 lg. 2 alapunkt 3.
[216] Sealsamas.

3) taara ja pakendi (nende hulgas ka see, mis tagastatakse pärast toodangu alt vabanemist) kvaliteedist;[217]

4) toodangu ja taara markeerimisest;[218]

5) toodangu riknemisest ja komplektsuse rikkumisest transportimisel hankija (tootja) süü tõttu;[219]

6) mittekohase kvaliteediga ning mittekomplektse toodangu maksumuse ostja poolt aktseptita korras hankijalt sissenõudmise faktist.[220]

Toodangu mittekomplektsusest tulenevatele hagidele kohaldatava aegumistähtaja pikkuse suhtes on mõned autorid asunud ekslikule seisukohale. Näiteks väidab E. M. Jakovleva, et nendele hagidele kohaldatakse üheaastast aegumistähtaega.[221]

Kui hangitud toodangu tegelik kvaliteet vastab toodangul leiduvale markeeringule, kuid ei vasta kvaliteeti tõendavas dokumendis või arves näidatud kvaliteedile, tuleb sellega seotud hagi vaadelda kui arveldustest tulenevat hagi ning kohaldada sellele üheaastane aegumistähtaeg.[222]

Kuuekuulise aegumistähtaja kulg algab: 1) toodangu kvaliteedi, komplektsuse jne. kohta akti koostamise päevast, kui akt koostati õigeaegselt; 2) päevast, mil tähendatud akt pidi olema koostatud, kui akt on koostatud pärast ettenähtud tähtaegade möödumist.[223]

Juhul, kui toodang võeti vastu ettenähtud tähtaja jooksul, kuid see kestis mitu päeva ning selle tõttu on ka aktil kaks kuupäeva (näiteks «12.—16. märtsil»), algab aegumistähtaja kulg hilisemast kuupäevast arvates. Kui aga kvaliteedilist vastuvõtmist alustati õigeaegselt, kuid lõpetati pärast selleks ettenähtud tähtaega, algab hagi aegumise tähtaja kulg päevast, mil akt pidi olema hiljemalt koostatud.

---

[217] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 8 lg. 2 ja p. 14 lg. 1 («Инструктивные указания», стр. 121 ja 122).

[218] Sealsamas.

[219] Sealsamas.

[220] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-36 p. 23 («Инструктивные указания», стр. 174).

[221] Е. М. Яковлева. Вопросы качества продукции в договоре поставки. Душанбе, 1963, стр. 111—112.

[222] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 18. märtsi 1963. a. juhendkirja nr. I-I-8 p. 8 («Инструктивные указания», стр. 133).

[223] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 14 («Инструктивные указания», стр. 122—123).

Kehtiva korra kohaselt on samalinnalisel saajal õigus kontrollida oma laos toodangu kvaliteeti, vaatamata sellele, et ta võttis hankija laos toodangu kvaliteediliselt vastu. Nendel juhtudel algab aegumistähtaja kulg samuti kas saaja laos akti koostamise päevast või päevast, mil see pidi olema koostatud, mitte aga toodangu üleandmise-vastuvõtmise päevast.

Hagi aegumise tähtaegade kulu algmomendi kindlaksmääramisel tuleb silmas pidada, et kulg algab toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta akti koostamise päevast, mitte aga muude aktide (näiteks aktid toodangu ümbertöötamise ja puuduste kõrvaldamise kohta) koostamise päevast, kuigi nende aktide alusel täpsustub hagi summa.

Kui hankija (saatja, tootja) on kohustatud hankima komplektse toodangu üheaegselt ärasaadetava partiina, algab aegumistähtaja kulg tavalises korras, sest sellisel juhul on saajal võimalik kontrollida toodangu komplektsust vahetult pärast partii saabumist. Kui kontrollimisel selgub, et mittekomplektsus on tekkinud toote mõne koostisosa puudujäägi tõttu, tuleb aegumistähtaja kulu algmomendi kindlaksmääramisel lähtuda toodangu koguseliseks vastuvõtmiseks ettenähtud tähtaegadest.

Nendel juhtudel, kui toodang tuleb hankida komplektsena mingil hanketähtajal või eritähtajal (näiteks «Metsamaterjalide ja standardmajade hanke eritingimuste» p. 12 järgi, tuleb standardmaja hankida komplektsena 15 päeva jooksul, arvates hankimise alustamise päevast), on aegumistähtaja kulu algmomendi kindlaksmääramine mõnevõrra keerulisem. Teatavasti algab hagi aegumise tähtaja kulg hagemisõiguse tekkimise päevast, s. o. päevast, mil isik sai teada või oleks pidanud teada saama oma õiguse rikkumisest.[224] Kas nüüd toodangu saaja võib olla kindel, et hangitud toodang on mittekomplektne, kui hanketähtaeg on möödunud, kuid kõik komplekti kuuluvad koostisosad ei ole veel saabunud? Vastus sellele küsimusele võib olla ainult eitav, sest hangete põhimääruste kohaselt võib hankija toodangu ära saata ka hanketähtaja viimasel päeval[225] ning sel juhul saabub toodang saajale tavaliselt alles pärast hanketähtaja möödumist. Seega ei saa ka väita, et hagi aegumise tähtaja kulg algab

[224] TsK § 86.
[225] THP p. 30, RHP p. 27.

hanketähtaja (eritähtaja) möödumise momendist. Kuid millal siiski saaja saab või peab teada saama sellest, et toodang on mittekomplektne? See küsimus on normatiivaktidega reguleerimata, mistõttu tuleb asuda seisukohale, et nendel juhtudel, kui toodang peab olema hangitud komplektsena mingil hanketähtajal või eritähtajal, algab selle toodangu mittekomplektsusest tuleneva hagi aegumise tähtaja kulg:

1) päevast, mil hanketähtaja (eritähtaja) viimasel päeval ärasaadetud toodang loetakse vastava transpordiliigi jaoks kehtivate eeskirjade kohaselt kaotsiläinuks;

2) hankimisele kuuluvat toodangut täielikult komplekteeriva toodanguosa tegeliku saabumise päevale järgnevast päevast, kui see toodanguosa saabus enne, kui hanketähtaja (eritähtaja) viimasel päeval ärasaadetud toodang oleks loetud kaotsiläinuks.

Kuuekuulise aegumistähtaja arvutamisel tuleb silmas pidada, et kui aegumistähtaja kulg algab kuu esimesel päeval, möödub aegumistähtaeg kuuenda kuu viimasel päeval. Näiteks, kui akt on koostatud 1. veebruaril, möödub aegumistähtaeg 31., mitte 30. juulil. Kui aegumistähtaja kulgemine algab kolmekümne-päevalise kuu viimasel päeval, möödub aegumistähtaeg kuuenda kuu 30. kuupäeval, vaatamata sellele, et selles kuus on 31 päeva. Näiteks, kui akt on koostatud 30. septembril, möödub kuuekuuline aegumistähtaeg 30., mitte aga 31. märtsil.

Kui hankija, kes ei ole tootja (varustus-turustus-, hulgikaubanduse jms. organisatsioon), hangib ostjale oma laost toodangut, mille kvaliteeti ta *oli kohustatud* kontrollima ning selle toodangu kvaliteet osutub ostja juures mittekohaseks, siis ostja poolt tootja vastu esitatud hagi aegumise tähtaja kulg algab päevast, mil hankija pidi hiljemalt toodangu kvaliteeti kontrollima. Kui aga tootjaks mitteolev hankija *ei olnud kohustatud* oma laos toodangu kvaliteeti kontrollima ning ta ei teinudki seda, vaid saatis toodangu edasi tootja originaaltaarat või pakendit avamata, algab ostja poolt tootja vastu esitatud hagi aegumise tähtaja kulg toodangu mittekohase kvaliteedi kohta ostja poolt akti koostamise päevast või päevast, mil see akt pidi olema koostatud.[226]

---

[226] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 30 («Инструктивные указания», стр. 126).

Nendel juhtudel, kui toodang hangiti saajale lepingujärgse ostja korralduse alusel ning selle toodangu kvaliteet osutus mittekohaseks, algab ostja poolt hankijale esitatava hagi aegumise tähtaja kulg päevast, mil saaja koostas (või pidi koostama) toodangu mittekohase kvaliteedi kohta akti, kusjuures ei oma tähtsust asjaolu, kas saaja võttis selle toodangu vastu või saatis ta lepingujärgsele ostjale. Samal momendil algab aegumise tähtaja kulg ka siis, kui saaja saatis mittekohase kvaliteediga toodangu lepingujärgsele ostjale, ilma et ta oleks akti koostanud.[227]

Hagi aegumise tähtaja pikkuse kindlaksmääramisel tuleb sageli arvesse võtta ka toodangu iseloomu, selle vastupidavust mehhaanilistele mõjudele. Kui transportimise ajal toodang saab kannatada (puruneb, praguneb, läheb mõlki jne.), võib toodang selle tagajärel osutuda niihästi mittekvaliteetseks kui ka mittekomplektseks. Kuid selle tagajärjel tekib ka toodangu puudujääk. Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Arbitraaži 26. aprilli 1958. a. juhendkirja nr. I-I-25[228] p. 2 tuleb nendel juhtudel, kui toodang on purunev (näiteks klaasja portselantooted ja klaastaara) või kui toodangut hangitakse purunevas taaras (näiteks klaaspudelitesse villitud vedelad kaubad), mille tõttu toodang transportimisel puruneb ja hävib või muutub kasutamiskõlbmatuks, tuleb toodangu purunemisest tulenevaid vaidlusi vaadelda kui puudujäägiga seotud vaidlusi ning kohaldada nende suhtes üheaastast aegumistähtaega. Juhendkirjast selgub, et puudujäägina saab vaadelda ikkagi vaid sellist purunevat toodangut, mis kahjustumise (purunemise) tagajärjel täielikult hävib või muutub niihästi oma sihtotstarbeks kui ka muuks otstarbeks kasutamiskõlbmatuks (näiteks õlle ja karastusjookide villimiseks määratud pudelid pragunevad). Kui aga toodang on küll purunev, kuid kahjustumise tõttu ei hävi, vaid muutub ainult oma sihtotstarbeks kasutamiskõlbmatuks (näiteks, kui ülaltähendatud pudelitel on suudmeosal killud küljest ära löödud, ei kõlba nad õlle villimiseks, kuid mõningatel juhtudel võidakse neid kasutada tehniliste vedelike villimiseks), tuleb sellise kahjustumisega seotud vaidlust vaadelda kui toodangu kvali-

---

[227] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-37 p. 12 («Инструктивные указания», стр. 132).

[228] «Сборник инструктивных указаний», вып. 7, 1959, стр. 8.

teedist ja komplektsusest tulenevat vaidlust ja kohaldada sellele kuuekuulist aegumistähtaega.

Seega vaidlusi, mis tekivad seoses toodangu kahjustumise või riknemisega transportimisel (mittekohase taara või pakendi või ebaõige laadimise ja ladumise tõttu), tuleb vaadelda kui mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimisest tulenevaid vaidlusi. Nendel juhtudel on ostjal õigus nõuda trahvi mittekohase kvaliteediga või mittekomplektse toodangu hankimise eest.[229]

Kui aga toodang purunes seetõttu, et selle kvaliteet ei vastanud standardite, tehniliste tingimuste, näidiste ja lepingute nõuetele (näiteks pudelid on ettenähtust õhemate seintega), tuleb purunemisest tulenevaid vaidlusi vaadelda kui toodangu kvaliteedist tulenevaid vaidlusi.

Kuuekuulise aegumistähtaja jooksul tuleb esitada ka mittekohase kvaliteediga, mittekomplektse jms. toodangu hankimisega seoses olevad *regresshagid*. Nende hagide puhul algab aegumistähtaja kulgemine regresshagi aluseks oleva otsuse tegemise päevast või regresshagi korras sissenõutava summa hageja poolt vabatahtliku tasumise päevast.[230]

Kui saaja keeldus talle hangitud toodangu eest tasumast selle mittekohase kvaliteedi motiivil, on hankijal (tootjal, saatjal) õigus esitada hagi *ühe aasta* jooksul, arvates toodangu ärasaatmise või üleandmise päevast, sest selline hagi tuleneb pooltevahelistest arveldustest. Hagi arutamisel tuleb saaja vastuväited sisuliselt läbi vaadata ning hagi rahuldada, kui selgub, et saaja on rikkunud toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise korda ja tähtaegu, mistõttu ei saa kindlaks teha, kes on süüdi toodangu riknemises või selle kvaliteedi halvenemises.[231]

Juhul, kui ostja (saaja) tunnistas hangitud toodangu mittekvaliteetseks ning tagastas selle hankijale, kuid ostja hagi arutamisel selgub, et toodang tunnistati mittekvali-

---

[229] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 26. aprilli 1958. a. juhendkirja nr. I-I-25 p. 1 («Сборник интруктивных указаний», вып. 7 1959, стр. 7).

[230] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 14 lg. 3 («Инструктивные указания», стр. 123) ja sama arbitraaži 22. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-33 p. 4 («Инструктивные указания», стр. 112).

[231] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 26 («Инструктивные указания», стр. 125).

teetseks alusetult, jätab arbitraaž ostja hagi rahuldamata ning kohustab ostjat tegema korralduse toodangu kohta. Kui hankija ei täida ostja korraldust, võib ostja nõuda hankijalt toodangu maksumust *ühe aasta* jooksul, arvates otsuse tegemise päevast, millega ostjat kohustati toodangu kohta korraldust tegema.[232] Üheaastase tähtaja jooksul võib ostja (saaja) esitada hagi sellise toodangu natuuras tagastamise kohta, mille ta põhjendatult ja õigesti praagiks tunnistas ja hankijale tagastas, kuid ei esitanud kuue kuu jooksul hagi trahvi, praagi maksumuse ja muu kahju sissenõudmiseks.

Kuuekuulise aegumistähtaja jooksul tuleb esitada ka hagid, millega:

1) hankija palub tunnistada täitmisele mittekuuluvaks ostja poolt pangale esitatud maksenõude mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu eest liigselt tasutud summa aktseptita korras tagasinõudmiseks;

2) hankija palub ostjalt (maksjalt) sisse nõuda summa, mille ostja (maksja) omal ajal hankijalt aktseptita korras tagasi nõudis. Tähendatud hagide puhul algab hagi aegumise tähtaja kulg momendist, mil ostja maksenõue saabus hankijat teenindavasse panka.[233]

Kuigi ostja (saaja) võib nõuda hankijalt aktseptita korras vaid mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu eest liigselt tasutud summat[234], esineb praktikas juhtumeid, mil ostja nõuab hankijalt aktseptita korras sisse ka trahvi sellise toodangu hankimise eest. Samuti esineb praktikas juhtumeid, mil ostjad nõuavad hankijatelt mittekvaliteetse või mittekomplektse toodangu hankimise eest trahvi arve inkassoks esitamise teel. Seoses sellega tekib küsimus, millise aja jooksul võib hankija esitada hagi trahvisummade ostjalt tagasinõudmiseks — kas kuuekuulise või üheaastase aegumistähtaja jooksul? NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Riiklik Arbitraaž lähtub sellest, et sellised hagid tuleb esitada üheaastase aegumistähtaja jooksul.[235]

---

[232] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 22. mai 1951. a. juhendkirja nr. I-I-19 p. 9 («Инструктивные указания», стр. 147).

[233] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. juuli 1963. a. juhendkirja nr. I-I-36 p. 23 («Сборник интруктивных указаний», стр. 174).

[234] Vt. lk. 216.

[235] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 15. oktoobri 1963. a. juhendkiri nr. I-I-54 («Инструктивные указания», стр. 112).

Juhul, kui ennetähtaegselt hangitud toodangu kvaliteet osutub mittekohaseks, algab sellest tuleneva hagi aegumise tähtaja kulg hanketähtaja esimesest päevast.

Toodangu vedamisega seotud hagide esitamiseks on kehtestatud kahekuuline aegumistähtaeg. Selle tähtaja kulg algab: 1) päevast, mil pretensiooni esitaja sai transpordiorganisatsioonilt vastuse oma pretensioonile; 2) päevast, mil möödus pretensioonile vastamiseks ettenähtud tähtaeg (kui pretensioonile ei vastatud).[236]

Kui peale raudtee on asjas kostjaks saatja või saaja, on vaja silmas pidada, et saatja või saaja vastu tuleb hagi esitada TsK §-des 81 ja 82 ettenähtud aegumistähtaegade jooksul, raudtee vastu aga TsK §-s 382 lg. 4 ettenähtud aegumistähtaja jooksul.[237]

Aegumistähtajad ja hagide esitamise kord välismaiste vedudega seotud vaidlustes määratakse kindlaks transpordimäärustikega (-koodeksitega) või rahvusvaheliste kokkulepetega.[238]

Majanduslikke vaidlusi lahendavad organid on kohustatud võtma neile esitatud hagid läbivaatamiseks, sõltumata sellest, kas hagi aegumise tähtaeg on möödunud või mitte. Hagi aegumise tähtajast kinnipidamist kontrollitakse hagi läbivaatamisel ning kui selgub, et hageja esitas hagi pärast aegumistähtaja möödumist, jääb hagi tavaliselt rahuldamata. Hagi läbivaatav organ kohaldab hagi aegumist, sõltumata poolte avaldustest. Kui hagi läbivaatamisel selgub, et hagi on aegunud, rahuldatakse hagi vaid aegumata osas. Näiteks, kui ühte hagisse on ühendatud nii toodangu puudujäägist kui ka kvaliteedist tulenevad nõuded ja hagi on esitatud kuuekuulise aegumistähtaja möödumisel, rahuldatakse hagi vaid puudujäägist tulenevas osas. Või näiteks, kui hagi on esitatud vedaja ja saatja vastu ning vedaja suhtes on hagi aegumise tähtaeg möödunud, vaadatakse hagi sisuliselt läbi vaid saatjat puudutavas osas.

Hagi läbivaatav organ võib pikendada hagi aegumise tähtaega, kui ta leiab, et tähtaeg on mööda lastud mõjuvatel põhjustel. Tähtaega pikendatakse omal initsiatiivil

---

[236] TsK § 382 lg. 4.

[237] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1968. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 15 («Сборник инструктивных указаний», вып. 27, 1968, стр. 83).

[238] TsK § 382 lg. 6.

või hageja avalduse alusel pärast tähtaja möödumise põhjuste hoolikat kontrollimist.[239]

Mittekohase kvaliteediga, mittekomplektse jms. toodangu hankimisest tulenevad hagid tuleb esitada tootja asukoha järgsele riiklikule arbitraažile, olgugi et peale tootja on asjasse tõmmatud ka hankija või saatja. Kui asjasse tõmmatakse üheaegselt hankija ning eri vabariikides, kraides või oblastites asuvad tootjad, tuleb selline hagi esitada hankija asukoha järgsele riiklikule arbitraažile.[240] Toodangu kvaliteedi, komplektsuse jms. seoses olevad regresshagid esitatakse riiklikule arbitraažile kostja asukoha järgi.[241]

Toodangu vedamisest tulenevad hagid esitatakse läbivaatamiseks riiklikule arbitraažile sihtkoha raudteevalitsuse, laevanduse või meresadama asukoha järgi või sihtkoha õhutranspordiettevõtte asukoha järgi.[242] Näiteks, kui sihtkoht on Eesti NSV territooriumil asuv raudteejaam, tuleb toodangu vedamisest tulenev hagi anda läbivaatamiseks Läti NSV Ministrite Nõukogu juures asuvale Riiklikule Arbitraažile Riias. Samale arbitraažile tuleb esitada hagi ka siis, kui peale raudtee on asjasse kaasatud saatja või saaja.

Väliskaubanduskoondiste ja tellijate vahelised varalised vaidlused, samuti eksportkaupade hankimise ja toodangu vedamisega seotud vaidlused, milles üks pool on väliskaubandusorganisatsioon, lahendatakse Moskvas asuvais riiklikes arbitraažides nende arbitraažide põhimäärustega ettenähtud alluvuse järgi.[243]

Vaidlused riiklike või ühiskondlike organisatsioonide, ettevõtete või asutuste ning raudtee vahel, mis tulenevad rahvusvahelistel raudtee-otseliinidel toodangu vedamise

---

[239] TsK § 90 lg. 2. NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 17. aprilli 1962. a. juhendkirja I-I-10 p. 5 lg. 3 ja 4 («Инструктивные указания», стр. 4).

[240] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 29. märtsi 1962. a. juhendkirja nr. I-I-9 p. 16 («Инструктивные указания», стр. 119—120).

[241] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 10 lg. 5 («Инструктивные указания», стр. 122).

[242] «Riiklike arbitraažide poolt majanduslike vaidluste lahendamise eeskirjade» p. 14 alapunkti «c» lg. 4 (ENSV MKK 1963, nr. 46, art. 165. Majandustöötaja juriidiline käsiraamat, «Eesti Raamat», Tln. 1969, lk. 543).

[243] «Riiklike arbitraažide poolt majanduslike vaidluste lahendamise eeskirjade» p. 14 alapunkti «c» lg. 5 (sealsamas).

kohta sõlmitud lepingutest, esitatakse rahvusvaheliste kokkulepete kohaselt lahendamiseks kohtule.[244] Toodangu vedamise rahvusvahelisuse kriteeriumiks on raudtee saatekiri, mille järgi saatejaam on ühe, sihtjaam aga teise riigi raudteejaam.[245]

Kui nõudesumma raudteevedudest tulenevate vaidluste puhul on väiksem kui 100 rbl., lahendatakse need vaidlused ainult pretensiooni korras. Jäetakse aga raudteele esitatud pretensioon rahuldamata, on esitajal õigus edasi kaevata raudteevalitsuse ülemale, kelle otsus on lõplik.[246]

Toodangu kvaliteedist, komplektsusest jms. tulenevad hagid esitatakse üheaegselt hankija ning tootja vastu, kui hankija ei ole tootja. Kui saaja ei tea, kes on tootja ning kus ta asub, esitab ta hagi ainult hankija vastu. Sel juhul kaasatakse tootja asjasse kaaskostjaks hankija või riikliku arbitraaži initsiatiivil. Sõltuvalt vaidluse tehioludest võib saaja kaasata asjasse ka saatja, kui nii hankija kui ka tootja ei ole saatja.[247]

Kõigil nendel juhtudel, mil toodangu riknemise või kahjustumise eest võib vastutuse panna transpordiorganisatsioonile, tuleb hagi esitada ka viimase vastu. Hagi tuleb esitada selle transpordiorganisatsiooni vastu, kellele esitati pretensioon.

Hagide esitamine, läbivaatamine, otsuste täitmine jne. toimub üldises korras.[248]

---

[244] NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 27. juuli 1959. a. seadlus (ENSV T 1960, nr. 14 art. 53).

[245] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 31. augusti 1960. a. juhendkiri nr. I-I-54 («Сборник интруктивных указаний», вып. 15, 1961, стр. 65—66).

[246] «NSV Liidu raudteede määrustiku» p. 177 lg. 3.

[247] NSV Liidu Riikliku Arbitraaži 24. novembri 1952. a. juhendi nr. 70 p. 10 lg. 1—3 («Инструктивные указания», стр. 122).

[248] Vt. H. Grabe. A. Kalme. H. Vihalem. Hankeleping, pretensioon ja hagi arbitraažis. Eesti Riiklik Kirjastus. Tln. 1964.

KASUTATUD LÜHENDID

«Alused»	— «NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused»
ENSV MKK	— «Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ministrite Nõukogu Määruste ja Korralduste Kogu»
ENSV T	— «Eesti NSV Teataja»
ENSV ÜVT	— «Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja»
СП СССР	— Собрание Постановлений правительства Союза Советских Социалистических Республик
TsK	— «Eesti NSV Tsiviilkoodeks»
RHP	— «Rahvatarbekaupade hangete põhimäärus»
THP	— «Tootmistehnilise otstarbega toodangu hangete põhimäärus»
Kvaliteedilise vastuvõtmise juhend	— «Juhend tootmistehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade kvaliteedilise vastuvõtmise korra kohta».
Koguselise vastuvõtmise juhend	— «Juhend tootmistehnilise otstarbega toodangu ja rahvatarbekaupade koguselise vastuvõtmise korra kohta»
Инструктивные указания	— Инструктивные указания Государственного арбитража при Совете Министров СССР (Систематизированный сборник). Изд-во «Юридическая литература», М. 1964.
Сборник инструктивных указаний	— Сборник инструктивных указаний Государственного арбитража при Совете Министров СССР
NSV Liidu Riiklik Arbitraaž	— NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Riiklik Arbitraaž

KASUTATUD KIRJANDUS

H. Grabe. A. Kalme. H. Vihalem. Hankeleping, pretensioon ja hagi arbitraažis, ERK, Tallinn 1964.

U. Pullmann. Kauba vastuvõtmine koguse järgi nõukogude kaubandussüsteemis, Tallinn 1957.

М. Б. Емельянова. Вопросы стандартизации и качества продукции. АН ЭССР, Сектор права института экономики, Таллин, 1967.

З. М. Фрейдман, Г. С. Шапкина. Особые условия поставки. Госюриздат, М. 1961.

Я. Н. Ковалерчук. Последствия поставки некомплектной продукции. Издательство «Юридическая литература», М. 1966.

М. Я. Лапиров-Скобло. Качество продукции в практике Госарбитража. Издательство «Юридическая литература», М. 1965.

Ф. Я. Либерман. Укрепление расчетной дисциплины при поставках. Издательство «Юридическая литература», М. 1967.

К. А. Матушевич, В. Я. Фогель. Приемка товарно-материальных ценностей и претензионная работа. Госюриздат, М. 1961.

Р. О. Хальфина. Правовое регулирование поставки продукции в народном хозяйстве. Издательство АН СССР, М. 1963.

Б. А. Хаскельберг. Ответственность железных дорог за несохранность груза. Издательство «Юридическая литература», М. 1966.

Е. М. Яковлева. Вопросы качества продукции в договоре поставки. Душанбе 1963.

Качество продукции и строительных работ. «Наука и техника», Минск 1966.

Комментарий к Положениям о поставках продукции производственно-технического назначения и товаров народного потребления. Госюриздат, М. 1962.

Комментарий к Уставу железных дорог СССР. Издательство «Юридическая литература», М. 1966.

Научно-практический комментарий к Основам гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик. Госюриздат, М. 1962.

SISUKORD

I peatükk. Toodangu kvaliteedi kindlaksmääramine ja tagamine

1. Kvaliteedi mõiste 5
2. Komplektsuse mõiste 11
3. Standardid 12
4. Tehnilised tingimused 16
5. Muud toodangu kvaliteedi kindlaksmääramise ning täpsustamise viisid 18
6. Toodangu kvaliteedi kindlaksmääramine ja täpsustamine hankelepingus 19
7. Toodangu komplektsuse kindlaksmääramine ja täpsustamine hankelepingus 29
8. Kvaliteedi määratlemine ja täpsustamine täitmiseks võetavates tellimustes ning hankekäsundites . . . 33
9. Markeerimine 36
10. Toodangu taarastamine 42
11. Muud toodangu kvaliteedi tagamise õiguslikud vahendid 47

II peatükk. Toodangu kvaliteediline vastuvõtmine

I Toodangu kvaliteedilist vastuvõtmist reguleerivad eeskirjad 51

II Toodangu vastuvõtmine raudteelt . . 53
1. Üleandmise-vastuvõtmise organiseerimine 53
2. Veose (toodangu) üleandmine-vastuvõtmine . . . 56
3. Veose seisundi, kaalu ja kohtade arvu kontrollimine . 58
4. Veoste mahalaadimine 67
5. Veoste ülekaalumine. Vahe kaalude näitudes ja kaalu loomulik vähenemine 71
6. Konteinerites saabunud veoste vastuvõtmine . . . 77
7. Tsisternides ja punkerpoolvagunites saabunud veoste vastuvõtmine 79
8. Külmunud veoste vastuvõtmine 82
9. Veoste väljaandmise vormistamine 84
10. Aktide koostamine 88
11. Veoste hoidmine ja väljavedamine 101

III Toodangu vastuvõtmine autotranspordiettevõttelt või -organisatsioonilt . 103

IV Toodangu kvaliteediline vastuvõtmine saaja juures 109
1. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise koht 109
2. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise tähtajad . . . 120
3. Toodangu kvaliteedilisest vastuvõtmisest osavõtjad . 127
4. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kord 146
5. Toodangu kvaliteedilise vastuvõtmise kohta akti koostamine 170

V Toodangu kvaliteedi kontrollimine pärast esialgset vastuvõtmist 186
1. Akti koostamine toodangus avastatud varjatud puuduste kohta 186
2. Toodangu kvaliteedi kontrollimine garantiitähtaegade jooksul 191
3. Toodangu kvaliteedi kontrollimine pärast vastuvõtmist 198

VI Mittekohase kvaliteediga ning mittekomplektse toodangu tagastamine . . 203

III peatükk. Tsiviilõiguslik vastutus toodangu kvaliteeti tagavate eeskirjade rikkumise eest
1. Vastutuse üldküsimused 206
2. Trahvide maksmine 209
3. Kahjude hüvitamine 225

IV peatükk. Toodangu kvaliteedist tulenevad pretensioonid ja hagid
I Pretensioon 230
1. Pretensiooni esitamine 230
2. Pretensiooni läbivaatamine ja rahuldamine . . . 234
3. Pretensiooni esitamine raudteele 236
4. Pretensiooni esitamine autoranspordiorganisatsioonile 240

II Hagi 241
Kasutatud kirjandus 251
Kasutatud lühendid 252

А. Калме. КАЧЕСТВО ПРОДУКЦИИ И ЕГО ПРОВЕРКА. ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja U. Pullmann. Kunstiline toimetaja E. Järv. Tehniline toimetaja K. Kallaste. Korrektor E. Bachwerk.
Laduda antud 2. III 1970. Trükkida antud 14. V 1970. Paber 54×84/16. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik. Trükipoognaid 16,0. Tingtrükipoognaid 13,44. Arvestuspoognaid 14,94. Trükiarv 2500. MB-03393. Tellimise nr. 1271. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2. Hind 85 kop.

85 kop.

A
30689
5731098

